

משטרת ירושלים בתקופת המעבר משלטון המנדט למדינת ישראל

1947 - 1948

שלמה נגר

עבודת גמר מחקרית (תזה) המוגשת לאחר קבלת התואר "מוסמך"

אוניברסיטת חיפה

הפקולטה למדעי הרוח

החוג ללימודי ארץ-ישראל

אפריל 2013

תודות

תודה חמה וכנה לפרופסור יחיעם ויץ, על הליווי וההשראה בכתיבת המחקר,
ליווי שנבע מענווה אמיתית ורצון ללמד ולתת מכול הלב את כל הידע העצום
שאצור בתוכו.

תודה אמיתית וכנה לד"ר אופירה גראוויס קובלסקי על ההנחיה והליווי הצמוד
במסע הארוך של המחקר, על שידעה לכוון אותי באופן ענייני ומקדם מתוך
התלהבות עצומה ורצון לקדם את המחקר על ירושלים.

משטרת ירושלים בתקופת המעבר משלטון המנדט למדינת ישראל

1947 - 1948

מאת: שלמה נגר

בהנחיית: פרופ' יחיעם ויץ

ד"ר אופירה גראוויס קובלסקי

עבודת גמר מחקרית (תזה) המוגשת לאחר קבלת התואר "מוסמך"

אוניברסיטת חיפה

הפקולטה למדעי הרוח

החוג ללימודי ארץ-ישראל

אפריל 2013

מאושר על ידי _____ תאריך _____
(מנחה העבודה)

מאושר על ידי _____ תאריך _____
(מנחה העבודה)

מאושר על ידי _____ תאריך _____
(יושב ראש הוועדה החוגית למ"א)

תוכן עניינים

IV.....	תקציר
XII.....	רשימת מפות ותמונות
1	מבוא
18.....	פרק א - המשטרה הבריטית בא"י בין שלטון המנדט למדינת ישראל
18.....	א. רקע
19.....	ב. המשטרה הבריטית בארץ-ישראל כמשטרה קולוניאלית
21.....	ג. המשטרה הבריטית בשלהי תקופת המנדט
26.....	פרק ב' - תכנון הקמת משטרת ירושלים
26.....	א. רקע
26.....	ב. חוקיות משטרת ירושלים
34.....	ג. תכנון המעבר ממשטרת המנדט למשטרת ירושלים
51.....	ד. כיבוש מתחם "מגרש הרוסים"
56.....	פרק ג' - המבנה הפיקודי והארגוני של משטרת ירושלים
56.....	א. רקע
56.....	ב. היררכיית הפיקוד במשטרת ירושלים
58.....	ג. מבנה וארגון משטרת ירושלים
62.....	פרק ד' - תמונת מצב של ירושלים בתקופת המעבר
62.....	א. רקע
63.....	ב. אוכלוסיית ירושלים
67.....	ג. ה"הגנה" (חטיבת "עציוני")
70.....	ד. ארגוני האצ"ל והלח"י (ה"פורשים")
75.....	ה. חיל "משמר העם"
76.....	ו. המשטרה צבאית
77.....	ז. פעילות משטרת ירושלים לצד גורמי הלחימה, הסיוע והאכיפה
83.....	ח. מערכת בתי המשפט
88.....	ט. בתי הדין הציבוריים
89.....	י. עיריית ירושלים

92.....	פרק ה' – יחסי העבודה והניהול של המשטרה
92.....	א. רקע
92.....	ב. יחסי העבודה בין משטרת ישראל למשטרת ירושלים
97.....	ג. יחסי העבודה בין וועדת ירושלים למשטרת ירושלים
103.....	פרק ו' – פעילותה של משטרת ירושלים מיום הקמתה
103.....	א. רקע
103.....	ב. תופעות הפגיעה הנפוצות בירושלים בתחילת דרכה של המשטרה..
113.....	ג. תיאור האמצעים והיכולות של משטרת ירושלים לביצוע תפקידה ...
117.....	ד. תיאור פעילות השגרה של המשטרה והטיפול בעבירות פליליות
124.....	ה. התנהלות המשטרה מבחינה מבצעית ומוסרית
128.....	ו. מעמד המשטרה בעיני האוכלוסייה
133.....	פרק ז' – המעבר ממשטרת ירושלים למשטרת ישראל
133.....	א. רקע
133.....	ב. הסיבות לאיחודה של משטרת ירושלים עם משטרת ישראל
138.....	ג. מהלכי איחוד משטרת ירושלים עם משטרת ישראל
143.....	סיכום
149.....	רשימת מקורות

משטרת ירושלים בתקופת המעבר משלטון המנדט למדינת ישראל

1947 - 1948

שלמה נגר

תקציר

עבודה זו חוקרת את הקמתה ופעילותה של משטרת ירושלים מסיום שלטון המנדט בארץ-ישראל והקמת מדינת ישראל ועד הכרזת ירושלים כשטח צבאי כבוש על ידי מדינת ישראל והחלת סמכותה על שטחים אלו.

תקופה זו נקראת תקופת המעבר, שתחילתה ב - 15.05.1948 וסיומה ב - 03.08.1948.

נושא המחקר בעל ערך היסטורי מכמה סיבות, המרכזית שבהן קשורה לעובדת הקמתו של ארגון משטרת ירושלים שפעל באופן עצמאי ללא קשר או תלות במשטרת ישראל. סיבה נוספת קשורה לקביעת עובדת שליטה בירושלים על ידי מדינת ישראל בכך שהקמת המשטרה העברית בעיר הייתה בעת שהעיר נמצאה במעמד של "ישות נפרדת" (*corpus separatum*) בעקבות החלטה 181, החלטת החלוקה של ארץ ישראל על ידי ארגון האומות המאוחדות מ- 29 בנובמבר 1947.

החלטת החלוקה קבעה כי ירושלים לא תשתייך ולא תחולק בין המדינות שעתידות לקום על שטחה של ארץ - ישראל. על פי ההחלטה, ירושלים, הפכה להיות עיר בינלאומית בעלת מעמד חוקי מיוחד שתוחזק ותנוהל על ידי ממשל מיוחד שיוקם על ידי ארגון האומות המאוחדות. כדי להבטיח את שליטת האומות המאוחדות בעיר הייתה כוונה להקים משטרה רב-לאומית שתהיה כפופה לארגון האומות המאוחדות ותורכב ממגויסים מרחבי העולם.

משטרה זו אמורה הייתה להגן על אינטרס האומות המאוחדות בירושלים, ולפעול ללא זיקה לאף אחת מהמדינות שאמורות היו לקום בשטחה של ארץ-ישראל.

ההחלטה לכבד וליישם את החלטת החלוקה ובינאום ירושלים התקבלה למורת רוחם של חלק מהנהגת המדינה ושל ארגוני המחותרות. קבלת ההחלטה לא הייתה עניין של מה בכך, ירושלים מאז ומתמיד הייתה מרכזו הרוחני וליבו הפועם של העם היהודי.

ויתור על ירושלים כבירתה של מדינת ישראל וכחלק מהמדינה עוררה מחאה לא קטנה בקרב חלק מתושביה ומנהיגיה של ארץ-ישראל, אלו ראו בהחלטה ליישם את תוכנית החלוקה כבגידה ברעיון הציוני.

מרבית מתושביה היהודים של ירושלים מחו על הסכמת ההנהגה ליותר על ירושלים כחלק ממדינת ישראל העתידית. בירושלים התגוררו בתקופת המעבר כשישית מאוכלוסיית יהודי ארץ-ישראל. מבחינת הנהגת המדינה שבדרך, משמעות ההסכמה עם החלטת החלוקה הייתה, הוצאת שישיית מאוכלוסיית היהודים בארץ-ישראל מחוץ לגבולות המדינה.

אוכלוסיית ירושלים ערב מלחמת העצמאות מנתה כ- 164,000 תושבים. מתוכם כ- 99,300 יהודים, 33,700 מוסלמים ו- 31,300 נוצרים. לעומת זאת, במחוז ירושלים היו כ- 102,000 יהודים, לעומת כ- 300,000 ערבים. האוכלוסייה היהודית, היוותה כשישית מאוכלוסיית הארץ.

בפועל מצב הדברים היה שונה מרוח הסכמה והיותר שהיו לגבי החלטת החלוקה. דוד בן גוריון נאבק על ירושלים ועל האינטרס היהודי בעיר, מאבק אשר התבטא בלחימה עיקשת בערבים בניסיון למנוע את השתלטותם על העיר.

בעקבות המלחמה שפרצה מיד עם הכרזת החלטת החלוקה, ירושלים, סבלה ממצור מתמשך וממצוקה כלכלית וחברתית קשה, תחושת חרדה מתמדת ליוותה את העיר ותושביה ומספר רב של הרוגים ופצועים היו מנת חלקה של העיר בכל יום. נסיבות אלו היו נקודת הפתיחה והמציאות שלתוכה הוקמה משטרת ירושלים.

עבודה זו דנה בשלושה היבטים עיקריים הקשורים להקמתה ופעילותה של משטרת ירושלים בתקופת המעבר: הראשון עסק במעבר ממשטרת המנדט ותכנון המשטרה היהודית בירושלים, ההיבט השני עסק בפעילות המשטרה הלכה למעשה על כל מרכיביה וההיבט השלישי עסק בסיום התקופה שבה פעלה משטרת ירושלים כמשטרה עצמאית ואיחודה עם משטרת ישראל.

שלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל נמשך 30 שנה, שנים אלו היו בבחינת מאבק שליטה קולוניאלי של המעצמה הבריטית בשני העמים שאכלסו את שטחה של ארץ-ישראל. המשטרה הבריטית הייתה גוף צבאי למחצה ושררה בו משמעת ריכוזית גבוהה מאוד ונוקשה מאוד. כל הפיקוד הבכיר היה בריטי, וקצינים ומפקדים ארץ-ישראלים היו רק ברמות הנמוכות.

בשלהי תקופת המנדט, לקראת עזיבתם, עסקו הבריטים ברוב זמנם בפעילות שתקל את יציאתם במינימום נזקים והוצאות כספיות.

השלטון הבריטי בחר שלא לסייע בפומבי להנהגה הציונית בהכנות לקראת הקמת המדינה וביצוע חפיפה שלטונית בשטח שהוכרז על ידי האומות המאוחדות כשטח המדינה היהודית. הסיבה העיקרית להימנעות הבריטים מלבצע העברת מקל מסודרת ומתבקשת בינם לבין הנהגת היישוב, הייתה אי רצונם בנקיטת צעדים שמשמעותם תתפרש כנקיטת צד בסכסוך הערבי יהודי שהתחולל בארץ-ישראל.

הנהגת המדינה שבדרך ראתה את הצורך החיוני בהקמת מנגנון שלטוני בירושלים, מנגנון שהוא חלק מוועדת המצב שהוקמה כדי להכין את המדינה ומנגנוניה ליום הקמתה. צורך זה נבע משתי סיבות מהותיות, הראשונה, הייתה בעלת מימד פוליטי, הכוונה הייתה לקבוע עובדות שליטה וניהול בירושלים כדי לקבע, לעתיד לבוא את נוכחות הממשל הישראלי בעיר ועל ידי כך להקנות יתרון עתידי בכול פורמט שיקבע לניהול העיר על ידי האומות המאוחדות. הסיבה השנייה הייתה, הקמתו של גוף משטרתי, רעיון שהיה ללא סמכות חוקית ומנוגד להחלטת החלוקה, רעיון זה נבע, מהמצב הביטחוני הקשה בירושלים בזמן הקמת המדינה וכמות היהודים שחיו בעיר אשר חייבו הקמתו של גוף משטרתי כדי לשמור על הסדר והחוק בעיר ובכדי למנוע אנארכיה שתפרוץ בשל העדר שלטון ומשטרה ותפגע בתושבים.

לצורך ניהול העיר בתקופה זו הוקמה רשות מקומית שנקראה – "וועדת ירושלים", וועדה זו קיימה בעיר שלטון שהיה כפוף באופן ישיר לממשלת מדינת ישראל. וועדת ירושלים, הייתה כפופה לסוכנות היהודית ובראשה עמד דב יוסף. גוף זה עסק בכל ההיבטים הנוגעים להשלטת סדרי שלטון בקרב האוכלוסייה על כל המשתמע מכך, ובתוך כך ניהול גוף משטרתי עצמאי אשר היה כפוף לעיריית ירושלים וועדת ירושלים ועסק באכיפה ובהשלטת סדר ציבורי בעיר.

וועדת ירושלים הייתה אחראית על פעולות הצלה הרואיות בימי המצור כדי לדאוג להישרדותם ומחייטם של תושבי ירושלים.

משימת הקמת משטרת ירושלים הוטלה על ראובן שרייבמן, זמן קצר לפני הקמת המדינה. תכנון המשטרה נבע מאלתור וללא ידע מקצועי בתורת המשטרה וללא סיוע מצד מתכנני משטרת ישראל שהיו עסוקים בהקמת משטרת ישראל.

משטרת ירושלים הייתה כפופה לוועדת המשטרה שבראשה עמד ראובן שרייבמן, ועדה זו הרכבה מנציגי חיל "משמר העם", ארגון ה"הגנה", עיריית ירושלים, וועדת ירושלים ומפקד המשטרה בפועל. וועדת המשטרה הייתה כפופה לוועדת ירושלים.

הרכב המשטרה מבחינת כוח אדם היה נחות מכמה היבטים, הן בכמות השוטרים והן באיכותם האישית והמקצועית. מרבית השוטרים ששרתו במשטרת ירושלים לא היו מיומנים דיים בעבודת המשטרה, ולא מונו לתפקידי פיקוד במשטרה הבריטית. הסיבה לכך הייתה שהמנדט הבריטי כמדיניות פיקוד סירב לקדם ולהכשיר את השוטרים הזרים שהיו תחת פיקודו לתפקידי פיקוד ושליטה בארגון המשטרה, תפקידים אלו נשארו לרוב נחלתם הבלעדית של השוטרים הבריטים.

סוגיית חוקיות הפעלת המשטרה בירושלים הייתה בעייתית, הקמת משטרה שתפעל באופן חוקי, מחייבת את המדינה או הרשות המקומית שהמשטרה כפופה לה להיות בעלת תוקף חוקי בעצמה. במקרה של ירושלים, בתקופה הנדונה, התקיימה בעיה מהותית, למדינת ישראל לא הייתה סמכות חוקית לשליטה בעיר.

מבחינה חוקית הפעלת סמכות האכיפה והשליטה בירושלים היו נתונים בידיה של ארגון האומות המאוחדות, אולם, בפועל לא הוקם שום גוף משטרתי בירושלים במקום המשטרה הבריטית לאחר הקמת המדינה. הנהגת המדינה לא המתינה לכוח הרב - לאומי של האומות המאוחדות שיגיע לקבל את השליטה על העיר כפי שחייבה החלטה 181 של האומות המאוחדות.

נציג האומות המאוחדות בירושלים, הרזן ברנאדוט הכיר בעובדת היותו של דב יוסף שכהן כיושב ראש וועדת ירושלים להיות נציגה הרשמי של ממשלת ישראל הזמנית, מול ארגון האומות המאוחדות.

אחת הבעיות המרכזיות שעלו בסוגית חוקיות הפעלת הסמכות בעיר ומנגנון האכיפה שלה הייתה שאלת חוקיות בתי המשפט ויכולתם החוקית להעמיד לדין ולהרשיע את תושבי העיר בגין סטייה מהחוק. פעולות מנגנון אכיפת החוק מבוסס על עבודת משטרה, העמדה לדין וענישה על ידי בתי המשפט, פעולות אלו שואבות את כוחם מלגיטימיות חוקית ופורמאלית של הרשות השלטונית שמפעילה מנגנון זה. מאחר והמשטרה ובתי המשפט היו כפופים בדרך עקיפה לממשלת ישראל, הדבר מחזק את הטענה שחוקיות הפעלת גופי אכיפה בירושלים הייתה שנויה במחלוקת, משום שגופים אלה פעלו בעיר שלא הייתה כפופה חוקית לממשלת ישראל.

תכנון משטרת ירושלים החל עוד בימי המנדט, מדובר היה בתהליך שחייב יכולת חשיבה וארגון מקצועיים כדי ליצור מנגנון אכיפה ראוי שיחליף את המשטרה הבריטית שאמורה הייתה לעזוב את גבולות ארץ-ישראל בסיום המנדט. האחריות על תחום ביטחון הפנים בירושלים הוטל ב 21 לאפריל 1948 על ראובן שרייבמן, שהיה חבר בוועדת ירושלים. כמחזיק תיק ביטחון הפנים הוטל עליו בין השאר לתכנן ולארגן את הקמת משטרת ירושלים.

התוכנית שהגיש ראובן שרייבמן נתנה מענה ארגוני לגוף המשטרתי מתוך התייחסות לכמות כוח האדם הנדרש בכל מחלקה ותחנת משטרה. החלוקה נעשתה קטגורית לפי, קצינים, סמלים ושוטרים. בתוכניתו, ראובן שרייבמן לא התייחס לפן הביצועי והמבצעי של תפקידי המשטרה, לא בימי שגרה ולא בעיתות חירום.

הערכת כמות השוטרים שנדרשה על פי תוכנית ההקמה כדי למלא את צרכי העיר ומשימות השיטור עמדה על כ- 700 שוטרים. למרות זאת, בתוכניתו קבע ראובן שרייבמן כי מפאת מחסור בכוח אדם ובתקציב ומתוך התבססות על הכוחות המועטים הקיימים במשטרת המנדט בירושלים, מספר השוטרים על פי תוכנית ההקמה עמדה על כ- 400 שוטרים.

מחמת קוצר הזמן וחוסר הברירה, נדרשו השוטרים היהודים ששרתו במשטרה הבריטית על ידי יושב ראש וועדת המשטרה, להישאר בשירות ולהמשיך לשרת במשטרה החדשה שהתחילה את דרכה מיד עם עזיבת הבריטים. מפקד המשטרה היהודית במשטרת

המנדט שלמה סופר נתבקש על ידי יושב ראש וועדת המשטרה למסור לכל השוטרים הסמלים והקצינים שעליהם להמשיך בתפקידם אחרי הקמת המדינה. על פי תכנון משטרת ירושלים, הכפיפות הפיקודית והאחריות לקביעת מדיניות הפעולה של המשטרה היו של וועדת המשטרה שהייתה כאמור כפופה לוועדת ירושלים. תכנון משטרת ירושלים כמשטרה עצמאית ללא קשר למשטרת ישראל ולשר המשטרה של ממשלת ישראל מעידים על נחישות הנהגת המדינה לא לקבוע את סמכותה הממלכתית על ירושלים ולכבד את החלטת החלוקה של האומות המאוחדות. תקציב המשטרה הראשוני עמד על 10,000 לירות שהשאירו הבריטים לשוטרים היהודים כמפרעה, וניתנו כמשכורות לשוטרים למשך החודש וחצי הראשונים אחרי הקמת המדינה.

לניהול משטרת ירושלים והוצאה אל הפועל של מדיניות פעילותה היה צורך בהקמת מנגנון יחסי עבודה בין המשטרה לוועדת המשטרה. מנגנון זה כלל בתוכו היררכיית עבודה שנבעה מתוך הבנת מיקומו ומעמדו של כל אחד ואחד בשרשרת הפיקוד ותחום סמכותו. יחסי העבודה כללו ישיבות עבודה מסודרות וכתובת פרוטוקולים ומתן אפשרות תגובה והתייחסות לכל הנציגים בוועדה, בנוסף לכך התקיימה חלופת מכתבים בין המשטרה ליושב ראש הוועדה, במכתבים אלו הועברו הנחיות עבודה ונתוני ביצוע ותפוקות. נתונים אלה העידו על קיומה של מסגרת עבודה תקינה.

בסוגיית יחסי העבודה בין משטרת ישראל למשטרת ירושלים קיימים ממצאים סותרים, שלפיהם מעורבותה של משטרת ישראל בניהול משטרת ירושלים היה מזערי ביותר מצד אחד וקריטי ביותר מצד שני. לכאורה, מתוך מסמכי התקופה שנכתבו על ידי יושב ראש וועדת המשטרה עלה כי משטרת ירושלים פעלה באופן עצמאי מוחלט ללא קשר למשטרת ישראל. מבחינה ארגונית משטרת ירושלים הייתה כפופה לרשות שלטונית אחרת, להבדיל ממשטרת ישראל, שהייתה כפופה לממשלת ישראל. נצפה כי תחילת דרכה של משטרת ירושלים הייתה עצמאית לחלוטין, אך לאחר מספר חודשים החל כרסום במעמדה העצמאי של משטרת ירושלים, עד שהפכה לבת חסות של משטרת ישראל משיקולים פוליטיים, ניהוליים ומקצועיים.

אחת מהדרכים החשובות ביותר לקביעת איכות עבודת המשטרה נעוץ ביחסיה עם מערכת בתי המשפט ובהצלחתה במיגור הפשיעה, דרך הרשעת חשודים על ידי בתי המשפט. בירושלים פעלו שתי מערכות שפיטה וענישה. המערכת הקלאסית, שהייתה כפופה לחוק הפלילי הבריטי, ומערכת נוספת, שהייתה כפופה לרשות המקומית ופעלה לענישה בחוקים עירוניים. מסוגיה זו אנו למדים, כי התקיימו יחסי עבודה שוטפים בין מערכת המשפט לבין משטרת ירושלים.

אוכלוסיית ירושלים הייתה מגוונת במאפייניה התרבותיים, הכלכליים והפוליטיים. אוכלוסייה זו חוותה מצב קשה של מלחמה שגבתה קורבנות רבים בנוסף למציאות שבה

האוכלוסייה נמצאה תחת מצור במצב של הישרדות קיומית. מציאות זו גרמה להיווצרותם של תופעות פשיעה כמו גניבה, ביזה ומהומות בגין רעב, למרות זאת, במבט לאחור נמצא כי התנהגות האוכלוסייה בירושלים הייתה ראויה ונכונה וכפי שמצופה בנסיבות כאלו.

ירושלים התנהלה ללא אמצעי מחייה סבירים עקב המצור שהוטל על העיר בעקבות המלחמה שהתנהלה ברקע. התנהגות האוכלוסייה בירושלים התאפיינה לרוב בהתנהגות אמיצה תוך גילוי אזרחות טובה וראויה, ממדי ההתנדבות לחיל "משמר העם" ופעילותם מחזקים טענה זו. תופעות ביזה ושווד שאירעו בירושלים, היו תופעות שעל פי המחקרים היו לרוב מנת חלקם של אוכלוסיות שנמצאו במצב דומה של חוסר ודאות לגבי עתידם וחוסר אפקטיביות שלטונית. מהעדויות והיומנים שנרשמו בתקופה ניתן ללמוד כי לא פשטה בעיר אנארכיה, ומלבד תופעת הביזה וה"שוק השחור", שניתן להסבירם בנסיבות המצב, לא נצפו תופעות נרחבות אחרות כמו בריונות ואלימות באותה תקופה.

תופעות הפשיעה העיקריות שהיו חלק ממצאות החיים בעיר היו ברובם קשורים למעשי ביזה וגניבה מבתיים ומקומות שננטשו בעקבות חשש התושבים מתוצאות המלחמה, הן היהודים והן הערבים.

תופעה נוספת שהייתה בעיר הייתה קשורה ל"שוק השחור", תופעה זו צמחה בעקבות לחץ המצור והמחסור החריף באמצעי מחייה.

פעילות המשטרה בתקופה זו התאפיינה לרוב בחוסר אמצעים מספיקים וראויים לביצוע משימותיה. בנוסף לכך הודגש המחסור בכוח האדם הנחוץ לביצוע משימות המשטרה. מעבר למחסור באמצעים וכוח אדם, בלט גם החוסר במיומנות מקצועית ראויה לביצוע משימות המשטרה, פערים כמו ידיעת השפה ופעילות במינימום משאבים קריטיים כמו רכבים וכוח אדם.

מכמות התלונות שהוגשו וטופלו נמצא כי רמת הפשיעה המדווחת הייתה נמוכה וכי המשטרה לא פעלה באפקטיביות על מנת לאתר את מבצעי פשיעה ולעוצרם, בד בבד, הציבור לרוב לא דיווח על פגיעה פלילית בו, וזאת בשל חוסר אמון ביכולת המשטרה לתת את הסיוע המשטרתי ההולם לטיפול בתלונות.

המשאב האנושי הינו המרכיב החשוב ביותר בכלל גוף משטרתי. רמה מוסרית גבוהה וטוהר מידות ללא דופי, הינם משאבים הכרחיים בכלל גוף משטרתי. משטרת ירושלים התמודדה באותה תקופה בלא מעט מקרים שנגעו במוסריות שוטרים ובטוהר המידות, מפקדי המשטרה עשו את המרב שביכולתם בניסיון למגר את התופעות הללו ביחס לאמצעים ולנסיבות שנוצרו בשטח, כל זאת כדי לשפר את תדמית המשטרה בעיני הציבור. מקבלי ההחלטות בניהול המשטרה נתנו אף הם את דעתם לסוגית טוהר המידות ופעלו כדי למגרה מתוך המשטרה, למרות הקשיים שנבעו מכך.

יחס הציבור אל המשטרה בתחילת דרכה היה בעייתי ולא תומך. יחס עוין זה נבע מהעובדה, כי מרבית השוטרים היהודים ששירתו במשטרת ירושלים שירתו בעבר במשטרת המנדט. יחס הציבור למשטרת המנדט לא היה אוהד, דבר שהעיב על יחסם לשוטרי משטרת ירושלים החדשה. שינוי תדמית זה לקח זמן. בנוסף לכך ועל פי כל העדויות שוטרי משטרת ירושלים היו במצב משמעותי ומוסרי ירוד והשתתפו במעשי ביזה וגניבה, וכשלו בביצוע תפקידם כראוי, כל אלו גרמו לדעת הקהל להיות שלילית כלפיהם. משטרת ירושלים לא הייתה הגוף היחיד שפעל בעיר. בירושלים פעלו מספר גופים שיחד הרכיבו את המערכת השלטונית והצבאית בעיר.

בירושלים פעלו, במקביל למשטרה, גופים בעלי מעמד לגיטימי שקיבלו תוקף מוסרי לפעולה בעיני האוכלוסייה, כמו שקיבלו כוחות ה"הגנה". כוחות כמו האצ"ל והלח"י. בנוסף לאלה, פעל גם חיל "משמר העם", גוף התנדבותי שסייע לתושבים בקשיי המלחמה ובסדר הציבורי בעיר המשטרה הצבאית שפעלה היא בעיר, הייתה בעלת סמכות וכוח משמעותיים באכיפת החוק, הן בקרב הלוחמים והן בקרב תושבי העיר. לתוך מציאות זו הוקמה משטרת ירושלים הוקמה וניסתה לתפוס את מקומה ומעמדה כגוף בעל השפעה. תהליך זה לא היה ופשוט, בהתחשב בעובדה שמתחילת דרכה פעלה משטרת ירושלים ללא תמיכתה הישירה של משטרת ישראל.

ההחלטה על איחוד משטרת ירושלים עם משטרת ישראל נבע ככל הנראה מכמה שיקולים. חלק מהשיקולים היו שיקולים מקצועיים וחלקם פוליטיים. מבחינת השיקולים המקצועיים, משטרת ירושלים כמשטרה עצמאית, התקשתה לנצל את מלוא יכולתה ולעמוד במשימות הנדרשות ממנה, לאור העבודה שהיא עמדה בבחינת משטרה עצמאית ובלתי נתמכת מקצועית וארגונית על ידי משטרת ישראל. החסות המקצועית ו"המטריה" הארגונית למשטרת ירושלים היו מחויבי המציאות לאור העובדה שפיקוד משטרת ישראל לא היה מרוצה מאופן תפקודה של משטרת ירושלים, וגם היה זה רצונם של מפקדי משטרת ירושלים להפוך את משטרת ירושלים למחוז בתוך משטרת ישראל. את ההוראה לאיחוד משטרת ירושלים עם משטרת ישראל נתן בן גוריון ישירות למפקח כללי המשטרה דאז יחזקאל סהר.

מבחינה פוליטית הייתה זו שעת כושר טובה לקבע את ירושלים כאחת מערי מדינת ישראל על ידי החלת חוקי הכיבוש הצבאי על שטחי ירושלים, ובכך החלת החוק הישראלי על ירושלים וקביעת מושל צבאי. שינוי מעמד זה של ירושלים יצר את היכולת החוקית להכפיף את משטרת ירושלים למשטרת ישראל.

צירופה של משטרת ירושלים ביום 16.08.1948 למשטרת ישראל, סימן את סיומה של תקופה מיוחדת זו בתולדות משטרת ישראל ושל עבודת מחקר זו.

מחקר זה שפך אור על תקופה מיוחדת בתולדות מדינת ישראל. תקופה שהתאפיינה בחוסר ודאות קיומית למדינת ישראל, וחוסר ודאות שלטונית בירושלים. אין זה סיפורה

ההיסטורי של משטרת ישראל, זהו סיפורה של ירושלים וסיפורה של משטרה עירונית מיוחדת שלא הייתה כדוגמתה בישראל עד היום. משטרה שהוקמה לתוך מציאות עגומה מהרבה בחינות על ידי אנשים ללא ניסיון כל שהוא במערכת אכיפת חוק. ולמרות זאת, משטרת ירושלים שרדה את תקופתה הראשונית בצורה טובה והצליחה להתאים את עצמה לביצוע משימות התקופה תוך כדי התמודדות עם המציאות ששררה בירושלים באותה עת.

רשימת מפות ותמונות

1. עמ' 3 - מפת החלוקה של החלטה 181 של האומות המאוחדות.
2. עמ' 8 – מפת מבצע "קלשון".
3. עמ' 50 – תמונה של כובע בריטי עם סמל משטרת ירושלים.
4. עמ' 50 – תמונה של כובע משטרת ישראל.
5. עמ' 51 – תמונה של סמל משטרת ירושלים.
6. עמ' 51 – תמונה של סמל כובע משטרת ירושלים.
7. עמ' 55 – תמונה של כיבוש "מגרש הרוסים".
8. עמ' 91 – תמונה של בניין עיריית ירושלים בתקופת המנדט.
9. עמ' 116 – תמונה של רכב משטרת ירושלים.

מבוא

מחקר זה עוסק בסיפורה של משטרת ירושלים, משטרה אשר במשך תקופה קצרה מתולדותיה, תפקדה כמשטרה עירונית עצמאית, והייתה כפופה לרשות עירונית משותפת, עיריית ירושלים וועדת ירושלים¹, ולמעשה לא הייתה כפופה כלל למשטרת ישראל בחודשים הראשונים להקמתה, מיד לאחר קום המדינה.

עבודה זו סוקרת את התקופה שבין סיום שלטון המנדט בארץ - ישראל והקמת המדינה בתאריך 15.05.1948, לבין ההכרזה על ירושלים כשטח צבאי כבוש בתאריך 02.08.1948 תקופה שבה ירושלים לא היוותה מבחינה רשמית חלק ממדינת ישראל. הממשל הבריטי בארץ - ישראל, ניסו לגשר ללא הצלחה בין הערבים ליהודים בעת שאלו נאבקו על זכותם לחיות בארץ - ישראל. הבריטים, התמודדו בהצלחה מועטה עם פעולות המרי של ארגוני המחתרות שכוונו נגדם. אלו מקצת הגורמים שגרמו לכך שהבריטים חשו כי נקלעו למבוי סתום בשלטונם וחפצו להעביר את שאלת עתידה של ארץ - ישראל לידי ארגון האומות המאוחדות².

בעקבות בקשתה של בריטניה בעצרת הכללית של האומות המאוחדות שנערכה באפריל 1947, לטפל בשאלת עתידה של ארץ - ישראל, מונתה ועדה שתפקידה היה לנסות למצוא פתרון לסכסוך בין הערבים ליהודים.

תהליך זה שכלל אין ספור דיונים, הערכות מצב והצלחות דיפלומטיות על דרך התחכום והתושייה של הנהגת הישוב היהודי, הסתיים בקבלת החלטה 181, החלטת החלוקה של ארץ - ישראל באומות מאוחדות³.

החלטה זו חילקה את ארץ - ישראל לשלושה חלקים: מדינה יהודית - שהקיפה את אזורי ההתיישבות היהודית בארץ - ישראל ואת הנגב, מדינה ערבית שכללה את שאר אזורי הארץ למעט אזור ירושלים ומבואותיה לרבות בית לחם בדרום⁴.

בהחלטה זו נקבע מעמדה של ירושלים כעיר בין - לאומית, וכי העיר תהיה תחת שליטת האומות המאוחדות, כישות נפרדת (corpu separatum) עיר בעלת מעמד חוקי מיוחד.

¹ **וועדת ירושלים** - בירושלים פעלה מסגרת שלטונית זמנית שמונתה על ידי הנהגת היישוב. מסגרת זמנית זו כונתה "וועדת ירושלים" שנקראה גם "וועדת המוסדות לענייני ירושלים", וועדה שהייתה משותפת לסוכנות היהודית, לוועד הלאומי ולוועד קהילת יהודי ירושלים. תפקיד הוועדה היה לנהל את ענייניה השוטפים של העיר, ובכללם ניהול ופיקוד המשטרה בירושלים.

² קולת, ישראל. רעיון המדינה והגשמתן במדיניות הציונית. בתוך שפר, גבי. (עורך) **המאבק להקמת המדינה**. (אסופת מאמרים) ירושלים (1992): מוסד ביאליק. עמ' 37.

³ כהן, גבריאל. מדיניות בריטניה ערב מלחמת העצמאות, בתוך ואלך, יהודה. (עורך) **היינו כחולמים. קובץ מחקרים על מלחמת הקוממיות**. גבעתיים (1985): מסדה. עמ' 14-17.

⁴ לורך, נתנאל, **קורות מלחמת העצמאות**. גבעתיים (1989): מסדה. עמ' 48.

בנאומה של ירושלים, הותיר אותה מבחינה רשמית מחוץ לגבולות המדינה היהודית, ובכך למעשה הופקעה ירושלים מרשות המדינה הערבית והיהודית ולא נכללה תחת סמכות אף אחת מהמדינות העתידיות.⁵

על פי תוכנית החלוקה, ניהולה של ירושלים אמור היה להיות מופקד בידי האומות המאוחדות ועיר הייתה אמורה להיות כפופה לממשל בינלאומי מיוחד שיוקם לצורך הבטחת קיום החלטת האומות המאוחדות והוצאתו אל הפועל.

לצורך הבטחת משטר זה נקבע כי יוקם בין השאר כוח שיטור בינלאומי מיוחד שמשרתיו יגויסו מחוץ לארץ - ישראל. מטרת הכוח הבין - לאומי היה להבטיח את קיום הסדר הציבורי והחברתי בעיר ולפעול לכינון שלום בין האוכלוסיות השונות והמגוונות בעיר.⁶

שלטון בינלאומי מיוחד זה על ירושלים, היה אמור בשלב ראשון להימשך עשר שנים. לאחר תקופה זו, תוכנית בינאום ירושלים הייתה אמורה להיבחן מחדש על ידי מועצת הנאמנות של עצרת האומות המאוחדות,⁷ ולאחר הבחינה ובהחלטת האומות המאוחדות היו אמורים לאפשר לתושבי ירושלים להחליט במשאל עם, אם ברצונם להחליף את השלטון בעיר או לא.

מיד לאחר פרסום החלטת החלוקה דחו נציגי ערביי ארץ - ישראל את רעיון בינאום ירושלים, כשם שדחו את כל תוכנית החלוקה של האומות המאוחדות.⁸

בניגוד לערבים, בסוכנות היהודית קיבלו את תוכנית החלוקה בהסכמה מתוך תקווה שבמשאל העם שיערך לאחר תום תקופת עשר השנים יעבור השלטון על ירושלים לידיה של מדינת ישראל משום שכמות היהודים בעיר הייתה גדולה מזו של הערבים.⁹

אוכלוסיית ירושלים, ערב מלחמת העצמאות מנתה כ- 164,000 תושבים. מתוכם 99,300 יהודים, 33,700 מוסלמים ו- 31,300 נוצרים. לעומת זאת, במחוז ירושלים היו כ- 102,000 יהודים, לעומת כ- 300,000 ערבים. האוכלוסייה היהודית בירושלים, היוותה כשישית מאוכלוסיית הארץ.¹⁰

⁵ לורך, נתנאל, קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים(1989): מסדה. עמ' 56.

⁶ החלטה 181 של האומות המאוחדות, מתוך אתר הכנסת. חלק שלישי - העיר ירושלים. סעיף 4 - אמצעי ביטחון. תת סעיף - ג'. גולני, מוטי, ימים אחרונים - הממשל המנדטורי - פינוי ומלחמה. ירושלים(2008): מרכז שזר. עמ' 165 ועמ' 170.

ארנוולד, משה, המערכה הצבאית בירושלים במלחמת העצמאות, נובמבר 1947 - אפריל 1949. בתוך קדיש, אלון (עורך). מלחמת העצמאות תש"ח - תש"ט דיון מחודש. תל אביב(2004): משרד הביטחון. עמ' 341.

⁷ מועצת הנאמנות של האומות המאוחדות היא אחת מששת הארגונים של האו"ם. בראשיתה הוקמה המועצה כיורשת של חבר הלאומים ומשטר המנדטים שלו. המועצה הוקמה כדי לטפל בשטחים שנוותרו לאחר מלחמת העולם השנייה במצב כאוטי. אזורים אלו שנקרעו ממדינות אויב, שהפכו לשטחי מנדט של האו"ם, או שביקשו את חסות האו"ם ביוזמתן, היו מצויות בפיקוח המועצה.

⁸ וולטר, איתן. המאבק על מעמדה המדיני של ירושלים. סקירה חודשית, מס' 10, אוקטובר 1984. עמ' 18.

⁹ שם, עמ' 19.

¹⁰ חשביה, אריה. ירושלים במצור ובקרב. בתוך נאור מרדכי (עורך), ירושלים בתש"ח. סידרת עידן מספר 2. ירושלים(1982): הוצאת יד יצחק בן צבי. עמ' 34.

מפת החלוקה על פי החלטה 181 של עצרת האומות המאוחדות¹¹

פינוי כוחות המנדט הבריטי מארץ - ישראל לאחר 30 שנות שלטון היווה שינוי משמעותי על מציאות החיים בארץ - ישראל. שינוי אשר עוד בטרם יציאתו אל הפועל גרם לחששות רבים בקרב תושביה היהודים של ירושלים בכל הנוגע לעתיד העיר ותושביה בעקבות בינאומה של העיר, תוכנית שלא היה ברור כיצד תצא אל הפועל, וכל זאת כאמור בנוסף לחוסר הוודאות הקיומי ששרר עקב המלחמה שפרצה זה מכבר בעיר ובכל רחבי הארץ.

¹¹ אינטרנט – אתר הכנסת ה-18. <http://main.knesset.gov.il/About/Lexicon/Pages/29nov.aspx> נדלה בתאריך 11.03.2013.

תושבי העיר היו שרויים במלחמה עקובה מדם, מלחמה שהחלה שעות ספורות לאחר הכרזת האומות המאוחדות על תוכנית החלוקה ב – 29.11.1947, הכרזה שהיוותה את המניע לתחילתה של מלחמת העצמאות.

הלחימה בירושלים התנהלה בין, כוחות הלגיון הערבי ולוחמים ערביים בלתי סדירים לבין כוחות ה"הגנה"¹² האצ"ל¹³ והלח"י¹⁴.

כתוצאה מהמלחמה סבלה העיר ממצור קשה שהסב סבל רב ומצוקה כלכלית וחברתית לתושבי העיר המלחמה גרמה לתחושת חרדה מתמדת, עם רשימות הרוגי הקרבות שפורסמו חדשות לבקרים, כל זה גרם למציאות חיים עגומה שיצרה את התחושה בקרב הציבור על הפסד הקרב על ירושלים¹⁵.

ככל שמועד הכרזת המדינה התקרב, גבר החשש הממשי והקיומי על ארץ - ישראל בעקבות התארגנות צבאות ערב לפלוש לתחומי המדינה וכיבושה במידה ותוכרז המדינה היהודית.

יחסי הכוחות בין היהודים לערבים לקראת הפלישה הצפויה היו כ – 19800 חיילים מצבאות ערב אל מול 13500 חיילים יהודים. במצב כוחות זה נפתחה פלישת צבאות ערב, ב- 15 במאי 1948, פחות מ 12 שעות לאחר ההכרזה על הקמת המדינה העברית.

למרות חילוקי הדעות בקרב ההנהגה הציונית וצערם של תושביה היהודים של ירושלים בסוגיית הוויתור על ירושלים כבירתה של מדינת ישראל, ראו בהנהלת הסוכנות¹⁶ בהחלטת החלוקה של האומות המאוחדות כהחלטה טובה לעם היהודי בהתחשב בנסיבות התקופה, ולכן גם הייתה כוונה כנה מצד הנהגת היישוב לקבל את ההחלטה ולקיימה כלשונה¹⁷.

***“אין ירושלים פוסקת להיות לעם העברי מה שהייתה מימי דוד המלך ועד היום
הזה: לב העם היהודי ועיר משושו. היא לא נקבעה כבירת המדינה היהודית אבל***

¹² **“הגנה”** - ארגון ה"הגנה" היה הגוף הצבאי הגדול והעיקרי של היישוב היהודי והתנועה הציונית בארץ - ישראל עד הקמת המדינה. הרחבה בעמ' 79.

¹³ **אצ"ל** - ארגון יהודי צבאי מחתרתי שפרש מארגון ה"הגנה" בשנת 1931 ופעל נגד המנדט הבריטי. הרחבה בעמ' 81.

¹⁴ **לח"י** - ארגון צבאי מחתרתי שהוקם על ידי לוחמים שפרשו מהאצ"ל בשנת 1940. הרחבה בעמ' 81.

¹⁵ רוזן, שבתאי. ארגון האומות המאוחדות ומלחמת העצמאות, בתוך ואלך, יהודה. (עורך). **היינו כחולמים. קובץ מחקרים על מלחמת הקוממיות**. גבעתיים(1985): מסדה. עמ' 278.

¹⁶ עם ההכרה בעם היהודי כנושא זכויות להקמת בית לאומי, הוכר גם הצורך בהקמת גוף ארגוני שייצג את העם מול העולם. בשנת 1929 הוקמה הסוכנות היהודית כנציגת העם היהודי כולו. הסוכנות הוכרה כגוף ייצוגי פומבי עם סמכויות הנוגעות לשלטון בארץ - ישראל, אך ללא סמכויות חקיקה. פיינברג, נתן. **ארץ - ישראל בתקופת המנדט ומדינת ישראל - בעיות במשפט הבין-לאומי**. ירושלים(1963): י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית. עמ' 29.

¹⁷ גולני, מוטי. הנהגת היישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות (דצמבר 1947 – מאי 1948). **קתדרה** 54 דצמבר 1989 עמ' 159. כץ, יוסי. ירושלים משכונות לעיר חצויה. מחקרים בתולדות ירושלים היהודית בעת החדשה. רמת גן(2002): פרסומי מרכז אינגבורג ללימודי ירושלים. עמ' 110. עמ' 172. לורך, נתנאל. המערכה על ירושלים בתש"ח - הערות. **קתדרה** 44: עמ' 186. רוזן, שבתאי. ארגון האומות המאוחדות ומלחמת העצמאות. בתוך ואלך, יהודה. (עורך). **היינו כחולמים. קובץ מחקרים על מלחמת הקוממיות**. גבעתיים(1985): מסדה. עמ' 278.

היא הייתה ותישאר לנצח בירת האומה היהודית, מרכז העם היהודי כולו, בין זה שבארץ ובין זה שבגולה".¹⁸

ציטוט זה של דוד בן גוריון, מסביר במעט את התחושות הקשות בעם ובהנהגת הישוב בנוגע לויתור על ירושלים ולמעמדה החדש וההחלטה על אי קביעתה כבירת ישראל. סמליותה של ירושלים כעיר מרכזית לעם היהודי מבחינה שורשית ורוחנית לאורך ההיסטוריה, העצימו את הדרישה לכלול את ירושלים בתחומי המדינה היהודית. הנהלת הסוכנות החזיקה בדעה שהעם היהודי לא יצליח לקבל ולהשלים עם קבלת מדינה יהודית על חשבון היתור על ירושלים כעיר בירתה וכחלק מהמדינה.¹⁹ מעמדה של ירושלים אינו כמעמדה של כל עיר אחרת בארץ - ישראל, ירושלים והשליטה בה מאז ומתמיד היה רגישים במיוחד לעולם בכלל ולעמי הסביבה בפרט, רגישות זו נבעה ממעמדה הפוליטי והמדיני של ירושלים, מעמד של עיר שהיוותה מרכז רוחני ולאומי בעל חשיבות רבה לשלוש הדתות העיקריות בעולם, וכן ביחסי תושבי העיר מכל הדתות ביניהם לבין שכניהם.²⁰

לצורך ביצוע החלטות ארגון האומות המאוחדות הוקמה "ועדת ארץ - ישראל" (כונתה גם וועדת הביצוע), על ועדה זו הוטלה המשימה של הוצאת תוכנית החלוקה אל הפועל. בין מגוון משימותיה של הוועדה היה עליה בין השאר לתאם את העברת השלטון מידי המנדט לידיהם של המדינות החדשות שהיו אמורות לקום על שטחה של ארץ - ישראל. השלטונות הבריטים, באופן חד צדדי ושרירותי אסרו על וועדת הביצוע להיכנס אל תחומי ארץ - ישראל לפני תום המנדט.²¹

בחודש מרץ 1948, הגיעה לארץ "קבוצת החלוץ" (Advanced group), של וועדת הביצוע של האומות המאוחדות, תפקידה של קבוצה זו אשר הורכבה ממספר מומחים, אנשי מנהל ואנשי מזכירות, היה לוודא וליישם את ביצוע החלטת החלוקה, ובנוסף לכך להיות כוח החלוץ הראשוני בארץ - ישראל לוועדת הביצוע של האומות המאוחדות שהייתה אמורה להגיע לאחר מכן.²²

¹⁸ בן גוריון, דוד. **במערכה**. כרך חמישי. תל אביב (1957): עם עובד בע"מ תשי"ז. עמ' 264.

¹⁹ כץ, יוסי, **ירושלים משכונות לעיר הצויה**. מחקרים בתולדות ירושלים היהודית בעת החדשה. רמת גן (2002): פרסומי מרכז אינגבורג ללימודי ירושלים. עמ' 110.

²⁰ לורך, נתנאל. מזלה של עיר הבחירה – בשולי המאבק על ירושלים בשנת תש"ח. **קתדרה** 7: (תשל"ח) עמ' 158. ביאלר, אורי. "הדרך לבירה – הפיכת ירושלים למקום מושבה הרשמי של ממשלת ישראל בשנת 1949". **קתדרה** 35 (תשמ"ה): עמ' 163. ראובני, יעקב. **ממשל המנדט בארץ - ישראל 1920 – 1948 ניתוח היסטורי מדיני**. תל אביב (1992): הוצאת אונ' בר-אילן. עמ' 59.

²¹ רוזן, שבתאי. ארגון האומות המאוחדות ומלחמת העצמאות. בתוך ואלך, יהודה. (עורך). **היינו כחולמים. קובץ מחקרים על מלחמת הקוממיות**. גבעתיים (1985): מסדה. עמ' 257.

²² גולני, מוטי, **ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה**. ירושלים (2008): מרכז שזר. עמ' 165 ועמ' 42.

בראש "קבוצת החלוץ" עמד הדיפלומט, פאבלו די אסקרטה²³ מספרד, להיבט הצבאי של המשימה הגיע יחד עם הקבוצה קולונל רושאר לונד (Lund) מנורווגיה, להיבט הכלכלי מונה פרופסור גוש (Ghush) מהודו, נציג יוון, קונסטנטין סטראוורופולוס (Stravropoulos), היה היועץ הפוליטי והמשפטי של הקבוצה, מזכירת הקבוצה הייתה אודרי אוון (Owen) מאוסטרליה.

"קבוצת החלוץ" לא הצליחה במשימתה בארץ - ישראל ולא יצרה את האפשרות להבאת וועדת הביצוע של האומות המאוחדות בעקבותיה, ולפיכך כשלו האומות המאוחדות במימוש החלטות תוכנית החלוקה.

השלטון הבריטי סירב לשתף פעולה עם "קבוצת החלוץ", הערבים מצידם חרמו את הקבוצה, רק היהודים הרעיפו עליה אהדת יתר²⁴.

להבטחת תוכנית בינאומה של ירושלים, וכינון שלום בין תושביה הערבים והיהודים של העיר הוחלט על ידי האומות המאוחדות בתוכנית החלוקה על הקמת כוח שיטור רב-לאומי שיפקח ויאכוף את הסדר הציבורי והחברתי בעיר.

כוח משטרה זה היה אמור על פי תוכנית החלוקה לקבל את השליטה על ירושלים מידי הבריטים עוד לפני מועד הכרזת המדינה. תקוותו של ארגון האומות המאוחדות היה כי לפחות 250 שוטרים בריטים יסכימו להישאר לשרת במשטרה הבין - לאומית שתוקם בירושלים, לצערם, רק כ - 50 שוטרים הסכימו לשרת במשטרה זו, רובם היו צעירים חסרי ניסיון. וועדת הביצוע דרשה מ"קבוצת החלוץ" שהייתה בארץ להמשיך את מאמציה לארגן כוח שוטרים שיסכים להישאר לשרת במשטרה הבין - לאומית²⁵.

בשיחות שהתקיימו בין יעקב הרצוג²⁶ לבין פקיד בכיר באגף הפוליטי של ממשלת המנדט עלה נושא הכוח הבין לאומי שאמור היה להגיע לירושלים ביציאת הבריטים.

"ה': האם יש סיכוי שירושלים תקבל כוח בי"ל?"

ב': קיים סיכוי שירושלים במיוחד יראו אותה כאילו היא מחוץ לסכסוך ושתבוא

תחת כוח בי"ל. לא יהיה צורך ביותר מ 5000 איש כדי להחזיק בעיר וסביבותיה

וזו אפשרות סבירה.

ה': מהיכן יגויס הכוח הבי"ל?"

ב': ממדינות קטנות, ולא יהיה לכך קשר לסכסוך המתחולל בין שתי המדינות.

²³ פאבלו דה אסקארטה (Azcarate) - (1890 - 1971) היה דיפלומט ספרדי והיה שגריר ספרד בלונדון. משנת 1946 ואילך, היה קשור לאומות מאוחדות. בשנים 1948-1952 שימש כמזכיר ועדת הפוגה הקונסולרית בירושלים מטעם האומות המאוחדות והיה שליח קבוצת החלוץ של האומות המאוחדות ליישום תוכנית החלוקה.

²⁴ גולני, מוטי, ימים אחרונים - הממשל המנדטורי - פינאי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז שזר. עמ' 42. פיין, יונתן. כך נולדה. הקמת מערכת הממשל הישראלית 1947-1951. ירושלים (2009): כרמל. עמ' 113. מוריס, בני. 1948 תולדות המלחמה הערבית - ישראלית הראשונה. תל אביב (2010): עם עובד. עמ' 92.

²⁵ ד"ר י. הררי, צרפת מציעה 'לגיון זרים' לירושלים, מעריב, 20.04.1948. עמ' 4.

²⁶ יעקב דוד הרצוג - (1921-1972) אחיו הצעיר של נשיא המדינה חיים הרצוג. שירת בשירות הידיעות של ההגנה (ש"י).

**ה': מה יקרה אם לא יוקם אותו כוח?
ב': כי אז ירושלים תהיה בצרה, עם התקפות ערביות, הפסקת זרימת המים
וניתוק צנורות אספקה.²⁷**

בדיווחה של "קבוצת החלוצים" אל וועדת הביצוע של האומות המאוחדות מתאריך 16.02.1948, נמסר שבנוגע להקמת הכוח המשטרתי המיוחד של העיר התעוררו מספר בעיות מהותיות שעדיין לא נמצא להן פתרון, בעיות כגון: גודלה של המשטרה המיועדת, הליך גיוס השוטרים, מקורות התקציב למשטרה וגבייתן²⁸.

בעקבות הרעת המצב הביטחוני ששרר עד סוף חודש פברואר 1948, והדין וחשבון על מצב הביטחון בארץ שנשלח על ידי וועדת הביצוע אל המזכיר הכללי של האומות המאוחדות, החלו באומות המאוחדות לבחון ביתר שאת את הקמת הכוח הבין - לאומי ושיגורו אל ארץ - ישראל כדי למנוע את מלחמת האזרחים²⁹.

למרות כוונת האומות המאוחדות לדאוג להגנת ירושלים על ידי הצבת כוחות שיטור בעיר, הם לא עמדו בהחלטתם ותוכנית הקמת הכוח לא יצא אל הפועל לאחר יציאתם של הבריטים מירושלים³⁰.

כתוצאה מאי הגעתם של כוחות השיטור המיוחדים של האומות המאוחדות גברו החששות מהיווצרות וואקום שלטוני בעיר שיגרום לערעור הסדר החברתי בקרב האוכלוסייה שיפגע בביטחון התושבים היהודים, כישלון וועדת הביצוע של האומות המאוחדות ביישום החלטות החלוקה בירושלים, נבעו בעיקר בגלל סירובו של הממשל הבריטי לשתף פעולה עם וועדה זו³¹.

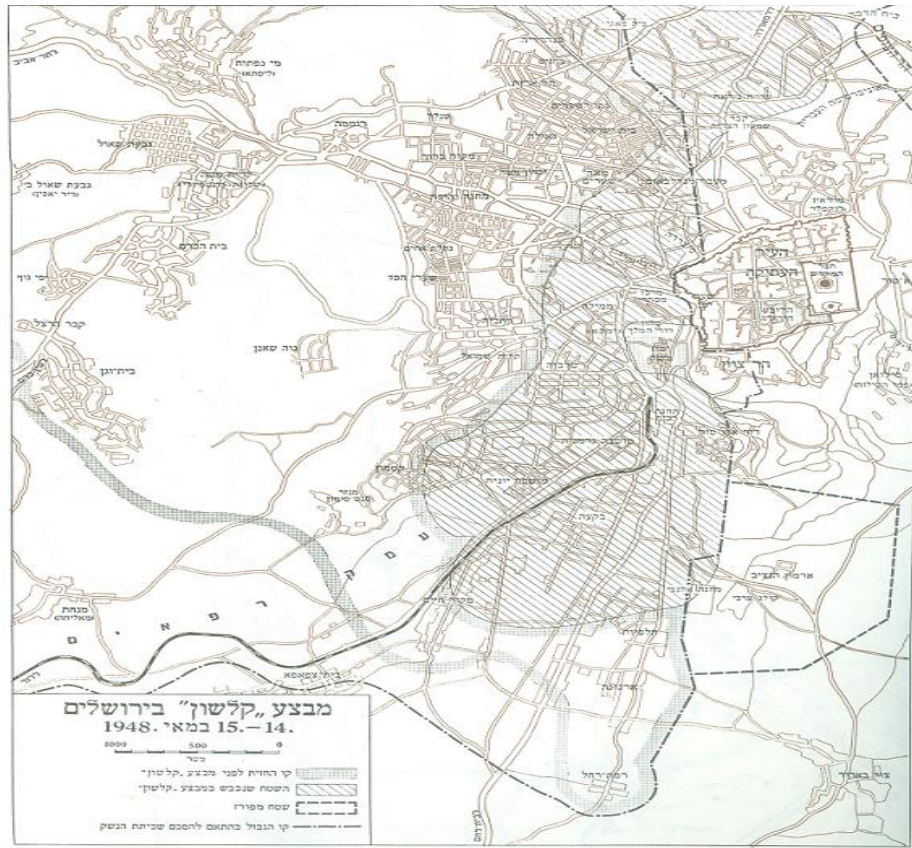
בנכונותה לקבלת החלטת החלוקה הכירה ההנהגה המדינית של היישוב במציאות שבה הפעילות המנהלית של המדינה שתוקם תתבצע מעתה ואילך מתל - אביב. הנהגת היישוב שהפכה עם הכרזת המדינה להנהגת הרשמית של המדינה, נאלצה לעזוב את מקום מושבה בירושלים ולהעביר את פעילותה לתל - אביב.

בהכרזת המדינה ב- 14 למאי 1948 לא נכללה ירושלים תחת שלטונה של מדינת ישראל ואף לא הוזכרה כלל במגילת העצמאות.

בתאריך 14.05.1948, החל בירושלים מבצע "קלשון", מבצע שבו נטלו חלק, לוחמי ה"הגנה", לוחמי ארגון האצ"ל והלח"י. במבצע זה השתלטו הכוחות הלוחמים על האזורים שהוחזקו על ידי הבריטים. מבצע זה כונה מבצע "קלשון" על שם שלוש

²⁷ לורך, נתנאל. מזלה של עיר הבחירה - בשולי המאבק על ירושלים בשנת תש"ח. **קתדרה** 7: (תשל"ח) עמ' 159.
²⁸ ארכיון המדינה - סימול תיק מס' ג/5670/22 דיווח צוות עבודה של ירושלים מטעם האומות המאוחדות אל מועצת הנאמנות של האומות המאוחדות. מתאריך 16.02.1948 (ארכיון המדינה להלן אמ"י)
²⁹ רוזן, שבתאי. ארגון האומות המאוחדות ומלחמת העצמאות, בתוך ואלך, יהודה. (עורך). **היינו כחולמים. קובץ מחקרים על מלחמת הקוממיות**. גבעתיים (1985): מסדה. עמ' 261.
³⁰ גולני, מוטי. הנהגת היישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות (דצמבר 1947 - מאי 1948). **קתדרה** 54 1989 עמ' 160.
³¹ יוסף, דב. **קריה נאמנה**. תל אביב וירושלים (1960): שוקן. עמ' 82.

הזרועות שבהם בוצעה ההשתלטות על השטחים הללו. בעקבות מבצע "קלשון", נדחקו הכוחות הערביים המקומיים לעבר העיר העתיקה.³²

מפת מבצע "קלשון"³³

יציאתם של החיילים הבריטים מירושלים בתאריך 14.05.1948 תואמה טלפונית בין קצין הקישור של ה"הגנה" לבין המפקד הצבאי הבריטי של העיר. בין הצדדים סוכם כי עד השעה 16:00 לא יוותר אף חייל בריטי בעיר. היה זה למעשה איתות לכוחות ה"הגנה" על עזיבתם של הבריטים את השטח אשר היה בשליטתם, וזאת כדי להקל את כיבוש השטחים על ידי לוחמי ה"הגנה"³⁴.

שיתוף פעולה חשאי זה בין ה"הגנה" לבין הפיקוד הבריטי, נבע מאינטרס משותף שהיה לשני הצדדים, לבריטים היה זה פינוי החיילים מירושלים ללא תקלות, ליהודים היה לכבוש את השטחים האסטרטגים בירושלים. החשאיות נועדה כדי למנוע את פרסום הסיוע שניתן לכוחות היהודים על ידי הבריטים שמא יואשמו על ידי הערבים בשיתוף פעולה עם היהודים.

³² גרינצוויג, מיכאל. אישים ומושגים בירושלים של תש"ח. בתוך נאור מרדכי (עורך), **ירושלים בתש"ח**. סידרת עידן מספר 2. ירושלים (1982): הוצאת יד יצחק בן צבי. עמ' 115. שפירא, יוסף. **דוד שאלתיאל: ירושלים תש"ח**. תל-אביב (1981): משרד הביטחון. עמ' 147.

³³ לורך, נתנאל. **קורות מלחמת העצמאות**. גבעתיים (1989): מסדה. עמ' 33.

³⁴ מוריס, בני. **1948 תולדות המלחמה הערבית – ישראלית הראשונה**. תל אביב (2010): עם עובד. עמ' 186.

בסופו של דבר, מבצע "קלשון", הוכתר כמבצע מוצלח, הרבה מכך בזכות הסיוע של הממשל הבריטי המתפנה³⁵.

החל מיום ה – 15 במאי 1948 החל הלגיון הערבי בהרעשה כבדה של תותחים כבדים על חלקיה היהודים של ירושלים. מטרת ההרעשה הייתה, ערעור ביטחונם של התושבים היהודים והכנעתם מבחינה מוראלית עקב האבידות בנפש שנגרמו כתוצאה מפגיעות הפגזים³⁶.

הגבול שבין האוכלוסייה היהודית לאוכלוסייה הערבית בירושלים היה קרוב מאוד מבחינה גיאוגרפית, קרבה זו גרמה לבעיות אסטרטגיות קשות בכל הקשור לשמירה על ביטחון התושבים היהודים מפני התקפות וירי צלפים.

בד בבד עם הפעילות הצבאית בירושלים, התנהלה פעילות מדינית מאומצת במרכז האומות המאוחדות ובמקומות אחרים בנוגע לבעיית ארץ - ישראל. פעילות מדינית זו נסתיימה בהחלטה על מינוי מתווך מטעם האומות המאוחדות שתפקידו היה לספק מענה לשירותים המשותפים הדרושים לביטחון אוכלוסיית ירושלים, הבטחת ההגנה על המקומות הקדושים וניסיון להגיע להפסקת אש בין הצדדים, כל זאת על יד מציאת פתרון של שלום בין הצדדים. מינויו הסופי של המתווך מטעם האומות המאוחדות חל ב – 21 במאי 1948³⁷.

שלב זה של המלחמה ופלישת צבאות ערב למדינה גרם להעמקת תחושת חוסר הוודאות ששררה בירושלים לגבי עתידה השלטוני, המצב הביטחוני והעדר הקשר למדינה היהודית החדשה שהוקמה, כל אלו גרמו לאוכלוסייה היהודית פחד מהלא נודע והרגשת קיפוח מצד ההנהגה³⁸.

עם החלטת האומות המאוחדות ב- 29 בנובמבר 1947 ועד לסיום תקופת המנדט ב- 14 במאי 1948, פעלה משטרת המנדט בחוסר אונים מול המציאות ששררה בארץ - ישראל ואל מול הקשיים והעימותים ששררו בארץ בכלל ובירושלים בפרט. ימי השלטון הבריטי היו ספורים בארץ - ישראל ולא היה בכוונתם להיכנס לעימותים בין האוכלוסיות לפני יציאתם וזאת כדי לא לפגוע במהלך הפינוי של הכוחות הבריטים³⁹.

³⁵ גולני מוטי. ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 93.

³⁶ לורך, נתנאל. קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים (1989): מסדה. עמ' 287.

³⁷ לורך, נתנאל. קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים (1989): מסדה. עמ' 359. Folke Bernadotte. To Jerusalem. London (1951): Hodder and Stoughton. pp. 1.

מרדכי. (עורך) שנה ראשונה לעצמאות 1948-1949. עידן מספר 10 ירושלים (1987): מרכז יד בן צבי. עמ' 144.

³⁸ גולני, מוטי. הנהגת הישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות (דצמבר 1947 – מאי 1948). קתדרה 54 דצמבר 1989

עמ' 162

³⁹ גולני, מוטי, ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז שזר. עמ' 10. חרובי, אלדד. מחלקת החקירות הפליליות של המשטרה הבריטית בארץ - ישראל, 1920 – 1948. אוניברסיטת חיפה עבודה לקבלת

תואר דוקטור, 2002. עמ' 333

כשלון המשימה שלשמה הוקם המנדט הבריטי בארץ - ישראל, והחלטת הממשלה בלונדון שלא לסייע במימוש החלטת החלוקה שלאחריו גרמו לכך שבריטים עוררו מדיניות של "תוהו ובוהו", הרסו את התשתית הכלכלית, ניתקו את הדואר, את הטלפונים וכל מה שהיה דרוש למנגנון השלטוני של המדינה החדשה כדי להתחיל את דרכה.

לאחר פניות מצד הנהגת הסוכנות לממשל הבריטי להעברת מנגנון השלטון באופן מסודר לידיהם, טענו הבריטים שבמידה ותושבי ארץ - ישראל חפצים בעצמאות אזי עליהם להתחיל הכול מהתחלה.⁴⁰

משטרת המנדט בירושלים פורקה ערב הקמת המדינה, ושרידיה גויסו למשטרה החדשה שאורגנה על ידי וועדת ירושלים. וועדה זו פעלה בראשותו של דב יוסף⁴¹, שמונה על ידי דוד בן גוריון לתפקיד זה בתאריך 21.04.1948:

"החלטנו על הנהלה של ד"ר (דב) יוסף, שרייבמן⁴², סלומון⁴³, אוסטר⁴⁴, ורפל⁴⁵, (דוד) אבולעפיה⁴⁶ ופסמן⁴⁷. סמכותם לנהל ולסדר ענייני אספקה וחלוקת מזון, מים, דלק, חומרי גלם, תחבורה, מניעת ספסרות, עבודה וגיוס כוח אדם, שיכון פליטים, טיפול בנפגעי המאורעות, 'משמר העם' ומשטרה פנימית..."⁴⁸

⁴⁰ נאור, מרדכי. ירושלים בתש"ח, בעיניים מדיניות. שיחה עם ד"ר וולטר איתן. בתוך נאור, מרדכי, (עורך) ירושלים בתש"ח. סידרת עידן מספר 2. ירושלים(1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 95. בן פורת, יוסף. מחסום לתוהו – שנים מכריעות בתולדות משטרת ישראל. תל אביב(1988): הוצאת משרד הביטחון. עמ' 17. גולני, מוטי, ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. ירושלים(2008): מרכז שזר. עמ' 29. לורך, נתנאל. קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים(1989): מסדה. עמ' 162.

⁴¹ יוסף, דב – (נולד ב – 1899 - נפטר ב- 1980). היה מעורכי הדין היהודים הבולטים בארץ - ישראל בתקופת המנדט. יוסף היה פעיל בתנועת העבודה. הצטרף למפא"י בשנת 1933. שימש כיועץ משפטי של הנהלת הסוכנות היהודית וכממלא מקום ראש המחלקה המדינית שלה. היה חבר הנהלת הסוכנות משנת 1945. בעת מלחמת העצמאות והמצור על ירושלים היה יוסף, דב יו"ר וועדת ירושלים ולאחר מכן המושל הצבאי של העיר. היה מתומכיו הנאמנים של דוד בן-גוריון. כיהן בכנסת מהכנסת הראשונה ועד לכנסת השלישית, וכן כשר שאינו חבר כנסת בתקופת כהונת הכנסת החמישית. יוסף כיהן בתפקידים מיינסטריאליים שונים: שר החקלאות, שר התחבורה, שר המשפטים, שר המסחר והתעשייה, שר הבריאות ושר בלי תיק.

⁴² ראובן (שרי) שרייבמן – (7 באפריל 1903 - 6 ביולי 1989) היה איש ציבור ישראלי שכיהן כנציב שירות המדינה, חבר כנסת וסגן שר התחבורה מטעם מפא"י וסגן ראש עיריית ירושלים.

פעילותו הציבורית בירושלים בהיותו חבר מפא"י, מטעמה נבחר לחבר מועצת העירייה (1948, 1956 – 1958) ומונה לסגן ראש העירייה (1948 – 1951). כמו כן היה שרי חבר 'ועדת ירושלים' בימי המצור על העיר ומונה לעמוד בראש ועדת המשטרה לתכנון והקמת משטרה עברית בעיר. במקביל לפעילותו בעיריית ירושלים נבחר שרי כחבר כנסת וכיהן בכנסת הראשונה והשנייה. לאורך תקופת כהונתו היה חבר ועדת העבודה. בכנסת הראשונה כיהן גם כחבר ועדת הפנים וועדת השירותים הציבוריים. בכנסת השנייה חבר ועדת חוקה, חוק ומשפט ויו"ר ועדת המשנה לעניין חוק ביטוח לאומי.

⁴³ חיים סלומון – (1878 – 1960) – יו"ר ועב הקהילה העברית בירושלים וחבר מועצת העיר.

⁴⁴ דניאל אוסטר – (7 במאי 1893 – 15 בינואר 1963) היה ממייסדי רחביה. משנת 1934 היה חבר מועצת העיר ירושלים. היה ראש עיריית ירושלים (אם כי לא נבחר לתפקיד אלא מונה לאחר התפרקות עיריית ירושלים המנדטורית, בבחירות 1950 לראשות העיר כשל) בסוף תקופת המנדט (וקודם לכן סגנו וממלא מקומו של ראש העירייה הערבי, חוסיין אל-ח'אליד). חבר מועצת העם מטעם מפלגת הציונים הכלליים. מחותמי מגילת העצמאות. ראש העירייה הראשון של ירושלים במדינת ישראל עד 1950.

⁴⁵ יצחק (ורפל) רפאל – (1914 – 1999) – היה חבר בוועד הלאומי. חבר הנהלת הסוכנות וראש מחלקת העלייה.

⁴⁶ דוד אבולעפיה – (1893 – 1952) – עו"ד, סגן נשיא הקהילה היהודית בירושלים. נשיא ועד העדה הספרדית בירושלים. חבר מועצת עיריית ירושלים.

⁴⁷ שמואל פסמן – מנהל קרן העזרה לארץ ישראל (קהיליית ציון).

⁴⁸ גרשון ריבלין, אלחנן אורן. מן היומון. מלחמת העצמאות, תש"ח – תש"ט. תל אביב(1986): משרד הביטחון. עמ' 134.

וועדת ירושלים, מונתה כדי לנהל את ירושלים, הכוונה הייתה לניהול שהוא מעבר לסוגיות חלוקת מזון ומים, אלה גם ענייני גיוס כוח אדם לצורכי ביטחון והשגחה ופיקוח על חיל "משמר העם"⁴⁹. בנוסף לכל אלה מתפקידי הוועדה היה גם לטפל בנושא ביטחון הפנים בעיר. מכאן ניתן להסיק שבהנהגת המדינה ראו בצורך בהקמת גוף משטרה בירושלים, לאור מעמדה המיוחד של ירושלים מימוש כוונה זו היה אפשרי רק על ידי הקמת משטרה שתהיה כפופה לוועדת ירושלים⁵⁰.

משטרת ירושלים החדשה גייסה לתוכה את מרבית השוטרים היהודים שפעלו במסגרת משטרת המנדט. לפיקוד המשטרה מונה קצין שבעברו שירת במשטרת המנדט כמפקד המשטרה בחלקה היהודי של ירושלים.

לאחר הכרזת המדינה, הועברו תחנות המשטרה שהיו בתחום גבולות החלטה 181 על ידי הבריטים לידי השוטרים היהודים, כדי להמשיך את רצף הפעילות המשטרתית למרות הכול⁵¹.

בסוגיה זו קיימים ממצאים סותרים, ממצאים שלפיהם עם הכרזת המדינה הועברה השליטה החוקית על ארץ - ישראל לממשלת ישראל, ולמעשה נוצרה המשכיות שלטונית בין המנדט הבריטי לבין ממשלת ישראל, וזאת מתוקף החלטת החלוקה שהעניקה למדינת ישראל את התוקף הלגיטימי על האזורים שבהם שלטו הבריטים. לעומת זאת, המחקר המקובל מציג עמדה אחרת שבה הממשל הבריטי לא נקט מדיניות של העברת שלטון מסודרת להנהגה היהודית מחשש שיואשמו בנקיטת צד בסכסוך בין הערבים ליהודים⁵².

מדיניותה הרשמית של ממשלת המנדט הייתה, לא לשתף פעולה עם ארגון האומות המאוחדות וההנהגה היהודית ביישום החלטת החלוקה בלבצע חפיפה שלטונית רשמית ומאורגנת, אך בדרגים הנמוכים יותר בשטח נוצר שיתוף פעולה שפעל לטובת הצדדים בתחומים מסוימים כדי להקל את המעבר⁵³.

העברת השליטה על המשטרה בארץ - ישראל התקיימה ברובה על פי עבודת הכנה ותכנון שנערכה על ידי המפקח הכללי הראשון של משטרת ישראל, יחזקאל סהר. עבודת

⁴⁹ "משמר העם" – גוף התנדבותי שהוקם בירושלים במחצית 1947 בהוראת ה"הגנה" כדי לסייע לתושבי העיר במהלך מלחמת העצמאות. הרהבה בנושא בעמ' 87.

⁵⁰ ארכיון מורשת בן גוריון – פריט מס' 182634. תיק הנהלת הסוכנות, מצב ירושלים – מכתב מאת דוד בן גוריון מתאריך 21.04.1948 אל כל חברי וועדת ירושלים (ארכיון מורשת בן גוריון להלן אמב"ג).

⁵¹ הוד, אלי. **ספר האירועים הבולטים בין 1948 – 1973** חלק א' ירושלים (1988): הוצאת משטרת ישראל יחדת ההיסטוריה. עמ' 16. יהושע כספי, המעבר ממשטרת המנדט למשטרת ישראל, בתוך ורדה פילובסקי (עורכת), **המעבר מיישוב למדינה 1947 – 1949, רציפות ותמורות**. אוניברסיטת חיפה, מוסד הרצל לחקר הציונות 1990. עמ' 279-290.

⁵² ארכיון תולדות ההגנה, סימול תיק מס' 102/115 משטרה וצבא. מסמך באנגלית שמתאר ע"פ שלבים את יציאת הכוחות הבריטים מירושלים. (ארכיון תולדות ההגנה להלן את"ה) ראובני, יעקב. **ממשל המנדט בארץ - ישראל 1920 – 1948 ניתוח היסטורי מדיני**. ירושלים (1992): אונ' בר אילן. עמ' 211.

⁵³ רוזן, שבתאי. ארגון האומות המאוחדות ומלחמת העצמאות. בתוך ואלך, יהודה (עורך). **היינו כחולמים. קובץ מחקרים על מלחמת הקוממיות**. גבעתיים (1985): מסדה. עמ' 260.

הכנה זו נועדה להקל את העברת השליטה ומניעת וואקום שעלול היה להוביל להתערערות השלטון והסדר הציבורי.⁵⁴

משטרת ישראל פעלה באופן כללי במבנה דומה למשטרת המנדט ועל פי חלוקה למחלקות, מחוזות ותחנות משטרה כפי שהתקיימו בימי המנדט.⁵⁵ שר המשטרה שהיה ממונה על משטרת ישראל מטעם המדינה, היה הגורם שווידא כי מדיניות הממשלה מתורגמת לפעילות אופרטיבית של המשטרה דרך המפקח הכללי של המשטרה שפיקד בפועל על המשטרה ופיקח על משימותיה, שיטת עבודה זו מיושמת עד היום במדינת ישראל.

על פי המודל הבסיסי של משטרה בחברה מודרנית, מתקיימים קשרי גומלין ותלות הדדית בניהן כדי להתקיים. המושג "משטרה" מבטא בעיקרו את הפעילות הפורמאלית המתבצעת תחת שלטון או ממשל מרכזי שמחזיק את הסמכות החוקית לשלטון בידי.⁵⁶ משטרה חייבת לפעול על פי סמכותה וחוקיה של המדינה בה היא פועלת כדי שפעולותיה יהיו חוקיות ולגיטימיות, ובכדי שהמשטרה תוכל להפעיל את סמכותה החוקית בהגבלתו או שלילת חירותו של אדם שעבר עבירה והרשעתו בחוק בשם החברה אותה היא משרתת.

בינאומה של ירושלים גרם לכך שחוקי מדינת ישראל לא חלו על העיר, ובכך נוצרה בעיה חוקית בהפעלת משטרת ירושלים כחלק ממשטרת ישראל, מצב זה היה נכון עד הכרזת ירושלים כשטח צבאי כבוש.⁵⁷

למרות שחוקיות הפעלת הסמכות על ידי ממשלת ישראל בירושלים הייתה מוטלת בספק, פעלה בירושלים מערכת בתי משפט.

בתי המשפט מהווים את המסגרת החוקית הבסיסית לפעילות המשטרה והבאת עבריינים לדין. הקשר ותחומי האחריות בין המשטרה למערכת המשפט מהווה בכל גוף משטרתית את אחד התחומים החשובים ביותר למדידת ההצלחה במלחמה בפשיעה ולאיכות עבודת המשטרה מול תופעות הפשיעה שמשפיעות לרעה על האוכלוסייה והחברה.

פעילות משטרת ירושלים בחיי היומיום התנהלו ברקע המלחמה, פעילות זו הייתה כרוכה בהתמודדות מול כל הארגונים השונים שהיו קיימים בירושלים, כמו כוחות ה"הגנה", אצ"ל, לח"י ו"משמר העם".

⁵⁴ הוד, אלי. ספר האירועים הבולטים בין 1948 – 1973 חלק א' ירושלים (1988): הוצאת משטרת ישראל יחדית ההיסטוריה. עמ' 15

⁵⁵ שם, שם.

⁵⁶ גימשי, דני, משטרה בדמוקרטיה. ירושלים (2003): הוצאת משטרת ישראל, אגף משאבי אנוש. עמ' 23

⁵⁷ אמ"י - סימול תיק מס' 5/5670/22 - משטר ירושלים. מכתב מאת היועץ המשפטי לממשלה אל ממשלת ישראל בנושא ירושלים ושטחי המדינה שנכבשו על ידי הצבא. מתאריך 28.07.1948.

התמודדות המשטרה מול כלל הארגונים הצבאיים הללו, שלקחו חלק במאמץ המלחמתי על הגנת ירושלים, לא עלתה תמיד בקנה אחד עם שמירה על זכויות הפרט בחברה ולעיתים היו אף כרוכים בפגיעה משמעותית בקניינים וחירותם של הציבור בירושלים, הן הערבי והן היהודי.

שני היבטים לעיסוק בנושא העבודה, ההיבט הראשון, דן במשטרת ירושלים ומהנסיבות המיוחדות להקמתה, ייחודה והשוני המשמעותי בהפעלתה לעומת המשטרה הארצית ה"קלאסית" שהוקמה במדינת ישראל ופעלה בכפוף לשר המשטרה ולממשלת ישראל. ההיבט השני של מחקר זה דן במעמדה של ירושלים בתקופה הנדונה בהיבט הישראלי, והצגת פן נוסף של התהליכים שהתרחשו בירושלים באותה תקופה כעיר במדינת ישראל בכלל וכעיר בירה בפרט. התייחסות למעמדה של העיר שזורה בתוך המחקר הנוכחי תוך בחינת המשמעות המורכבת של הקמת ארגון משטרת ירושלים וקיום סדר ציבורי ושלטון חוק בתוך מצב של אי סדר, ואי וודאות שלטונית במצב מלחמה בשטח "הפקר"⁵⁸. שני היבטים אלו קשורים אחד במשנהו.

מטרתו של מחקר זה נועד להתמקד במספר נושאים הקשורים לתקופה המדוברת בירושלים ולמלחמה שהתרחשה בה, ובהקשרם לארגון המשטרה ותפקודה.

שאלות המחקר בעבודה זו התמקדו בשלושה היבטים שונים של נושא המחקר, ההיבט ראשון קשור לתכנון הקמת המשטרה מרגע קבלת ההחלטה על ידי הנהגת המדינה בצורך בגוף משטרת ירושלים, ועד להוצאת תוכנית הקמה זו אל הפועל ביום הקמת המדינה. היבטו השני של המחקר מתמקד בכל הקשור לפעילות המשטרה בעיר, פעילות כגון: לחימה בפשיעה, השלטת סדר ציבורי, אכיפה, ניהול הארגון ועוד.

ההיבט האחרון מתמקד בסיבות לסיום התקופה שבה משטרת ירושלים חדלה לפעול כמשטרה עצמאית ואוחדה עם משטרת ישראל, איחוד שהתרחש כעבור שלושה חודשים לערך מיום הקמת המדינה.

שאלות המחקר, נועדו לבחון את האופן שבו תוכננה והוקמה משטרת ירושלים ואופן פעולתה ולמקור ממנו שאבו מתכנני המשטרה את הידע להקמת משטרת ירושלים, ועל פי איזה מודל או היערכות מיוחדת פעלו וכיצד תכננו לפעול ולקיים מסגרת חוקית במצב המיוחד שנוצר מבחינה מדינית ופוליטית.

המחקר בחן את הבסיס החוקי שבו פעלה משטרת ירושלים, לאור מעמדה המיוחד של ירושלים בעיני האומות המאוחדות. ומכאן גם הוסקו מסקנות לגבי מעמדה של ירושלים בעיני ממשלת ישראל.

⁵⁸ דבריו של המפקח הכללי של המשטרה הבריטית בארץ - ישראל, שזהו רק עניין של זמן עד שיתברר שהאומות המאוחדות אינן מסוגל לספק מנהל יעיל לפלשתינה בכל צורה שהיא. ואם משמע הדבר תוהו ובוהו אזי מוטב שנמחר לעזוב. מתוך גולני, מוטי, ימים אחרונים - הממשל המנדטורי - פיני ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז שזר. עמ' 144

פרקים נרחבים מעבודת מחקר זו הוקדשו להבנת המבנה הפיקודי והניהולי של המשטרה אל מול הרשויות שתחת ניהולה פעלה המשטרה, ומיקומה בין שאר הגופים שהיו חלק מהמציאות של העיר באותה עת. כמו גם התיאור של כל הקשור לפעילות המשטרה בשגרת החיים בעיר ואופן התמודדותה מול תופעות הפשיעה של אותה תקופה ואיכות הביצוע של פעילות משטרתית זו.

העבודה בדקה את קשרי העבודה, יחסי המרות, קבלת הנחיות והעברת הדיווחים בין משטרת ירושלים לבין משטרת ישראל. בנוסף לכך, המחקר עסק בסיבה לכך שהשליטה על משטרת ירושלים הועברה מידיה של וועדת ירושלים לידיה של משטרת ישראל ושר המשטרה לאחר תקופה קצרה יחסית מיום הקמת המשטרה.

מחקר זה ינסה לתת מענה הולם ככל האפשר מתוך מסמכי ועדויות התקופה לגבי מידת ההשפעה של המשטרה העירונית על האוכלוסייה היהודית, וכיצד נתפסה משטרה זו בעיניהם של התושבים בעת מצוקתם הקשה בתקופת המלחמה, מצוקות של רעב וחוסר הביטחון, לצד תופעות ביזה, גניבה וספסרות שהפכו להיות חלק מהוויות החיים בעיר.

פעילותה של משטרת ירושלים כמשטרה עירונית עצמאית הסתיים בסוף חודש אוגוסט 1948. נכון לעכשיו אין הסבר ברור ומדויק לסיבה שבן גוריון החליט להעביר את סמכות הפיקוד על משטרת ירושלים כעבור שלושה חודשים בלבד מניהולה של וועדת ירושלים תחת פיקודו של שר המשטרה והמפקח הכללי של המשטרה דאז.

בעקבות החלטה זו פיקוד משטרת ירושלים הוחלף ומונה מפקד חדש למשטרת העיר שהפכה להיות למחוז ירושלים בתוך משטרת ישראל. עבודה זו בחנה את משמעות ההחלטה וסיבותיה המדיניות והפוליטיות.

לצורך כתיבת המחקר בוצעה סריקה ונאספו נתונים ממקורות שונים שנתנו מענה עובדתי על שאלות המחקר תוך התמקדות בנושא המחקר. איסוף הנתונים התבצע ממקורות ארכיונים כמו ארכיון המדינה, ארכיון משטרת ישראל, ארכיון ההגנה, ארכיון הציוני המרכזי, ארכיון מורשת בן גוריון, וארכיון מכון ז'בוטינסקי.

נתונים אחרים נאספו מעיתוני התקופה, וחומרי רקע על התקופה והארגון נאספו ממחקרים וספרים שנכתבו בנושא.

על נושא משטרת ישראל לא נכתבו מחקרים רבים, ונושא משטרת ירושלים בין השנים 1947 – 1948 לא נחקר כלל.

קיימים מספר מחקרים הקשורים לירושלים בתחומים כמו: המלחמתי צבאי, פוליטי מדיני, שלטוני, חברתי. חלק מהמחקרים המובילים בתחום וקשורים באופן ישיר ועקיף לעבודת מחקר זו הם:

מחקרו של נתנאל לורך, קורות מלחמת העצמאות⁵⁹, עוסק בתיאור הלחימה והתקדמותה מבחינה צבאית ומבצעית בכל הזירות ובכלל זה בירושלים. בני מוריס, בספרו 1948⁶⁰ מתאר את תולדות המלחמה הערבית הישראלית כמאבק בין שתי תנועות לאומיות על אותה פיסת אדמה. ספרו של נאור מרדכי, ירושלים בתש"ח⁶¹, קובץ מחקרים ומאמרים בנושא ירושלים שמתעד את מאבקה הצבאי והחברתי של העיר. ספר זה מתמקד בעיר ובאוכלוסייה האזרחית, ופחות על מנגנוני העיר והשליטה בה. עבודת הדוקטורט של משה ארנוולד, הרובע היהודי בעיר העתיקה של ירושלים במלחמת העצמאות, מהחלטת החלוקה של האו"ם ב – 29 נובמבר 1947, עד כניעת הרובע ב- 28 מאי 1948⁶², מחקר זה בחן את התמודדות הרובע היהודי ונפילתו במלחמה. מחקרה של אסתר זיידנר, האוכלוסייה היהודית בירושלים במצור 1948⁶³, מחקר זה מתאר את מצבה האוכלוסייה על כל גווניה תוך התייחסות למנגנוני השלטון השונים ואופן טיפולם באוכלוסייה. אין המחקר מעמיק בנושא המשטרה והאכיפה בעיר בתקופת המעבר. מוטי גולני, בספרו, ציון בציונות, המדיניות הציונית בשאלת ירושלים⁶⁴, ספר זה מתאר את תולדות הציונות בשאלת ירושלים משנת 1937 ועד 1949 בהכרזת בן גוריון על ירושלים כבירתה של מדינת ישראל. ספרו של מוטי גולני, ימים אחרונים⁶⁵, נותן תיאור ופרשנות מעמיקה על ימיו האחרונים של המנדט הבריטי, ממחקר זה ניתן ללמוד על מצבה של ארץ ישראל בתום שלטון המנדט. לוי יצחק בספרו תשעה קבין⁶⁶, נותן בחינה אישית למהלכי המלחמה. יוסי כץ בספרו, ירושלים משכונות לעיר חצויה⁶⁷, מציג מחקר מקיף על העיר מכמה היבטים, ללא הקשר למשטרה. מאמרו של אורי ביאלר, הדרך לבירה – הפיכת ירושלים למקום מושבה הרשמי של ממשלת ישראל בשנת 1949⁶⁸, מאמר זה מתייחס למעמדה המדיני של ירושלים. גולני מוטי, הנהגת הישוב

⁵⁹ לורך, נתנאל. קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים (1989): מסדה.

⁶⁰ מוריס, בני. 1948 תולדות המלחמה הערבית הישראלית הראשונה. תל אביב (2010): עם עובד.

⁶¹ נאור, מרדכי. ירושלים בתש"ח. סידרת עידן. ירושלים (1982): יד יצחק בן צבי.

⁶² ארנוולד, משה. הרובע היהודי בעיר העתיקה של ירושלים במלחמת העצמאות, מהחלטת החלוקה של האו"ם ב – 29 נובמבר 1947, עד כניעת הרובע ב- 28 מאי 1948. האוניברסיטה העברית (1997). עבודה לקבלת תואר מוסמך.

⁶³ זיידנר, אסתר. האוכלוסייה היהודית בירושלים במצור 1948. אוניברסיטת חיפה (2000) עבודה לקבלת תואר מוסמך.

⁶⁴ גולני, מוטי. ציון בציונות : המדיניות הציונית בשאלת ירושלים 1937-1949. תל אביב (1992) : מטכ"ל - קצין חינוך

ראשי

⁶⁵ גולני, מוטי. ימים אחרונים-הממשל המנדטורי- פינוי ומלחמה. ירושלים (2008) : מרכז זלמן שזר.

⁶⁶ לוי, יצחק. תשעה קבין : ירושלים בקרבות מלחמת העצמאות. תל אביב (1986) : מערכות.

⁶⁷ כץ, יוסי. ירושלים משכונות לעיר חצויה. מחקרים בתולדות ירושלים היהודית בעת החדשה. רמת גן (2002) : פרסומי

מרכז אינגבורג ללימודי ירושלים.

⁶⁸ ביאלר, אורי. הדרך לבירה – הפיכת ירושלים למקום מושבה הרשמי של ממשלת ישראל בשנת 1949. בתוך קתדרה

(1985) 35 : 163-191.

ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות⁶⁹. ארנון גולן במאמרו, תפיסת קרקע ערבית על ידי ישובים יהודים⁷⁰, מאמר זה מתייחס לנושא הביזה מנקודת מבטה של ממשלת ישראל. מחקר זה מציג את המציאות בירושלים באותה עת דרך יומנים שנכתבו על העיר והמציאות כפי שתוארה. אריך גוטנריו, המצור ה-37 על ירושלים⁷¹, יומן זה מתאר את אורך החיים בעיר בצל המלחמה. כהן יונה בספרו, ירושלים במצור, דפי יומן תש"ח⁷², יומן זה מציג אירועים ודיווחים מהעיתונות, אין בספר זה הצגה או תיעוד על משטרת ירושלים. יומן נוסף שמתאר את ירושלים ותושביה בתקופת המלחמה נכתב על ידי ישורון קשת, בירושלים הנצורה – יומנים מן העורף⁷³, גם ביומן זה ניתן תיאור כללי של אורך החיים בירושלים בתקופת המצור והשפעת המלחמה על תושבי העיר. בין ספרי היומן החשובים שנכתבו על מנגנוני השליטה וניהול העיר נמצא ספרו של דב יוסף, קריה נאמנה⁷⁴, מתאר את מנגנון השלטון בירושלים מנקודת מבט אישית כיושב ראש וועדת ירושלים. בספרו ישנה התייחסות למשטרת ירושלים בתקופת המעבר אל ללא התעמקות במבנה הארגון והקמתו.

בנושאי משטרה נכתבו המחקרים הבאים:

ספריו של אלירם יהודה, משטרה וחברה, מבוא למדעי המשטרה, והתפתחות השיטור העברי⁷⁵. הספר הראשון סוקר תיאוריות משטרה, הספר השני מתאר את התפתחות השוטר העברי מתקופת המקרא ועד קום המדינה, בספרו השני ישנה התייחסות מינורית ולא מעמיקה על משטרת ירושלים בתקופת המעבר. גימשי דני, משטרה בדמוקרטיה⁷⁶. תיאוריה על מדעי המשטרה ותפיסת ארגון אכיפה זה בתוך משטר דמוקרטי. ספרם של שדמי אראלה ואלי הוד, תולדות משטרת ישראל⁷⁷, ספר זה מתאר את הקמתה של משטרת ישראל משלב המסד ועד לשלב ההתמקצעות שלה. בספר זה המחקר על משטרת ירושלים בתקופה המדוברת מוגבל מאוד וכללי מאוד. מסקירת מחקר זו ניתן להסיק כי לא התקיים מחקר מעמיק ופרטני בנושא משטרת ירושלים בתקופת המעבר כפי שנכתב בעבודת מחקר זו, מחקר שמציג את תכנונה, הקמתה, ופעילותה של המשטרה בירושלים על רקע מעמדה של ירושלים בתוך מדינת

⁶⁹ גולני, מוטי. הנהגת הישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות (דצמבר 1947 – מאי 1948). קתדרה (1989) 54: 156-172.

⁷⁰ גולן, ארנון. תפיסת קרקע ערבית על ידי ישובים יהודים. קתדרה (1992) 63: 122-154.

⁷¹ גוטנריו, אריך. המצור ה-37 על ירושלים. ירושלים (1987): ראובן מס בע"מ.

⁷² כהן, יונה. ירושלים במצור. דפי יומן תש"ח. תל אביב (1976): מלוא בע"מ.

⁷³ קשת, ישורון. בירושלים הנצורה - יומנים מן העורף. ירושלים (1973): ראובן מס.

⁷⁴ יוסף, דב. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): שוקן.

⁷⁵ אלירם, יהודה. משטרה וחברה: מבוא למדעי המשטרה. ירושלים (1996): מולטיפרס. (ללא עורך) התפתחות השיטור

העברי מתקופת המקרא ועד קום מדינת ישראל. ירושלים: משטרת ישראל יחידת ההיסטוריה.

⁷⁶ גימשי, דני. משטרה בדמוקרטיה. ירושלים (2003): משטרת ישראל אגף משאבי אנוש.

⁷⁷ שדמי, אראלה. הוד, אלי. תולדות משטרת ישראל. ירושלים (1996): מחלקת הדרכה, משטרת ישראל.

ישראל כעיר וכסמל מדיני ובעולם כעיר ללא מדינה. יחד עם זאת, חלק מסקירת המחקר שהוצגה לעיל היוותה מסגרת כללית בעבודת מחקר זו בכל הנוגע להתרחשות הביטחוניות, החברתית, השלטונית ומציאות החיים בירושלים בתקופה המדוברת. הפרק הראשון עסק בשלטונם של הבריטים בכלל והמשטרה הבריטית בפרט, בארץ - ישראל ובירושלים בשלהי תקופת המנדט, התייחסותם והתמודדותם עם האוכלוסייה וההנהגה בירושלים, היהודית והערבית כאחד. הפרק השני דן ב תכנון הקמת משטרת ירושלים, חוקיותה והוצאה אל הפועל של תוכנית הקמה זו. פרק שלישי חקר את המבנה ההיררכי של משטרת ירושלים מול הרשות הממונה, והמבנה הפיקודי ברמת הארגון עצמו. פרק רביעי דן ב מיקומה של משטרת ירושלים בתוך המציאות בעיר בכל הקשור לכל הגופים והארגונים שפעלו בעיר. ה"הגנה", ארגוני האצ"ל והלח"י, "משמר העם", מערכת בתי המשפט ועיריית ירושלים. הפרק החמישי דן ביחסי העבודה שבין המשטרה והרשות הממונה עליה לבין וועדת המשטרה ומשטרת ישראל. פרק שישי דן בפעילות הלכה למעשה של המשטרה בתופעות הפשיעה ובמציאות היומיומית בירושלים, התמודדות המשטרה עם כוח האדם והאמצעים שעמדו לרשותה, מעמדה בעיני האוכלוסייה והתנהלותה המוסרית. הפרק האחרון של העבודה דן בכל הקשור לאיחוד המשטרה והכפפתה למשטרת ישראל.

פרק א - המשטרה הבריטית בארץ - ישראל

א. רקע

תקופת שלטונם של הבריטים בארץ - ישראל הייתה תקופה בעלת השפעה רבה על כל תחומי החיים של ארץ - ישראל בהתהוותה. השפעה זו בלטה בעיקר בתחומי הכלכלה, החברה והמשפט. השפעתם של הבריטים הייתה משמעותית בתחום היחסים המורכבים ששררו בין היהודים לערבים בארץ - ישראל.

ארץ - ישראל בתקופת שלטון המנדט שינתה את אופייה הכלכלי חברתי ממדינה חקלאית נחשלת למדינה עירונית מתועשת, כל זאת על אף הסכסוך המתמשך ששרר בין האוכלוסיות שחיו בארץ והממשל הבריטי שהיה מעורב ביניהם.⁷⁸

המשטרה הבריטית הוקמה בארץ - ישראל באופן רשמי ביולי 1920 בעת כניסתו לתפקידו של הנציב העליון לארץ - ישראל, סר הרברט סמואל.

המשטרה הבריטית היה גוף הכרחי ובעל משמעות רבה לצורך ביצוע תפקידי הניהול והשליטה של הממשל הבריטי בארץ - ישראל.

המשטרה הבריטית פעלה בארץ - ישראל בעקרונות השלטון האנגלי, קרי, משטר שמבוסס על חוק וסדר, עם כללי שלטון מוגדרים, בתי משפט וכוח אכיפת חוק שמסייע לתושבים לנהל את חיי השגרה שלהם ללא מפריע.⁷⁹

בראש משטרת המנדט עמד המפקח הכללי, אשר היה מדווח ישירות לנציב העליון או למזכיר הראשי לממשלה.

מטה משטרת המנדט שכן במגרש הרוסים בירושלים, והיו בו שני אגפים: אגף מנהלה ואגף החקירות.

המשטרה הייתה גוף צבאי למחצה ושררה בה משמעת ריכוזית גבוהה ונוקשה מאוד. הפיקוד הבכיר במשטרה היה כולו בריטי, וקצינים ארץ - ישראלים שירתו רק בדרגים הנמוכים.

בשנת 1947 שירתו במשטרה הבריטית כ- 9000 שוטרים, 62 אחוזים מהם היו בריטים, היהודים היוו מיעוט מסך כל השוטרים במשטרת המנדט. השוטרים הבריטים היו לרוב חיילים משוחררים שהיו חתומים על חוזה שירות למשך שנתיים או שלוש ולאחר מכן היו חוזרים בחזרה לאנגליה.⁸⁰

⁷⁸ ראובני, יעקב. **ממשל המנדט בארץ - ישראל 1920 - 1948** ניתוח היסטורי מדיני. ירושלים (1992): אונ' בר אילן. עמ' 7.

⁷⁹ יצחקי - הראל, רבקה. **בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1918 - 1948**. אוניברסיטת חיפה. עבודה לקבלת תואר דוקטור 2004. עמ' 11.

⁸⁰ כספי, יהושע, המעבר ממשטרת המנדט למשטרת ישראל, בתוך ורדה פילובסקי (עורכת), **המעבר מיישוב למדינה 1947 - 1949, רציפות ותמורות**. אוניברסיטת חיפה, מוסד הרצל לחקר הציונות 1990. עמ' 279-290.

ב. המשטרה הבריטית בארץ - ישראל כמשטרה קולוניאלית

המשטרה הבריטית בארץ - ישראל אופיינה כמשטרה קולוניאלית. משטרה זו הינה משטרה המשרתת מערכת כוחנית שכופה את עצמה על שטח כבוש, זאת להבדיל ממשטרה שאיננה קולוניאלית הפועלת בסביבה חופשית ודמוקרטית.

ההבדל בין משטרה קולוניאלית לבין משטרה רגילה הינו באופי השירות שהמשטרה מעניקה לציבור, משטרה קולוניאלית עוסקת בפעילות שמטרתו לקיים ולשמור על השלטון של המדינה הכובשת. משטרה רגילה, שכפופה לשלטון רשמי נבחר של מדינה, מספקת שירותי משטרה שנועדו לשמור על החברה ונועדו לדאוג לביטחון האישי של התושב המקומי.

בספרו של צ'ארלס ג'פרי⁸¹, מוצגת תיאוריה מייצגת של משטרות קולוניאליות. תיאוריה זו היא אב טיפוס למשטרה קולוניאלית.

על פי תפיסתו, משטרה קולוניאלית בנויה משלושה רבדים:

1. הרובד הבסיסי – בראשית השליטה הקולוניאלית של השטח הכבוש. פעילות המשטרה מבוססת על ניסוי ותעייה. הצבא מסייע למשטרה לשמור על הסדר. החוקים שעל פיהם פעולת המשטרה מבוססים על החוקים שהיה קיימים בשטח הכבוש.
 2. הרובד החצי צבאי – בשלב זה נקבע טיב היחסים שבין השלטון לאוכלוסייה המקומית. תפקיד המשטרה היה דיכוי ומניעת פשיעה תוך כדי שמירה על הסדר החברתי.
 3. רובד המשטרה האזרחית – זהו השלב המפותח ביותר של המשטרה. רובד זה מבוסס על הדגם של המשטרה הבריטית המודרנית. בשלב זה למשטרה יש יכולת עבודה עצמאית והיא פועלת באופן מקצועי ומיומן יותר עם כוח אדם איכותי יותר⁸².
- בעת שניהולה של ארץ - ישראל עבר לידי הממשל הבריטי האזרחי הוחל בארגון מנהלי ומקצועי של המשטרה הבריטית. הבריטים לא יכלו להרשות לעצמם להקים משטרה עצמאית, מודרנית וקלאסית שתהיה מורכבת ברובה מתושביה המקומיים של ארץ - ישראל וזאת מחשש לפגיעה באינטרס שלטונם, ולכן השאירו את תפקידי הניהול והפיקוח על המשטרה בידיהם של שוטרים וקצינים בריטים, יתר הכוח המשטרתי היה מבוסס על כוח אדם מקומי ועסק בפעילות המשטרתי השוטפת.

⁸¹ צ'ארלס ג'פרי (Jeffrey Charles) – פקיד בכיר במשרד המושבות והיסטוריון בריטי של המשטרים הקולוניאליים.

⁸² יצחקי – הראל, רבקה. בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1918 – 1948.

אוניברסיטת חיפה. עבודה לקבלת תואר דוקטור 2004. עמ' 8

למרות ששיטת הממשל הבריטית בישראל הייתה שונה מהשיטות המקובלות בקולוניות אחרות⁸³, התארגנה המשטרה הבריטית בארץ - ישראל על פי המודל והכללים הנהוגים בארצות הקולוניאליות.

המשטרה הבריטית בארץ - ישראל הורכבה משתי שכבות, שכבת פיקוד מצומצמת של שוטרים וקצינים בריטים, ושכבה מורחבת יותר של שוטרים מקומיים בדרגות ובתפקידים זוטרים. שילוב המקומיים במשטרה היה הכרחי בשל הצורך במתווכים בין המשטרה לבין האוכלוסייה המקומית ובכך לסייע לשלטון הבריטי.

כשבוחנים את תפקוד המשטרה במבחן התוצאה, מסתמן כי המשטרה הבריטית הייתה משטרה חלשה וזאת הודות לתלותה בתקציב הממשלה המנדטורית. חולשה זו נתנה את ביטויה בגיוס כוח אדם באיכות ירודה לשורות המשטרה וברמת האימונים והציוד המשטרתי שהיה ברשותה. נדבך נוסף שהוסיף לחולשתה של המשטרה היה העובדה שהשוטרים המקומיים הפגינו נאמנות בראש ובראשונה לבני עמם, ובכך נוצרה משטרה שבפעילותה גרמה לאפליה על פי מוצאו ושייכו של התושב⁸⁴.

מאז יסודה של משטרת המנדט ועד סיומה נמתחה ביקורת רבה על תפקודה והובע חוסר שביעות רצון מצד ממשלת המנדט, אי שביעות הרצון מתפקודה של המשטרה גרמה לכך שמפעם לפעם בוצע ארגון מחדש במשטרה הבריטית כדי לייעל את ביצועיה⁸⁵.

חלקם של השוטרים שפעלו במסגרת המשטרה הבריטית פעלו בהעדר טוהר מידות, מוסר עבודה וניקיון כפיים, התנהלות זו לא הייתה נחלתם הבלעדית של השוטרים המקומיים אלא חלחלה גם לשוטרים הבריטים. למרות קיומה של התופעה, ממדיה לא היו אחידים וגודלה לא היה ידוע⁸⁶.

העימות המתמשך והמחמיר בין היהודים לערבים בארץ - ישראל גרם לכך, שכוחה של המשטרה הבריטית לא היה מסוגל לתת מענה הולם לפתרון העימות, וזאת בשל בעיות מסוגלות, ואי יכולת מבצעית ומיומנות צבאית שהייתה דרושה למשימות אלו, כתוצאה מכך המשטרה נזקקה לעזרת הצבא בביצוע תפקידה.

⁸³ מאז 1922 התבסס הממשל הבריטי בארץ - ישראל על המנדט שקיבלה בריטניה מחבר הלאומים. כשמדובר בקולוניות יש צורך להבהיר כי קיימים הבדלים בין "קולוניה קלאסית" לבין "קולוניה מנדטורית". "קולוניה קלאסית" משמעה ניהול למען האינטרס הבריטי בטווח הקצר והרחוק. "קולוניה מנדטורית" משמעה ניהול שמטרתו לחנוך את ילידי המקום בדרכם לעצמאות. מתוך גולני, מוטי, ימים אחרונים - הממשל המנדטורי - פינאי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז שזר. עמ' 22.

⁸⁴ חרובי, אלדד. מחלקת החקירות הפליליות של המשטרה הבריטית בארץ - ישראל, 1920 - 1948. אוניברסיטת חיפה עבודה לקבלת תואר דוקטור, 2002. מתוך תקציר העבודה. עמ' 23.

⁸⁵ ראובני, יעקב. ממשל המנדט בארץ - ישראל 1920 - 1948 ניתוח היסטורי מדיני. ירושלים (1992): אונ' בר-אילן. עמ' 141.

⁸⁶ שם, עמ' 151-150.

הישוב היהודי בארץ - ישראל לא ראה במשטרה הבריטית כוח ראוי שיכל לתת את שירותי הביטחון הנדרשים כדי להגן על היישוב היהודי מפני הסכנות שהיו נפוצות באותה תקופה, לכן הקים היישוב היהודי כוח מגן חילופי ליישוב לצורך מתן מענה לצורכי הביטחון שהיו הכרחיים ליישוב היהודי בארץ - ישראל.⁸⁷

ההנהגה הציונית ראתה בעין יפה גיוס כוח אדם יהודי למשטרה הבריטית בארץ - ישראל, הסיבה לכך הייתה קידום אינטרסים לאומיים של היישוב מתוך המשטרה הבריטית ומנגנון השלטון של המנדט.

החדרת יהודים לשורות המשטרה הייתה מטרה חשובה בעיני העוסקים בביטחון היישוב היהודי בימי המנדט, מכמה סיבות: השגת מידע סודי אודות פעילות המשטרה הבריטית, הצבת נאמנים בנקודות מפתח כדי להגן על היישובים היהודים והכשרת שוטרים.⁸⁸

לעומת זאת, בעיני הציבור היהודי נתפסה המשטרה הבריטית כמשטרה ללא אופי לאומי מוגדר, בעל אופי והרכב שרירותי, ועל כן הציבור היהודי לא מיהר להתגייס למשטרה. תושבי היישוב שבכל זאת הצטרפו לשורות המשטרה התייחסו לשירותם המשטרתי כמקור פרנסה בלבד.⁸⁹

מנתוני כוח האדם שהרכיב את המשטרה הסדירה במנדט בשנת 1946 ניתן לראות כי: סה"כ שרתו במשטרה כ - 6285 שוטרים (3259 בריטים, 2376 ערבים, 650 יהודים).⁹⁰

ניתן לומר, כי ההנהגה הציונית לא הצליחה בניסיונה להשפיע על צעירי היישוב להצטרף לשורות המשטרה מתוך אינטרסים אידיאולוגיים לאומיים. למעשה, בעיני רבים מקרב היישוב היהודי בארץ - ישראל ההתגייסות למשטרה הבריטית היה מעשה לא נורמטיבי, ואלו ששירתו במשטרה נתפסו לרוב כמי שאינם שייכים לקולקטיב הלאומי יהודי.⁹¹

ג. המשטרה הבריטית בשלהי תקופת המנדט

שלטון הבריטים בשלהי תקופת המנדט התאפיין בתוהו ובוהו ובהעדר שליטה בנעשה ברחבי הארץ. עיקר מטרתם של הבריטים הייתה לעזוב את ארץ - ישראל בסיום המנדט

⁸⁷ חרובי, אלדד. מחלקת החקירות הפליליות של המשטרה הבריטית בארץ - ישראל, 1920 - 1948. עבודה לקבלת

תואר דוקטור אוניברסיטת חיפה. 2002. מתוך תקציר העבודה. עמ' 20

⁸⁸ מאמרו של נתן ברון - המרירות שלא פגה, פרשת "ועדות הטיהור" לבדיקת עובדי ממשלת המנדט במעבר למדינת -

ישראל, תש"ח-תש"ט. בתוך בר-און, מרדכי. מאיר, חזן. (עורכים), עם במלחמה. קובץ מחקרים על החברה האזרחית

במלחמת העצמאות. ירושלים (2006): יד יצחק בן צבי. עמ' 49. ראובני, יעקב. ממשל המנדט בארץ - ישראל 1920 -

1948 ניתוח היסטורי מדיני. ירושלים (1992): אונ' בר-אילן. עמ' 156.

⁸⁹ יצחקי - הראל, רבקה. בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1948 - 1918. עבודה

לקבלת תואר דוקטור. אוניברסיטת חיפה. 2004 עמ' 338

⁹⁰ ראובני, יעקב. ממשל המנדט בארץ - ישראל 1920 - 1948 ניתוח היסטורי מדיני. ירושלים (1992): אונ' בר-אילן. עמ' 154.

⁹¹ יצחקי - הראל, רבקה. בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1948 - 1918. עבודה

לקבלת תואר דוקטור. אוניברסיטת חיפה. 2004 עמ' 339.

עם מעט חיכוכים והתנגשויות עם הכוחות הלוחמים ככל שניתן, הן מבחינה כלכלית והן מבחינת אבדות בנפש⁹².

הכוחות להתרופפות השלטון בארץ, ניתן להסיק מכך שמשדד הדואר המרכזי כבר ב- 26 לאפריל הפסיק את פעילותו ונעל את שערו. עיריית ירושלים שהייתה בפיקוח ממשלת בריטניה הפסיקה להתכנס ותושבי העיר הערבים והיהודים פסקו מלשלם את מסיהם לעירייה.

המשטרה הבריטית עמדה לפני קריסה. מנגנוני המשטרה לא פעלו כמו גם יכולת הפיקוד והפיקוח התרופפו גם הם, על אף זאת, המשיכו הבריטים להתעקש בכל כוחם ועמדו על סירובם לשתף פעולה בהעברת השלטון להנהגה הציונית מחשש שמא יואשמו כמי שנקטו בצד כזה או אחר בסכסוך בין הערבים ליהודים⁹³.

ככל שהתקרב מועד פינוי כוחות הבריטים מארץ - ישראל, הלכה והתמעטה יכולתם של הבריטים להבטיח את הציות לחוק ושמירה על הסדר החברתי. עיקר המשאבים והמאמצים הצבאיים הופנו לשמירת המנגנון השלטוני והבטחת יציאתם של הכוחות מהארץ בשלום ובבטחה בסיום המנדט⁹⁴.

סוגיית האופן שבו תבצע יציאתם של הבריטים מארץ - ישראל, עלתה בשיחה שיזם הנציב העליון עם דוד בן גוריון כשבועיים לפני סיום המנדט ויציאתם של הבריטים מארץ - ישראל.

השיחה בין שני המנהיגים נסבה סביב שתי סוגיות: הראשונה הייתה קשורה לנושא הפסקת שפיכות הדמים בין היהודים לערבים. השנייה, הייתה קשורה להבטחת יציאתם בשלום של הבריטים מארץ - ישראל:

"אנו יוצאים-אמר- אולם אנו עדיין פה. איננו רוצים לאיים, אבל הצבא צריך את קווי התחבורה לשם פנוי ואין לפגוע בהם. אחרת נצטרך להשתמש במלוא כוחנו. עניתי כי הקו שלנו – לא לפגוע בבריטים כי הם חזקים ואין לנו עניין לפגוע בהם. להיפך, נקל כמיטב יכולתנו. בהמשך השיחה שאל מדוע איננו מפנים נקודות. אמרתי לו: אתם לא פיניתם את אנגליה. זו הארץ לנו כאנגליה לכם."⁹⁵

פגישה זו מעידה על הקשר שהתקיים בין פקידות המנדט בשלהי התקופה לבין הנהגת היישוב, קשר שהתקיים מתוך אינטרס משותף, שאיפה של כל צד במשוואה להשיג את

⁹² ארנוולד, משה. הרובע היהודי בעיר העתיקה של ירושלים במלחמת העצמאות, מהחלטת החלוקה של האו"ם ב- 29 נובמבר 1947, עד כניעת הרובע ב- 28 מאי 1948. האוניברסיטה העברית (1997). עבודה לקבלת תואר דוקטור. עמ' 50. צור, אלי. שומר לישראל – פרקי חייו של דוד שאלתיאל. תל אביב (2001): משרד הביטחון. עמ' 155.

⁹³ יוסף, דב, קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 114.

⁹⁴ גולני, מוטי – ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 62. יוסף,

דב. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): שוקן. עמ' 114.

⁹⁵ אמב"ג – חטיבת התכתבויות - תיק מנהלת העם. פרוטוקול משיבת הנהלת העם שהתקיימה בתאריך 26.04.1948 שבו מדווח בן גוריון על פגישתו עם הנציב יום לפני כן.

מטרתיו. הבריטים רצו את השקט שהיה נחוץ להם לעזיבתם בסיום המנדט ללא נפגעים, והיהודים רצו את השקט לתכנן את הקמת המדינה.

לציבור הבריטי באנגליה, המשך פעילותו הצבאית של הממשל הבריטי בארץ - ישראל בשלהי התקופה לא היה מובן מאליו, ועלתה השאלה לחיוניות ולצורך של הנוכחות הצבאית של הבריטים בארץ - ישראל. ממשלת בריטניה התקשתה להסביר זאת לציבור האנגלי, אך היה ברור לממשל הבריטי בלונדון שללא תמיכה צבאית לא ניתן יהיה לקיים את מנגנוני הממשל האזרחי, לרבות המשטרה הבריטית בארץ - ישראל. כוחות הביטחון הבריטי התקשו להישאר עם ידם על העליונה במאבק נגד הטרור היהודי והיה להם חשש ממשי, שהישוב היהודי יגבר על הממשל הבריטי.⁹⁶

ב- 11.12.1947 הודיעה הממשלה הבריטית על פינוי ארץ - ישראל וסיום המנדט. השוטרים שהועסקו במשטרה הבריטית הבינו כי חוזה העסקתם הגיע לסיומו וזהו למעשה סופה של המשטרה הבריטית בארץ - ישראל.

מצב רוחם של השוטרים היה קשה כיוון שפרנסתם עמדה להישלל מהם, ובמרבית זמנם עסקו השוטרים בהתחבטות בנוגע לעתידם הכלכלי ופחות בביצוע תפקידם כשוטרים. בסוף ינואר 1948 חילקו הבריטים את תחנות המשטרה בירושלים באופן כזה שבחלקים היהודים של ירושלים יהיו תחנות משטרה שיופעלו על ידי שוטרים יהודים ובאזורים הערבים יפעלו תחנות משטרה על ידי שוטרים ערביים.⁹⁷

הקמת משטרה יהודית עתידית בארץ - ישראל תחת ממשלת מדינת ישראל הייתה בעייתית כיוון שהמשטרה הבריטית, בכל שנות פעילותה בארץ - ישראל בחרה שלא להכשיר ולמנות קצינים יהודים לתפקידי מפתח בכירים, מדיניות זו פגעה בבוא העת ביכולתה של המדינה להקים היררכיית פיקוד ראויה למשטרה יהודית עתידית עם יציאתם של הבריטים מהארץ. הסיבה לאי מנוי יהודים וערבים לתפקידי מפתח במשטרה הבריטית נבעה מחוסר אמון בסיסי בערבים לאורך כל שנות המנדט, והחל משנת 1943 גם ביהודים, לאחר התגברות מעשי הטרור מצד ארגוני המחתרות.⁹⁸

יוסף בן פורת⁹⁹ תאר בספרו, את התנהלות המשטרה הבריטית בשלהי שלטון המנדט:

"בחודשים האחרונים לא התייחס עוד איש להודעת הבריטים, לפיה הם האחראים על "הסדר והחוק" במדינה עד לביטול המנדט. פעילות הכוחות

⁹⁶ Edward, Horne. A Job well Done. A History of the Palestine Police Force 1920 – 1948 book guild 2003. עמ' 572.

⁹⁷ אליהם, יהודה. התפתחות השיטור העברי. מתקופת המקרא ועד קום מדינת ישראל. ירושלים: משטרת ישראל יחידת ההיסטוריה. 1988. עמ' 155.

⁹⁸ יצחקי – הראל, רבקה. בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1948 – 1918. עבודה לקבלת תואר דוקטור. אוניברסיטת חיפה. 2004. עמ' 348.

⁹⁹ **יוסף בן פורת** – עלה ארצה בשנת 1925. שירת ב"הגנה". היה מפקד מחוז חיפה. בין השנים 1938 – 1940 שחרת כנוטר במשטרה הבריטית. עם הקמת המשטרה היה מראשוני המפקדים הבכירים במשטרה. הגיע לתפקיד מנכ"ל משרד המשטרה.

**הבריטים הייתה רבת סתירות ועוררה תמיהה... השלטון הבריטי התפורר
שבועות רבים לפני סיום המנדט. הפקידות הבריטית הייתה כבר כלא הייתה.
יחס הכבוד אל הצבא הבריטי ירד פלאים. גישת הבריטים הייתה: 'אחרינו
המבול'... על רקע מדיניות הממשל הבריטי של 'אחרינו המבול', 'אדמה חרוכה'
ו'תוהו ובוהו' – התחסלה בהדרגה משטרת המנדט".¹⁰⁰**

עדות זו, שנכתבה מספר שנים לאחר קום המדינה, ממחישה את מצבו של השלטון בירושלים בשלהי תקופת המנדט.

חלק מתחנות המשטרה שהיו תחת פיקודם של קצינים בריטים, עברו לידיהם של קציני משטרה יהודים, מקומם של השוטרים הבריטים, שהלך ונתמעט, לא הושלם, כמות השוטרים היהודים היה פחות ביחס לכמות השוטרים הערבים, ועל כן בתחנות המשטרה שננטשו נשארו מעט מדי שוטרים כדי לבצע את פעולות המשטרה הנדרשות. לדוגמא, בתחנות שבהן שירתו בין שישים לשבעים שוטרים נותרו בין שבעה לעשרה שוטרים לערך, ועל כן משימות חיוניות כגון טיפול בפשעי רחוב ובאירועי סדר ציבורי לא טופלו באופן ראוי או בכלל בשל כמות כוח האדם שנותר בתחנת המשטרה.

מתוך 8661 שוטרים ששירתו במשטרה הבריטית בשנת 1947, כ- 680 מהם היו שוטרים יהודים ו- 2549 מהם, שוטרים ערבים, כל השאר היו בריטים¹⁰¹.

הפקידות הבריטית בכלל, והמשטרה הבריטית בפרט היו בעיקרם אנטי ציונים¹⁰². גישתם של השוטרים הבריטים לא נטתה לכיוון היהודי, הרבה מכך נזקף לחובתם של ארגוני המחותרות שבפעולותיהם נגד השלטון הבריטי גרמו לחוסר אהדה מצד הבריטים כלפי היישוב היהודי, וזאת בלשון המעטה¹⁰³.

העברת השליטה ושימור הזיכרון הארגוני שהיו נחוצים להמשך פעילות המשטרה לאחר עזיבת הבריטים לא התקיים באופן ראוי ותקין ברוב המקרים, עדות לכך נמצאת במחקרו של יהושע כספי¹⁰⁴ בנושא המעבר ממשטרת המנדט למשטרת ישראל, המחקר הציג ראיון שבוצע לאדם בשם צבי זנדברג, שהיה שוטר במשטרה הבריטית ושירת במטה ירושלים במגרש הרוסים, בעדותו סיפר כי בעת שנכנסו היהודים למתחם "מגרש

¹⁰⁰ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן. בן פורת, יוסף. **מחסום לתוהו – שנים מכריעות בתולדות משטרת ישראל. תל אביב (1988): הוצאת משרד הביטחון.** 1988 עמ' 17. ירושלים בתש"ח, בענייני מדיניות. שיחה עם ד"ר וולטר איתן. בתוך נאור, מרדכי (עורך), **ירושלים בתש"ח.** סידרת עידן מספר 2. ירושלים (1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 95. ירושלים: הוצאת יד יצחק בן צבי, תשמ"ג. עמ' 95.

¹⁰¹ שדמי, אראלה. הוד אלי. **תולדות משטרת ישראל** כרך א'. מה"ד מ"י 1996. עמ' 81, מתוך: אצ"מ, 952 25S.

¹⁰² גולני, מוטי, **ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה.** ירושלים (2008): מרכז שזר. עמ' 52.

¹⁰³ נאור, מרדכי. **נתוני רקע על ירושלים – תש"ח.** בתוך נאור, מרדכי (עורך), **ירושלים בתש"ח.** סידרת עידן מספר 2. ירושלים (1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 32.

¹⁰⁴ **יהושע כספי** – (נולד ב- 1929) ניצב בדימוס במשטרת ישראל. בשנת 1949 התגייס למשטרת ישראל, בה שירת עד 1991. במהלך שירותו במשטרה השלים כספי השכלה גבוהה ולימודי דוקטורט.

הרוסים", כל שמצאו שם היה רק ריהוט ותיקי טביעות אצבע. לטענתו, הבריטים לקחו או שרפו את כל תיקי החקירות ואת כל מעבדת המשטרה והנשק שהיה בידיהם¹⁰⁵. ברוב המקרים, כל הרשומות ותיקי הפשעים החמורים והמוצגים החשובים, הוצאו לפני עזיבת הבריטים מתחנות המשטרה והושמדו. אסירים שוחררו בהמוניהם, מתוכם עבריינים מסוכנים, שנידונו למאסר בגין פשעים חמורים¹⁰⁶. בשאלת פינוייה של ירושלים, הייתה מחלוקת בין הצבא לממשל האזרחי. על הממשל היה לפנות את ירושלים כבר בפברואר 1948, אך הנציב העליון גרס כי שליטה אפקטיבית יכולה להתבצע רק אם ירושלים תישאר בשליטת הבריטים עד לסיום הפינוי בכלל¹⁰⁷.

סיום הפינוי התרחש בשעה שתיים אחר הצהריים ביום שבת ה- 15 למאי 1948, בשעה זו לא נישאר אפילו חייל בריטי אחד בירושלים¹⁰⁸. את יחסו של הציבור היהודי לשלטון המנדט והמשטרה הבריטית בשלהי תקופתה ניתן להסיק בצורה הטובה ביותר מדברי יחזקאל סהר בנאום שנשא ברדיו בתאריך – 24.08.1948 לעניין "הירושה" שהשאירה אחריה משטרת המנדט:

"ריקבון, עזובה ורצון רע – היו שלוש הירושות שמשטרת המנדט הניחה למשטרת ישראל. יחסים מקולקלים עם הציבור, חוסר אימון במשטרה ובמגמותיה האמיתיות, הרגשה כי המשטרה מתנכלת לציבור וכי כל פעולתיה מכוונת נגדו – ציינו את השיטה הקולוניאלית, שעליה התבססה משטרת המנדט. על משטרת ישראל היה, מיד עם הקמתה, לפזר את הערפל העוין שמשטרת המנדט שטפה בו את חיי האזרחים ולשבור את שיטת הדיכוי, שבשנים האחרונות הייתה השיטה העיקרית שלה"¹⁰⁹.

תיאור זה ממחיש את חלק מהבעיות שאיתם היו עתידים להתמודד שוטרי משטרת ירושלים.

¹⁰⁵ חרובי, אלדד. מחלקת החקירות הפליליות של המשטרה הבריטית בארץ - ישראל, 1920 – 1948. עבודה לקבלת תואר דוקטור אוניברסיטת חיפה 2002. עמ' 349

¹⁰⁶ שדמי, אראלה. הוד אלי. תולדות משטרת ישראל כרך א'. מה"ד מ"י 1996. עמ' 123

¹⁰⁷ גולני, מוטי – ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 66.

¹⁰⁸ Pablo de Azcarate. *Mission in Palestine 1948 – 1952*. The Middle East Institute Washington D.C.. עמ' 42. 1966

¹⁰⁹ שדמי, אראלה. הוד אלי. תולדות משטרת ישראל כרך א'. מה"ד מ"י 1996. עמ' 125

פרק ב' – תכנון הקמת משטרת ירושלים

א. רקע

הקמתה של משטרת ירושלים בתקופת המעבר קשורה באופן ישיר לאופן שבו הסתיים שלטון המנדט בארץ – ישראל.

הדיון בפרק זה מתמקד בשתי שאלות עיקריות: הראשונה, כיצד תוכננה משטרת ירושלים? השנייה, כיצד בא לידי ביטוי מעמדה החוקי בהקמתה של המשטרה לאור מעמדה המיוחד של ירושלים שהותיר אותה מחוץ לגבולות המדינה היהודית בכפוף להחלטת החלוקה של האומות המאוחדות?

כבר מראשיתו, תכנון המשטרה החדשה בירושלים היה בעייתי, ולו רק מפאת קוצר הזמן שנותר לתכנון המשטרה והקמתו. סוגיית קוצר הזמן היווה נדבך קריטי בתוצאות התכנון והביצוע של המסגרת המשטרית שקמה בירושלים והמעבר ממשטרת המנדט למשטרת ירושלים.

בכל הקשור לחוקיות הפעלת המשטרה בירושלים התעוררה בעיה, בעיה שהייתה קשורה למעמדה המיוחד של העיר בעיני ארגון האומות המאוחדות והעולם. חוקיותו הלגיטימית של ארגון משטרה מהווה את שורש הסמכות להפעלתו כחלק ממנגנון האכיפה במדינה. במקרים שבהם חוקיות הארגון האוכף מוטל בספק או שאינו לגיטימי, אזי, פעילות הלחימה בפשיעה ומעצר חשודים או עיכובם מכל סיבה על ידי המשטרה היא הפרה של חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, חוק המעגן את זכותו של כל אדם באשר הוא להיות חופשי.

פרק זה מתייחס לאירוע כיבוש מתחם "מגרש הרוסים", אירוע שהיה בעל משמעות ייחודית וסמלית במעבר ממשטרת המנדט למשטרת ירושלים בשל העובדה ש"מגרש הרוסים" היווה את מרכזו העיקרי של שלטון המנדט ופיקוד המשטרה הבריטית.

ב. חוקיות משטרת ירושלים

יעודה הבסיסי של משטרה בחברה מתוקנת הינו שמירה על הסדר החברתי. שמירת הסדר החברתי מתאפשר על ידי ביצוע שלושה תחומי פעילות עיקריים: שמירה על הסדר הציבורי, אכיפת חוק ופעולות מניעה¹¹⁰.

לצורך קיום הסדר החברתי ושמירת החברה כקבוצה מתפקדת, פועלת המדינה בכלים לא דמוקרטיים של שימוש בסמכות הכפייה של המדינה. סמכות הכפייה של המדינה

¹¹⁰ יחזקאלי, יצחק. 2004. מבוא ללימודי משטרה ושיטור. תל אביב: משרד הביטחון. עמ' 53.

כולל בתוכו כמעט כל צורה של שלילת חירויות אזרח, בכל דרך שהיא. השימוש בסמכות הכפייה של המדינה נובע מתוך הלגיטימציה שיש למשטרה לכפות את רצונה על החברה.

בשלטון דמוקרטי, המשטרה מוגדרת כארגון שמוענקת לו הזכות להשתמש בסמכות הכפייה של המדינה בתוך הגבולות הטריטוריאליים שלה.¹¹¹

לכן, קיים הכרח סיבתי נחוץ שהמשטרה תפגע בחירותו ובחופש פעולתו של האדם הבודד בחברה מתוך הסכמה במטרה לשרת את שאר החברה הנורמטיבית ולשמור עליה מפני עבריינות ואנארכיה.

שלטון החוק עומד בניגוד לתופעת האנארכיה ו"כל דאליים גבר", שלטון החוק מציב כמה תביעות:

(א) שהחוק יופעל.

(ב) שיקיים על ידי הרשויות הציבוריות.

(ג) שעל פי החוק, ועל פיו בלבד, יפגעו בזכויות האזרח.¹¹²

עם זאת, פגיעה בזכות היסוד של אדם כדוגמת פגיעה בחירותו, מכוח סמכות הכפייה של המדינה, נחשבת לפעולה בלתי חוקית כשבמביטים על כך מזווית זכויות האדם הבסיסיות הנוגעות להבטחת חופש האדם וחירותו באשר הוא. על מנת להפוך פגיעה לא חוקית זו לפגיעה לגיטימית, יש לעגנה בחוק הולם, חוק המבוסס על ערכי אדם בסיסיים שמאזנים בין צרכי החברה לחופש הפרט.

המושג "משטרה" בשלטון דמוקרטי, מבטא ברובו, את הפעילויות הפורמאליות שמבצעים בארגון אשר כפוף לגוף שלטוני מרכזי, המקנה למשטרה את סמכויותיה וגם מפקח על פעילותה.¹¹³

כדי לקיים משטרה שפועלת באופן חוקי, על המדינה, או כל רשות שלטונית חוקית אחרת שמשטרה זו כפופה לה, להיות בעלת תוקף חוקי על השטח הטריטוריאלי שבתוכה נמצאת המשטרה.

מבחינת משטרת ירושלים בתקופת המעבר, התהוותה בעיה שמקורה בעובדה שמבחינה חוקית הסמכות להפעלת ארגון משטרה בירושלים היה נתון בידי ארגון האומות המאוחדות. אולם, במציאות, משטרת ירושלים הוקמה עם הכרזת המדינה על ידי וועדת ירושלים שמונתה למעשה על ידי מדינת ישראל. כפיפות משטרת ירושלים לוועדת ירושלים, בניגוד להחלטה 181 של האומות המאוחדות מ 29 לנובמבר 1947, שללו את הסמכות החוקית של משטרת ירושלים לפעול.

¹¹¹ יחזקאלי, יצחק. **מבוא ללימודי משטרה ושיטור**. תל אביב (2004): משרד הביטחון. עמ' 61.
¹¹² רובינשטיין, אמנון. **המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל**. תל אביב (1991): שוקן. עמ' 262.
¹¹³ גימשי דני. **משטרה בדמוקרטיה**. ירושלים (2003): הוצאת משטרת ישראל, אגף משאבי אנוש. עמ' 116.

המערכת המדינית הישראלית שהוקמה עם הכרזת המדינה ובתוך כך המערכת העירונית בירושלים, נערכו בהסכמה ליישומה המלא של החלטה 181 של האומות המאוחדות, הן בתכנון והן בביצוע ההחלטה. יתרה מכך, מדיניות זו, של הסכמה עם החלטה 181 יצרה מציאות חדשה שבה הפעילות השלטונית של מדינת ישראל התקיימה מתל אביב לעומת מיקומה הטבעי, שהיה אמור להיות בירושלים¹¹⁴.

על כן, ההחלטה על תכנון והקמת משטרת ירושלים היה בסתירה מהותית להסכמת המדינה עם החלטת החלוקה של האומות המאוחדות, והוצאת ירושלים מחוץ לגבולותיה של מדינת ישראל, פיזית וחוקית.

במהלך המלחמה גבר החשש מצד ההנהגה היהודית לגבי מידת יכולתו של ארגון האומות המאוחדות להקים את המשטר הבין-לאומי שהתחייב להקים כדי לשמור על העיר וכדי ליישם את תוכנית החלוקה. חשש זה בא לידי ביטוי בנאומו של משה שרת¹¹⁵ בתחילת אפריל 1948 במועצת הביטחון שבו ייחד חלק מנאומו למצב החמור שבו שרתה ירושלים:

"אם המשטר הבין-לאומי לא יוקם במהרה.... קרוב היום בו ימצאו היהודים את

עצמם מצווים לשם שמירה עצמית לעשות כל מה שבידיהם – ולו כלוחמי -

יאווש כשהם בודדים ועזובים לנפשם – כדי להציל את ירושלים מעריצות של

זוועה"¹¹⁶

דברים אלו העידו על החשש שנוצר מהוואקום שליווה את עזיבת הבריטים ומציין בתוך כך את כוונת הנהגת המדינה שבדרך להקמת מנגנון ביטחון והגנה על העיר ותושביה, במידה ולא יינתן מענה לאיום שנוצר. למרות שלא נאמר במפורשות, אין זה מין הנמנע שמשה שרת התכוון בדבריו, להקמתו של ארגון משטרה מקומי בירושלים שייתן מענה לצורכי ביטחון הפנים של התושבים.

לסתירה שבין כוונת הנהגת המדינה לקיים את החלטת החלוקה לבין החשש לביטחון תושביה היהודים של ירושלים והחשש מהעתיד לבוא על העיר ישנם שתי תשובות אפשריות שיכולות לתת מענה לסיבה לכך שהנהגת המדינה החליטה שלא להמתין לכוח הרב-לאומי של האומות המאוחדות שאמור היה בשלב כלשהוא להתארגן ולהגיע לירושלים, ובמקום זאת להקים גוף משטרה עירוני יהודי בירושלים שיהיה בלתי תלוי ולא כפוף למשטרת ישראל מבחינת סמכות הפעלה ישירה של מדינת ישראל.

¹¹⁴ גראוויס אופירה, יוסי כץ. העיכוב במעבר משרד החוץ לירושלים כבבואה למעמד העיר בשנות החמישים של המאה

העשרים. קתדרה 140 ירושלים: הוצאת יד יצחק בן צבי. תשע"א. עמ' 134

¹¹⁵ **משה (שרתוק) שרת** – (1894 – 1965) נולד ברוסיה. עלה לארץ ישראל בשנת 1906. היה ראש המחלקה המדינית של

הסוכנות היהודית. היה שר החוץ של מדינת ישראל מהקמתה ובשנת 1953 התמנה לראש ממשלת ישראל וכיהן בתפקיד זה עד 1955.

¹¹⁶ אלחנן, אורן. מקומה של ירושלים במדיניות הביטחון בתש"ח עד הכרזת העצמאות. קתדרה 54: 1989. עמ' 173-

ההחלטה על הקמת המשטרה התבססה על שתי הסיבות האלו: הסיבה הראשונה, המצב הביטחוני והמלחמתי ששרר בירושלים והסיכון שנבע ממצב זה לאוכלוסיית היהודים שהייתה בכמות לא מבוטלת (מאה אלף לערך), ומכך הצורך בגוף משטרה כדי לשמור באופן מיידי על הסדר החברתי בעיר, וזאת לאור הוואקום שנוצר עם יציאת הבריטים מהעיר. הסיבה השנייה, עולה ממסמך שנכתב על ידי ראובן שרייבמן לשר המשטרה בעת שנתן את התייחסותו לנושא הקמת המשטרה:

"הצורך להקים את המשטרה היה לא פחות פוליטי מאשר ביטחוני מתוך הרצון לקבוע הלכה למעשה עובדות של עצמאות משטרית לירושלים העברית".¹¹⁷

מכאן נובעת המסקנה כי רצונם של מנהיגי המדינה שבדרך היה להקים משטרה יהודית בירושלים מיד עם הכרזת המדינה מסיבה שנבעה מאינטרס פוליטי עתידי. הכוונה הייתה קביעת עובדות בשטח של שליטה וניהול העיר על ידי מדינת ישראל, כדי לקבע בעתיד לבוא את נוכחות הממשל הישראלי בעיר, ובכך להקנות יתרון לתושבי היהודים של העיר בכול פורמט שיקבע על ידי האומות המאוחדות לניהול העיר. תהליך נטילת האחריות על ירושלים וגיבוש שלטון יהודי עצמאי בעיר יצא אל הפועל עם הקמתה של וועדת ירושלים בראשותו של דב יוסף, וועדה זו נתנה מענה חלקי למניעת היווצרותו של חלל שלטוני בעיר ובסוסה של אחיזה שלטונית לסוכנות היהודית בירושלים טרם הקמת המדינה, ולממשלת ישראל לאחר הקמת המדינה.¹¹⁸ גם בעיתונות הזרה התייחסו למאמצייה של מדינת ישראל לקבוע עובדות של שליטה בירושלים על ידי הקמת גוף מוניציפאלי, זאת בעוד שהמדינה מצהירה כי אין בכוננתה לתבוע בעלות חוקית על העיר:

"לונדון, יום א' . - כתבו של 'סאנדיי טיימס' כותב מירושלים, כי היהודים עושים מאמצים להקמת ארגון מוניציפאלי בירושלים החדשה. שעה שמדינת ישראל מטעימה כי אין בדעתה לתבוע לעצמה סמכות חוקית על ירושלים, מנצלים יהודי ירושלים את החלל הריק ומגשימים את חלוקת העיר כפי שרצו זאת מזמן".¹¹⁹

בתיאור המצב המוניציפאלי בצד היהודי, נטען בכתבה בנוסף כי הרשת המוניציפאלית שהוקמה בירושלים כללה בין השאר שירותי חלוקת מים, מזון ושירות משטרה.

¹¹⁷ סקירה (ללא תאריך) לשר המשטרה מאת ראובן שרייבמן לגבי ארגון והקמת משטרת ירושלים פסקה ט' מתוך המסמך, מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 268

¹¹⁸ גולני, מוטי. הנהגת הישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות (דצמבר 1947 – מאי 1948). קתדרה כרך מס' 54 1989 עמ' 166.

¹¹⁹ "היהודים מבצרים שלטונם בירושלים", על המשמר, 15.06.1948. עמ' 1.

לטענת דב יוסף, עד שנתמנה למושל הצבאי של ירושלים בחודש אוגוסט 1948, לא היה בסמכותו החוקית לכונן כוח שיטור בירושלים, הסיבה לכך הייתה, מפני שירושלים הייתה אמורה להיות עיר בין לאומית, על פי החלטת האומות המאוחדות:

“עד שנתמניתי למושל צבאי בחודש אוגוסט, לא הייתה סמכות חוקית לכונן כוח משטרה בעיר, שראתה את עצמה למעשה כחלק ממדינת ישראל החדשה, אבל להלכה הייתה צריכה להיות בין לאומית לפי החלטת האומות המאוחדות”.¹²⁰

טענה זו מאשרת את העובדה שהנהגת המדינה הייתה מודעת לבעיית הסמכות החוקית בהקמת גוף משטרת עזמאי בירושלים וזאת בשל הסתירה עם החלטת החלוקה וההצהרה הגלויה בהסכמה להחלטה זו. מצד אחד המדינה חפצה לשלוט בירושלים ומצד שני ניסתה להימנע ממעשים שעלולים להתפרש כסטייה מהחלטת החלוקה של האו"ם¹²¹.

את ייפוי הכוח והסמכות לנהל את העיר לצד עיריית ירושלים קיבל דב יוסף מדוד בן גוריון, ייפוי כוח זה לא הגדיר את מסגרת הסמכות והגדרות תפקידיו של דב יוסף:

“ביום 10 באפריל 1948 נתן לי דוד בן גוריון, בשם הנהלת הסוכנות היהודית, ייפוי כוח מלא לנהל את ענייני העיר. אולם מה רשאי אני לעשות ומה איני רשאי, היה עלי להחליט בעצמי. לא הייתה בידי תעודה ולא היו בארכיון תקדימים שמהם יכולתי ללמוד עד היכן מגעת ידי. למעשה לא נתעוררה השאלה אף בליבי במשך כל שנת 1948. הרגשתי אז, ואני יודע כיום, שמידת כוחותיי וסמכויותיי היו כמידת כוחו של העם בירושלים, שאותו ולמענו היה עלי לפעול”.¹²²

למרות הבעייתיות שעלתה בכל הקשור לסמכותו של דב יוסף בניהול העיר, ראה בו המתווך לעניין ירושלים ושליח האומות המאוחדות, הרזן פולקה ברנאדוט¹²³, שנשלח לארץ - ישראל כדי למצוא פתרון למצב שהשתרר בארץ, את נציגה הרשמי של מדינת ישראל במגעיו למציאת פתרון לבעיות ירושלים¹²⁴.

משימתו של הרזן ברנאדוט הייתה שמירת ביטחונם של האוכלוסיות בירושלים, הגנה על המקומות הקדושים וניסיון מציאת הסדר שלום לעתיד ארץ - ישראל¹²⁵.

¹²⁰ יוסף, דב. **קריה נאמנה**. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 152.

¹²¹ אמ"י - סימול תיק - 5670/22 א/מכתב היועץ המשפטי לממשלה מ- 28.7.1948.

¹²² יוסף, דב. **קריה נאמנה**. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 226.

¹²³ **הרוזן פולקה ברנאדוט** - (Folke Bernadotte) 2 בינואר 1895 - 17 בספטמבר 1948, דיפלומט שבדי, בן משפחת

המלוכה השבדית. תיווך מטעם האומות המאוחדות בין מדינת ישראל למדינות ערב במלחמת העצמאות. ב-20 במאי 1948 בחרה מועצת הביטחון של האומות המאוחדות ברוזן ברנאדוט כמתווך בין מדינת ישראל למדינות ערב, בניסיון להביא קץ למלחמה בדרכי שלום. במאמצי התיווך שלו הושגה ההפוגה הראשונה ב-10 ביוני 1948. ב-24 ביולי 1948 הגיע ברנאדוט לארץ - ישראל. הוא נרצח בירושלים בספטמבר 1948 על ידי ארגון הלח"י.

¹²⁴ Folke Bernadotte. **To Jerusalem**. London (1951): Hodder and Stoughton. pp. 140

¹²⁵ צמרת, צבי. פרשת התיווך של הרזן פולקה ברנאדוט. בתוך, נאור, מרדכי. (עורך) **שנה ראשונה לעצמאות 1948-1949**. עידן מספר 10 ירושלים (1987): מרכז יד בן צבי. עמ' 144.

הרוזן ברנאדוט הכיר את דב יוסף היטב ממגעיו עם ההנהגה הציונית בארץ - ישראל, בעיני הרוזן נתפס דב יוסף כמושל זעום הפנים והעיקש של היהודים בירושלים. פעמים רבות הועמד הרוזן במבוכה על ידי דב יוסף, שלא היה בעיני הרוזן יותר מאשר נציגה של מדינה שטרם מלאו שלושה חודשים לקיומה.

מגעים רשמיים אלו בין נציגה הבכיר של ארגון האומות המאוחדות לבין דב יוסף הצביעו על מעמדו של דב יוסף מבחינה מדינית ושלטונית, כיושב ראש וועדת ירושלים. סמכות ניהול העיר אשר ניתנה לדב יוסף הייתה רחוקה מלהיות סמכות ברורה מבחינה חוקית, ובתוך כך ניתנה לו למעשה הסמכות לפקד על משטרת ירושלים אשר הייתה כפופה ישירות לוועדה שדב יוסף עמד בראשה.

לטענתו, את כוחו וסמכותו לניהול העיר שאב דב יוסף, מאוכלוסיית יהודי ירושלים אשר לא היטלו ספק בתפקידו ובסמכותו לנהל את העיר.

דב יוסף ביסס את מעמדו המרכזי בעיר ותושביה היהודים של ירושלים קיבלו ללא עוררין את סמכותו כמנהיג העיר ומנהלה באותה תקופה¹²⁶.

את המינוי להיות נציגה של ממשלת ישראל הזמנית מול האומות המאוחדות קיבל דב יוסף בתאריך 10.06.1948 ממשה שרת:

"ביום 10 ביוני הודיע לי שרתוק באלחוט מתל אביב, שנתמנית נציג הממשלה

הזמנית למגע עם הרוזן ברנאדוט"¹²⁷.

משהכיר הרוזן ברנאדוט בסמכותו של דב יוסף לייצג את תושביה היהודים של ירושלים הפכה הכרה זו לבסיס חוקי בעיני האומות המאוחדות. הכרה זו שהחלה מיד עם הגעתו של ברנאדוט לאזור התבטאה בעיקר בשיתוף הפעולה והשיחות שקיימו דב יוסף, כנציגה של מדינת ישראל לענייני ירושלים, והרוזן ברנאדוט כנציג האומות המאוחדות בכל הנוגע לבעיותיה של ירושלים¹²⁸.

ממסמכי האומות המאוחדות עולה כי ניתן דגש מיוחד לסוגיית מעמדה המיוחד של ירושלים לאחר שנכבשה על ידי הכוחות המזוינים הישראליים. בעיני ארגון האומות המאוחדות, מדינת ישראל נתפסה כמדינה אשר כבשה את העיר בניגוד להחלטות הארגון אשר להן היא הסכימה בתחילה. דגש זה מתייחס לעובדה שחוקי מדינת ישראל לא היו תקפים לשטחים הכבושים בירושלים¹²⁹.

מעמדה הלא ברור של ירושלים מבחינה חוקית, כעיר ללא מדינה, עורר מספר בעיות שהיה צורך לתת עליהם את הדעת כדי למצוא דרכי פעולה שיהיו מקובלות על כל

¹²⁶ אלחנן, אורן. מקומה של ירושלים במדיניות הביטחון בתש"ח עד הכרזת העצמאות. קתדרה 54. 1989 : 173-184 .

¹²⁷ יוסף, דב. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): שוקן. עמ' 226.

¹²⁸ יוסף, דב. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): שוקן. עמ' 225.

¹²⁹ שם, עמ' 226.

¹²⁹ אמ"י - סימול תיק מס' 5670/22 - משטר ירושלים. מסמך שנכתב על יד ל. ווטסון. (L. Wetson) המסמך ללא תאריך

הגורמים מבלי ליצור התרסה מיותרת. בעיה כזו לדוגמא, עלתה בישיבתה של וועדת ירושלים, הבעיה הייתה קשורה למחלוקת בסוגיית השבעת שוטרי משטרת ירושלים לתפקידים כשוטרים, יומיים לאחר הקמת המדינה. בישיבה זו העלה ראובן שרייבמן את הנחיצות בהשבעת שוטרי ירושלים שבועת אמונים למדינת ישראל. חלק ממשותפי הישיבה התנגדו להצעתו של ראובן שרייבמן לקיום טכס ההשבעה של השוטרים מאחר ולטענתם מדובר היה באקט פוליטי שעלול לסבך את מדינת ישראל עם ארגון האומות המאוחדות ואף להוביל לסנקציות כנגד המדינה:

"מציע או לדחות את החלטה או לשאול עליה בתל אביב, היות וזה לא סתם

השבעה אלא אקט פוליטי ממדרגה ראשונה".¹³⁰

לבסוף הוחלט בישיבה לא לבצע את השבעת השוטרים עד לבירור הסוגיה עם הממשלה בתל אביב, החלטה זו מעידה על הקשר השלטוני של מדינת ישראל עם ירושלים. בעיית חוקיות משטרת ירושלים עלה גם במכתב שנכתב על ידי היועץ המשפטי לממשלה ויועד לממשלת ישראל. מכתב זה תיאר את מצבה המשפטי של ירושלים כמצב משונה. לטענת היועץ, החלטת האומות המאוחדות אינה בגדר המלצה, אלה החלטה המחייבת הקמת ממשל מיוחד בירושלים. לאור כך, שאיפתם של תושבי ירושלים, כי עירם תהיה חלק בלתי נפרד ממדינת ישראל, לא יכלה להתקיים מבחינה חוקית מעצם החלטת האומות המאוחדות.¹³¹

המצב יוצא הדופן שהתקיים בירושלים נבע מכך שהשטח שבו התנהל המאבק היה שטח מיושב בתושבי העיר משני צדי המתרס, ובאותה עת התנהלה בעיר מלחמה בין שתי צבאות כשלמעשה אף אחד מהצבאות לא תובע ריבונות על העיר. מצד אחד הערבים שלא הקימו מדינה ומטרת מלחמתם נועדה אך ורק לחסל את החלטת החלוקה של האומות המאוחדות. מצד שני מדינת ישראל שהסכימה עם החלטת החלוקה והוצאת ירושלים מתחומה, ועיקר דאגתה הייתה הגנת תושבי ירושלים מפני ניסיונות הערבים לכבוש את העיר, אך לא התכוונה לקחת לעצמה את הריבונות על ירושלים. לאור זאת, טען היועץ המשפטי לממשלה כי הדרך הטובה ביותר לפתרון סוגיית חוקיות סמכות הניהול והשליטה בעיר היא להפוך את ירושלים לשטח צבאי כבוש ולאפשר את החלת החוק הישראלי על העיר בכפוף לאמנות הבין – לאומיות הקיימות.¹³²

¹³⁰ אמ"י – סימול תיק מס' ג/1/274. פרוטוקול ישיבת ועדת ירושלים מתאריך 17.05.1948. דברי דניאל אוסטר מ"מ ראש העיר ונציג עיריית ירושלים בוועדת ירושלים.

¹³¹ אמ"י – סימול תיק מס' ג/5670/22 – משטר ירושלים. מסמך מאת היועץ המשפטי של ממשלת ישראל אל ממשלת ישראל בנושא מעמדה המשפטי של ירושלים מתאריך 28.07.1948.

¹³² אמ"י – סימול תיק מס' ג/5670/22 – משטר ירושלים. מכתב מאת היועץ המשפטי של הממשלה אל הממשלה שנכתב בתאריך 28.07.1948 בנושא ירושלים ושטחי המדינה שנכבשו על ידי הצבא.

סמכותה של מדינת ישראל בירושלים בתקופת המעבר קשורה גם בסוגיית הקמתם והפעלתם של בתי הדין בעיר וסמכותם החוקית לפעול כבתי משפט.

סוגיית בתי הדין עלתה בתכתובת שהתקיימה בין שופטי בתי המשפט בירושלים לבין שר המשפטים של מדינת ישראל, שם דנו בשאלת חוקיות בתי המשפט והשופטים בעיר. בהנחיית משרד המשפטים נמסר לנוגעים בדבר כי מחובתם להמשיך להפעיל את בתי המשפט למרות הבעייתיות שנוצרה, עד שתוסדר בעיית הסמכות החוקית של הפעלת בתי המשפט בירושלים.

סוגיה בעייתית זו של אי-וודאות חוקיותה של מערכת אכיפת החוק, העמידה גם את חוקיות הפעלת המשטרה בספק, מעצם העובדה שללא סמכות חוקית של בתי המשפט לא ניתן להעמיד לדין עבריינים או חשודים המובאים על ידי המשטרה. לחילופין מעצם והבאתם לדין של חשודים בעבירה לבתי משפט שמעמדם לא תקף חוקית היא הפרה של זכויות האדם על פי אמנת האומות המאוחדות.

הבעייתיות בהפעלת בתי המשפט גרמה למספר פרקליטים לערער על חוקיות בתי הדין ועל פסקי הדין שהם מוצאים. לטענתם, מינוי בתי דין הינה סמכותה החוקית של מדינה, ומהיכן שואבת המדינה את סמכותה למנות בתי דין בירושלים?

דברים דומים נאמרו גם על המשטרה, מאחר והמשטרה האזרחית איננה צבא כיבוש, ומעשים המוצדקים לביצוע על ידי כוח כובש, אינם חוקיים כשמדובר בניהול אזרחי כמו משטרה עירונית¹³³.

מנהיגי המדינה בכלל וראשי משרד החוץ בפרט, לא מיהרו לקבוע עובדות פוליטיות או מנהליות בירושלים, וזאת בשל הסכמתם העקרונית עם החלטות תוכנית החלוקה והכוונה ליישמה, התנהלות זו של הנהגת המדינה נבעה מחששם לתגובות התנגדות מצד המעצמות הגדולות בעולם, תגובות שיכלו להוביל לפגיעה במדינה.

מדינת ישראל הצהירה בפומבי כי תפעל במדיניות של כיבוד החלטות האומות המאוחדות בכלל, ותכבד את החלטת החלוקה בפרט, למרות זאת, מדינת ישראל פעלה באופן שונה וסותר בכל הנוגע לירושלים מתוך רצון לתת מענה לעיר שמנתה כ- 102,000 אלף תושבים יהודים¹³⁴ אשר היו זקוקים למדיניות שלטונית וסדרי שלטון לצורך המשך קיומם, צורך זה מולא תחילה באופן זמני בתקופת מעבר ובהמשך לכך כקביעת עובדה סופית.

¹³³ "הירושלמים תובעים להכריז על העיר כבירת ישראל", ידיעות אחרונות, 29.07.1948. עמ' 4.
¹³⁴ חשביה, אריה. ירושלים במצור ובקרבות. בתוך נאור, מרדכי (עורך), ירושלים בתש"ח. סידרת עידן מספר 2. ירושלים (1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 34.

ג. תכנון המעבר ממשטרת המנדט למשטרת ירושלים

תכנונה של המשטרה החל כחודש לפני הקמת המדינה, תכנון שחייב ראיה מקצועית ויכולת ארגון טובה כדי לעמוד במשימת הקמת גוף משטרה שיכנס לחלל שנוצר עם סיום המנדט, ויתפוס את מקומה של המשטרה הבריטית בירושלים. המנדט הבריטי סיים את תפקידו בארץ - ישראל, ללא ביצוע חפיפה שלטונית וללא העברת מקל מסודרת בין מנגנון השלטון הבריטי לבין מנגנוני המדינה שבדרך. סר הנרי גרני¹³⁵ כתב ביומנו ב- 16.04.1948, שלבריטים עד אותו רגע לא היה שום גוף שלטוני אחר ומוסמך מבחינה חוקית כדי שיוכלו למסור לו את נשקם של השוטרים, ציודם, מסמכיהם ואת תחנות המשטרה, כוונתם הייתה לכוחות השיטור הבין לאומי של ארגון האומות המאוחדות שאמורים היו לתפוס את מקומם:

"ביום היציאה עדיין יהיו בפלשתינה 2000 שוטרים, ולפי שעה עדיין אין גוף שיוכלו למסור לידינו את ציודם ואת נשקם, את מסמכיהם ואת תחנות המשטרה"¹³⁶.

הבריטים בשלהי שלטונם בארץ - ישראל, פעלו בחוסר סבלנות, פחד וכעס שנבעו ברובן מסיבות שבחלקן לפחות היו אשמים ארגוני המחתרות ופעולותיהם נגד השלטון הבריטי בארץ¹³⁷. התנגדותם של הבריטים ומנהיגיהם למחתרות היהודיות הייתה מובנת, לאור פעולות הטרור מצד ארגוני המחתרות היהודיות שכוונו נגד הממשל הבריטי. לא היה מדובר בהתנגדות סבירה למחתרות, אלה בשנאה של ממש כלפיהם, כפי שעלה מיומנו של גרני:

"עיינתי היום בכמה מעיתוני ניו יורק המפרסמים בקשות המתפרשות על פני עמוד שלם לתרומות לשם סיוע לטרוריסטים בפלשתינה. הטרוריסטים מוצגים כלוחמי חירות הפועלים נגד היריבים הערביים שבריטניה מחמשת. שקרים בוטים מאין כמותם, שהיו יאים לנאצים בשיאם, מתלווים אל הדרישות האלה, המכוונות אל ההגינות הטבעית של העם האמריקני"¹³⁸

לקראת יציאת הבריטים מארץ - ישראל בתחילת מרץ 1948 הגיעה לארץ - ישראל "קבוצת החלוץ" של וועדת הביצוע של האומות המאוחדות.

¹³⁵ הנרי גרני (Henry Gurney) – מונה ב- 1946 למזכיר הראשי האחרון של ממשלת המנדט בארץ - ישראל ונודע בייחסו העוין ליישוב היהודי. בתפקידו זה היה עמוד התווך של המנהל הבריטי בארץ. הוא היה אחראי בין היתר לפירוק וחיסול משטר המנדט בארץ. לאחר מכן שימש כנציב עליון הבריטי במלאיה. בתפקידו זה נהרג ממארב לוחמי גרילה גולני מוטי. ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. קטע מתוך יומנו של סר הנרי גרני. ירושלים (2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 186. יצחקי – הראל, רבקה. בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1918 – 1948. עבודה לקבלת תואר דוקטור. אוניברסיטת חיפה. 2004 עמ' 248.

¹³⁶ גולני מוטי. ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 35.

¹³⁷ גולני מוטי. ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 190.

¹³⁸ שם, עמ' 190.

הממשל הבריטי סירב לשתף פעולה עם האומות המאוחדות בהעברת השלטון בצורה מסודרת להנהגת מדינת ישראל, לטענתם סירובם נבע בעקבות הסכסוך ששרר בין היהודים לערבים, וסירובם של הערבים לקבל את תוכנית החלוקה. הבריטים לא היו מעוניינים לכפות את מדיניות האומות המאוחדות בהחלטת החלוקה על הצדדים מחשש שהם בעצמם יפגעו מכך¹³⁹.

לאור סירובם של הבריטים לשתף פעולה עם המדינות העתידיות לקום על שטח הארץ, הקמת המנגנון השלטוני למדינה שבדרך לא התאפשר באופן ראוי, כפי שעולה מספרו של דב יוסף:

"לבסוף היה ברור כשמש, שהבריטים עומדים איתנים בהתנגדותם הנמרצת אף להקמתו של שלד שלטון על ידנו כל עוד הם בארץ. דבר זה הזיק לנו, כמובן, אף יותר מאיסור העלייה ומסירובם לשתף פעולה עם האומות המאוחדות"¹⁴⁰.

אי רצונם של הבריטים לשתף פעולה עם מנגנוני המדינה שבדרך, כשהמנדט הבריטי סיים את תפקידו בארץ - ישראל, יצר חלל עם עזיבתם.

לקראת סיום תפקידה של המשטרה הבריטית בירושלים, קם הצורך בתפיסת השליטה על העיר על ידי גוף משטרתי חילופי כדי למנוע אנארכיה, סוגיה זו עלתה על ידי מ.

שרתוק בישיבת מועצת הנאמנות של האומות המאוחדות לפני הקמת המדינה:

"...שרתוק תבע ממוסדות או"מ לשים אל לב, כי אנארכיה ואנדרלמוסיה צפויים לירושלים. הסכנות כבר הועלו בדיונים שהיו במועצה, ובגלל הסכנות האלה באה ההצעה להקים חיל משטרה של או"מ שימנה אלפיים מתנדבים לשמירה על העיר ותושביה בתקופת המעבר שתבוא אחרי סיום המנדט"¹⁴¹

האוכלוסייה בירושלים הייתה שרויה במצב קשה של מצור, רעב ותחושת אי וודאות בכל הנוגע למעמדה העתידי של העיר ותושביה והקשר שלהם עם מדינת ישראל. החשש לביטחונם של תושביה היהודים של ירושלים הדאיג את הנהגת הסוכנות, כפי שמסר דובר הסוכנות היהודית:

"...וצריכים היינו לכבוש את רגשותינו כדי להחליט על שיתוף פעולה למען שלטון בינלאומי לירושלים. החלטנו והיינו מוכנים. והנה, עברו ארבעה חודשים ושום דבר לא נעשה למניעת האסונות בירושלים. לא נתמנה המושל, לא הוחל בהקמת משטרה בינלאומית ואפילו חוקתו של אזור ירושלים לא אושרה. לא

¹³⁹ גולני מוטי. ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 43. פיינברג, נתן. ארץ - ישראל בתקופת המנדט ומדינת ישראל - בעיות במשפט הבין-לאומי. ירושלים (1963): י"ל מאנגס,

האוניברסיטה העברית. עמ' 174. לורך, נתנאל. קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים (1989): מסדה. עמ' 162

¹⁴⁰ יוסף דב. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 118.

¹⁴¹ "הצעה בריטית למשטר ירושלים: יו"ר ניטראלי לוועדה העירונית הערבית - יהודית", דבר, 02.05.1948 עמ' 2.

**עלינו היהודים תהיה האחריות, אם בעוד שבעה שבועות תיהפך ירושלים שדה
קטל גלוי,..."¹⁴²**

בעקבות מצב זה, הנהגת הסוכנות, דרך וועדת ירושלים, נדרשה למשימת תכנון הקמת גוף משטרתי יהודי עצמאי, כדי להבטיח את בטחון תושבי העיר והמשך שלטון החוק בעיר ולקחת האחריות על תושביה.

קוצר הזמן שנוטר למשימת הקמתה של משטרת ירושלים, בא לידי ביטוי מכך שמשימת תכנונה של משטרת ישראל במדינה היהודית העתידית הוטלה כבר בתחילת דצמבר 1947 על יחזקאל סהר¹⁴³.

תכנון הקמת משטרת ישראל הוטלה על יחזקאל סהר, משום שלטענת וועדת המצב יחזקאל סהר היה הבקיא ביותר במנגנוני משטרה באותה עת, עקב היותו קצין לשעבר בצבא הבריטי בדרגת מייג'ור, ושימש כקצין קישור בין הסוכנות היהודית לבין המשטרה הבריטית בנושאים הקשורים לשוטרים והנוטרים¹⁴⁴ היהודים¹⁴⁵.

וועדת המצב היה גוף שהוקם על ידי הסוכנות היהודית באוקטובר 1947 כדי לתכנן ולהקים את מנגנוני המדינה היהודית שעתידה הייתה לקום בשטח ארץ - ישראל. בראש וועדת המצב עמדה "מליאה" שהייתה בראשותו של בן גוריון. וועדה זו הורכבה משמונה וועדות משנה בתחומים שונים¹⁴⁶.

משטרת ירושלים לא הייתה חלק בתוכנית ההקמה של משטרת ישראל. בתוכנית הקמת משטרת ישראל הוקמו בסך הכול ארבע מחוזות: גליל, חיפה, שרון ונגב. מחוז ירושלים לא הוזכרה כלל¹⁴⁷.

¹⁴² "אזהרת הסוכנות מפני שפך דם ותוהו ובוהו בירושלים", דבר, 28.03.1948 עמ' 1.
¹⁴³ **יחזקאל סהר (סחרוב)** – (נולד בירושלים בשנת 1907, נפטר ב – 1998). בין השנים 1936 - 1940 שימש כמזכירו של חיים ויצמן. בין השנים 1941 - 1946 שירת בצבא הבריטי כמפקד פלוגת תובלה בדרגת מייג'ור וזכה להערכה רבה מצד פקודיו. לאחר שהשתחרר מהצבא הבריטי עבד בסוכנות היהודית, במחלקה המדינית עד שנת 1947, כאשר הטיל עליו בן-גוריון לתכנן את הקמת משטרת ישראל העתידית. ביום 14 במאי 1948 מונה למפקח הכללי הראשון של משטרת ישראל. בתקופת שירותו כמפקח כללי גובשה מדיניות המשטרה ונקבעה המסגרת הבסיסית של משטרת ישראל. בתפקיד המפקח הכללי הוא כיהן עד שנת 1958. לאחר עזיבתו את המשטרה מונה סהר כשגריר ישראל באוסטריה, תפקיד שמילא עד שנת 1960.

¹⁴⁴ הנוטרים בארץ - ישראל היה כוח שהוקם על ידי הבריטים והיה מורכב מיהודים ונועד לשמירה על היישוב היהודי. הם קיבלו מדים אחידים ומשכורתם שולמה על ידי הממשל הבריטי. בירושלים פעלו הנוטרים תחת פיקודו של קצין יהודי בשם רבינוביץ. כוח זה הוקם על ידי המשטרה הבריטית על תקן של "שוטרים מוספים", כוח זה נועד כדי לשמור על המקומות הציבוריים בירושלים ועל ההתיישבות בכלל. "נוטרים, נוטרות" – גדלה מתוך אתר ה"הגנה" 20.01.2013.

¹⁴⁵ אתר "ה-סימול תיק מס' 180.0024 עדות יחזקאל סהר. 12.6.66. יהושע כספי, המעבר ממשטרת המנדט למשטרת ישראל, מתוך המעבר מיישוב למדינה 1947 – 1949, בתוך ורדה פילובסקי(עורכת), **רציפות ותמורות**. אוניברסיטת חיפה הפקולטה למדעי הרוח, מוסד הרצל לחקר הציונות 1990. עמ' 279-290.

¹⁴⁶ פיין יונתן, השפעת המלחמה על הקמת מערכת הממשל הישראלית בשנים 1947 – 1949. בתוך בר-און, מרדכי. מאיר, חזן. (עורכים), **עם במלחמה**, קובץ מחקרים על החברה האזרחית במלחמת העצמאות. ירושלים(2006): יד יצחק בן צבי. עמ' 104.

¹⁴⁷ הצעת הקמת משטרת ישראל כפי שהוגשה על ידי צוות ההקמה בראשותו של יחזקאל סהר (המקור נמצא בארכיון הציוני המרכזי בירושלים) מתוך אלירם, יהודה. **התפתחות השיטור העברי. מתקופת המקרא ועד קום מדינת ישראל**. ירושלים(1988): משטרת ישראל יחידת ההיסטוריה, עמ' 149. יהושע כספי, המעבר ממשטרת המנדט למשטרת ישראל,

הסיבה לכך שתכנון משטרת ישראל נעשה ללא משטרת ירושלים כחלק ממנה נבע משתי סיבות: ראשית, מעמדה המדיני והמשפטי של ירושלים תחת מעטה החלטת החלוקה ושנית, הכוונה שכוח שיטור רב - לאומי מטעם האומות המאוחדות יתפוס את מקומה של המשטרה הבריטית.¹⁴⁸

האחריות על תיק ביטחון הפנים בוועדת ירושלים הוטל ב - 21 לאפריל 1948 על ראובן שרייבמן, שרייבמן היה חבר בוועדת ירושלים. כמחזיק תיק ביטחון הפנים, הוטל עליו לתכנן ולארגן את הקמת משטרת ירושלים העברית:

"למחרת התארגנות וועדת ירושלים התחלתי לטפל בנושא שהוטל עלי בין היתר

- משטרת ירושלים העברית".¹⁴⁹

משימת תכנון והקמת משטרת ישראל הוטלה על יחזקאל סהר, כחמישה חודשים לפני שמימת תכנון והקמת משטרת ירושלים הוטלה על ראובן שרייבמן. הזמן שחלף בין מועדים אלו מעיד על כך שהנהגת המדינה לא תכננה מראש את הקמתה של משטרת ירושלים ולא צפתה את נחיצותה, שינוי במגמה זו החל רק לאחר שהנהגת המדינה שבדרך קלטה את הבעיות שצצו בהקמתו של גוף משטרת ירושלים על ידי האומות המאוחדות. האומות המאוחדות גילו חולשה בכל הקשור לשמירת השלום והביטחון בארץ - ישראל, וכך קם הצורך במשטרה בירושלים בתקופה חיונית זו.¹⁵⁰

משימת התכנון וההקמה של משטרת ירושלים הוטלה על וועדת ירושלים, שלושה שבועות בלבד לפני הקמת המדינה, וסיום שלטונם של הבריטים.

באותה עת פעלו בירושלים שלושה גופים משטרתיים שונים: המשטרה הבריטית הרגילה שפעלה מיולי 1920, שבה פעלו שוטרים יהודים לצד שוטרים בריטים וערבים, כוח נוטרים שהוקם מספר שנים קודם לסיום המנדט ומשימתו הייתה שמירה על המוסדות הציבוריים, וכוח משטרה עירוני שהוקם כחצי שנה לפני יציאת הבריטים על ידי ריצ'ארד גרייבס¹⁵¹, שהיה יושב ראש הוועדה הקרואה של ירושלים.

מתוך המעבר מיישוב למדינה 1947 - 1949, בתוך ורדה פילובסקי(עורכת), **רציפות ותמורות**. אוניברסיטת חיפה הפקולטה למדעי הרוח, מוסד הרצל לחקר הציונות 1990. עמ' 279-290. הוד, אלי. **ספר האירועים הבולטים בין 1948 - 1973**, חלק א' בהוצאת משטרת ישראל יחידת ההיסטוריה. ירושלים שנה. עמ' 17.

¹⁴⁸ גולני מוטי. **ימים אחרונים - הממשל המנדטורי - פינוי ומלחמה**. ירושלים(2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 165. ד"ר י.

הררי, צרפת מציעה 'לגיון זרים' לירושלים, **מעריב**, 20.04.1948. עמ' 4.

¹⁴⁹ את"ה - סימול תיק מס' 180.00018 - עדות ראובן שרייבמן מתאריך 30.03.1967.

¹⁵⁰ רוזן, שבתאי. ארגון האומות המאוחדות ומלחמת העצמאות. בתוך ואלך, יהודה. (עורך). **היינו כחולמים**. קובץ מחקרים

על מלחמת הקוממיות. גבעתיים(1985): מסדה. עמ' 263.

¹⁵¹ **ריצ'ארד גרייבס - (Graves)** - שירת בממשל הבריטי האחרון שהיה בירושלים. הוא נתמנה להיות יו"ר הוועדה

העירונית הקרואה של ירושלים שבה היו נציגים של כל העדות בירושלים. הוא ראה הצדקה מסוימת לרעיון הציוני והתביעה להכרה בארץ - ישראל אך הדגיש כי יש בעיה בליישם תביעה זו הלכה למעשה.

כוח משטרה עירוני זה שהוקם על ידי ריצ'ארד גרייבס, מנה כ- 300 שוטרים בחלוקה של: 150 שוטרים ערבים בחלק הערבי של העיר ו- 150 שוטרים יהודים בחלקה היהודי של העיר.¹⁵²

הפיקוד על משטרת האזור היהודי בירושלים נמסר על ידי משטרת המנדט בידיו של קצין יהודי ששירת במשטרה הבריטית בשם שלמה סופר:¹⁵³

"ב-22 למרץ 48 נקראתי למפקד ירושלים והוא אמר לי שהוא ממנה אותי אחראי

על האזור היהודי בירושלים. נמסרו לפקודתי השוטרים והקצינים היהודים על

המחוז"¹⁵⁴.

הקמת המשטרה העירונית וחלוקתה באופן כזה שחצי ממנה יהודי והחצי השני ערבי הייתה בהתאם להסדרים שתכנן האומות המאוחדות מראש עבור העיר במסגרת בינאום ירושלים, מעל שתי מסגרות אלו היה אמור לקום גוף שיטור רב – לאומי של האומות המאוחדות.¹⁵⁵

אלה היו כוחות השיטור שפעלו בעיר באותה עת, לפיכך, מפאת קוצר הזמן שנותר להקמת משטרה יהודית בירושלים לא נותר לראובן שרייבמן אלה לקבל את העובדה שמשטרה יהודית עתידית תהיה חייבת לכלול את השוטרים שמשרתים במשטרת המנדט, ללא כל אפשרות אחרת לגייס ולהכשיר שוטרים אחרים עד להקמת המדינה:

"אלו היו כוחות הביטחון הפנימיים, היה ברור לי שכוחות אלו היו צריכים להיות

החומר ממנו נבנה את המשטרה העברית"¹⁵⁶.

נחיצות זו, להמשך העסקתם של עובדי הציבור שעבדו במסגרת שלטון המנדט עולה מעדותו של חיים כהן¹⁵⁷, שהיה ממונה על המועצה המשפטית של ירושלים בתקופת המעבר:

¹⁵² את"ה - סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. 30.3.67.

¹⁵³ **שלמה סופר** - עלה מרוסיה בשנת 1906. בשנת 1921 הקים משטרה עירונית בתל אביב שהייתה כפופה לשלטון המנדט. ב-1925 עבר למשטרת ירושלים ושירת כסמל בקישלה. ב-1926 מונה למפקח ופיקד על תחנת מאה שערים והיה לקצין היהודי היחיד בירושלים. מאז עבר מגוון תפקידים בנושא חקירות גם בתוך הבולשת הבריטית. במרץ 1948 מונה למפקד המשטרה היהודית באזור היהודי. עם הקמת המדינה היה שותף לכיבוש "מגרש הרוסים". מר שלמה סופר מונה על ידי וועדת ירושלים להיות מפקד משטרת ירושלים. לאחר סיפוח משטרת ירושלים למשטרת ישראל הועבר סופר לתפקיד סגן מפקד מחוז תל אביב. לאחר מספר חודשים הומלץ על ידי שר המשטרה להדיח אותו מתפקידו כחלק ממנגנון הטיהור. סופר ביחד עם 17 שוטרים אחרים עתרו לבג"ץ בבקשה לבטל הפיטורים מאחר ונעשו שלא כדין. באפריל 1949 זוכה סופר על ידי בית המשפט.

¹⁵⁴ ראיון שנעשה בתאריך 27.11.1977 לשלמה סופר. מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים(1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 286.

¹⁵⁵ לוי, מנחם. **שלושה אוהזין בעירייה. תולדות עיריית ירושלים בתקופת השלטון הבריטי**. ירושלים(2006): הוצאת לוי - קמחי. עמ' 178. יצחקי - הראל, רבקה. **בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1918 - 1948**. עבודה לקבלת תואר דוקטור אוניברסיטת חיפה. 2004. עמ' 271.

¹⁵⁶ את"ה - סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. 30.3.67. קדם לציטוט תיאורו של שרייבמן את הרכבה של המשטרה הבריטית בירושלים: המשטרה הבריטית הרגילה, הנוטרים וכוח השיטור העירוני. יוסף, דב. **קריה נאמנה**. תל אביב וירושלים (1960): שוקן. עמ' 152.

"עוד בתחילת יוני 1948 נתקנה פקודת עובדי ממשלת ארץ - ישראל, שלפיה עובדי ממשלת המנדט ימשיכו בתפקידיהם בממשלה הזמנית, ובלבד שהתייצבו לעבודתם מרצונם. ואולם כל שר רשאי, בלי מתן נימוקים ולפי ראות עיניו, להפסיק את שירותם. מצד אחד, הממשלה הייתה מעוניינת במעבר חלק מן המנהל הקודם למנהל החדש, ולשם כך לא היה תחליף למאות הפקידים היהודים בממשלת המנדט, שרכשו להם ניסיון וידע מנהלי. מצד שני, הממשלה - ויותר מכולם שר המשפטים - הייתה נחושה בדעתה שלא תיתן דריסת רגל בשירות המדינה לפקידים שהוחשדו בשחיתות"¹⁵⁸.

סוגיית הרציפות השלטונית והסמכות לקביעת המשך עבודתם של עובדי המנדט תחת ממשלת ישראל, היו חשובים להמשכם התקין של החיים ככל האפשר. למרות, שלא צוין בעדות זו שמדובר בשוטרים, ניתן להסיק כי חיים כהן התכוון אליהם, כיוון שידוע היה שהשוטרים היהודים היו החלק הגדול מבחינה מספרית של מי שהועסק בממשל הבריטי. מעדות זו עולה כי מבחינה משפטית, המשך העסקת עובדי הממשל הבריטי במסגרת רשויות המדינה נעשה על ידי בחירה אישית ולא מכורח חוק או תקנה.

ראובן שרייבמן תיאר את האופן שבו בוצע תכנון המשטרה בירושלים:

"... כל תוכנית להקמת משטרה לא הייתה בידנו, ניסנו לחפש בתיקי המוסדות אולם שום דבר כזה לא מצאנו, אני מניח שהתוכנית על הקמת משטרת ישראל שעובדה בשעתו, יחד עם התוכניות האחרות נמצאו בת"א שבה נעשו ההכנות להקמת המדינה היהודית, ומשום כך הקמת משטרת ירושלים הייתה אימפרוביזציה מוחלטת שבה קבעו יותר הרצון והאינטואיציה מאשר הידע"¹⁵⁹.

תוכניות הקמת משטרת ישראל שעוצבו זה מכבר על ידי יחזקאל סהר לא היו בהישג ידו של ראובן שרייבמן, הסיבה לכך איננה ברורה, ולכן הוא לא יכול היה להסתייע בתוכניות אלו לתכנון משטרת ירושלים העירונית, משימה זו נעשתה לא מתוך ידיעת תורת המשטרה אלא מתוך אלתור, לאור העובדה שהיה חסר ניסיון בתחום זה:

"המבנה והתקן המוגשים בזה הם פרי התייעצויות עם מומחים שונים, שיחות עם קציני המשטרה האחראים, חמר שסופק על ידי אנשי משטרה, הבטחון

¹⁵⁷ כהן הרמן (חיים כהן) – (1911 – 2002) מונה למזכיר המועצה המשפטית של המוסדות הלאומיים והיה ממקימי הבסיס המשפטי של מדינת ישראל. היה הפרקליט המדינה הראשון ואח"כ היועץ המשפטי לממשלה משנת 1950 עד 1960. בשנת 1952 מונה להיות שר המשפטים למשך מספר חודשים במקביל להיות היועץ המשפטי לממשלה. ב – 1960 מונה להיות שופט בית משפט עליון.

¹⁵⁸ כהן, חיים. חיים כהן – מבוא אישי- אוטוביוגרפיה. כנרת(2005): זמורה ביתן. עמ' 208.

¹⁵⁹ את"ה – סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. 30.3.67.

**ואגף הבטחון של הסוכנות היהודית, וסיכום עם מפקד המשטרה ונציג
המפקדה"¹⁶⁰.**

מציטוט זה שנמצא בפתח דבר של ההצעה להקמת משטרת ירושלים שהוצגה בפני וועדת המשטרה בתאריך 18.05.1948 ניתן להסיק כי תוכנית משטרת ירושלים עוצבה ללא קשר להקמת משטרת ישראל וללא סיוע משטרת ישראל. שרייבמן הציג מניע נוסף להקמת משטרה שהייתה כפופה למוסדות עירוניים לעומת רוב הארצות בעולם שבהם המשטרה כפופה למשרד הפנים או כמו במקרה של מדינת ישראל, כפופה ישירות לממשלה, קרי משטרה ממלכתית¹⁶¹:

"שוב למה שיתפנו את העירייה בהקמת המשטרה והפקוח עליה? שוב כאן היינו מודרכים לא רק ע"י הרעיון לרכז את כל הישוב סביב כל מה שאנחנו עושים, אלא גם ע"י צפייה לעתיד. ידענו שמשטרה עירונית זה דבר מקובל בעמים האנגלו-סכסיים, ואמרנו לעצמנו: אם יבואו שלטונות אומות מאוחדות לנהל, בוודאי תקום רשות ממלכתית בסמכותה ובהנהלתה עלולה לקום רשות כזו ואז המשטרה שתהיה בהנהלת וועדת ירושלים רשות לשעת חירום – יבולע לה. לעומת זאת, אם ימצאו משטרה שאפשר להגיד שזו משטרה מוניציפאלית עירונית לא פשוט יהיה לבטלה ולפזרה ועשינו מאמצים רבים לשכנע את אנשי העירייה שעליהם להיות שותפים להקמת המשטרה"¹⁶².

שיתופה של עיריית ירושלים בהקמתה של המשטרה העירונית, לרבות בתהליך קבלת החלטות הקשורות לניהול המשטרה נבע מעצם שיתופו של נציג עיריית ירושלים בוועדת המשטרה למרות שעיריית ירושלים הייתה חסרת כוח פעולה אמיתי¹⁶³.

מהלך זה נועד כדי לקדם את העתיד שצפוי היה להיות בירושלים, לטענת שרייבמן, הקמת משטרה עירונית הכפופה גם לעיריית ירושלים תתקבל בעיני שלטונות האומות המאוחדות כעובדה לגיטימית בנוף העיר לכשירצו לקחת את השליטה על ירושלים:

"...המשטרה תהיה שרות משותף מאחר שלמוסדות היישוביים עלולים להיות חלוקי דעות עם השלטון הבן – לאומי, אך עם העירייה השלום הבין – לאומי מוכרח להיות בשלום. יש לקבוע תקדים ועובדות... אין דבר חשוב יותר לחיזוק

¹⁶⁰ אצ"מ - סימול תיק מס' J3/96 – הצעת ארגון משטרת ירושלים מתאריך 14.05.1948 שמציג ראובן שרייבמן בפני וועדת המשטרה בשיבתה הראשונה בתאריך 18.05.1948.

¹⁶¹ משטרה ממלכתית, הכוונה למשטרה שכפופה ישירות לממשלה ולמדינה באמצעות משרד המשטרה שבשנת 1995 הפך למשרד לביטחון פנים והשר העומד בראש המשרד ומתווה את מדיניות המשטרה כחלק ממדיניות הממשלה.

¹⁶² את"ה – סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. 30.3.67 עמ' 3

¹⁶³ ראה בהרחבה פרק בנושא "עיריית ירושלים" בעמ' 72.

מעמדה של העירייה בפני השלטון העתידי וגם בפני הציבור מאשר הקמת

משטרה משותפת¹⁶⁴

טענתו של ראובן שרייבמן היא, שקביעתה של משטרת ירושלים מחד כמשטרה משותפת לעירייה ולוועדת ירושלים, ומאידך תהיה זו משטרה שמקיימת חוק וסדר ציבורי, יקשו על שלטונות האומות המאוחדות לבטל את קיומה. לצורך הוצאת תוכנית הקמת המשטרה אל הפועל וכדי לתת לארגון המשטרה תוקף לגיטימי יותר, צורפו נציגי עיריית ירושלים להיות שותפים בהקמת המשטרה ובתקציב תפעול המשטרה.

כדי לגייס את כוח האדם הראוי לשרת במשטרה, דנו נעמן סתני¹⁶⁵, נציג ארגון ה"הגנה", אזרח מור¹⁶⁶, נציג המשטרה וראובן שרייבמן כממונה על המשטרה בדוחק זמן על תיקי השוטרים היהודים ששירתו במשטרת ירושלים המנדטורית בכדי לעמוד על טיבם, איכותם, ניסיונם והכשרתם במקצועות המשטרה. לאחר ביצוע ניתוח תיקי השוטרים נערכו רשימות של אלו שנמצאו מתאימים לשרת במשטרה העברית בירושלים¹⁶⁷. בישיבת ועדת ירושלים טען ראובן שרייבמן, בעת שהיה נתון בשיאו של תהליך תכנון הקמתה של המשטרה כי אין בארגון המשטרה הבריטית הנוכחית את מקור הראוי של כוח אדם למשטרת ירושלים העתידית:

"אני מצטער להגיד שכוחות הביטחון הפנימי אינם מסוגלים לשום תפקיד רציני. יש התפרקות של הפיקוד. כל המשטרה חייבת ראורגניזציה. יש בה אלמנטים המסייעים לאי – הביטחון. צריך לבדוק את העבר של כל קצין ושוטרי¹⁶⁸".

לטענתו, חלק מהשוטרים יצרו במכוון אי סדר ופגיעה בביטחון וכי התקיימה בעיה במתן האחריות על ביצוע משימות המשטרה על השוטרים הללו מפאת אי יכולתם לשאת באחריות זו. בנוסף, היה צורך לבדוק את עברם התפקודי והמוסרי של השוטרים הללו לפני קבלתם למשטרה היהודית. עצם העלאת טענה זו במועד זה הביעה את דאגתו של שרייבמן לאיכותה של המשטרה שתקום לאור העובדה שהמשטרה הבריטית הייתה מקור כוח האדם העיקרי והקריטי להקמת משטרת ירושלים.

¹⁶⁴ פרוטוקול ישיבת מועצת העירייה מיום 09.05.1948. דברי ראובן שרייבמן. מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל עמ' 303.

¹⁶⁵ נעמן סתני – (נולד ב – 28.11.1911, נפטר ב- 18.02.1982). עם הקמת משטרת ישראל הצטרף לשורותיה ומונה להיות המפקד הראשון של מחוז צפון (1948 - 1950).

¹⁶⁶ אזרח מור (מרקובסקי) (1911 – 1967) - היה איש בטחון ואיש הקישור למשטרה מטעם הסוכנות היהודית. שוטר במשטרת הישוב העברי בארץ - ישראל של תקופת המנדט הבריטי. נתמנה לאחראי על המנהלה במשטרת ירושלים והפך לסגנו של מפקד מחוז ירושלים לאחר שסופחה למשטרת ישראל. (מתוך השוטר העברי בתקופת המנדט. עמ' 250)

¹⁶⁷ את"ה – סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. 30.3.67 עמ' 4

¹⁶⁸ אמ"י – סימול תיק מס' ג/1/274 פרוטוקול משיבת ועדת ירושלים מתאריך 04.05.1948.

בשאלת תקציב המשטרה, טען ראובן שרייבמן כי וועדת ירושלים צריכה להשתתף ב-3500 לא"י במימון המשטרה¹⁶⁹.

ב – 10.05.1948, מספר ימים לפני הקמת המדינה, נערכה ישיבה נוספת של וועדת ירושלים, בישיבה זו טען ראובן שרייבמן:

"מקווה שירגישו בדחיפות ענייננו. במוצאי שבת ייפסק שרות המשטרה בירושלים. כעת יש 400 שוטרים, סמלים וקצינים יהודיים, שאינם מהווים שום כוח. על יסוד בירורים עם מומחים, הוא¹⁷⁰ הכין תוכנית להקמת משטרה יהודית בעיר. דרושים 700 איש. אבל הוא בנה תוכנית על 400 בלבד"¹⁷¹.

מהתייחסות זו ניתן להסיק כי יושב ראש וועדת המשטרה חש כי המשטרה עדיין איננה מוכנה למשימות הצפויות לה עם יציאת הבריטים מירושלים. עיקר חששו נבע מכך שלטענתו גויסו מעט מדי שוטרים מהנחוץ להפעלת המשטרה בפועל.

ראובן שרייבמן הציע כי השוטרים שגויסו, ימונו לתפקידם לתקופת ניסיון שתמשך חודשים וחצי וזאת כדי לבדוק את התאמתם למשטרה העברית ותפקידיה. בהמשך לכך מסר, כי נכון לאותו רגע בירושלים, אין עדיין שום ארגון משטרתי מובנה וכי יש צורך להקים בית סוהר כפועל הכרחי של עבודת המשטרה. לדעתו, המשטרה צריכה לפעול ברשות משותפת של עיריית ירושלים והמדינה.

באותה ישיבה הוחלט להקים את וועדת המשטרה, וועדה שתהיה אחראית על ניהול המשטרה. וועדה זו כללה 5 נציגים, בחלוקה של שני נציגי רשות ושלושה מומחים, על פי החלוקה הבאה: שלמה סופר מפקד המשטרה, זאב (אבנת) אפשטיין מפקד "משמר העם", נעמן סתוי ונציג כוחות ה"הגנה", מבין נציגי הרשות נבחר נציג עיריית ירושלים מר אבולעפיה וראובן שרייבמן שעמד בראש וועדת המשטרה והיה נציגה של וועדת ירושלים בוועדה זו¹⁷².

בתאריך 12.05.1948 הגיש שלמה סופר לראובן שרייבמן את הצעתו לתכנון ההקמה של משטרת ירושלים¹⁷³. לטענתו, הצעה זו נבנתה על סמך ניסיונו ב - 27 שנות שרות במשטרה הבריטית. תוכנית המשטרה של שלמה סופר הייתה מפורטת וכללה את כמות כוח אדם הנדרש לכל תפקיד, לכל משרד או מחלקה בכל תחנה כולל בתי סוהר ומטה המשטרה.

¹⁶⁹ אמ"י - סימול תיק מס' ג/1/274 פרוטוקול משיבת ועדת ירושלים מתאריך 04.05.1948.

¹⁷⁰ הכוונה לראובן שרייבמן

¹⁷¹ אמ"י - סימול תיק מס' ג/1/274 - פרוטוקול משיבת ועדת ירושלים מתאריך 10.05.1948.

¹⁷² אמ"י - סימול תיק מס' ג/1/274 - פרוטוקול משיבת ועדת ירושלים מתאריך 10.05.1948.

¹⁷³ את"ה - סימול תיק מס' פ/160/80 - הצעת ארגון משטרת ירושלים מתאריך 12.05.1948 שנכתבה על ידי שלמה סופר ושנמסרה לראובן שרייבמן.

שלמה סופר פירט בתוכניתו את תפקידם של שדרת הפיקוד של המשטרה המתוכננת באופן פרטני. בתוכניתו היה פירוט מקיף לכל גוף ומשרד במשטרה ואופן הנדרש לביצוע התפקיד, תוך התייחסות לכמות כוח אדם והאמצעים הנדרשים לכל גוף ומשרד. הגופים אליהם התייחס שלמה סופר היו: קשר, תחבורה, חקירות, תנועה, בולשת, תביעות, זיהוי פלילי, מעבדה, בית סוהר (בחלוקה לנשים ונוער) ופירוט מבנה תחנה באופן כללי¹⁷⁴.

יומיים לאחר ששלמה סופר מסר את תוכניתו לארגון המשטרה לראובן שרייבמן, שרייבמן הציג את תוכניתו בפני וועדת המשטרה¹⁷⁵.

בתוכנית הקמת משטרת ירושלים שהוצגה בפני וועדת המשטרה על ידי ראובן שרייבמן נמצא כי בחלקה הגדול היא התבססה על תוכניתו של שלמה סופר.

תוכניתו של ראובן שרייבמן כללה מספר הנחות יסוד להפעלת המשטרה:

"א. כוח המשטרה צריך להתאים למילוי כל התפקידים המשטרתיים במסגרת עצמאית של נפה.

ב. מבנה הכוח צריך להיות מחושב ומותאם למשקלו של הישוב העברי בתוך החטיבה הבין לאומית העתידה של העיר ירושלים.

ג. מבנה המשטרה צריך להתבסס על יצירת עובדות העושות את הישוב בירושלים תלוי רק בכוחו זה בשטח בצוע התפקידים המשטרתיים.

ד. יש להעלות את משכורת הקצין והשוטר על מנת למשוך למשטרה דפוס אנושי מתאים ולהבטיח בפני נגע השוחד.

ה. ב- 15 למאי יהוו כל השוטרים לסוגיהם חטיבה אחת כללית של משטרת ירושלים. ישוחררו או יתפטר שוטר רק באישור מפקד המשטרה ויושב ראש מועצת הביטחון.

ו. במשך חודשיים וחצי היינו 01.08.1948 תישאר המשכורת הנהוגה במשטרת הא"י.

ז. במשך חודשיים וחצי, ימלאו האנשים את התפקידים אשר יוטלו עליהם מבלי שיועלו ותקבע להם הדרגה האישית המתאימה.

ח. כל איש אשר יעבור תקופת מבחן זו ויאושר בתפקיד ויקבל את ההעלאה לדרגה הרשומה בתקן לתפקיד שהוא ממלא ואתה גם את פרטי המשכורת עבור חדשי הניסיון"¹⁷⁶.

¹⁷⁴ ראה פרק ג' – מבנה משטרת ירושלים.

¹⁷⁵ אצ"מ - סימול תיק מס' J3/96 – הצעת ארגון משטרת ירושלים מתאריך 14.05.1948 שמציג ראובן שרייבמן בפני וועדת המשטרה בישיבתה הראשונה בתאריך 18.05.1948.

¹⁷⁶ אצ"מ - סימול תיק מס' J3/96 – הצעת ארגון משטרת ירושלים מתאריך 14.05.1948.

הנחות יסוד אלו עיגנו למעשה את פעילותה של המשטרה בתחילת דרכה והיוו את המסגרת הראשונית לתחילת הפעלת המשטרה בירושלים.

הנחות יסוד אלו נועדו ליצור מסגרת עבודה אחידה וברורה בין כל תחנות המשטרה הכפופות בירושלים לאור העובדה שארגון המשטרה נעשה בחופזה ובעת מלחמה ועלה החשש שמא תחנות המשטרה יפעלו באופן עצמאי ללא מדיניות אחידה.

התוכנית שהגיש ראובן שרייבמן לוועדת המשטרה נתנה מענה למבנה הארגוני של הגוף המשטרתי תוך התייחסות לכמות כוח האדם שנדרשה בכל מחלקה ובכל תחנת משטרה. החלוקה נעשתה קטגורית לפי, קצינים, סמלים ושוטרים.

בתוכניתו, ראובן שרייבמן לא התייחס לפן הביצועי והמבצעי של ביצוע תפקידי המשטרה, לא בשגרה ולא בעיתות חירום.

הערכת כמות השוטרים שנדרשה בתוכנית ההקמה שהוצגה כדי למלא את צרכי העיר ומשימות השיטור שבה עמדה על כ- 700 שוטרים. בתוכניתו קבע ראובן שרייבמן כי מפאת המחסור בכוח אדם ובתקציב להפעלת המשטרה, ומתוך העובדה שההתבססות העיקרית היא על בסיס הכוחות המועטים שהיו קיימים, מספר השוטרים שמטרת ירושלים העברית החדשה יעמוד על כ- 400 שוטרים¹⁷⁷.

על פי הצעת ההקמה, תפקידי המשטרה בירושלים היו: מניעת פשעים וגילויים, שמירה על הסדר וביטחון הפנים. לשם ביצוע משימות אלה, המשטרה נבנתה ממפקדה ראשית, ארבע תחנות משטרה ושתי תחנות משנה¹⁷⁸.

את הסבריו המפורטים לתוכנית הקמת משטרת ירושלים מסר ראובן שרייבמן בישיבתה הראשונה של הוועדה לביטחון פנימי שלייד מועצת המושל הצבאי.

בשלהי תקופת המנדט התברר שמשטרת המנדט הולכת והופכת למשטרה לא רלוונטית שלא הייתה עסוקה כלל במשימות שיטור שגרתיות אלה במשימות הישרדות. לתוך החלל שנוצר לא קם אף גוף אחר מוסמך וחוקי שיקיים את תפקידי המשטרה העתידיים הנדרשים לעיר. סוגיה זו הטרידה את מנהיגי העיר באותה תקופה:

"במאי התברר שהמשטרה הולכת ומתחסלת, ובמקומה אין גוף מוסמך שיקיים

את הביטחון הפנימי בתוך מסגרת העיר. ומצד שני הצבא היה במספר קטן. לא

היו אז יותר מ- 2500 חייל. והתברר כי לא יוטל עליו תפקיד זה. מטרת פיזור

המשטרה על ידי השלטון הקודם הייתה ברורה: ליצור תוהו ובוהו ולהרוס את

השלטון המקומי, ובתוך זה את המשטרה"¹⁷⁹.

¹⁷⁷ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 - הצעת ארגון משטרת ירושלים מתאריך 14.05.1948.

¹⁷⁸ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 - הצעת ארגון משטרת ירושלים מתאריך 14.05.1948.

¹⁷⁹ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 - מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

הצבא היהודי בעיר מנה כ - 2500 חיילים, והיה מורכב מכל הארגונים הצבאיים שפעלו בעיר (הצבא לא נקרא אז בירושלים צבא הגנה לישראל, הכוונה הייתה לכוחות ה"הגנה", אצ"ל ולח"י) כוח זה לא יכול היה לבצע משימות שיטור פנימי בנוסף למשימות הלחימה האחרות שהיו מנת חלקו של הצבא בימים אלו. ראובן שרייבמן טען שהבריטים מצדם לא שיתפו פעולה עם השלטון היהודי המקומי במטרה לסייע להם להתבסס, כוונתם הייתה הפוכה. אין ספק שהתנהלות זו מצד השלטון הבריטי הערימה קשיים נוספים על אלו שגם כך היו מנת חלקו של השלטון המקומי.

כשהוטל על ראובן שרייבמן לארגן את המשטרה נמצאו בירושלים כ - 400 איש שהיו בעלי ניסיון מועט בעבודת משטרה. מתוכם כ- 280 היו נוטרים, הנוטרים לא היו מצוידים בכלי נשק כיוון שלוחמי ה"הגנה" החרימו את נשקם לטובת המאמץ המלחמתי לפני עזיבת הבריטים כדי שלא יוקדמו על ידי הבריטים ונשקם של הנוטרים יילקח על ידם¹⁸⁰. איכותם של המגויסים היה רע מאוד, הכשרתם המקצועית הייתה דלה ורבים מהם לא מילאו את תפקידם כראוי והתייחסו בזלזול רב לעבודתם כשוטרים וזאת הודות לנסיבות התקופה ומצבה הכללי של המשטרה הבריטית בשלהי המנדט:

"מתוך האווירה הזאת שהייתה ערב החיסול, הדמורליזציה שלטה בכל, אנשים

לא מילאו את תפקידם, התייחסו בזלזול לכל".¹⁸¹

במשטרה הבריטית הכללית פעלו כ - 140 שוטרים יהודים בתפקידים שונים, חלק מהשוטרים הללו ערקו מהעיר בפרוץ הקרבות למרות האיסור שהוטל על עריקה מהשירות.

לאור העובדה שחזרה העסקתם של שוטרי משטרת ירושלים תחת שלטון הבריטים הסתיים, ומפאת קוצר הזמן שנותר בין תחילת תכנון הקמת משטרת ירושלים לסיום המנדט הבריטי, לא נמצאה האפשרות לגיוס שוטרים למשטרת ירושלים ממקורות אחרים, על כן נדרשו השוטרים היהודים במשטרה הבריטית על ידי יושב ראש וועדת המשטרה, להישאר בשירותם במשטרה במעבר למשטרה העברית החדשה בירושלים שתוקם מיד עם עזיבת הבריטים. דרישה זו בוצעה לכל עובדי הציבור ששרתו בממשל המנדט כדי להקל את המעבר משלטון המנדט לשלטון הישראלי.¹⁸²

¹⁸⁰ גרינצוויג, מיכאל. המערכה בירושלים - תש"ה - תש"ט. בתוך נאור, מרדכי (עורך), **ירושלים בתש"ח**. סידרת עידן

מספר 2. ירושלים(1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 188

¹⁸¹ את"ה - סימול תיק מס' 30/19 - מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

¹⁸² כהן, חיים. **חיים כהן - מבוא אישי- אוטוביוגרפיה**. כנרת(2005): זמורה ביתן. עמ' 208.

מפקד המשטרה שפעל בחלקה היהודי של ירושלים במשטרת המנדט, שלמה סופר, נתבקש על ידי יושב ראש וועדת המשטרה למסור לכלל השוטרים הסמלים והקצינים שחלה עליהם החובה להמשיך בתפקידם אחרי ה- 15.05.1948.¹⁸³ הבקשה נמסרה בתאריך 06.05.1948, ונועדה לכלל השוטרים היהודים באזור ירושלים, הבקשה נוסחה על ידי שלמה סופר בזו הלשון:

"הנני מוסמך מטעם הרשות המרכזית להנהלת ענייני העיר ירושלים, מטעם המוסדות הלאומיים, להודיע לכל השוטרים העבריים במחוז ירושלים (שוטרים מוספים, שוטרי התזמורת והשוטרים העירוניים) שעליהם להמשיך בתפקידם אחרי ה- 15 במאי בלי שום שינוי, הרשות המרכזית דואגת לסידורם לתקציב לכל העניינים העומדים על הפרק.

הנני דורש מהשוטרים העבריים משמעת, סדר, סבלנות ויחס הוגן וצודק כלפי הציבור העברי, ושיהיו למופת בהתנהגותם כלפי הקהל.

תנו לתושבי ירושלים את רגש הביטחון שהשוטר העברי עומד איתן על משמרתו בצד המוסדות הלאומיים להגן על החיים והרכוש, להשלים סדר בעיר הקדושה. בל נרשה לתוהו ובוהו ולהפקרות להשתלט על הרחוב היהודי.

אני תקווה שהקהל העברי ישמע בכבוד להוראות המשטרה העברית ולפקודותיה".¹⁸⁴

התביעה מהשוטרים להישאר בתפקידם נמסרה על דרך הדרישה ולא על דרך הבקשה, דרישה זו נתנה מענה למצב חוסר הוודאות שבו הם היו שרויים שוטרי משטרת המנדט בירושלים בנוגע לעתידם לאחר סיום המנדט, בד בבד הודעה זו המחישה את אי יכולתם של הממונים לארגן את המשטרה בזמן שנותר עד יציאת הבריטים מארץ - ישראל. בסופו של דבר, מכלל השוטרים ששירתו במשטרת המנדט ושגויסו למשטרת ירושלים מיד עם הקמתה, נמנעה כניסתם של סה"כ שישה שוטרים שפוטרו עקב אי נאמנות למדינה עקב אופי שירותם במשטרה הבריטית¹⁸⁵.

על פי התכנון, הכפיפות הפיקודית והאחריות לקביעת מדיניות הפעולה של המשטרה היו של וועדת המשטרה שהייתה כפופה לוועדת ירושלים. מגמה זו של תכנון משטרת ירושלים כמשטרה עצמאית ללא קשר למשטרת ישראל ולשר המשטרה של ממשלת

¹⁸³ אמ"י - סימול תיק מס' ג/10/276. מכתב מתאריך 07.05.1948 מאת ראובן שרייבמן יו"ר וועדת המשטרה בוועדת ירושלים אל מר שלמה סופר מפקד המשטרה היהודית במשטרת המנדט.

¹⁸⁴ אמ"י - סימול תיק מס' פ/160/80. מכתב מתאריך 06.05.1948 מאת מר שלמה סופר אל שוטרי ירושלים.

¹⁸⁵ את"ה - סימול תיק מס' 30/19 - מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן. יצחקי - הראל, רבקה. **בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1948 - 1918**. עבודה לקבלת תואר דוקטור אוניברסיטת חיפה. 2004. עמ' 250.

ישראל העידו על נחישות הנהגת המדינה לא לקבע את סמכותה הממלכתית על ירושלים ולכבד את החלטת החלוקה של האומות המאוחדות.

במכתב שהיה מיועד למפקד משטרת ירושלים מתאריך 16.05.1948 ונשלח מאת יו"ר וועדת המשטרה ראובן שרייבמן, מתוארת תחילתה הרשמית של משטרת ירושלים בתקופת המעבר והוראות הפעולה לתחילת העבודה של המשטרה:

"בהתאם לסמכויות שהוטלו עלי מטעם המוסדות היהודים המוסמכים (ועדת ירושלים ועיריית ירושלים) כאחראי לפעולתה התקינה של המשטרה בירושלים ולמוסכם בבירורים שקיימנו הנני לבקשך לרשום לפניך וכן להביא לידיעת אנשיך את הבאות:

- א. מהיום מתבטלת במשטרה הארץ ישראלית והמשטרה העירונית ובמקומן קמה חטיבת המשטרה הירושלמית (האזור היהודי).
 - ב. כל הקצינים הסמלים והטוראים מחוץ לאלה שקבלו הודעה על שחרורם משרות או שהתפטרותם תאושר, נמשך שרותם ועבודתם.
 - ג. התקן ומבנה המשטרה יהיה בהתאם למסוכם בישיבותינו והרשום בדיקומנט שיומצא לך במיוחד.
 - ד. רשימת הקצינים והסמלים ותפקידיהם כפי שאושרו על ידך ועל ידי מצורפת בזה להפעלה.
 - ה. כל קצין שנקבע אחראי לתחנת משטרה יגש מיד לטפל בהשגת מקום התחנה וסידורה.
 - ו. יש להפעיל את מלא כח המשטרה ולארגן העסקה מלאה של האנשים.
 - ז. מחוץ לתפקידים השגרתיים של המשטרה יש לדאוג להפעלת הכוח לשם:
- א. שמירת הסדר בחוצות העיר ושכונותיה והפעלת פטרולים בכל.
 - ב. מניעת פשעים, שוד והתפרעויות.
 - ג. הפעלה מיידית של הבולשת הפלילית.
 - ד. הקמת פלוגות מחץ והפעלתה לעזרת כל יחידת משמר רגילה.
 - ה. כניסה מיידית לשמירת המחסומים לפי תוכנית אזורית ולפחות שוטר אחד לכל מקום.
- ו. הבטחת הקשר עם ועדת האספקה (ועדת ירושלים) לשמירת הסדר בתורים.
 - ז. קביעת הקשר עם העירייה ומחלקותיה לשמירה על חוקי העזר והתקנות.

- ה. **הקולפאק מתבטל ואתו יחד הסמל הקודם. יונהג הכובע הצבאי והסמל החדש.**
- ט. **יש להורות לכל האנשים על מלוי נאמן של התפקידים, יחס אדיב לציבור וניקיון כפיים.**
- י. **משכרת האנשים תהיה בהתאם למשכרת האחרונה שקבלו בשרות והשוטרים העירוניים יעברו לדרגת המשטרה הכללית.**
- יא. **יעשו מאמצים שתוך תקופת חדשים וחצי (עד 1.8.48) נשיג את קביעת הדרגה החדשה והבטחת התקציב הדרוש להגשמתה.**
- אני קורא לאנשים לזכור את השעה ההיסטורית בה אנו פועלים את התפקידים המוטלים ולעשות הכל כי צעדנו הראשונים בהקמת המשטרה העברית יהיו מתאימים לזה"¹⁸⁶.**

מסמך זה מציין את אופן ראיית המשטרה כגוף שאמון על הבטחת שלום הציבור בכל מובן, הן במישור הסדר הציבורי והן במישור הפלילי.

ביחס לתקציב המשטרה הראשוני, הוא עמד על 10,000 לירות שהושארו על ידי הבריטים כמפרעה לשוטרים היהודים וניתנו כמשכורות לשוטרים למשך החודש וחצי הראשונים שאחרי הקמת המדינה¹⁸⁷.

חשבון משטרת ירושלים נפתח בבנק אנגלו-פלשתינה והוצאת כספים מחשבון זה הייתה כפופה לאישורו של יושב ראש וועדת המשטרה ולפקיד הראשי לחשבונות שנתמנה בוועדת ירושלים¹⁸⁸.

על פי הצעת יושב ראש וועדת ירושלים, השתתפות וועדת ירושלים בתקצוב המשטרה היה בסך של 3500 לא"¹⁸⁹. בנוסף לכך, עיריית ירושלים תשתתף גם היא בהוצאות המשטרה בסך של 4000 לא"¹⁹⁰.

בתכנון הקמת המשטרה ניתן דגש לשינוי החזותי של השוטרים, השינוי שהתבקש היה במדיהם של השוטרים. הרצון היה ליצור אווירה שונה בירושלים כלפי המשטרה מאווירת השלטון הבריטי הבלתי אהוד שהיה לפני הקמת המדינה. לצורך שינוי חזות השוטרים

¹⁸⁶ מכתב מאת ראובן שרייבמן למפקד המשטרה שלמה סופר מתאריך 16.05.1948 מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 268.

¹⁸⁷ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

¹⁸⁸ את"ה – סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. 30.3.67 עמ' 7.

¹⁸⁹ אמ"י – סימול תיק מס' 1/274/ג. פרוטוקול ישיבת ועדת ירושלים מתאריך 04.05.1948.

¹⁹⁰ פרוטוקול ישיבת מועצת העירייה מיום 09.05.1948 מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 303.

"משטרת ירושלים משוועת לידיים עובדות". הצפה. מתאריך 26.07.1948 עמ' 4.

הונפקו סמלים חדשים למדים ולכובעים של השוטרים, סמלים שהיו ייחודיים למשטרת ירושלים, והיו שונים מסמלי משטרת ישראל.

כובע ה"קולפאק" הבריטי הוחלף גם הוא בכובע מצחייה, כובע מצחייה זה גם היה מזוהה עם המשטרה הבריטית, כובעים אלו נמצאו במחסני המשטרה הבריטית שנכבשו ב"מגרש הרוסים", לאחר עזיבת הבריטים.

שוטרי ירושלים לא היו מרוצים מחבישת הכובע שניתן להם מאחר והכובע זיהה אותם כשוטרים בריטים לעומת הכובעים שחבשו שוטרי משטרת ישראל, כובעים שלא היו מזוהים עם הבריטים¹⁹¹.

עדות נוספת לאי שביעות רצונם של שוטרי ירושלים ממדי המשטרה שהונפקו להם נמצא בכתבה בעיתון שפורסם באותה תקופה:

"והקולפאק השנוא כל כך על השוטרים העבריים הוחלף עד מהרה בכובע השטוח שעד עכשיו חבשוהו רק האנגלים, ועבר זמן עד שיהודי ירושלים התרגלו לדעת שהשוטרים בכובעים אלה יהודים הם ולא אנגלים וכי אין צורך להוציא תעודות זהות..."¹⁹².

שוטר משטרת ירושלים עם כובע בריטי עם סמל משטרת ירושלים

¹⁹¹ "מה לשוטר בריטי ולספרים?", **מעריב**, 17.06.1948. עמ' 4

¹⁹² "מראות ירושלים". **הצפה**, 24.06.1948. עמ' 2.

שוטר עם כובע שעליו סמל משטרת ישראל

מדי השוטרים נשארו כפי שהיו בתקופת המנדט וזאת מפאת המחסור בתקציב לרכישת מדים.

לשוטרים הונפקו תעודות מינוי משטרתיות עם המילה "שוטר" באנגלית ובערבית¹⁹³.

סמל משטרת ירושלים על כותפות המדים.

סמל משטרת ירושלים על כובע השוטרים

¹⁹³ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96. פרוטוקול ישיבה ראשונה של וועדת המשטרה מתאריך 18.05.1948.

ד. כיבוש מתחם "מגרש הרוסים"

כיבוש מתחם "מגרש הרוסים" ותפיסת השליטה עליו מיד עם יציאת הכוחות הבריטים היה חלק חשוב מתהליך הקמת משטרת ירושלים וביסוס מעמדה בעיר כגוף משטרה. אירוע זה מהווה כדוגמא לאופן שבו החליטו הבריטים לסיים את שלטונם בארץ - ישראל ולהעביר את השליטה מידיהם לאלו שנלחמו על השליטה.

"מגרש הרוסים" היווה בפני האוכלוסייה בארץ - ישראל את סמל כוחו ועוצמתו של השלטון הבריטי בארץ - ישראל¹⁹⁴.

"מגרש הרוסים" כונה על ידי תושבי ירושלים בשם גנאי, "בווינגארד"¹⁹⁵ על שם שר החוץ הבריטי בוין ארנסט¹⁹⁶.

מבחינתם של הבריטים, נטישת מתחם "מגרש הרוסים" סימל עבורם את סיומו המוחלט והסופי של שלטונם בארץ - ישראל, לא בכדי בחרו הבריטים לנטוש את המתחם רק בשעות האחרונות של המנדט בארץ - ישראל. הבריטים עזבו את ארץ - ישראל דרך נמל חיפה, מצופה היה שעזיבתם תתנהל במדורג עד להגעתם לחיפה, ולמרות זאת, החליטו הבריטים לעזוב את ירושלים ו"מגרש הרוסים" בשעה האחרונה לשלטונם.

ההנהגה המדינית והצבאית היהודית ראו בכיבוש מתחם "מגרש הרוסים" לאחר עזיבת הבריטים, דריסת רגל משמעותית בעיר והשפעה גדולה על יכולת השליטה האסטרטגית בירושלים. היה זה גם רצונם העז של הערבים לתפוס את השליטה ולתקוע יתד במקום אסטרטגי וחשוב זה¹⁹⁷.

בתאריך 13.05.1948 הופץ מסמך בריטי סודי שהיה ממוען לכוחות הבריטים בירושלים ובתוכו פירוט מדויק של תהליך עזיבת "מגרש הרוסים".

על פי המסמך, בתאריך 14.05.1948 יכנסו כוחות הצבא הבריטי למתחם "מגרש הרוסים", ולאחר מכן באותו יום בשעה 22:00 תצא השיירה האחרונה של המשטרה מ"מגרש הרוסים" לכיוון חיפה.

בהמשך לאותו מסמך, נמסרה הנחייה לכוחות, כי לצבא הבריטי אין התחייבות כלפי אף צד בירושלים, ו"מגרש הרוסים" יועבר לידי הראשון שיכנס אליו וייקח אחריות¹⁹⁸.

¹⁹⁴ "נפר את המזימה – ובעוד מועד", **מעריב**, 13.04.1948. עמ' 2.

¹⁹⁵ **בווינגארד** – כינוי לאזור בטחון בריטי בלב ירושלים, שכלל את מגרש הרוסים, בניין ג'נארלי וסביבותיהם. מתחם זה הוקף גדר תיל ונשמר היטב בתקופה האחרונה של שלטון הבריטים בארץ - ישראל. אריה חשביה. ירושלים במצור ובקר. מתוך **ירושלים בתש"ח**. סידרת עידן. ירושלים (1982): הוצאת יד יצחק בן צבי. עמ' 111.

¹⁹⁶ **בוין ארנסט (Bevin)** – מדינאי בריטי. החל את פעילותו הפוליטית בקרב האיגודים המקצועיים בבריטניה. בשנים 1940 – 1945 היה שר העבודה והשירות הלאומי בממשלתו של צ'רצ'יל. בשנים 1945 – 1951 כיהן כשר חוץ בממשל הלייבור. מזוהה עם השלטון הבריטי בא"י כמי שהוביל את המדיניות הבריטית למניעת עלייה חופשית של יהודים לארץ ישראל.

¹⁹⁷ "נפר את המזימה – ובעוד מועד", **מעריב**, 13.04.1948. עמ' 2.

¹⁹⁸ את"ה – סימול תיק מס' 102/115 משטרה וצבא. מסמך באנגלית מתאריך 13.05.1948 שמתאר ע"פ שלבים את יציאת הכוחות הבריטים מ"מגרש הרוסים". כפי שנמסר ממקור מודיעיני בשם מרינסקו, לידי שירותי המודיעין של ה"הגנה".

תוכנית המבצע והמועד המדויק ליציאת כוחות הצבא והמשטרה מ"מגרש הרוסים" שונה מספר פעמים, מטעמים ביטחוניים כדי להקל את יציאת הכוחות ולמנוע שפיכות דמים מצד הערבים והיהודים.

ניתן להסיק מהפעלת מקורות מודיעין מתוך "מגרש הרוסים" שארגון ה"הגנה" הבין את חשיבות מתחם "מגרש הרוסים" מבחינה מוראלית ואסטרטגית ועל כן חשש מפילת המתחם לידיים ערביות ומהנזק שעלול להיגרם מכך.

במידע מודיעיני שנמסר לכוחות ה"הגנה" ב – 14.04.1948 נרשם כי בריאנס¹⁹⁹ קרא לאחד העובדים היהודים ומסר לו שלטובתו עליו לסיים את עבודתו ולעזוב את המתחם בהקדם. לטענתו של בריאנס, "מגרש הרוסים" ינטש במפתיע על ידי הבריטים באחד הימים הקרובים וללא הודעה מוקדמת ובמקום צפוי להתפתח קרב. בנוסף נרשם במידע כי כוחות ערביים כבר נמצאים בתוך "מגרש הרוסים" והחשש הוא שאם ייפול "מגרש הרוסים" בידם של ערבים, אזי יסבלו היהודים בשכונות היהודיות הסמוכות ל"מגרש הרוסים"²⁰⁰.

במידע מודיעיני נוסף שנתקבל ב – 22.04.1948 באותו עניין, נמסר על ידי פקיד יהודי שעבד ב"מגרש הרוסים", ושנחשב כמקור מהימן, לטענתו, קבוצת קצינים מהלגיון הערבי נמצאת בעמדות הצבא בתוך "מגרש הרוסים", וזאת כהכנה למסירת המתחם לערבים²⁰¹.

התייחסות הממשל הבריטי לנטישת מתחם "מגרש הרוסים" על ידי השלטון הבריטי נכתב בין השאר ביומנו של הנרי גרני מ – 13.05.1948 :

"המשטרה נעלה את מחסניה(שווי תכולתם מיליון ליש"ט ויותר) והביאה את המפתחות אל אנשי האומות המאוחדות, והללו סירבו לקבלם. היה עלי לומר להם שבתוך שעות אחדות יהיה האומות המאוחדות אחראי למנהל פלשתניה(על פי החלטת נובמבר), וכי אנחנו נשים את המפתחות על מפתן דלתם אם ירצו ואם לאו, וכך עשינו"²⁰².

ניתן לומר כי, הממשל הבריטי לא היה מעוניין בהפרת האיזון ובנקיטת צד בסכסוך בין היהודים לערבים. במהלך התקופה שבה יצאו הבריטים משטחי ארץ - ישראל בהדרגה, היו מקרים שבהם תחנות משטרה שהיו ממוקמות באזורים ערבים מובהקים או לחילופין באזורים יהודים מובהקים, לא הייתה בעיה לבריטים למסור את השליטה על התחנה

¹⁹⁹ בריאנס – ככל הנראה מדובר בפקיד שעבד ב"מגרש הרוסים". שמו צוין במידע מודיעיני שקשור לפינוי המתחם. אין פרטים נוספים על אדם זה.

²⁰⁰ את"ה – סימול תיק מס' 102/115 משטרה וצבא. מסמך מודיעיני שנכתב בתאריך 14.04.1948 על ידי דיק א. עוד לפני של מרכז המשטרה ב"מגרש הרוסים" בירושלים. המסמך הוגדר "דחוף" ויועד לקדרון.

²⁰¹ את"ה – סימול תיק מס' 102/115 משטרה וצבא. מסמך מודיעיני שנכתב בתאריך 22.04.1948 על ידי דקל-יאיר. עמדות ב"מגרש הרוסים". ומיועד לקצין מודיעין.

²⁰² גולני מוטי. ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינוי ומלחמה. ירושלים(2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 26.

לא לה ששלטו באזור. במקרים אחרים שבהם תחנת המשטרה הייתה ממוקמת במקום מעורב שבו גרו גם יהודים וגם ערבים, הבריטים פשוט עזבו ללא הודעה מוקדמת והשאירו את התחנה למי שיזכה בה ראשון לאחר מאבק²⁰³.

בעניין שיתוף הפעולה שהיה בין השלטון הבריטי להנהגת המדינה בכל הקשור לסיוע לכוחות ה"הגנה" להשתלט על אזורים שננטשו על ידי הצבא הבריטי והמשטרה הבריטית ישנם חילוקי דעות וסתירות בממצאים. בכל מקרה ניתן להסיק כי אם ניתן סיוע כלשהו ליהודים, סיוע זה ניתן בחשאי ולא באופן מוצהר על ידי ממשלת בריטניה במושבה בלונדון ונציגותה בארץ – ישראל.

לעומת זאת, במבצע "קלשון", השתלטות כוחות ה"הגנה" על אזורי ביטחון בירושלים, נחלו הצלחה רבה, בין היתר בזכות סיוע הממשל הבריטי שעזב²⁰⁴.

פאבלו דה אסקארטה, שהיה נוכח במקום בתקופת סיום המנדט והיה בקיא בכל הקשור להעברת השלטון מידי המנדט לידי האומות המאוחדות והמדינות שבדרך, ציין בספרו כי התרשמותו הייתה, שהממשל הבריטי היה מוכן לעשות כל מה שנחוץ כדי שעם עזיבתם את העיר, הבניינים שבשליטתם ימסרו לידי היהודים²⁰⁵.

שחרור "מגרש הרוסים" החל ביום שישי בשעה שמונה בבוקר, בעת שקצין בריטי הופיע ב"מגרש הרוסים" ואמר לקצין משטרה יהודי שהיה במקום (ככל הנראה מדובר היה במפקד המשטרה שלמה סופר), שהוא מוכן להעביר את הבניינים רק לכוח בלתי מזוין. לאחר מכן, נכנסו היהודים למתחם "מגרש הרוסים" ודגל ישראל הונף במקום²⁰⁶.

שוטרים יהודים, יוצאי משטרת המנדט, המתינו כל הלילה ליד "מגרש הרוסים" ליציאת המשטרה הבריטית מהמקום, שתי סיבות היו לכך: הסיבה הראשונה, שמירה על מחסני הציוד הבריטי שיעברו עם עזיבת הבריטים לידיים יהודיות, והסיבה השנייה והחשובה מבין השתיים, הימצאותו של מאגר טביעות האצבע של המשטרה הבריטית שנאסף על ידי שוטרים יהודים, מאגר זה היה חשוב ביותר להמשך הלחימה בפשיעה בירושלים²⁰⁷.

כך למעשה נכבש אחד המקומות החשובים בירושלים, מקום שהיווה דריסת רגל חשובה למשטרת ירושלים העתידית ולביסוס מעמד כוחות הלחימה היהודים בירושלים.

בספרו מתאר דב יוסף, את כיבוש מתחם "מגרש הרוסים":

²⁰³ Edward, horn A Job well done. A history of the Palestine police force 1920 – 1948 book guild. 2003. עמ' 578.

יצחקי – הראל, רבקה. בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1918 – 1948. עבודה לקבלת תואר דוקטור אוניברסיטת חיפה 2004. עמ' 254.

²⁰⁴ גולני מוטי – ימים אחרונים – הממשל המנדטורי – פינאי ומלחמה. ירושלים (2008): מרכז זלמן שזר. עמ' 93.

²⁰⁵ Pablo de azcarate. Mission in Palestine 1948 – 1952. The middle east institute Washington D.C..

²⁰⁶ יוסף דב. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 136.

²⁰⁷ עדותו של שוטר יהודי בשם בליימן, מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 298.

"באותו יום שישי בשעה שמונה בבוקר, הופיע קצין צבא בריטי על גוזזטרת אחד הבניינים שב"מגרש הרוסים" ואמר לקצין משטרה יהודי שהוא מוכן להעביר את הבניינים רק לידי קציני משטרה יהודים בלתי מזוינים. הוא הבטיח להם שאין ערבים מזוינים בתוך הבניינים. השוטרים היהודים נכנסו לבניין המשטרה המחוזית, אולם עד מהרה חשו בנוכחותה של כנופיה ערבית מזוינת. הם יצאו את הבניין והודיעו לקצין הבריטי שאם הערבים לא יעזבו תיכנס לבנין פלוגה יהודית מזוינת. מיד פינו הבריטים עשרים ערבים מזוינים והיהודים נכנסו לבניין, גם את שאר הבניינים נטלנו לידנו זה אחר זה".²⁰⁸

תיאור זה מעיד על קיום שיתוף פעולה מצד הבריטים עם כוחות הצבא היהודי. שיתוף פעולה זה, במקום הנחשב כל כך רגיש וחשוב הן לבריטים כסמל שלטון והן ליהודים בקביעת דריסת רגל חשובה במרכז העיר במקום אסטרטגי, תרם להצלחת מבצע כיבוש מגרש הרוסים על ידי כוחות ה"הגנה" וכוחות אחרים והיה משמעותי בכיבוש העיר בכלל.

למעשה, ברגע שבו נעלמו אחרוני הבריטים ממתחם "מגרש הרוסים", הסתערו אנשי ה"הגנה" על המתחם וכבשוהו ללא אבדות. כך נכבשה מרכזת של העיר ירושלים על ידי היהודים.²⁰⁹

בנוסף לחשיבות הסמלית של כיבוש "מגרש הרוסים", יש להביא בחשבון את העובדה, שנפילת מתחם "מגרש הרוסים", לידיים ערביות היה מסב נזק רב לשכונות היהודיות מסביב ובכלל לכל השליטה היהודית בעיר.²¹⁰

בהשתלטות על "מגרש הרוסים" לקח חלק גם מפקד המשטרה היהודית שלמה סופר, אשר היה בין הראשונים להיכנס למתחם ולהשתלט עליו:

"הצלחתי להשתלט על מגרש הרוסים, שעמדו למסור אותו לידי הערבים. ביום ה- 14 למאי הידוע. ישבתי בכסאו של המפקח הכללי של משטרת המנדט"²¹¹

²⁰⁸ יוסף דב. קריה באמנה. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 136.
²⁰⁹ פיק, פנחס. הרשת הצבאית האנטי-בריטית של ה"הגנה" בירושלים. בתוך נאור, מרדכי (עורך), ירושלים בתש"ח. סידרת עידן מספר 2. ירושלים (1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 136.
²¹⁰ ראה מפת מצבע "קלשון" המפרטת את מיקומו האסטרטגי של "מגרש הרוסים", ביחס לשכונות היהודיות בירושלים.
²¹¹ את"ה - סימול תיק מס' 180.0025 עדות שלמה סופר. 06.06.1966.

כיבוש „בוינגרד“ ע"י כוחות המגן עם הפינאי הבריטי — 14.5.48

כיבוש "מגרש הרוסים"

פרק ג' - המבנה הפיקודי והארגוני של משטרת ירושלים

א. רקע

משטרת ירושלים הוקמה כמשטרה עירונית שפעלה במציאות חוקית ושלטונית לא ברורה, משטרת ישראל לעומת זאת, הוקמה כמשטרה לאומית בפריסה ארצית ופעלה כמשטרה בתוך חברה דמוקרטית.

משטרת ירושלים בשלב שאחרי הקמת המדינה יצרה סוג של המשכיות המבנה של משטרת המנדט בירושלים כפי שהיה בעת החלוקה בין שני חלקי העיר בין יהודים לערבים.

ניהול המשטרה בוצע על ידי וועדת המשטרה, שהיה כפוף לוועדת ירושלים. הבחנה זו חשובה כדי להיטיב לדעת את הגופים שהיו אחראים על ניהול העיר ושכסמכותם להתוות את מדיניות הפעולה של משטרת ירושלים שכפופה אליהם.

ב. היררכיית הפיקוד במשטרת ירושלים

מרות הפיקוד והציות שבין מפקד משטרת ירושלים לוועדת המשטרה, הוגדרה בוועדת ירושלים והייתה ברורה ובהירה. בפקודת יום שפורסמה ב – 15.05.1948 על ידי יושב ראש וועדת המשטרה, צוין במפורש, שהמרות העליונה על משטרת ירושלים נתונה לוועדת המשטרה ולעומד בראשה. במסמך זה הוגדר תפקידו של מפקד המשטרה, כמו גם תפקידו של סגנו נ. רבינוביץ²¹².

במסגרת חלוקת הסמכויות בין יושב ראש וועדת המשטרה ומפקד המשטרה, התנהלו התכתבויות בנושאים שונים ומגוונים שהיו קשורים לחלוקת הסמכויות ביניהם, גבולות האחריות וההגדרות שנקבעו לכל בעלי התפקידים.

לכאורה, עולה כי בשלבים הראשונים של הקמת המשטרה התקיימה היררכיה פיקודית ברורה בין שני בעלי התפקידים הללו, כשכל אחד מבין את תפקידו וסמכויותיו. בהמשך, צצו חילוקי דעות שפגעו ביחסי העבודה ביניהם. לצורך קיום קשרי עבודה תקינים, הוחלט, על מינוי איש קשר שתפקידו היה לקשר בין וועדת המשטרה למפקד המשטרה²¹³.

²¹² את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה המשטרה. פקודת יום לקצינים, לסמלים ולטוראים של משטרת ירושלים מתאריך 15.05.1948.

²¹³ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה המשטרה. מסמך מתאריך 25.05.1948 סיכום שיחה שנערכה בין יו"ר וועדת המשטרה ומפקד משטרת ירושלים.

בתאריך 28.05.1948 שלח יושב ראש וועדת המשטרה מכתב למפקד המשטרה שבו הוא מציין בין השאר את הדברים הבאים:

“יושב ראש ועדת המשטרה אחראי הלכה ולמעשה על ארגון המשטרה, תקציבה, מנויים, פטורים, והעברות ועל כל המדיניות היסודית של הביטחון הפנימי המבוצע על ידי כוח המשטרה”.²¹⁴

בתשובה לכך בקש מפקד המשטרה מיו"ר הוועדה לשקול שנית את עמדתו ביחס למינויים, פטורים וניוד שוטרים, ובתוך כך, להאציל סמכות זו בידי מפקד המשטרה:

“...ואני מתכבד לבקש מאדוני לבדוק מחדש את עמדת יושב ראש ועדת המשטרה בקשר עם שאלת מינויים, פטורים והעברות, לאור העובדות כדלקמן: (א) בכל משטר ישנה סמכות הדואגת לארגון הכללי של כח המשטרה, התקציב וכו'. אבל קבלת השוטרים פטורים והעברות, זה עניין פנימי השייך לקציני המשטרה האחראים למעשה על הפיקוד, פרט בקשר לאשור דרגה גבוהה של קצין, שהסמכות נשאת בידי המוסד העליון.”²¹⁵

(ב) ...מפני שהמפקד (ולא אחר) צריך לבחור את האנשים המתאימים לתפקיד שהוא אחראי באופן ישיר להוצאתו אל הפועל.

אינני מהסס להגיד שבבחירות האחרונות לשוטרים העירוניים שלא נעשו על ידי המשטרה, נכשלו הבוחרים כשלון שעדיין נותן את אותותיו.”²¹⁶

תכתובת זו העידה על מאבקי כוח שהיו בין שני בעלי תפקידים האלו בניהול המשטרה, חלוקת הסמכות וקביעת דרכי פעולה ביניהם.

למרות חילוקי הדעות בין בעלי התפקידים נעשה ניסיון מנהלי תקין לפתור את הסוגיות השנויות במחלוקת בדרך שתהיה מקובלת על שניהם.

חוסר הוודאות בנושא הריבונות הישראלית בעיר השפיעה על נציגי וועדת ירושלים, ועל יחסי העבודה בין הוועדה לדרג הפיקודי לבין משטרת ישראל ולמשטרת ירושלים בימיה הראשונים של המדינה.²¹⁷

שרשרת הקצונה והפיקוד של המשטרה הורכבה כמפורט²¹⁸:

מפקד משטרת ירושלים – שלמה סופר בדרגת מייג'ור.

²¹⁴ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה המשטרה. מכתב מאת יו"ר וועדת המשטרה אל מפקד משטרת ירושלים מתאריך 28.05.1948.

²¹⁵ נכון להיום במשטרת ישראל מינוי שוטרים נמצא בסמכותה המלאה של משטרת ישראל ללא התערבות השר לביטחון פנים, כמו גם, מינוי קצינים עד דרגת רב פקד. מינוי קצינים בכירים יותר מחייב את חתימתו ואישורו של השר הממונה.

²¹⁶ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה המשטרה. מכתב מאת מפקד משטרת ירושלים אל יו"ר וועדת המשטרה מתאריך 30.05.1948.

²¹⁷ סקירה (ללא תאריך) לשר המשטרה מאת ראובן שרייבמן לגבי ארגון והקמת משטרת ירושלים פסקה ט' מתוך המסמך, מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 268.

²¹⁸ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – הצעת ארגון משטרת ירושלים מאת ראובן שרייבמן מתאריך 14.05.1948.

גן מפקד משטרת ירושלים – נ. רבינוביץ בדרגת קפיטן.

קציני מטה אחרים בדרגות מפקח:

קצין התזמורת, קצין התנועה, קצין החקירות, קצין התביעה כללית, קצין בתי הסוהר.

מפקדי תחנות בדרגות מפקח:

קצין תחנת מחנה יהודה, קצין תחנת רחביה, קצין תחנת מאה שערים, קצין תחנת מערב ירושלים.

קצין העירייה

קצין מילואים

ג. מבנה וארגון משטרת ירושלים

בתוכנית ההקמה למבנה משטרת ירושלים, פירט שלמה סופר את מרכיבי תפקידיו ותחומי אחריותו כמפקד המשטרה כדלקמן²¹⁹:

- א. אחראי בפני השלטונות באשר הם²²⁰ להנחלת הביטחון באזור שנתון תחת השגחתו.
- ב. אחראי למשמעת השוטרים צידם והופעתם.
- ג. אחראי להסדרת התנועה בעיר.
- ד. אחראי לכל הקשור לסדר הציבורי.
- ה. אחראי להביא לדין עבריינים ולהוציא לפועל פסקי דין.
- ו. עמידה בקשר עם השלטונות ומתן דין וחשבון על פעילות המשטרה לכשיידרש לכך.
- ז. אחראי לבצע ביקורות בתחנות המשטרה ולהוציא דוח ביקורת²²¹.

פירוט משימות אלו של מפקד המשטרה מציינות למעשה את תחומי פעילות המשטרה בשגרה באופן כללי, משימות כמו: הקניית ביטחון אישי לתושבים, הסדרת התנועה, תפיסת עבריינים והבאתם לדין ושמירה על הסדר הציבורי. משימות אלו הינם משימות השגרה של כל גוף משטרה בסיסי.

²¹⁹ את"ה – סימול תיק מס' פ/160/80 – הצעת ארגון משטרת ירושלים מתאריך 12.05.1948 שנכתבה על ידי מר שלמה סופר ושנמסרה לראובן שרייבמן.

²²⁰ ניתן לראות שניכרת אי וודאות גם בעת כתיבת תוכנית ההקמה של המשטרה לגבי עתידה השלטוני של ירושלים. מדובר בניסוח מקורי של התוכנית. בניסוח מופיע המשפט: "אחראי בפני השלטונות באשר הם..." מכן ניתן להסיק כי מפקד המשטרה מבין ויודע כי למשטרה קיימת אחריות ומחויבות לגורם שלטוני, גורם שעדיין לא ברור מי הוא יהיה, שלטון יהודי או שלטון נאמנות של האומות המאוחדות.

²²¹ על פי חלוקת הסמכויות דוחות הביקורת מועברים ליו"ר וועדת המשטרה. ראה מסמך את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. פרוטוקול ישיבת וועדת המשטרה מתאריך 18.05.1948. עמ' 2.

מפקדת המשטרה כללה בתוכה את המחלקות הבאות:

1. אדמיניסטרציה – בפיקוד סרג'נט ו 3 פקידים.
משרד זה אחראי על כל נושאי ניהול המטה, ניהול כוח האדם והטיפול בפרט.
2. חשבונאות - בפיקוד סרג'נט ו 2 פקידים.
משרד זה אחראי על כל נושא תקציב המשטרה, ניהול הוצאותיה ותשלום משכורות.
3. מחסנים - בפיקוד סרג'נט, קורפורל (נשק) ו 5 שוטרים.
משרד זה ניהל את כל נושא הציוד הלוגיסטי של המשטרה.
4. תנועה – בפיקוד קצין בדרגת מפקח יחד עם 2 סרג'נטים.
משרד זה אחראי על בדיקת רכבים ומתן רישיונות, בחינת נהגים ומתן רישיונות נהיגה. בנוסף לכך, 15 שוטרים ממשרד זה אחראים על פיקוח והכוונת התנועה בעיר.
5. חקירת פשעים (בולשת) – מחלקה זו הייתה כפופה לעוזר מפקד המשטרה, והורכבה מהמחלקות והמשרדים הבאים:
 - א. מחלקת חקירות - בפיקוד קצין, 3 סמלים, 14 קורפורלים, 6 שוטרים.
מחלקה זו אחראית לפעול לאורך כל היממה ותפקידה הוא לחקור תלונות ועבריינים, רישום וניהול ספרים הקשורים לפרשיות חקירה ונטילת טביעות אצבע.
 - ב. התביעה הכללית – בפיקוד קצין, 1 סמל, 4 שוטרים.
מחלקה זו אחראית על קבלת תיקי החקירה שנסתיימו, בדיקת פעולות החקירה שבהם והכנת התיק לבית משפט. כמו כן באחריות המחלקה להוציא לפועל פסקי דין של בית המשפט.
 - ג. הבולשת – בפיקוד 2 סמלים, 12 שוטרים.
מחלקה זו אחראית על מעקב אחר עבריינים. מחלקה זו אחראית על הלחימה בגנבים, הברחות, ספסרות ומעקב אחר אנשים חשודים ומרגלים.
 - ד. טביעות אצבע – בפיקוד סמל ו 8 שוטרים.
מחלקה זו אחראית על השוואת טביעות אצבע וניהול ארכיון טביעות האצבע של המשטרה. בנוסף לכך המחלקה אחראית על הפעלת מעבדה לגילוי פשעים וטיפול בחומרים.

6. בית סוהר – בית הסוהר היה בפיקוד קצין בדרגת מפקח, סרג'נט, 3 קורפורלים, 3 שוטרות, 17 שוטרים. בית הסוהר חולק לבית סוהר לנשים ולעבריינים צעירים לצד בית הסוהר הרגיל.

7. תזמורת – בפיקוד קצין ו 24 שוטרים. סידור העבודה של התזמורת כלל גם משמרות בתפקידי משטרה אחרים.

על פי תוכנית ההקמה תוכננו ארבע תחנות משטרה לפי חלוקה לאזורים בהתאם לחלוקת העיר לחבלים, חלוקה אשר הייתה מתואמת עם ה"הגנה", "משמר העם" והמשטרה²²².

א. תחנת משטרת מחנה יהודה –

מפקד בדרגת מפקח - י. רייס.

2 סרג'נטים, 4 קורפורלים, 30 שוטרים.

ב. תחנת משטרת רחביה –

מפקד בדרגת מפקח - וילנר.

2 סרג'נטים, 4 קורפורלים, 30 שוטרים.

ג. תחנת משטרת גאולה –

מפקד בדרגת מפקח - מ. רייצ'וק.

2 סרג'נטים, 4 קורפורלים, 30 שוטרים.

ד. תחנת משטרת שכונת מערב ירושלים –

מפקד בדרגת מפקח - מ. אגם.

8 סרג'נטים, 4 קורפורלים, 30 שוטרים.

בנוסף לתחנות אלה תוכננו 2 תחנות משנה:

א. תחנת משטרת תלפיות – כפופה לתחנת רחביה.

ב. תחנת משטרת העיר העתיקה – כפופה לתחנת מחנה יהודה.

על פי תוכניתו של שלמה סופר, בכל תחנה ותחנה ימלאו השוטרים את התפקידים הבאים:

12 משמר נע	4 מילואים ביום
1 מנהל פנקסים	3 יומנאים
2 מילואים בלילה	4 מחליפים
1 הזמנת	3 משמר מזוין בתחנה

²²² את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

סה"כ 30 שוטרים בחלוקה למשמרות²²³.

על פי תוכנית זו, אמורים היו לפעול במשטרת ירושלים בסך הכול 396 שוטרים בכל התפקידים החל מרמת המטה והפיקוד ועד אחרון השוטרים בשטח.

משטרת ירושלים הייתה אחראית להצבת כוח אדם ובחירת מועמדים לביצוע תפקידי משטרה מסוימים לאור העובדה שהיה הבדל בין השוטרים בזמן ששירתו במשטרת ירושלים המנדטורית על פי השתייכותם ליחידה כזו או אחרת, ניסיונם, הכשרתם, ואיכותם המקצועית.

במשטרת ירושלים המנדטורית זמן קצר לפני הקמת המדינה פעלו כאמור שלוש חטיבות משטרה: המשטרה הרגילה, משטרת הנוטרים והמשטרה העירונית.

בחטיבה הראשונה שירתו שוטרים וותיקים שביצעו עבודת משטרה קלאסית.

החטיבה השנייה הוקמה ונועדה לשמירה על רכוש ממשלתי.

החטיבה השלישית נוסדה בסוף ינואר 1948 והייתה ללא ניסיון וללא הכשרה מתאימה²²⁴. ההבדלים בין סוג השוטרים, לבין הצבתם בתפקידי מפתח במשטרה החדשה שעמדה לצאת לדרך היוו מטרה לאי שקט וחוסר שביעות רצון בקרבם של אלו שהיו וותיקים ומנוסים במשטרת המנדט. במכתב שנשלח על ידי אותם שוטרים לוועדת המשטרה צוינו, לאחר שאלו התכנסו ב- 15.05.1948 כדי לדון בעתידם בתוך הארגון מחדש של המשטרה, במכתב זה, השוטרים ביקשו שישובצו בתפקידי מפתח בארגון, כיאה למעמדם וניסיונם, וכי לא יקופחו²²⁵.

²²³ את"ה – סימול תיק מס' פ/160/80 – הצעת ארגון משטרת ירושלים מתאריך 12.05.1948 שנכתבה על ידי מר שלמה סופר ושנמסרה לראובן שרייבמן.

²²⁴ אלירם, יהודה. **התפתחות השיטור העברי. מתקופת המקרא ועד קום מדינת ישראל**. ירושלים (1988): הוצאת משטרת ישראל יחידת ההיסטוריה. עמ' 155.

²²⁵ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מתאריך 15.05.1948 מסמלי משטרת ירושלים אל וועדת ירושלים.

פרק ד' – תמונת מצב של ירושלים בתקופת המעבר

א. רקע

ירושלים, בתקופת המעבר שבין סיום שלטון המנדט ועד להכרזתה כשטח צבאי כבוש על ידי מדינת ישראל בסוף אוגוסט 1948 הייתה כעיר ללא מדינה והכילה בתוכה מספר רב של גופים צבאיים ומיליציות²²⁶ אשר השפיעו בהימצאותם על התנהלות העיר, גופים אלו שלטו בעיר, לחמו בתוכה ומסביבה כמיליציות חמושות, השפיעו על שגרת העיר וחיי תושביה ועל יכולתה של המשטרה לבצע את משימותיה.

מיליציות אלה זכו לאהדה ושיתוף פעולה מצד התושבים ומצד המשטרה בשל מאבקם בערבים, חלקם נתפסו כמי שפעלו בניגוד אינטרסים למאמץ המלחמתי והפריעו למשטרה בעבודתה. לחלק מגופים הללו הייתה אהדה פוליטית של הציבור הירושלמי שהיה ממוקם פוליטית ברובו בין הימין לדתיים.

הגופים שפעלו בירושלים היו: ה"הגנה" שהייתה חלק "מהיישוב המאורגן" ופעלה בתאום עם הנהגת היישוב, חיל "משמר העם", שהיה חלק מה"הגנה", המשטרה הצבאית, שהחלה לפעול לאחר הקמת המדינה והייתה גם היא חלק מה"הגנה" מערכת בתי המשפט ועיריית ירושלים. הארגונים אצ"ל ולח"י שכונו ארגוני ה"פורשים", ונהנו מתמיכת הציבור הירושלמי, מעבר לתמיכה שקיבלו ביתר חלקי הארץ.

מיקומה של משטרת ירושלים בין הגופים שפעלו בירושלים במציאות שנוצרה בעיר באותה תקופה היה כלל לא פשוט. המשטרה הייתה תלויה במידת הלגיטימיות הציבורית, שלה זכתה מצד האוכלוסייה ביחס לשאר הגופים שפעלו לצד המשטרה באותה עת.

במציאות החיים בעיר שנבעה עקב מעמדה המיוחד של העיר בתקופת המעבר, המלחמה שברקע, המשטרה הייתה ארגון שפעל בין הפטיש לסדן בגלל המצאות ארגונים שונים שחלקם היו בעלי אוריינטציה פוליטית מובהקת והאוכלוסייה תמכה בהם ללא סייג.

מבחנה של המשטרה היה תלוי ביכולתה לפעול עצמאית, לאכוף חוק וסדר וללחום בפשיעה במציאות עמומה חוקית וארגונית.

²²⁶ מליציה – מליציה היא צבא אזרחים המורכב ממתנדבים, לרוב מוקם על ידי גוף פוליטי בעיקר בשעות חירום.

ב. אוכלוסיית ירושלים

הישוב היהודי בירושלים היה שונה באופן מהותי בהרכבו מהרכב האוכלוסייה היהודית בארץ - ישראל בכלל.

בירושלים, שיעור גדול מקרב תושבי הישוב הישן, לא היה מתומכיה של התנועה הציונית²²⁷.

הדאגה לירושלים מצד ההנהגה הציונית והמדינה שבדרך נבע לא רק מהקושי שנוצר בשל המצור על העיר והמחסור באספקה ואמצעי מחייה ומזון, אלה במידה רבה גם בגלל חולשתה של אוכלוסיית העיר, שהתבטאה בהרכבה החברתי המיוחד, שעורר ספק ביחס ליכולתה לעמוד בקשיי המלחמה, החשש היה שירושלים תחרב עוד לפני הקמת המדינה²²⁸.

אוכלוסיית ירושלים היהודית חוותה מצב קשה של מלחמה שגבתה קורבנות רבים, בנוסף לכך, המציאות בעיר הייתה מציאות של מצור שהשפיע בצורה קשה על תושבי העיר וגרם לתחושת מצב של הישרדות אמיתית.

המצב בעיר היה קשה מאוד בעקבות המצור, אוכלוסיית ירושלים חוותה מחסור קשה מאוד בצרכים בסיסיים, המצור הקשה מאוד את העברת מצרכי היסוד אל העיר הנצורה. הקריאות הנואשות של יושב ראש וועדת ירושלים אל בן גוריון להצלה, מעידות על מצבה החמור של אוכלוסיית העיר בתקופת המעבר, כפי שמעיד השדר הבא שנשלח בתאריך 07.06.1948:

"האם עלינו להסתפק בתקוות ובסיכויים? זה שבועות שאני מזהיר וחוזר ומזהיר על ההכרח לשלוח לנו אספקה, ודבר לא הגיע אלינו. ... למה לא לגייס מאות מבקרי-בית-קפה בתל-אביב כדי להציל את ירושלים? ... אני חוזר ומזהיר אותך, שאם לא נקבל קמח עד יום ב', יהא בירושלים רעב על כל תוצאותיו המובנות מאליהן"²²⁹.

מציאות חיים זו גרמה ליצירת תופעות פשיעה שאפיינו את מציאות החיים הזו, תופעות כמו גניבה, ביזה ומהומות בגין רעב, תופעות אלו יפורטו לעומקם בהמשך עבודת מחקר זו.

הבעיות המרכזיות שהיו קשורות לאוכלוסייה בירושלים היו: עוינות הקהילה החרדית, האשכנזית שהייתה אנטי ציונית ובעלת מעמד סוציו – אקונומי חלש, בנוסף לכך,

²²⁷ לורך, נתנאל. מזלה של עיר הבחירה – בשולי המאבק על ירושלים בשנת תש"ח. (1978) **קתדרה** 7: עמ' 157..

²²⁸ הלר, יוסף. **במאבק למדינה**. המדיניות הציונית בשנים 1936-1948. ירושלים (1989): מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל.

עמ' 107

²²⁹ יוסף, דב. **קריה נאמנה**. תל אביב וירושלים (1960): שוקן. עמ' 161.

הקהילה המזרחית בירושלים שהייתה ממעמד נמוך יחסית מבחינה כלכלית ועל כן נחשבה כשכבת אוכלוסייה חלשה גם כן.²³⁰

העדה החרדית במאה שערים התנהגה באופן עוין כלפי הרעיון הציוני. עוינות זו התבטאה בהתנהגות של אי שיתוף פעולה ועד כדי קיום הפגנות נגד ארגון ה"הגנה". עיקר העוינות נבעה מצידם של נטורי קרתא והתנגדותם הנחרצת לרעיון הקמת המדינה, קיום הפגנות במהלך המלחמה הייתה בבחינת תקיעת סכין בגבם של החיילים שלחמו למען העיר ותושביה. בשביל רבים ובעיקר מבחינת הלוחמים, זהו כל החרדים כנטורי קרתא. מצד שני, בקרב החרדים שלא היו מזוהים עם נטורי קרתא הייתה אי נחת שכן לטענתם חלק מפעולותיהם של הצבא והלוחמים לא היו מחויבי המציאות להתבצע ביום שבת.²³¹

בשנת 1947 מנתה אוכלוסיית ירושלים כ- 164,000 תושבים, מתוכם 99,300 יהודים, כל השאר ערבים מוסלמים ונוצרים. מתוך אוכלוסיית היהודים כ- 50% היו בני עדות המזרח. מתוך 50% האשכנזים בעיר היו כ- 20% מבני הישוב הוותיק של ירושלים שלא היו מזוהים עם המפעל הציוני וחלקם אף התנגדו למפעל הציוני.²³²

כמות נכבדה מתושביה היהודים של ירושלים עסקו בתפקידי פקידות ומנהלה במוסדות הלאומיים של היישוב היהודי ובמוסדותיה הרשמיים של ממשלת המנדט הבריטי, זאת להבדיל מהנתונים של האוכלוסייה בחלקי ארץ - ישראל שעסקה באחוזים גדולים יותר בתחום החקלאות התעשייה והייצור. אוכלוסיית ירושלים הייתה מפולגת על פי עדות, מפלגות, גופים, גושים ושכונות. פילוג זה היה נקודת תרופה במאמץ המלחמתי והקיומי וחייב הערכות כוחות מתאימה כדי לעמוד במערכה על העיר, הן מבחינה צבאית והן מבחינה משטרתית.²³³

מיקומה הגיאוגרפי של העיר במפת ארץ - ישראל מנע ממנה להיות אזור תעשייתי מפותח, אולם חשיבותה הרבה של העיר ומעמדה בעולם, גרם לכך שהיא ריכזה בתוכה מספר גדול של מוסדות שלטון, צבא ומשטרה. גופי שלטון אלו שמרכזם היה בעיר סיפקו מאז ועד היום מקור פרנסה לרבים מתושבי העיר. בנוסף לכך, בירושלים היה קיים ריכוז גבוה של תלמידים, בני ישיבות וסטודנטים. הרכב אוכלוסייה זה ומקורות פרנסתו

²³⁰ זיידנר אסתר, **האוכלוסייה היהודית בירושלים במצור 1948**. עבודה לקבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת חיפה 2000. עמ' 22. ארנוולד, משה, המערכה הצבאית בירושלים במלחמת העצמאות, נובמבר 1947 – אפריל 1949. בתוך קדיש, אלון (עורך). **מלחמת העצמאות תש"ח – תש"ט דיון מחודש**. תל אביב (2004): משרד הביטחון. עמ' 341.

²³¹ פרידמן מנחם, 'נטורי קרתא' והפגנות השבת בירושלים ב 1948-1950 - רקע ותהליכים. בתוך אבי בראלי (עורך) **ירושלים החצויה 1948 – 1967**. סידרת עידן 18 ירושלים (1983): הוצאת יד יצחק בן צבי. עמ' 230.

²³² זיידנר אסתר, **האוכלוסייה היהודית בירושלים במצור 1948**. עבודה לקבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת חיפה 2000. עמ' 23.

²³³ נאור, מרדכי. נתוני רקע על ירושלים - תש"ח. בתוך נאור, מרדכי (עורך), **ירושלים בתש"ח**. סידרת עידן מספר 2. ירושלים (1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 24.

יצרו קושי רב בגיוס לוחמים איכותי למאמץ המלחמתי, גיוס שנדרש כדי לעמוד במלחמה על הגנת העיר מפני כיבושה על ידי צבאות ערב והלגיון הערבי.²³⁴

המערכת הכלכלית בירושלים הצליחה בקושי רב לתפקד בימי המצור ובתנאים הקשים שנוצרו עקב המלחמה ושתוארו זה מכבר. נסיבות אלו אילצו את תושבי העיר להילחם על חייהם והישרדותם. מצב זה גרם לתופעת עזיבה של תושבים מהעיר למקומות אחרים במדינה.

אוכלוסיית הלוחמים בעיר, נחשבו ככוחות המגן של היישוב היהודי בירושלים והשתייכו לכוחות ה"הגנה", האצ"ל, הלח"י ו"משמר העם". כוחות ה"הגנה" מנו כ – 1,700 לוחמים, האצ"ל מנו כ – 700 לוחמים והלח"י מנו כ – 300 לוחמים.

הנהגת המדינה לא הייתה בקשר עם האוכלוסייה היהודית בירושלים כפי שהייתה עם ראשי הציבור האחרים בערים אחרות במדינת ישראל. בנוסף לכך, ניהול ענייני המדינה התנהל מתל אביב, כל אלה גרמו לתחושת קיפוח והתמרמרות מצד תושבי ירושלים.²³⁵ יחסו של הממשל כלפי אוכלוסיית ירושלים עלה במספר תגובות מצד גורמי הנהגה שונים. דוגמא אחת נמצאת בציטוט מיומנו של עם בן גוריון לאחר פגישה עם דוד שאלתיאל:

"האלמנט בירושלים, 20% נורמאליים, 20% מיוחסים (אוניברסיטה ועוד) ו 60% שונים (פרובינציאליים, ימי ביניים וכדומה)."²³⁶

דוגמא נוספת נמצאה בדו"ח פגישה של מפקד מחוז ירושלים עם מפקד צפון ירושלים בנושא תיאום קו הקרב וההגנה על ירושלים עולה הציטוט הבא של מפקד המחוז:

"ירושלים מאוכלסת באלמנטים שליליים בהחלט. אנשים קטנוניים בני 50 עדות ובכל עדה האינטרסים שלה קודמים לעניינים הכלליים"²³⁷

יחסו של בן גוריון לא היה שונה מכך בהרבה ובביקורו באפריל 1948 כתב ביומנו:

"בעיר התרגשות איומה. כולם מאשימים ה"הגנה" בכשלונו רב. כורדים ואחרים, הם אנשי אצ"ל (מתפעלים מדיר יאסין). נטורי קרתא – רוצים כניעה, היקים (עולי גרמניה) ברחביה אזלי יד"²³⁸

יחסו של יצחק בן צבי לאוכלוסיית ירושלים בתור יושב ראש הוועד הלאומי נמצא בתזכיר ששלח בתחילת אפריל 1948 אל חברי הנהלת הסוכנות:

²³⁴ נאור, מרדכי. נתוני רקע על ירושלים - תש"ח. בתוך נאור, מרדכי (עורך), ירושלים בתש"ח. סידרת עידן מספר 2. ירושלים (1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 25.

²³⁵ גולני, מוטי. הנהגת הישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות (דצמבר 1947 – מאי 1948). קתדרה (1989) מס' 54 עמ' 162.

²³⁶ אמב"ג - פריט מס' 225641 מתוך יומן בן גוריון מתאריך 20.04.1948. עמ' 95.

²³⁷ מזב"י - (להלן מכון ז'בוטינסקי בישראל) סימול תיק כ - 4 - 54/9 מתוך ארכיון אצ"ל. דו"ח פגישה שנערך - 24.05.1948 בין ממ"ז ירושלים למפקד צפון ירושלים.

²³⁸ אמב"ג - פריט מס' 225641 מתוך יומן בן גוריון מתאריך 20.04.1948. עמ' 93.

“הסכנה האורבת לירושלים כפולה היא – חיצונית ופנימית. אל נא נשכח, שמחצית תושביה של העיר שייכים לעדות המזרח, אשר בקרבם מצאה לה הפרישה מזמן קן, ואף היישוב האשכנזי – מחציתם נגזר אחרי האגודה וכו’.”²³⁹

מהתבטאויות אלו ניתן להסיק כי יחסם של חלק ממנהיגי העם אל תושבי ירושלים היה יחס לא אוהד במיוחד ואולי אף מזלזל במעט, למרות זאת ניתן לומר כי המאבק העיקש על הגנת העיר וביסוס השליטה בה, היו מהלכים רציניים ומשמעותיים משום היותה של העיר חשובה ביותר מבחינה היסטורית וערכית לעם היהודי כולו בארץ ובעולם.

תושבי העיר היהודים חפצו באותה עת לעזוב את העיר מחמת הבהלה שנוצרה בקרבם עקב חוסר הוודאות והמצב הקשה ששרר בעקבות המלחמה, מצב זה גרם לכך שרבים מהתושבים העדיפו לנטוש את העיר וביתם למקום בטוח יותר עם עתיד ברור יותר. למרות רצון חלק מהתושבים לעזוב את העיר, היציאה מהעיר הייתה אפשרית אך ורק על ידי אישור שניתן מטעם וועדת ירושלים. אישורים אלו ניתנו רק לצורך עסקי, צרכים כמו קניית חומרי גלם או צורך חיוני אחר כמו סיבות בריאותיות כאלו ואחרות.

הבהלה לרישיונות יציאה מהעיר גרמו לפריחתה של תופעת זיופי רישיונות יציאה וניצול מעמד פקידים בדרך של משוא פנים ומתן ההעדפה לקרובים ובעלי קשרים. התנהגויות קשות יותר של האוכלוסייה כמו ביזה והקמת "שוק שחור" יפורטו בהמשך בפרק שיינתן סקירה עמוקה יותר של התופעות הללו כתופעות פשיעה שבהם טיפלה משטרת ירושלים ומערכת בתי המשפט²⁴⁰.

אף על פי שאוכלוסיית ירושלים תוארה לעיתים כאוכלוסייה מורכבת ובעייתית בתקופת המעבר, ניכר כי בזמן המלחמה היו גם אירועי גבורה יוצאים דופן שהעידו על ייחודה:

“אחרי כל אלה ועל אף החששות הקשים בזמנו, אפשר לסכם ולומר, כי בדרך כלל עמדה האוכלוסייה היהודית בירושלים במאבק האפור, הממושך, של מלחמת העצמאות, בהצלחה ובגבורה ראויות לציון”²⁴¹.

בישיבת הממשלה שהתקיימה כחודש לאחר הקמת המדינה התבטא בן צבי:

“קודם כל ברצוני לציון את הופעות הגבורה שליוו את מאבק ירושלים, בעד היישוב ובעד המדינה, הופעות גבורה לא רק בחזית אלא גם בעורף. לא אדבר על הגבורה בחזית, אשר הצילה את ירושלים מסכנה איומה. ידוע שירושלים כולה עמדה בחזית וסבלה את המכה הקשה והחמורה ביותר. פחות מזה ידועה אולי הגבורה בעורף (די אם אגיד שבין מאות החללים והפצועים, שמונים אחוז הם

²³⁹ אמ"י – תעודות מדיניות ופוליטיות – תעודה מס' 344 עמ' 144.

²⁴⁰ זיידנר אסתר – האוכלוסייה היהודית בירושלים במצור 1948. עבודה לקבלת תואר מוסמך אוניברסיטת חיפה 2000. עמ' 49.

²⁴¹ גולני, מוטי. ציון בציונות: המדיניות הציונית בשאלת ירושלים 1937-1949. תל אביב (1992): מטכ"ל - קצין חינוך ראשי. עמ' 94.

קורבנות שנפלו בעורף ועשרים אחוז נפלו בחזית). ירושלים סבלה בדומיה ועמדה בגבורה אפקטיבית ובגבורה פאסיבית"²⁴².

למרות כל הבעיות שנצפו בהתנהגות אוכלוסיית ירושלים, תושבי העיר התמודדו עם המצב הקשה בצורה טובה, למרות מצב חוסר הוודאות העתידי השלטוני על העיר ומצד שני למרות הקושי היומיומי הקיומי שהיה כרוך בהישרדות ובגילויי אומץ לב אנושי.

ג. ארגון ה"הגנה"

ארגון ה"הגנה" היה הגוף הצבאי הגדול והעיקרי של היישוב היהודי והסוכנות היהודית בארץ - ישראל עד להקמת המדינה.

מיום הקמת הארגון בראשית שנות העשרים, נועד ארגון ה"הגנה" להיות כוח צבאי עממי, המגייס מקרב היישוב היהודי את מי שעבר את גיל 17 שנה, והיה כשיר לשירות צבאי.

עממיותו וכפיפותו של ארגון ה"הגנה" למוסדות הנבחרים של ההנהגה הציונית בארץ - ישראל הפכו את הארגון לצבא "המדינה שבדרך" ובתוך כך נטל הארגון על עצמו את משימת ההגנה על הנפש והרכוש של היישוב היהודי בארץ - ישראל, כאשר האויב הפוטנציאלי של היישוב היהודי היו תושביה הערבים של ארץ - ישראל²⁴³.

עיקר כוחו של ארגון ה"הגנה" היה מבוסס על מתנדבים אשר התאמנו מדי פעם בערבים ובשבתות והיו נכונים לקריאה לשירות בעת הצורך. עיקר פעילות האימון והלחימה התרחשו בסמוך לבתיהם ויישוביהם של הלוחמים²⁴⁴.

מלחמת העצמאות, שפרצה מיד עם הכרזת האומות המאוחדות על החלטת החלוקה של ארץ - ישראל, אילצה את ארגון ה"הגנה" באופן ברור ומוכן להיות הכוח הלוחם העיקרי במשימת ההגנה על היישוב היהודי במלחמה. המלחמה הייתה בלתי נמנעת ונצפתה מבעוד מועד על ידי הנהגת היישוב היהודי ועל כן נעשו מהלכים ותהליכים כדי להכין ולהכשיר את ארגון ה"הגנה" למלחמה.

עם הקמת המדינה הפך ארגון ה"הגנה" לצבאה החוקי של מדינת ישראל, ובהחלטת ממשלה נקרא מאז, צבא הגנה לישראל (צה"ל). לאחר הקמת המדינה, לאור מעמדה של ירושלים כעיר שאיננה חלק ממדינת ישראל עקב החלטת החלוקה, המשיכה חטיבת

²⁴² אמב"ג - פריט מס' 6087. פרוטוקול ישיבת מועצת המדינה הזמנית מתאריך 24.06.1948 - תיק פרוטוקולים יוני 1948.

²⁴³ דברי י. בן צבי בישיבה זו

²⁴³ לורך, נתנאל. קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים (1989): מסדה. עמ' 55

²⁴⁴ שם, עמ' 56.

"עציוני", כחלק מארגון ה"הגנה", להמשיך להלחם על הגנת העיר, כפי שנעשה לפני הקמת המדינה²⁴⁵.

הגנתה של ירושלים הייתה חשובה למנהיגי היישוב היהודי ועל כך נכתב רבות, אך למרות חשיבות העיר מצבו של ארגון ה"הגנה" בירושלים בחודשי המלחמה הראשונים, גרם לחרדה בקרב הפיקוד העליון, חרדה שאף גרמה להדחתו של ישראל עמיר שהיה מפקד חטיבת "עציוני" ומינוי של דוד שאלתיאל²⁴⁶ תחתיו. אף שניסיונו של שאלתיאל לא היה רב, הוא הצליח להביא לשיפור במצבו וביכולותיו של הארגון כמו לעמוד במשימות שהוטלו עליו²⁴⁷.

ב – 14.02.1948 הוטל תפקיד הפיקוד על חטיבת "עציוני" על דוד שאלתיאל על ידי ראש הממשלה, דוד בן גוריון.

הסיבות להחלפתו של ישראל עמיר והצבתו של דוד שאלתיאל במקומו בתפקיד מפקד החטיבה הלוחמת שהגנה על ירושלים בתקופת המעבר, היה שמינויו של דוד שאלתיאל לתפקיד נבע משיקולים הקשורים ליכולותיו האישיות בתפקיד זה בגלל שהיה בעל ניסיון מדיני ובעל עבר בתחום המודיעין.

מינויו של שאלתיאל העלה תהיות רבות, ניסיונו הצבאי והפיקודי היה דל, שורשיו בארץ - ישראל היו חלשים, יחסיו עם ארגון האצ"ל היו גרועים, ועיקר התמחותו הצבאי היה בתחום המודיעין ופחות בתחום הטקטי המבצעי, לאור כל זאת עלתה השאלה לגבי יכולתו של שאלתיאל לשאת בנטל הפיקוד על החטיבה שמשימתה העיקרית הייתה הגנה וכיבוש ירושלים.

באמירה שנאמרה לנתנאל לורך באופן אישי על ידי בן גוריון, קיימת עדות על כוונותיו הפוליטיות של בן גוריון ורצונו שמפקד ירושלים יהיה בעל חושים פוליטיים, וזאת מתוך הבנת הצורך שהקרב על ירושלים הינו בעיקרו קרב פוליטי ולא צבאי²⁴⁸.

"אתה יודע, לי לא היה חשוב לאיזו מפלגה היו שייכים המפקדים. אבל

לירושלים רציתי איש מהמפלגה שלי וביקשתי רשימה, וברשימה הזאת היחיד

היה שאלתיאל"²⁴⁹.

²⁴⁵ "קיצור תולדות ההגנה" מתוך אתר ה"הגנה" נדלה 20.12.2012.

²⁴⁶ דוד שאלתיאל – (1903 - 1969) דוד שאלתיאל הצטרף ל"הגנה" בשנת 1925. רכש השכלה צבאית בצרפת ונלחם בצפון אפריקה כחלק מלגיון הזרים בצרפת והגיע לדרגת סרן. רוב תפקידו במסגרת ה"הגנה" היו בתחום המודיעין. היה ממפקדי הש"י - שירות המודיעין של ארגון "ההגנה". בינואר 1948 מונה לפקד על חטיבת "עציוני" וניהל את המערכה על ירושלים במלחמת העצמאות. בדרגתו היה אלוף בצבא הגנה לישראל ולאחר שחרורו מהצבא היה שגריר ישראל בארצות שונות.

²⁴⁷ גולני, מוטי. הנהגת היישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות (דצמבר 1947 – מאי 1948). קתדרה מס' 54 1989 עמ' 164. צור, אלי. שומר לישראל – פרקי חייו של דוד שאלתיאל. תל אביב (2001): משרד הביטחון. עמ' 148.

²⁴⁸ לורך, נתנאל. מזלה של עיר הבחירה – בשולי המאבק על ירושלים בשנת תש"ח. קתדרה (1978) 7: עמ' 159. לורך, נתנאל. בן גוריון וקביעת ירושלים כבירת ישראל. בתוך לבסקי, חגית. (עורכת). ירושלים בתודעה ובעשייה הציונית. ירושלים (1989): מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל. עמ' 385.

²⁴⁹ לורך, נתנאל. המערכה על ירושלים בתש"ח - הערות. קתדרה (1987) 44: עמ' 186.

תפקידו של שאלתיאל היה מורכב מהרבה בחינות, ראשית היה עליו להגן על השכונות היהודיות ובמקביל לנסות ליצור רצף טריטוריאלי בניהם, שנית, היה עליו לתאם בין כל הגופים הלוחמים שפעלו בזירת ירושלים. בנוסף לכך, היה עליו לפעול מול ההנהגה היהודית, השלטון הבריטי ונציגי האומות המאוחדות²⁵⁰. מורכבות התפקיד שהוטל על שאלתיאל מסביר את הסיבה לכך שבן גוריון בחר בו לתפקיד. ה"הגנה" פעלה בעיר העתיקה ומנתה באפריל 1948 כ- 3700 לוחמים²⁵¹. לא היה ספק לגבי תפקידה ומיקומה החשוב של ירושלים בתוכנית הכללית של המלחמה. ההנחיה למפקדי ארגון "ההגנה" הייתה להגן על החלק היהודי בירושלים ובכלל זה הרובע היהודי בעיר העתיקה ושמירה על האינטרס היהודי בירושלים, תפקיד זה רבץ על כוחות ה"הגנה", וחטיבת "עציוני" בפרט²⁵². המצב הקשה בשורות ה"הגנה" עלה בדיווח מיום 08.03.1948 שנרשם על ידי דוד בן גוריון לאחר שיחה עם דוד שאלתיאל:

"אין לנו אנשים מאומנים, אין לנו מפקדים, אין די ציוד, משמעת רעה, אין סדר בגדודים, אנשים משקרים, עושים פרובוקציות, מתחילים לירות במקום שאסור לירות, חושבים שהם יודעים יותר טוב"²⁵³

הדיווח מצד מפקד הכוחות הלוחמים בעיר הציג עובדה למצב שבו נמצאו הכוחות הלוחמים בעיר וסביבותיה, מצב שהקשה על הפיקוד והשליטה בכוחות הלוחמים. מצד שני היה האויב, הלגיון הערבי וצבאות ערב שנמצאו מוכנים בכוונה להילחם על ירושלים עם כוח חזק יותר, גדול יותר ומיומן יותר. גורם נוסף שהשפיע על תפקוד כוחות ה"הגנה" ומפקדיה בירושלים היו יחסי הכוחות בין הגופים השונים שלחמו בעיר, ובעיקר אלו שבין ה"הגנה" לאצ"ל וללח"י. יחסים אלו היו מתוחים ועכורים בשל חוסר אמון שהחריף עם מינוי של שאלתיאל לתפקיד²⁵⁴. מפקד ה"הגנה" היה דמות מרכזית וחשובה במציאות היומיומית בירושלים. נציג ה"הגנה" היה חבר בוועדת המשטרה, כדי לשפר את שיתוף הפעולה בניהול ואכיפת החוק בעיר בין המשטרה לארגון ה"הגנה".

²⁵⁰ צור, אלי. שומר לישראל – פרקי חייו של דוד שאלתיאל. תל אביב (2001): משרד הביטחון. עמ' 148.
²⁵¹ לוי (לויצה) יצחק. תשעה קבין – ירושלים בקרבות מלחמת העצמאות. תל אביב (1986): מערכות. עמ' 16.
²⁵² ארנוולד, משה. הרובע היהודי בעיר העתיקה של ירושלים במלחמת העצמאות, מהחלטת החלוקה של האו"ם ב- 29 נובמבר 1947, עד כניעת הרובע ב- 28 מאי 1948. האוניברסיטה העברית (1997). עבודה לקבלת תואר דוקטור. עמ' 88.
²⁵³ שור, נתן. תולדות ירושלים. תל אביב (1987): זמורה – ביתן. עמ' 825.
²⁵⁴ צור, אלי. שומר לישראל – פרקי חייו של דוד שאלתיאל. תל אביב (2001): משרד הביטחון. עמ' 160.

ד. ארגוני האצ"ל והלח"י (ה"פורשים")

הארגון הצבאי הלאומי (אצ"ל) בארץ - ישראל נוסד כארגון צבאי מחתרתי בשנת 1931. ארגון האצ"ל הוקם על ידי מפקדים שפרשו מארגון ה"הגנה" בשל דרישתם לפעולה נחרצת יותר כנגד השלטון הבריטי בארץ - ישראל והתוקפנות הערבית של אותם ימים, לצד אי הסכמה עם תוכנית החלוקה ומתוך רצון לכינון מדינה יהודית משתי גדות הירדן.²⁵⁵

עקב פרישת האצ"ל מה"הגנה", ולאחר מכן הקמת ארגון הלח"י על ידי לוחמים שפרשו מארגון האצ"ל כונו ארגונים אלו ה"פורשים". כינוי זה דבק בהם גם בשל העובדה שארגונים אלו לא סרו למרותם של מנהיגי היישוב היהודי ופרשו מהזרם המרכזי שאפיין את המאבק להקמת המדינה, בעיני הבריטים נתפסו ארגונים אלו כארגוני טרור וכך נלחמו הבריטים בהם.²⁵⁶

מאבקם של ארגוני המחתרות בבריטים נבע מכך שבראיתם שלטונם של הבריטים בארץ - ישראל לא היה שלטון חוקי והיה צורך להיאבק בו כדי להביא לסיומו המוחלט תוך כדי מאבק מחתרתי מזוין ואלים.²⁵⁷

לאחר הכרזת המדינה והקמת צבא הגנה לישראל משורות ארגון ה"הגנה", לא ראו בהנהגת המדינה בקיומם של המחתרות זכות לגיטימית לצד הצבא.

פירוק ארגוני המחתרות החל מיד לאחר הכרזת המדינה, ראשית ארגון הלח"י פרק את נשקו. בפגישת המזכירות המורחבת של לח"י, שבה נכח גם יצחק שמיר, מפקד הלח"י, שנהג להיעדר מפגישות אלו, הוסכם שארגון הלח"י יתפרק ולוחמיו יצטרפו לצבא-הגנה לישראל.²⁵⁸

בתחילת יוני 1948 מפקד האצ"ל, מנחם בגין, חתם על הסכם פירוק ארגון האצ"ל, גיוס לוחמיו והשבעתם לצבא הגנה לישראל.²⁵⁹

השתלבותם הסופית של ארגוני המחתרות בצבא הגנה לישראל עורר תחושת רווחה בקרב העם על חיסול הפירוד ושנאת האחים ששררה בין תומכיהם ומתנגדיהם של ארגוני האצ"ל והלח"י.²⁶⁰

עבור לוחמי האצ"ל והלח"י הקמת המדינה למעשה ייתרה את קיומם בשל העובדה שארגונים אלה קמו למטרת גירוש המנדט הבריטי והקמת מדינה יהודית בשטחה של

²⁵⁵ גולן, שמעון. האקטיביזם בתנועת העבודה מול האקטיביזם במחתרות הפורשות בתוך שפר, גבי. (עורך) **המאבק להקמת**

המדינה. (אסופת מאמרים) ירושלים (1992): מוסד ביאליק. עמ' 87.

²⁵⁶ לורך, נתנאל. **קורות מלחמת העצמאות**. גבעתיים (1989): מסדה. עמ' 64.

²⁵⁷ מרקוביץקי, יעקב. גרילה במבחן המציאות: האצ"ל והמאבק האנטי - בריטי. **כיוונים חדשים** (2002) 7: עמ' 158.

²⁵⁸ ג'. בוירר בל. **ציון הלוחמת-מאבק האצ"ל והלח"י לתקומת ישראל**. תל אביב (1987): מכון ז'בוטינסקי. עמ' 318.

²⁵⁹ מזב"י - סימול תיק כ - 4 - 1/35 מתוך ארכיון אצ"ל. הסכם פירוק האצ"ל שנערך בין ישראל גלילי לבין מנחם בגין שנערך בתאריך - 01.06.1948.

²⁶⁰ לורך, נתנאל. **קורות מלחמת העצמאות**. גבעתיים (1989): מסדה. עמ' 274.

ארץ – ישראל. יתרה מכך, גם המעבר למדיניות חוקית דמוקרטית עם הקמת המדינה היווה סוג של משבר אידיאולוגי עבור ארגוני המחתרות, מעבר מארגון התנדבותי שפעל על בסיס אידיאלים לארגון פוליטי שפעל על פי כללי משחק אחרים.²⁶¹

בעוד שבשאר המדינה גויסו לוחמי המחתרות לצבא הגנה לישראל, בירושלים, בגלל מעמדה המיוחד ואי הכללתה בתוכנית החלוקה המשיכו ארגוני האצ"ל והלח"י להתקיים כמליציות לוחמות עצמאיות.

עוד לפני הקמת המדינה, מסוף 1946, תפסה ירושלים מקום מרכזי בפעילות המבצעית של ארגוני האצ"ל והלח"י, מאבקם של הארגוני המחתרות בירושלים נועד למוטט את שלטונם של הבריטים בארץ - ישראל ולהשפיע פסיכולוגית על תפקודם של החיילים הבריטים ולצמצם ככל שניתן את מגעם עם האוכלוסייה האזרחית.²⁶²

לוחמי האצ"ל והלח"י לא הסכימו עם תוכנית החלוקה והויתור על ירושלים כחלק ממדינת ישראל. בשל כך, המשיכו ארגוני המחתרות להילחם כנגד הערבים באופן עצמאי ולעיתים לצד ארגון ה"הגנה", פעילות זו הייתה למורת רוחם של מנהיגי המדינה שדרשו את החלת מרותם על ארגוני המחתרות גם בשטחה של ירושלים.²⁶³

המאבק על ירושלים גרם ללוחמים רבים מארגון הלח"י והאצ"ל משאר חלקי מדינת ישראל להעדיף את הגעתם לירושלים על פני גיוס לצבא הגנה לישראל במטרה להשפיע על גורל המערכה בעיר.²⁶⁴

קיומם הלגיטימי של ארגוני האצ"ל והלח"י בעיני האוכלוסייה האזרחית בעיר נבע מהמציאות ששררה בירושלים בעקבות המלחמה והמצור על העיר, נסיבות אלו יצרו את הצורך בהגנה על העיר, צדקת מטרה זו בעיני תושביה היהודים של העיר אפשרה את קיומם של ארגוני האצ"ל והלח"י באופן לגיטימי.²⁶⁵

ארגוני האצ"ל והלח"י זכו לתמיכת האוכלוסייה, תמיכה זו לא נכפתה על האוכלוסייה, תמיכה זו נבעה מהקצנה בעמדתה של האוכלוסייה בירושלים בעקבות תוכנית החלוקה והוצאתה של ירושלים מחוץ למדינת ישראל.²⁶⁶

²⁶¹ גראוויס קובלסקי, אופירה. תנועת החרות 1947 – 1949. בתוך מאיר חזן ומרדכי בראון (עורכים) **עם במלחמה**. כרך ג', הוצאת יד בן צבי, עתיד להתפרסם.

²⁶² מרקוביץקי, יעקב. גרילה במבחן המציאות: האצ"ל והמאבק האנטי – בריטי. **כיוונים חדשים** (2002) 7: עמ' 167.
²⁶³ דוד, ניב. אצ"ל בירושלים לפני הקמת המדינה. מתוך לבסקי, חגית. (עורכת). **ירושלים בתודעה ובעשייה הציונית**. ירושלים (1989): מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל. עמ' 339. ג'. בוירר בל. **ציון הלוחמת-מאבק האצ"ל והלח"י לתקומת ישראל**. תל אביב (1987): מכון ז'בוטינסקי. עמ' 318. קיסטר יוסף, פעולות האצ"ל והלח"י בירושלים – תש"ח. בתוך נאור, מרדכי (עורך). **ירושלים בתש"ח**. סידרת עידן. ירושלים (1982): יד יצחק בן צבי. עמ' 116.

²⁶⁴ הלר יוסף. **לח"י 1940 – 1949**. ירושלים (1989): מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל. עמ' 405.
²⁶⁵ גראוויס קובלסקי, אופירה. תנועת החרות 1947 – 1949. בתוך מאיר חזן ומרדכי בראון (עורכים) **עם במלחמה**. כרך ג', הוצאת יד בן צבי, עתיד להתפרסם.

²⁶⁶ גראוויס קובלסקי, אופירה. 'כשמש אחת וכשם שאין שתי ירושלים': היחס לירושלים בימין הרביזיוניסטי בתקופת מלחמת העצמאות. **עלי זית וחרב** עתיד להתפרסם.

בארגון האצ"ל פעלו בירושלים ביחד כ – 700 לוחמים²⁶⁷. לוחמים אלו היו ברמת אימון והכשרה ירודים וצידום היה דל.

ארגון הלח"י בירושלים בתקופת המעבר מנה בהערכה גסה כ – 300 חברים. מפקדי ארגון הלח"י לא שלט במספר חברי הארגון. בלבול זה גרם לכך שעבריינים ניצלו זאת בכדי להחרים רכוש מאזרחים על תקן היותם לוחמי ארגון הלח"י²⁶⁸.

למורת רוחה של הנהגת המדינה ומפקדי ארגון ה"הגנה", טובת המאמץ המלחמתי הייתה לעיתים חזקה יותר מהעוינות ששררה בין הארגונים ולאור כך ארגוני האצ"ל והלח"י הגיעו להסכמה על שיתוף פעולה אסטרטגי בינם לבין ארגון ה"הגנה" בלחימה בירושלים²⁶⁹.

הוראות להסדר עם ה"הגנה" ניתנו על ידי פיקוד האצ"ל עוד בתחילת חודש מאי 1948, בהוראות אלו קיבלו מפקדי המחוזות הנחיה למנות קציני קישור שיפעלו אל מול קציני הקישור של ארגון ה"הגנה" שימונו אף לתפקיד זה. בהסדר זה ניתנה ההנחיה לשיתוף פעולה מלא בעת מלחמה. יחד עם זאת, בהסדר נכתב כי אין למסור פרטים על מספר חיילי האצ"ל וצידום, מכאן נלמד כי ארגון האצ"ל פעל אל מול ארגון ה"הגנה" במתכונת של "כבדהו וחשדהו", כמו שגם ארגון ה"הגנה" פעל כלפי האצ"ל והלח"י²⁷⁰.

במהלך ההפוגה הראשונה שהחלה ב – 10.06.1948, רוכזו כוחות האצ"ל לגדוד מספר 6, גדוד זה שכן בבסיס בשכונת קטמון. כמו כן, נקבעו אזורים שבהם מותר היה לאצ"ל להחרים רכוש וצידוד לתפעול הגדוד והמאמץ המלחמתי. האזרחים שגרו בסמיכות לבסיס האצ"ל ניצלו זאת להקלה מול גורמים אחרים בעיר ובכך הפכו את ארגון האצ"ל לכוח משפיע בניהול העיר²⁷¹.

יחסי הכוחות בירושלים וטיבם נשמעו במסיבת עיתונאים שנערכה בירושלים ב- 11.06.1948, במעמד זה סקר מפקד מחוז ירושלים דוד שאלתיאל את מאמצי הלחימה בירושלים והישגיה. חלק ניכר מדבריו הקדיש לנושא האצ"ל והלח"י:

"ארגוני ה"פורשים", תובעים חלקם בפיקוד ירושלים, בעוד שהם לא הוסיפו כוח צבאי רב לעיר. במקום זאת מטרידים הם בעניינים פוליטיים. מדוע מגיע להם מקום בפיקוד? ארגוני ה"פורשים" אולי התמחו בעסקי המחתרת, אבל

²⁶⁷ גראוויס קובלסקי, אופירה. 'כשמש אחת וכשם שאין שתי ירושלים': היחס לירושלים בימין הרביזיוניסטי בתקופת מלחמת העצמאות. **עלי זית וחרב** עתיד להתפרסם.

²⁶⁸ שם
²⁶⁹ ג'. בויר בל. **ציון הלוחמת-מאבק האצ"ל והלח"י לתקומת ישראל**. תל אביב (1987): מכון ז'בוטינסקי. עמ' 331. קיסטר יוסף, פעולות האצ"ל והלח"י בירושלים – תש"ח. בתוך נאור, מרדכי (עורך). **ירושלים בתש"ח**. סידרת עידן. ירושלים (1982): יד יצחק בן צבי. עמ' 122.

²⁷⁰ מזב"י – סימול תיק כ – 2/194. אוסף האצ"ל. מכתב שנמסר למפקדי המחוזות בדבר הסדר עם ארגון ה"הגנה" ומהות ההסדר. מתאריך 02.05.1948.
²⁷¹ גראוויס קובלסקי, אופירה. 'כשמש אחת וכשם שאין שתי ירושלים': היחס לירושלים בימין הרביזיוניסטי בתקופת מלחמת העצמאות. **עלי זית וחרב** עתיד להתפרסם. עמ' 10.

מלחמה איננה מחתרת. נכון, הם חיילים טובים, אולם אין לזה כל שייכות לפיקוד. אני הוא מפקד ירושלים²⁷²

דבריו של דוד שאלתיאל העידו על חוסר שביעות רצון מפעולותיהם של ארגוני האצ"ל והלח"י, ושיתוף הפעולה הבעייתי שבין ה"הגנה" אליהם. מצד שני בציטוט נוסף מדבריו של שאלתיאל נמצא עדות על קיום שיתוף פעולה בין הארגונים:

"האצ"ל אומנם פועל על פי תוכנית שלנו אבל מתגלות פרצות רבות"²⁷³

המפנה בקיומם של ארגוני האצ"ל והלח"י בירושלים החל ב- 17.09.1948, בעת ששיירת שליח האומות המאוחדות הרוזן פולקה ברנאדוט, יצאה לכיוון ירושלים העברית לפגישה עם מושל ירושלים, דב יוסף. סמוך למלון "פארק ליין" ברובע קטמון נחסם הכביש על ידי אנשים מזוינים, רעולי פנים שפתחו באש על השיירה. הרוזן פולקה ברנאדוט נורה למוות בהתנקשות זו, יחד עימו נרצח גם אנדריי סארו, קולנל צרפתי בן ²⁷⁴52.

בתוך שעות פשטה הידיעה על הירצחו של שליח האומות המאוחדות בארץ ובעולם, אירוע זה עורר תגובות של זעם, סלידה ושנאה כלפי מדינת ישראל²⁷⁵.

בישיבת ממשלה שנערכה ביום ראשון 19.09.1948, דפק בן גוריון על השולחן ואמר:

"צריך להילחם נגד רצח גם כאשר הוא כאילו מתוך פטריוטיזם. היה רצח לעין

השמש בירושלים! יש שם שלטון יהודי ומושל צבאי. זה היה בחמש אחר

הצהריים. עשרים שעות לא נעשה כלום!"²⁷⁶

בישיבת הממשלה בתאריך 23.09.1948 כינה בן גוריון את המתנקשים:

"כנופיית אנשי בליעל מוגי לב ושפלי מזימה"²⁷⁷.

כבר ביום הרצח ערך בן גוריון ישיבה דחופה שבה השתתפה צמרת השלטון הביטחוני: דב יוסף, ראש שירות הביטחון הכללי (שב"כ) איסר הלפרין, יחזקאל סהר מפקד משטרת ישראל. בישיבה זו טען ראש השב"כ כי בידיו מידע כי מאחורי האירוע עומד ארגון הלח"י.

²⁷² כהן, יונה. ירושלים במצור. דפי יומן תש"ח. תל אביב (1976): הוצאת מלוא בע"מ.

²⁷³ קיסטר, יוסף. האצ"ל. הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל. תל אביב (1993): משרד הביטחון. עמ' 175.

²⁷⁴ רגב, עופר. נסיך ירושלים. ישראל (2006): הוצאת יאיר. עמ' 8.

²⁷⁵ לורך, נתנאל. מזלה של עיר הבחירה – בשולי המאבק על ירושלים בשנת תש"ח. קתדרה (1987) 7: עמ' 172. בר זוהר, מיכאל. בן גוריון. ירושלים: משרד הביטחון 1986. עמ' 317. לורך, נתנאל. קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים (1989):

מסדה. עמ' 389. ג'. בוירר בל. ציון הלוחמת-מאבק האצ"ל והלח"י לתקומת ישראל. תל אביב (1987): מכון ז'בוטינסקי. עמ' 338.

²⁷⁶ רגב, עופר. נסיך ירושלים. ישראל (2006): הוצאת יאיר. עמ' 231.

²⁷⁷ אמ"ג – פריט מס' 6090. פרוטוקול ישיבת מועצת המדינה הזמנית – תיק פרוטוקולים ספטמבר 1948. דברי בן גוריון בישיבה זו. רגב, עופר. נסיך ירושלים. ישראל (2006): הוצאת יאיר. עמ' 231.

באותו מעמד מחליט דוד בן גוריון לפרק את ארגוני האצ"ל והלח"י מנשקם ולחסלם באופן סופי גם בירושלים. החלטה זו אושרה לאחר מכן על ידי הממשלה הזמנית.²⁷⁸ רצח ברנאדוט העמיד את ממשלת ישראל במצב מביך ואל מול תגובה חריפה וסנקציות עד סכנה להמשך קיומה הדמוקרטי של המדינה.²⁷⁹ פירוק ארגוני האצ"ל והלח"י ומאסרם בוצע על ידי שתי פלוגות של חטיבת הראל שאסרו כמאה איש והחרימו את נשקם.

בהודעה שהועברה לגדוד האצ"ל בירושלים על ידי המטה הראשי של הארגון, ארבעה ימים לאחר רצח שליח האומות המאוחדות, נמסר כי במסגרת המשא ומתן על פירוק האצ"ל בירושלים הוגשה תביעה על ידי הממשלה הזמנית לפירוק הארגון תוך עשרים וארבע שעות שאם לא תענה התביעה ישתמש הצבא בכל האמצעים העומדים לרשותו כדי לפרק את הארגון:

"הממשלה הזמנית, אשר הספקנו להכירה מתקופת 'אלטלינה', הוכיחה שנית את פרצופה. תוך כדי ניהול משא ומתן בין נציגי המעמד ונציגי הממשלה, הוגש אולטימטום לבא-כוח המעמד שעל המעמד להתפרק במשל 24 שעות מרגע מסירת האולטימטום"²⁸⁰.

קבלת התביעה של הממשלה הזמנית התקבלה במורת רוח אך בהסכמה על ידי מפקדי הארגון:

"המעמד אשר מטרתו האחת היא למלא את היעוד המוטל עליו, עומד בפני הברירה: מלחמת אחים, הרג מאות חיילים עברים – או קבלת האולטימטום. המעמד בלקחו בחשבון את רגש האחריות הרבה לגורלנו של העם העברי ולגורלה של הריבונות העברית, - ובכדי למנוע שפיכות דמים רבה – החליט בכאב עצור, לקבל את האולטימטום. על פרטי ההצטרפות לצבא ההגנה תבוא הודעה מיוחדת בזמן הקרוב ביותר"²⁸¹.

במסיבת עיתונאים שנערכה בתאריך 21.09.1948 נמסרה הודעה על פירוק הארגון לציבור על ידי ארגון האצ"ל בירושלים, בהודעה לציבור נמסר המניע להסכמת הארגון לתביעת הממשלה:

²⁷⁸ אמ"י – סימול תיק מס' 7668/6 א – רצח הרוזן ברנאדוט – חלק ב'. תגובת השלטון המרכזי - מתוך תיק מסקנות הוועדה לבירור הדין וחשבון שחובר על ידי התובע הכללי לממלכת שבדיה בעניין רצח הרוזן פולקה ברנאדוט. עמ' 32. ועדה זו הוקמה בתאריך 22.03.1950. אמב"ג – פריט מס' 6090. פרוטוקול ישיבת מועצת המדינה הזמנית – תיק פרוטוקולים ספטמבר 1948. דברי בן גוריון בישיבה זו.
²⁷⁹ לורך, נתנאל. קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים (1989): מסדה. עמ' 390. ורד, אברהם. לוחמי חרות ישראל במלחמת העצמאות. תל אביב (1996): הוצאת יאיר. עמ' 84.
²⁸⁰ מזב"י - סימול תיק כ - 4 - 1/9 מתוך ארכיון אצ"ל. הודעה בכתב מאת המטה הראשי של האצ"ל אל לוחמיו בירושלים. מתאריך 21.09.1948.
²⁸¹ מזב"י - סימול תיק כ - 4 - 1/9 מתוך ארכיון אצ"ל. הודעה בכתב מאת המטה הראשי של האצ"ל אל לוחמיו בירושלים. מתאריך 21.09.1948.

מבחינת ארגון האצ"ל, נראה כי היה ניסיון להסביר לציבור המדינה שלמרות אי ההסכמה עם תנאי הממשלה הזמנית, הארגון מגלה אחריות ממלכתית בקבלת תביעת הממשלה, ובהצטרפות הארגון לשורות הצבא. מהלך זה של קבלת תביעות הממשלה נועד לתת דחיפה ורווח פוליטי להצטרפות הארגון להנהגת המדינה ולהוות אופוזיציה לממשלה הזמנית על ידי מנהיג הארגון, מנחם בגין, שכן מהלך התפרקות הארגון בירושלים החל עוד לפני הגשת התביעה האחרונה שבה אוים הארגון ב שימוש בכוח לפירוקו. בהמשך ההודעה שנמסרה לציבור, נמסר לחיילי הארגון שחובה עליהם להצטרף לצבא - הגנה לישראל, להישבע אמונים ולמסור את נשקם.

בישיבת הממשלה לאחר רצח ברנאדוט התייחס בן גוריון לארגוני האצ"ל והלח"י:

"הפרישה והטרורזים היו גם בימי שלטון המנדט כצרת ממארת בגוף הישוב

העברי...ביעור הרע הזה מתוכננו גם בכוח פיסיו"²⁸².

"...דחיית האולטימטום משמעותה שפיכות דמים רבה. כוחו של האצ"ל

בירושלים מספיק כדי להבטיח אבידות כבדות למתקיפים. אולם אין אנו מוכנים

לשפוך את דמם של חייל צבא ההגנה - שהממשלה מתייחסת בקלות דעת כזאת

לחייהם"²⁸³.

ה. חיל "משמר העם"

חיל "משמר העם" הוקם כגוף התנדבותי במחצית ספטמבר 1947, על פי הוראת מפקדת ה"הגנה" בירושלים. על חיל זה הוטל להיות הזרוע הגלויה בחלק היהודי בעיר לשם ארגונו וליכודו לקראת הקמת המדינה. המשימה הוטלה על קבוצת מפקדים משורות ארגון ה"הגנה". "משמר העם" חולק לחמישה חבלים. פעולתו הראשונה של "משמר העם" הייתה לבצע "מגבית התגייסות והצלה" לצורכי ביטחון הישוב²⁸⁴. ב"משמר העם" שירתו אלו שלא התאימו לתפקידים קרביים בגלל בריאותם הרופפת או מפאת גילם (גיל 45 ומעלה).

חיל "משמר העם" עסק בתפקידים אזרחיים, להבדיל מה"הגנה", שעסקו במשימות מלחמתיות. לאחר הקמת המדינה הפך חיל "משמר העם" לסוג של משטרה לצד משטרת ירושלים, עם ביצוע פעולות כמו שמירה על הסדר הציבורי ואחריות על התנועה²⁸⁵.

²⁸² אמב"ג - פריט מס' 6090. פרוטוקול ישיבת מועצת המדינה הזמנית - תיק פרוטוקולים ספטמבר 1948 פרוטוקול מתאריך 23.09.1948. דברי בן גוריון בישיבה זו.

²⁸³ מזב"י - סימול תיק כ - 4 - 1/9 מתוך ארכיון אצ"ל. הודעה במסיבת עיתונאים מתאריך 21.09.1948.

²⁸⁴ (ללא עורך) קובץ חיל "משמר העם" בירושלים. תש"ה - תש"ט. ירושלים (1964): הוצא לאור על ידי פעילי "משמר העם" וארגון חברי ה"הגנה". 21.

²⁸⁵ שם, עמ' 23

חיל "משמר העם" עסק בפעולות מגוונות ורבות כמו: הקמת מחסומים ובדיקת יוצאים ונכנסים לעיר, סדרנות, כיבוי שרפות, חלוקת מים, חפירות תעלות קשר, בניית עמדות וביצורים ושמירה על מחסני אספקה, ליווי שיירות מזון, גיוס אזרחים ל"הגנה", שמירה, קיום תחנות עזרה ראשונה, עזרה לצבא בקיום הסדר בשכונות שנכבשו ועוד²⁸⁶.

"משמר העם" עסק בפיקוח על חלוקת המים בירושלים, רבים מתושבי ירושלים נהרגו בעומדם בתור לחלוקת המים.

אנשי "משמר העם" ביצעו משימות אלו במסירות ובאומץ והיו מהם שנפגעו ונהרגו במשימתם²⁸⁷.

בחודש יוני 1948 מנה חיל "משמר העם" כ – 3200 מתנדבים.

המדים שלבשו מתנדבי "משמר העם" היו פשוטים ביותר: מעיל גשם, כומתה, אלה וסרט לזרוע ועליו המילים: "משמר העם". גוף זה של אזרחים נאמנים שימש מופת של מסירות תוך פעילות תחת אש וחיזקו את רוח התושבים²⁸⁸.

חיל "משמר העם" הפסיק את פעולותיו ב - 31.05.1949 לאחר 21 חודשי עבודה בירושלים²⁸⁹.

"משמר העם" נטל על עצמו את משימות שמירת ביטחון הציבור לפני הקמת המדינה ולאחריה, מצא את מיקומו בתווך בין כל הארגונים במקום חשוב וקריטי בסיוע למאמץ המלחמתי.

1. המשטרה הצבאית

הנהגת המדינה שבדרך הקימה את שירות המשטרה הצבאית במהלך מלחמת העצמאות, עוד בטרם הקמת המדינה והיה זה הבסיס להקמתו של חיל המשטרה הצבאית בצבא הגנה לישראל. גוף המשטרה הצבאית היה קיים כבר בחטיבה היהודית הלוחמת בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.

תפקידי המשטרה הצבאית הוגדרו על ידי מפקד החיל הראשון סא"ל מגן:

"ללוות את היחידות לקרב על ידי סימון דרכי הגישה, למנוע עריקה מהחזית,

לטפל בשבויים וכן בחיילים המפריעים למאמץ המלחמתי"²⁹⁰.

כוח גדול יחסית של המשטרה הצבאית פעל בירושלים, תחת פיקודו של סרן זאב כ"ץ. בשל היעדר נוכחות מסיבית של משטרה אזרחית בירושלים ולאור תופעות הפשיעה שאפיינו את ירושלים, הורחבו סמכויות המשטרה הצבאית לטיפול בנושאים פליליים

²⁸⁶ את"ה – סימול תיק מס' 58/69 חומר על "משמר העם" שנשלח אל יוסף, דב על ידי ז. לבנת.

²⁸⁷ לוי (לויצה) יצחק. **תשעה קבין – ירושלים בקרבות מלחמת העצמאות**. תל אביב (1986): מערכות. עמ' 261.

²⁸⁸ יוסף, דב. **קריה נאמנה**. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 101.

²⁸⁹ את"ה – סימול תיק מס' 58/69 חומר על "משמר העם" שנשלח אל יוסף, דב על ידי ז. לבנת.

²⁹⁰ ד"ר אשר דני, תא"ל(מיל). **"אדום כחול" – סיפורו של חייל 1948 – 2008** שישים שנה לחיל המשטרה הצבאית. תל אביב (2008): משרד הביטחון. עמ' 33.

ובטיפול בנושאים הקשורים לסדר הציבורי בעיר, דוגמה לכך ארעה ב- 26.06.1948 בעת שנערכה הפגנת המונים של חרדים נגד חילול שבת. המשטרה הצבאית, שהייתה מזוינת בנשק חם ואלות, פיזרה את ההפגנה בכוח²⁹¹. בתחילה הוצבו בעיר כמאתיים שוטרים צבאיים, שהיו אחראים על האבטחה, על חלוקת המים והמזון, שמירת הסדר הציבורי ועל פיזור הפגנות, כוח זה פעל במסגרת ארגון ה"הגנה" שכן צה"ל לא הוכר רשמית כצבא ישראלי בירושלים. על אף המצור, שהטיל הלגיון הערבי הירדני, פעלו השוטרים הצבאיים בעיר ביד רמה. עם פריצת "דרך בורמה" נשלחו לירושלים שוטרים צבאיים נוספים²⁹². בעקבות רצח הרזן פולקה ברנאדוט שליח האומות המאוחדות לירושלים ב- 17.09.1948, על ידי ארגון הלח"י בירושלים, פעלו כמאתיים שוטרים צבאיים כבר למחרת בשיתוף פעולה עם משטרת ירושלים וארגון ה"הגנה" כדי ללכוד כמה פעילי ארגון הלח"י, לאחר מעצרום הובלו בדרך בורמה אל בית הכלא ביפו²⁹³.

ז. פעילות משטרת ירושלים לצד גורמי הלחימה, הסיוע והאכיפה

בתקופת המצור הוטל על לוחמי ה"הגנה" לבצע תפקידים בעיר הקשורים לשמירת הסדרי החיים התקינים. הלוחמים שפעלו במסגרות אלו הצטרפו לתחנות המשטרה כשוטרי תגבור כדי לסייע לתחנה במשימותיה. אברהם לוסטיגמן, איש הגנה בירושלים העיד על אירוע שבו 13 לוחמי "הגנה" נשלחו לתחנת רחביה כדי לסייע לתחנה במשימותיה. כפי הנראה הגעתם לא תואמה עם מפקד תחנת המשטרה. הלה חשב שמדובר באנשי "משמר העם", גוף שהיחס אליו בציבור היה מזלזל. הדבר הקרין על היחס שקיבלו אנשי התגבור:

"כאשר באנו לתחנה חשב אותנו הקצין המפקד ל"משמרניקים" וקבל אותנו בזלזול. הרוחות נסערו והיה אפילו רגע בו עמדנו לעזוב את התחנה, לאות מחאה. במרוצת הזמן הוטבו היחסים. הקצין היה שבע רצון מעבודתנו, אך קשה היה לנו לסלוח על העלבון הראשון. תפקידו היה לפטרל בעמק המצלבה וטלביה"²⁹⁴.

עדות זו ממחישה את היחס למתנדבי "משמר העם". הללו נחשבו לירודים במעמדם וביכולתם המבצעית ביחס ללוחמי ה"הגנה".

²⁹¹ ד"ר אשר דני, תא"ל(מיל). "אדום כחול" – סיפורו של חייל 1948 – 2008 שישים שנה לחיל המשטרה הצבאית. תל אביב(2008): משרד הביטחון. 34.

²⁹² שם, שם.

²⁹³ שם, עמ' 35.

²⁹⁴ עדות לוסטיגמן אברהם מתוך "מפנקסו של איש "הגנה" ירושלמי", ללא עורך, מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים(1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 224

חיל "משמר העם" פעל על טהרת רוח ההתנדבות והיה מורכב מאלו שלא היו מסוגלים לשירות קרבי או מבוגרים מדי לכך. פעילותם בתוך "משמר העם" הייתה ללא הכשרה, ובכך גרמו שהחיל פעל לא ברמה מבצעית גבוהה. רמה מבצעית ירודה זו גרמה לכך שהנהגת ירושלים התייחסה לסוגיית איכותם המבצעית של "משמר העם", בישיבת ועדת ירושלים:

"מציין את חוסר כישרונו של 'משמר העם'".²⁹⁵

התייחסות זו, שנאמרה על ידי יושב ראש וועדת ירושלים, התייחסה למעשי הביזה והשוד שהתרחשו בעיר, והבעת מורת רוח על תפקודם הלקוי או והלא מספק של אנשי "משמר העם" במיגור התופעה.

שיתוף פעולה בין "משמר העם" למשטרת ירושלים היה גם בהעברת מידע מ"משמר העם" למשטרת התנועה על מכוניות גנובות, תלונות שטופלו במהירות בהשבת המכוניות לבעליהם.²⁹⁶

מפקד משטרת ירושלים ראה את שיתוף הפעולה בין חיל "משמר העם" לבין משטרת ירושלים כפעולה מחויבת המציאות מאחר ו"משמר העם" היה גוף בלתי תלוי שפעל בחלק היהודי של העיר והיה גדול מבחינה כמותית ופעל במסגרת התנדבותית. הדרישה לשיתוף פעולה עם "משמר העם" נבע מהעובדה שכמות כוח האדם במשטרת ירושלים הייתה פחותה משמעותית מהכמות שנדרשה לביצוע משימות המשטרה, ועל כן הנחה מפקד המשטרה להתייחס ברצינות רבה יותר מצד מפקדי התחנות לפעילותם של אנשי "משמר העם" בתחומם, בפקודה שנשלחה ממפקד משטרת ירושלים אל מפקדי התחנות ותחנות המשנה, הנחה מפקד המשטרה כי יש חובה להגיש עזרה למפקחי "משמר העם":

"כל מפקחי התחנות חייבים להגיש את העזרה המכסימלית למפקחי משמר העם... במקרה שאנשים נתפסים ע"י אנשי משמר העם, או מפקחי מחלקת האספקה, על קציני התחנות לקבל לידם את העבריינים ולברר את מהות האשמה... הובא לתשומת ליבי מקרה שפקח משמר העם תפס עבריינים ופנה לתחנת המשטרה שיבואו לקבל את העבריינים, שוטרי התחנה ענו לפקח שעליו לפנות למחלקת החקירות, ועבר זמן רב בפניה ממקום למקום עד שנשלחו שוטרים לפקח על האמור. אני מקווה שדבר זה לא יחזור".²⁹⁷

שיתוף הפעולה והקשר בין "משמר העם" לבין המשטרה עלה בדיון שנערך בישיבת ועדת המשטרה. בישיבה זו ציין מפקד משטרת ירושלים לחיוב, את שיתוף הפעולה

²⁹⁵ אמ"י - סימול תיק מס' 1/274-1 - דברי יו"ר וועדת ירושלים מפרוטוקול ישיבת הוועדה מתאריך 27.05.1948.

²⁹⁶ אצ"מ - סימול תיק מס' J3/96 - מכתב מאת משטרת התנועה אל מפקד משטרת ירושלים מתאריך 07.06.1948.

²⁹⁷ אצ"מ - סימול תיק מס' J3/96 - פקודה מס' 12 מאת מפקד משטרת ירושלים אל מפקדי התחנות מתאריך 25.05.1948.

שהיה בעבר בין הגופים, שיתוף פעולה שבא לידי ביטוי בבדיקות משותפות שנערכו במחסומים וכן בתחומים נוספים אחרים, וכי, הוא היה מעוניין ששיתוף פעולה זה ימשך. יתרה מכך תקוותו הייתה שחיל "משמר העם" ייהפך לגוף הכפוף פיקודית למשטרת ירושלים, סוג של חיל עזר למשטרה:

"אשר לקשר בין המשטרה ומשמר העם לכתחלה היה שתוף פעולה בין משמרות המשטרה ומשמר העם ליד המחסומים ובמשמרות משותפות שונות ורצוי היה להמשיך בזה. רצוי היה גם שמשמר העם ימצא תחת פיקוד המשטרה, מעין חיל עזר. אני מקווה שבעניין זה עוד נשוב ונדון ומקווה שתמצא הדרך לסדור הנ"ל, השתוף בעבר היה מוצלח"²⁹⁸.

ההסבר לרעיון זה, לטענתו של מפקד משטרת ירושלים, נעוץ בעובדה ששיתוף הפעולה בעבר היה לטובת הציבור וכי יש מקום להמשיך בכך.

בפיקוד משטרת ירושלים קיוו למסד את שיתוף הפעולה עם "משמר העם", ארגון זה הוקם לפני הקמת המדינה ופעל באופן עצמאי, היה גדול בהיקפו ובכוחו והשאיפה הייתה להכפיפו למשטרה. רעיון זה לא צלח עד לפירוקו של חיל "משמר העם".

שיתוף הפעולה בין המשטרה הצבאית בירושלים לבין משטרת ירושלים לא היה דבר מקובל ומוכן מאליו, וזאת בשל ההבדלים המהותיים שבין תפקידי המשטרה הצבאית וסמכותם שהגבילה אותם לפעול אך ורק בתוך ארגון ה"הגנה", לבין אלו של המשטרה האזרחית שתפקידה היה לפעול מול האוכלוסייה האזרחית. למרות זאת, בגלל נסיבות התקופה והמצב ששרר בעיר באותה עת נדרשה המשטרה הצבאית לתת מענה לתופעות סדר ופשיעה בעיר, לצד משטרת ירושלים.

סוג של שיתוף פעולה בין המשטרה הצבאית לבין המשטרה בא לידי ביטוי לדוגמה בהשאלת חוקרי משטרה, על פי בקשת שלטונות הצבא כדי לסייע להם בעבודת חקירה. נושא זה עלה בישיבת וועדת ירושלים, שבה מפקד המשטרה, ציין כי קצין החקירות שהושאל טרם חזר משירותו במשטרה הצבאית, מאמירה זו ניתן להסיק כי התקיים שיתוף פעולה חקירתי וסיוע הדדי בין המשטרה למשטרה הצבאית.²⁹⁹

שיתוף הפעולה בין המשטרה לכוחות ה"הגנה" בא לידי ביטוי בכך שחיילי ה"הגנה" ביצעו בין שאר תפקידי הלחימה גם תפקידים בעלי אופי אזרחי, תפקידים כמו, עמידה במחסומים ושמירה על מחסנים, ליווי ושמירה על מקורות מים וכו'. ביצוע משימות הכרחיות אלו באו על חשבון השתתפות בלחימה ותוך בזבז אמצעי ומשאבי לחימה.

²⁹⁸ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה, פרוטוקול הישיבה מיום 18.06.1948, דברי שלמה סופר עמ'

²⁹⁹ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה, דברי מר שלמה סופר ביום 18.06.1948.

תפקידה הראשוני של משטרת ירושלים בהקמתה, היה לשחרר את כוחות ה"הגנה" ממשימות אלו.³⁰⁰

על פי סמכותו של מפקד המחוז מטעם ה"הגנה" וכפי שעלה מתוך פקודה מס' 1 שפורסמה ערב הקמת המדינה, 14.05.1948 הכריז מפקד המחוז על מצב חירום והעביר הוראות לתושבי העיר:

1. כל תושב מצווה בזה להעמיד את עצמו לרשות כוחות הביטחון המוסמכים

של מדינת ישראל ולציית להוראותיהם.

5... כל אדם שייתפש בשוד, ביזה או כל מעשה פלילי יועמד למשפט בפני בית

דין צבאי וייענש בכל חומר הדין³⁰¹

צו זה המחיש את סמכותו ומעמדו של מפקד ה"הגנה" בירושלים, מעמד שחרג לנושאים שלא היו קשורים בקשר ישיר לפעילות צבאית, אלה, חריגה לצורך טיפול בעבירות פליליות ושפיטת אזרחים בפני בית דין צבאי, פעילות שבהגדרה הינה פעילות אכיפה משטרתית. מכאן ניתן להסיק כי סמכותו של מפקד מחוז ירושלים מטעם ה"הגנה" העיד על השפעת ארגון ה"הגנה" על מציאות התקופה בירושלים ביחס לגופים אחרים שפעלו בעיר, כמו משטרת ירושלים.

בסוגיית חימוש הכוחות, ניתן לומר כי לרוב היה מחסור בכלי לחימה ונשק במחוז ירושלים בעקבות סיבות הקשורות לבעיות רכש של ה"הגנה" ובעיות הזרמת נשק לירושלים שהייתה נצורה באותה עת. צורכי הלחימה בעיר בגלל אופייה של העיר ופיצול רב של מקומות לחימה הצריכו כמות נשק גדולה יותר מהקיים³⁰².

מצב זה של מחסור בנשק אילץ את כוחות ה"הגנה" להחרים את נשקם של השוטרים היהודים במשטרת המנדט הבריטי בחודש מאי 1948 מספר ימים לפני הקמת המדינה לפני שהבריטים בעצמם יקדימו אותם וייקחו את נשקם³⁰³.

החובה שארגון ה"הגנה" מצא לנכון לטפל בנושאים אזרחיים, הינם בבחינת חיזוק לטענה כי מעמדה של משטרת ירושלים היה פחות ממעמד ארגון ה"הגנה" במציאות החיים בירושלים, באותה עת. יתכן שלקיחת האחריות על ידי ארגון ה"הגנה" בטיפול בסוגיות אזרחיות שטיפולם היה צריך להיות בידי המשטרה האזרחית נבע מהעובדה

³⁰⁰ ארנוולד, משה, המערכה הצבאית בירושלים במלחמת העצמאות, נובמבר 1947 – אפריל 1949. בתוך קדיש, אלון (עורך). **מלחמת העצמאות תש"ח – תש"ט דיון מחודש**. תל אביב (2004): משרד הביטחון. עמ' 352. את"ה - סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. עמ' 8 30.3.67.

³⁰¹ אמ"י - סימול תיק מס' ג/7/276 – פקודה מס' 1 של מפקד מחוז ירושלים של כוחות ה"הגנה" מתאריך 14.05.1948. נאור, מרדכי. נתוני רקע על ירושלים - תש"ח. בתוך נאור, מרדכי. (עורך) **ירושלים בתש"ח**. סידרת עידן מספר 2.

³⁰² ירושלים (1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 29.

³⁰³ מיכאל גרינצוויג. המערכה בירושלים - תש"ח – תש"ט. בתוך נאור, מרדכי. (עורך) **ירושלים בתש"ח**. סידרת עידן מספר 2. ירושלים (1982): הוצאת יד בן צבי. עמ' 188.

שמדובר היה בתחילת דרכה של משטרת ירושלים וכי עדיין המשטרה לא הגיעה לכלל פעולה מיטבי וראוי בכל המישורים כפי שמצופה היה. ממצא נוסף המחזק את הטענה, כי ארגון ה"הגנה" היה בעל השפעה חזקה בעיר ביחס למשטרה, עולה ממכתבו של המפקח הכללי של משטרת ישראל, לאחר ביקורו במשטרת ירושלים:

"...שוחחתי עם הממ"ז על בעיית המשטרה ודרשתי את עזרתו לכם. קיבלתי הבטחה שיתייחס למשטרה כאל חלק מן הגוף הצבאי ויעמד לימינכם בשעת דחק. הוא הבטיחני לספק את צרכיכם הן בדלק והן במצרכי מזון למטבחים אשר בדעתכם לפתוח ואני אדאג שמטה הצבא ייתן הוראה שיספקו לכם גם ציוד לפי ההסדר הקיים בניניו כאן".³⁰⁴

משטרת ירושלים בתחילת תקופת המעבר, פעלה בצילו של ארגון ה"הגנה" שלמעשה עבר להיות במעמד של צבא לאומי וקיבל תוקף מוסרי ולגיטימי מצד השלטונות והתושבים.

שיתוף פעולה בין ארגון ה"הגנה", המשטרה הצבאית ומשטרת ירושלים נמצא לדוגמא בדין וחשבון חיפוש שנערך בביתו של חשוד בביזה וגניבה. דין וחשבון זה נכתב על ידי מפקח תחנת מחנה יהודה אלוף, לאחר שקיבל ידיעה על החזקת רכוש גנוב בדירה, יצא לשם עם שוטריו בליווי אנשים מטעם המושל הצבאי ושוטרים צבאיים. החיפוש בוצע על ידי שלוש היחידות יחדיו כפעולה משותפת. דוגמא זו המחישה היטב את מעמדה של המשטרה, שנאלצה לבצע פעילות מסוג זה יחד עם אנשי צבא כפעילות משותפת בלחימה בפשיעה.³⁰⁵

בסוגיית פעילות המשטרה מול ארגוני האצ"ל והלח"י ישנם חילוקי דעות הקשורות למעמדם החוקי וצדקת פעילותם בירושלים. למרות שיתוף הפעולה בין ארגוני האצ"ל והלח"י לבין ארגון ה"הגנה" בירושלים, שיתוף פעולה שהיה מקובל ומגובה על ידי פיקוד ה"הגנה".

בין ה"הגנה" ללח"י ולאצ"ל בירושלים היו ניסיונות להגיע להסדרים מקומיים כדי לאפשר את פעילות כל הארגונים בעיר מבלי להפריע זה לזה. לאחר שה"הגנה" והאצ"ל הגיעו להסכם לשיתוף פעולה ברמה הארצית, הוחל הסכם זה גם בירושלים. ובכך פעלו בשיתוף פעולה עם ה"הגנה" במבצע "קלשון"³⁰⁶.

³⁰⁴ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מאת מפקח כללי המשטרה אל ראובן שרייבמן מתאריך 01.07.1948.

³⁰⁵ אמ"י - סימול תיק מס' ג/57/278 – דין וחשבון חיפוש מטעם מפקח תחנת מחנה יהודה מתאריך 22.07.1948.

³⁰⁶ ארנוולד, משה, המערכה הצבאית בירושלים במלחמת העצמאות, נובמבר 1947 – אפריל 1949. בתוך קדיש, אלון (עורך). מלחמת העצמאות תש"ח – תש"ט דיון מחודש. תל אביב (2004): משרד הביטחון. עמ' 348.

שיתוף פעולה זה לא בהכרח הקנה לארגוני האצ"ל והלח"י את אותם, "זכויות" שהיו לארגון ה"הגנה" בניצול והחרמת אמצעים ומשאבים לטובת המאמץ המלחמתי. "זכות" זו יצרה למעשה את ההבדל שבין ביזה כעבירה פלילית לבין החרמה מוצדקת בשם המאמץ המלחמתי.

בישיבות וועדת המשטרה עלה כי המשטרה נדרשה לטפל בנושא החרמת אספקה ומצרכים מתושבי העיר על ידי ארגוני האצ"ל והלח"י.

בישיבה שדנה בהתמודדות המשטרה עם ארגוני האצ"ל והלח"י התייחס מפקד משטרת ירושלים לסוגיה זו:

"אני אינני רוצה שתצאו מכאן ברושם שמפקד המשטרה אינו רוצה להלחם בפורשים, אני הייתי הראשון להלחם בהם ואני מוכן לעשות זאת גם להבא. את הקושי אני רואה טכני, אין לנו מכוניות אין לנו נשק מתאים. אני חושב שכל שוטר צריך להיות מוגן ויש לצייד את המשטרה גם במכוניות משוריינות. יתכן גם מקרים שהשוטרים עצמם קשורים לגופים פורשים. יש דרכים שונות לשוטרים להשתמט ממילוי תפקידם. אנו נשתדל למנוע שוד אבל אין אני בטוח בהצלחה. יש לתת את כל האפשרויות למשטר למלא את תפקידיה".³⁰⁷

מדברים אלו ניתן להסיק שהמשטרה נדרשה למגר את תופעת הפקעת הרכוש שנעשה על ידי ארגוני האצ"ל והלח"י אך התקשתה במילוי תפקידיה.

משימות אכיפה נגד ארגוני האצ"ל והלח"י אשר עסקו בהגנה על העיר ותושביה כחלק מהמאמץ המלחמתי, ואף זכו על כך לאהדת תושבי העיר הייתה מסובכת. נדברך נוסף שמציין מפקד המשטרה לאותו קושי בטיפול בארגוני האצ"ל והלח"י הינו בין היתר הקשר והאהדה שבין השוטרים לבין הארגונים הללו.³⁰⁸

נדברך נוסף שיתכן והקשה על אכיפה זו היה קשור לחוסר הוודאות שהשוטרים עצמם פחדו מפעולה כנגד ארגוני האצ"ל והלח"י מחשש שמא יבולע להם על ידם.

חשש המשטרה מארגוני האצ"ל והלח"י נמצא בעדותו של ראש השב"כ סגן אלוף איסר הלפרין לגבי קצין החקירות של משטרת ירושלים בשם רבינוביץ³⁰⁹. עדות זו נמצאת במסמך רשמי של ממשלת ישראל שחובר על ידי התובע הכללי של הממשלה בהקשר לרצח ברנאדוט מעדות זו ניתן להסיק שיתכן ואכן חשש זה היה ממשי:

³⁰⁷ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה, דברי מר שלמה סופר עמ' 3 ביום 18.06.1948.
³⁰⁸ "משטרת ירושלים משוועת לידיים עובדות" – בכתבה זו מצוין כי ידוע על שוטרים אשר משויכים לארגוני הפורשים אך יחד אם זאת פועלים ללא תקלות. **הצפה**. מתאריך 26.07.1948 עמ' 4.
³⁰⁹ ככל הנראה מדובר ב – נ. רבינוביץ' סגנו של שלמה סופר מפקד משטרת ירושלים לפני סיפוחה של משטרת ירושלים למשטרת ישראל.

"אני מניח שרבינוביץ לא חקר ביעילות בעניין רצח ברנאדוט בגלל פחד – חשש מנקמת לח"י. היה לו אינצדנט מסוים, לפני המקרה עם אצ"ל - בתקופת התווה ובוהו – שלמד אותו להיות זהיר"³¹⁰.

נסיבות התקופה המדוברת שבה מעמד ירושלים לא היה ברור והשליטה בה הייתה חלקית הציב את מיקומה של משטרת ירושלים בבעיה בתוך העיר בין הגופים שהיו חלק מהמערכת השלטונית - צבאית בירושלים.

ח. מערכת בתי המשפט

איכות עבודתה של משטרה נקבעת בין השאר באיכות יחסיה עם מערכת בתי המשפט והצלחתם המשותפת במיגור פשיעה על ידי הרשתות של עבריינים בבתי המשפט. שיתוף פעולה זה הקשור למדיניות אכיפה מתבטא בכך שהחוק המושלם ביותר הופך לחסר משמעות כשאינו מבוצע. הפעלת החוק באה לידי ביטוי ממשי בפעולת פיקוח, שיטור, הגשת תביעות ודאגה לביצוען של פסקי דין³¹¹. בית המשפט, למעשה מציין את החוליה האחרונה בתהליך הרשתות של אדם בעבירה פלילית.

עד הבאתו של חשוד בפני בית המשפט, מתנהל עניינו במשטרה ובמקרים רבים המשטרה היא זו שמחליטה אם אותו אדם יגיע בסופו של תהליך לפתחו של בית המשפט או לא.

תפיסת עבריינים והבאתם לדין הינם צד אחד של קשרי עבודה בין בתי המשפט למשטרה, צד אחר של קשרי עבודה ביניהם קשור לאכיפת צווי בית המשפט וביצוע פקודות הוצאה אל הפועל. המשטרה כזרוע הביצוע של בתי המשפט בביצוע צווים אלו מהווים מרכיב יסודי של קיום שלטון החוק ואכיפתו.

המדינה שבדרך לא כללה מערכת בתי משפט. עם הקמת המדינה היה צורך בהקמת מערכת זו כשבראשם עומד בית המשפט העליון, וזאת על יסוד המשכיות למערכת המשפט הבריטית³¹².

ירושלים במעמדה כ"עיר ללא מדינה", פעלה ללא סמכות חוקית לאכיפת החוק על ידי מדינת ישראל ועל פי חוקיה ומוסדות שלטונה.

בירושלים, לאחר הקמת המשטרה והנחת הבסיס למערכת בתי המשפט, עלתה סוגיית חוקיות מערכת אכיפת החוק בירושלים בכלל וחוקיות מערכת בתי המשפט בפרט.

³¹⁰ אמ"י – סימול תיק מס' 7668/6 א – רצח הרוזן ברנאדוט – חלק ב'. עדות ראש השב"כ סגן אלוף איסר הלפרין מתוך תיק מסקנות הוועדה לבירור הדין וחשבון שחובר על ידי התובע הכללי לממלכת שבדיה בעניין רצח הרוזן פולקה ברנאדוט. עמ' 42. ועדה זו הוקמה בתאריך 22.03.1950.

³¹¹ רובינשטיין, אמנון. **המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל**. תל אביב (1991): שוקן. עמ' 263.

³¹² רובינשטיין, אליקים. שלבי ההקמה של בית המשפט העליון בתש"ח. בתוך נאור, מרדכי. (עורך) **שנה ראשונה לעצמאות 1948-1949**. עידן מס' 10. ירושלים (1987): מרכז יד בן צבי. עמ' 87.

כדי לאפשר למדינה להקדיש את עצמה לעיסוק במלחמה ותוצאותיה, הוחלט על ידי הממשלה הזמנית לדחות את כל הליכי החקיקה עד לעריכת בחירות לכנסת. לכן נהגה הממשלה במדיניות של רציפות עם מערכת החוק הקודמת. המזכירות המשפטית של "וועדת המצב" חיברת את "פקודת סדרי השלטון והמשפט מספר 1 לשנת תש"ח 1948". הפקודה חולקה לשבעה נושאים כדי להסדיר את פעולותיהם של משרדי הממשלה הזמניים באופן חוקי, שכן אילולא מסמך זה לא היה בסיס חוקי להפעלת הממשלה³¹³.

תחילת דרכה של מערכת המשפט בירושלים וביסוס מעמדה וחוקיותה החל במינויו של חיים כהן על ידי דב יוסף לעמוד בראש המועצה המשפטית בירושלים. מינוי זה היה על רקע הכרות אישית קודמת בין השניים ונועד ליצירת רציפות משפטית במעבר משלטון המנדט לשלטון וועדת ירושלים³¹⁴.

מועצה זו שהתחילה את פעילותה בתחילת מאי 1948, עיצבה תוכנית הפעלה למערכת בתי המשפט באזור היהודי בירושלים לאחר סיום המנדט.

מכתבו של יצחק בן צבי בשם הנהלת הוועד הלאומי השופט ד"ר בנימין הלוי³¹⁵ נאמר:

"הרינו לשלוח אליך את התוכנית להפעלת בתי המשפט באזור היהודי של ירושלים, את הצעת התקציב החודשי, ואת הצעת הצו. התוכנית אושרה ע"י הנהלת הוועד הלאומי בירושלים. בינתיים נתעוררה שאלת הסמכות מכיוון ויש ידיעה שמנהלת העם החליטה לסדר את כל העניינים המדיניים בכל חלקי הארץ, לרבות בירושלים. פנינו בעניין זה לתל אביב על מנת לברר את שאלת הסמכות ועם התקבל תשובה נודיעך עליה".³¹⁶

מסמך זה העיד על כך שבעיית הסמכות החוקית להפעלת מערכת בתי המשפט בירושלים העסיקה את מוסדות השלטון עוד טרם הקמת המדינה. בהמשך למכתבו של בן צבי התבקש השופט הלוי על ידי מנהלת העם, להמשיך את כהונתו כשופט בית המשפט המחוזי בירושלים אחרי תום המנדט. בהמשך לאותו מסמך נמסר, כי עבודת בתי המשפט צריכה להימשך כסדרה, והסדרה חוקית של סמכויות בתי המשפט תתבצע בבוא העת, עד אז יפעלו השופטים תחת מרותה של מנהלת העם:

³¹³ פיין, יונתן. כך נולדה. הקמת מערכת המשל הישראלית 1947-1951. ירושלים (2009): כרמל. עמ' 115.

³¹⁴ כהן, חיים. חיים כהן – מבוא אישי- אוטוביוגרפיה. כנרת: זמורה ביתן. עמ' 192.

³¹⁵ ד"ר בנימין הלוי – (1910 – 1996) מונה ב – 1938 לשופט בית משפט שלום בירושלים. לאחר הקמת המדינה מונה לנשיא בית המשפט המחוזי בירושלים. ב – 1963 מונה לשופט בית משפט עליון.

³¹⁶ אמ"י - סימול תיק מס' 22/5670 – מכתב מאת י. ב. צבי אל השופט ב. לוי מתאריך 09.05.1948.

“הננו מבקשים אותך בזה להמשיך אחרי תום המנדט הבריטי על א”י בכהונתך הנוכחית כשופט בפועל של בית המשפט המחוזי בירושלים”³¹⁷.

עדות נוספת לכך שנושא חוקיות בתי המשפט העסיקה את מוסדות השלטון ניתן ללמוד ממסמך שנשלח מטעם מזכירת הממשלה אל הרמן כהן ממחלקת המשפטים בתאריך 16.06.1948:

“שופט בנימין הלוי רואה צורך דחוף להתייעץ עם שר המשפטים בשאלת ביסוס מכות בתי המשפט בירושלים, מינוי השופטים הירושלמים, מינוי נשיא בית שפט מחוזי בירושלים. רואה סכנה לקיום מערכת בתי המשפט בירושלים”³¹⁸

החלטותיו של חיים כהן בנוגע למערכת המשפט בירושלים כללה את מינויו של בנימין הלוי לנשיא בית המשפט המחוזי בירושלים ואת יוסף קוקיה³¹⁹ לתובע המדינה בירושלים:

“בשם מזכיר המדינה לענייני משפט אני מבקשך בזה למלא תפקיד של תובע ממשלתי שעל יד בתי המשפט בירושלים. הנך נדרש להתקשר עם שופט בית משפט המחוזי, ד”ר בנימין לוי, ועם המשטרה העירונית, למען תוכל להתחיל עבודה מיד”³²⁰.

בפנייתו של השופט ד”ר ב. הלוי אל שר המשפטים מציין השופט, כי מותר לו להסיק בעקבות המכתב שקיבל מספר ימים לפני כן, ושנשלח על ידי הוועד הלאומי, כי ממשלת ישראל היא שמפעילה את בתי המשפט בירושלים ושממשלת ישראל קיבלה את האחריות לקיום וניהול בתי המשפט ופעולותיהם. למרות זאת, מציין השופט בפנייתו, כי מועצת המדינה לא נתנה סמכות חוקית לבתי המשפט, לא מינתה שופטים באופן חוקי ולא פרסמה את שמות השופטים בעיתונה הרשמי. בכך מציין השופט שורה של ליקויים שמעיבים על הפעלת בתי המשפט ושיש לתקנם במהרה.

בהשוואה בין משטרת ירושלים למערכת בתי המשפט בעיר, נמצא כי בשלב ראשון פעלה המשטרה כגוף עצמאי בירושלים ללא קשר או תלות במשטרת ישראל, לעומתה, פעלה מערכת בתי המשפט בירושלים בקשר ישיר לממסד המשפט של מדינת ישראל ובכפיפות לשר המשפטים.

בהמשך לכך, מציין השופט כי קיים מחסור בשופטים כדי לקיים את מערכת בתי המשפט כסדרה. השופט מציין כי הקשיים בהסדרה חוקית של מערכת המשפט מדאיגה את השופטים, עורכי הדין וכלל הציבור. ציטוט ממכתבו של השופט:

³¹⁷ אמ”י - סימול תיק מס’ ג/23/114 – מכתב מאת מנהלת העם המחלקה המשפטית בשם הרמן כהן ושבתאי רוזן אל השופט ב. לוי מתאריך 13.05.1948

³¹⁸ אמ”י – סימול תיק מס’ ג/114/23 – מכתב מאת חנה אבן טוב(מזכירת הממשלה) אל הרמן כהן מתאריך 16.06.1948.

³¹⁹ יוסף קוקיה - היה מראשוני פרקליטות המדינה ומנכ”ל משרד המשפטים משנת 1952 עד 1968.

³²⁰ אמ”י – סימול תיק מס’ ג/114/23 – מכתב מאת הרמן כהן אל יוסף קוקיה מתאריך 23.05.1948.

"השופטים (ויותר מכולם שופט בית המשפט המחוזי בעל הסמכות הבלתי מוגבלת) נוטלים על עצמם אחריות אישית כבדה מנשוא בשפטים דיני ממונות ודיני נפשות ללא סמכות ברורה. עורכי הדין חוששים להזדקק, בפרט בעניינים חשובים, לבתי משפט שלא ניתנה להם סמכות מפורשת על ידי שום מדינה. ... הסדרה חוקית של בתי המשפט בירושלים לתקופת המעבר נחוצה, לפי דעתי, באפן דחוף כדי למנוע את כשלון מערכת בתי המשפט שם".³²¹

לאור החשש שהביע השופט ממעמד בתי המשפט והשופטים, הוא הציע מספר דרכים לפתרון סוגיה זו. הפתרונות שהוצעו על ידי השופט היו בין היתר, חקיקת פקודה על ידי מועצת המדינה אשר תגדיר את סמכות בתי המשפט, פרסום שמות השופטים בעיתון רשמי ומינוי שופטים נוספים. בסיפא של המכתב מבקש השופט משר המשפטים להורות כי כהונתו כשופט תמשך עד להסדרת הנושא.

בפניית כהן הרמן אל יושב ראש וועדת ירושלים נמסר, כי פתרון הסוגיות שעלו בהקשר לבתי המשפט ובעיית חוקיותם בימים שלאחר קום המדינה, היה נפתר אם יכלו בתי המשפט לפעול תחת סמכות משטר צבאי. לטענתו, זהו הפתרון הטוב ביותר למצב שנוצר מאחר ופיתרון זה אינו פוגע באינטרס הפוליטי של מדינת ישראל ואינו ניתן לערעור מבחינה משפטית.³²²

כהן הרמן צדק בהצעתו, לא חלפו להן שלושה חודשים ממועד שליחת מכתבו וירושלים הפכה להיות שטח מוחזק תחת משטר צבאי, וזאת כדי להסדיר את בעיית הסמכות והחוקיות של הגופים הממשלתיים והציבוריים בעיר.

בתי המשפט בירושלים נפתחו בטכס חגיגי במעמד בא כוח מזכיר המדינה לענייני משפט, הרמן כהן. במעמד זה אמר הרמן כהן, כי סמכות בתי המשפט חדלה מלהיות תחת חסדי אומות זרות. הוא הדגיש את תפקידם של בתי המשפט ביצירת מערכת שפיטה חדישה, שתכלול בתוכה את מערכת המשפט העברי העתיק.³²³

"...הטכס החגיגי שערכנו ביום ראשון, 16 במאי 1948 (ז' באייר תש"ח), באולם אחד מבתי הספר – במעמד מפקד ה"הגנה" דוד שאלתיאל וכל ועדת המצב והסוכנות היהודית וכל עורכי הדין היהודים, ובו נאמתי נאום נלהב על ציון במשפט תיפדה – נחקק בזיכרוני כאחת החוויות היפות ביותר בחיי".³²⁴

מערכת בתי המשפט כללה סך הכול כ- 39 עובדים בשכר. מתוכם:

5 שופטי בית משפט עליון

³²¹ אמ"י - סימול תיק מס' ג/23/114 – מכתב מאת השופט ב. לוי אל שר המשפטים מתאריך 25.05.1948.
³²² אמ"י - סימול תיק מס' ג/23/114 – מכתב מאת הרמן כהן (בא כוח מזכיר המדינה לענייני משפט) אל יו"ר וועדת ירושלים מר יוסף, דב מתאריך 14.05.1948.
³²³ אמ"י - סימול תיק מס' ג/23/114 – מסמך המתאר את טכס פתיחת בתי המשפט בירושלים מתאריך 16.05.1948.
³²⁴ כהן, חיים. חיים כהן – מבוא אישי- אוטוביוגרפיה. כנרת(2005): זמורה ביתן. עמ' 195.

6 שופטי בית משפט מחוזי

11 שופטים זמניים

9 עובדי מנהלה

1 נוטריין

7 שמשים

חלקם של עובדים אלו קיבלו משכורות עד סוף חודש מאי וחלקם האחר קיבלו משכורות עד סוף חודש יוני.³²⁵

חוקיותה וסמכותה של מערכת בתי המשפט לפעול בירושלים עלה לכותרות בעיתונות הארצית. בכתבה שנכתבה בנושא זה, הוצגה בעיית ירושלים וסוגיית הפיכתה לבירת ישראל, בכתבה הוצגו תושבי ירושלים כנתבעים לציית לממשלת ישראל בעוד שלא נאמר להם בפירוש כי הם אזרחי מדינת ישראל. בהקשר לבתי המשפט והמשטרה נכתבו בין השאר הדברים האלו:

"ואין ספק שעתידים אנו ליתן את הדין על מצב עניינים זה. מצב שהוא אבסורדי ולעיתים אף מגוחך. כי הנה הקימה הממשלה בתי דין בירושלים. ואף מינתה שופטים. וקרה כבר שאחד הפרקליטים ערער כבר על חוקיותם של בתי דין אלה ועל פסקי הדין המוצאים על ידם. כי אם זה שטח הנתון ליוריסדיקציה של הממשלה – טען אותו פרקליט – מנין כוחה למנות כאן בתי דין? נימוקים כאלה הושמעו גם נגד סיפוח המשטרה למשטרת ישראל כי גם משטרה אזרחית אינה צבא כיבוש. ודברים המוצדקים בכוח הכיבוש – אינם חוקיים כלל בשעה שהמדובר על אדמיניסטרציה אזרחית"³²⁶.

עשרה ימים לאחר הקמת המדינה, החל הקשר בין המשטרה למערכת בתי המשפט שהחלה לפעול זה מכבר בירושלים.

בפניית הרמן כהן אל יוסף קוקיה נמסר לו כי עליו ליצור קשר מייד עם משטרת ירושלים לצורך תחילת עבודה משותפת וכי עליו להעביר דיווח שבועי על פעולות משרדו לידי המחלקה הממשלתית לענייני משפט.

מכאן אנו למדים על חוסר האיזון בחלוקת סמכותה של מדינת ישראל על הגופים שפעלו בירושלים, משטרת ירושלים הייתה נתונה לסמכותה של ממשלת ישראל בדרך עקיפה, דרך וועדת ירושלים, בעוד מערכת בתי המשפט הייתה כפופה באופן ישיר לממשלת ישראל.³²⁷

³²⁵ אמ"י - סימול תיק מס' ג/23/114 – מסמך המציין את רשימת העובדים במערכת בתי המשפט בירושלים מתאריך 17.05.1948.

³²⁶ "הירושלמים תובעים להכריז על העיר כבירת ישראל". ידיעות אחרונות, 29.07.1948. עמ' 4.

³²⁷ אמ"י - סימול תיק מס' ג/23/114 – מכתב מאת הרמן כהן (בא כוח מזכיר המדינה לענייני משפט) אל מר יוסף קוקיה מתאריך 23.05.1948.

עוד על הקשר בין המשטרה לבין מערכת בתי המשפט ניתן ללמוד מביקור שופטי בית המשפט בבית הסוהר שהוקם ונוהל על ידי משטרת ירושלים. בישיבתה של וועדת המשטרה, מסר מפקד המשטרה סקירה על ביקור השופטים בבית הסוהר ועל התרשמותם:

"בית הסוהר סודר בהתאם לדרישות. היום היה ביקור שופטים במקום והביעו את שביעות רצונם הגמורה ברשמים זאת בספר הביקורים. יש לציין שהקצין גרינברג עושה עבודתו יפה ומשתדל להעמיד את בית הסוהר על רמה".³²⁸

ט. בתי הדין הציבוריים

במקביל למערכת בתי המשפט הפלילים, פעלה בירושלים מערכת אכיפה וענישה נוספת, בתי הדין הציבוריים שנקראו גם בתי הדין לשעת חירום, בתי דין אלו היו כפופים לוועדת ירושלים.

תפקידה של מערכת בתי הדין הציבוריים היה לדון בהאשמות של פגיעה במאמץ היישובי בשעת החירום ואי ציות להוראות וועדת ירושלים, האשמות בגין הפקעת מחירי המזון ומצרכים בסיסיים, פגיעה במסחר ההוגן ובחלוקה הוגנת וצודקת של מצרכי המחיה. התנהלות בתי דין הייתה שונה מבחינת סדר הדין הפלילי שהתקיימו בבתי המשפט הפליליים³²⁹.

בתי הדין הציבוריים הוסמכו להרשיע אדם ולהענישו בעונשים כמו: נזיפה, בטול זכות קבלת סחורה, סגירת עסק, החרמת סחורה, קנס ואף עונש מאסר.³³⁰ לצורך מימוש תפקיד בתי הדין הציבוריים הם נזקקו לשירותיה של משטרת ירושלים כדי להוציא אל הפועל את פסקי הדין ולבצע את הוראותיהם.

בנושא זה פנה מפקד משטרת ירושלים אל מפקדי התחנות הכפופות לו במסר, כי שוטרי ירושלים מחויבים לשתף פעולה עם בית הדין הציבוריים ולהוציא אל הפועל את החלטותיו ופסקי הדין שלו ולתת כל עזרה נדרשת אחרת לבית דין זה.

בנוסף לכך, דרש מפקד המשטרה מכול השוטרים לעסוק בין שאר הדברים בגילוי פשעים והבאת הוכחות נגד עבריינים בעבירות הקשורות לנושאי האכיפה של בתי הדין הציבוריים.³³¹

התייחסות מפקד המשטרה בהקשר לבתי הדין הציבוריים ושיתוף הפעולה איתם זכה למענה מצד יושב ראש וועדת ירושלים בזו הלשון:

³²⁸ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה, דברי מר שלמה סופר עמ' 2 ביום 18.06.1948.

³²⁹ יוסף, דב. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): שוקן. עמ' 90.

³³⁰ אמ"י - סימול תיק מס' 11/274/ג – תקנות בתי הדין הציבוריים ליד ועדת ירושלים.

³³¹ אמ"י - סימול תיק מס' 11/274/ג – מכתב שנושאו "עזרה לבתי הדין לשעת חירום" מאת מפקד משטרת ירושלים מר

שלמה סופר אל מפקדי תחנות המשטרה הכפופות לו מתאריך 10.06.1948.

**"בקשר עם מכתבכם מס' מ.מ.י. 57/1 מיום 10/6 ש'ז לתחנות המשטרה הנני מודה
לך לנכונותך לשיתוף פעולה עם בתי – הדין לשעת חירום".³³²**

סיועה של משטרת ירושלים לרשות העירונית (וועדת ירושלים) באכיפת חוקי החירום העירוניים מבליטים את ההבדל בין משטרה ארצית קלאסית לבין משטרת ירושלים של אותה תקופה. כפיפותה הפיקודית של המשטרה לוועדת ירושלים חייבו אותה למעשה לסייע לה באכיפת חוקי עזר עירוניים. משטרה שאיננה כפופה לרשות עירונית, פעילותה העיקרית תהיה באכיפת החוק הפלילי והשלטת הסדר הציבורי, ולרוב לא תעסוק במשימות אכיפת חוקי עזר עירוניים של הרשות המקומית.

י. עיריית ירושלים

עיריית ירושלים לא הייתה הגוף שייצג באופן ההולם ביותר מבחינה מספרית את כמות היהודים בירושלים, אף שבירושלים היה רוב יהודי לא מצא הדבר את ביטויו בניהול העירייה. רק משנת 1934 נוצר שוויון בייצוג האוכלוסייה היהודית בעיריית ירושלים. הסכסוך היהודי ערבי על ניהול העירייה נמשך לאורך כל תקופת המנדט.³³³

משנת 1946 נוהלה עיריית ירושלים על ידי וועדה קרואה. יושב הראש השלישי והאחרון של וועדה זו היה ריצ'רד גרייבס. מספר חברי הוועדה הקרואה נע בין חמישה לשבעה חברים שהתחלפו לעיתים תכופות. הוועדה דנה בנושאים משפטיים, נושאי ביטחון ושכירות מבני עירייה. בנוסף לכך התקיימו וועדות כספים, ועדות דרכים, ועדות חינוך ותברואה.

מיולי 1947 התכנסה הוועדה בביתו של יושב ראש הוועדה ולא בבית העירייה ברחוב יפו כפי שתמיד היה, בעיקר מסיבות ביטחוניות.

הכנסות העירייה בתקופת שלהי שלטון המנדט הבריטי בירושלים היו קטנות מהוצאותיה, עובדה שהקשתה על ניהול העיר.³³⁴

לאחר החלטת עצרת האומות על חלוקת ארץ - ישראל, מחודש נובמבר 1947 ואילך, ולאור קשיי המלחמה שהתחוללה בירושלים הצליחה הוועדה לקיים שירותים עירוניים בסיסיים בלבד למען התושבים.

יושב ראש הוועדה, ריצ'רד גרייבס, ניסה בעצמו להביא לידי הפסקת הלחימה על ידי ניסוח הצעה לשביתת נשק וזאת על מנת להחזיר את העיר והעירייה לתפקוד, הוא אף ניפגש עם דוד בן גוריון בסוכנות היהודית כחודשיים לפני הקמת המדינה והגיש לו את

³³² אמ"י - סימול תיק מס' ג/10/276 - מכתב מאת יו"ר וועדת ירושלים מר יוסף, דב אל מפקד משטרת ירושלים מר שלמה סופר מתאריך 18.07.1948.

³³³ ראובני, יעקב. *ממשל המנדט בארץ - ישראל 1920 - 1948 ניתוח היסטורי מדיני*. ירושלים (1992): אונ' בר-אילן. עמ' 60.

³³⁴ לוי, מנחם. *שלושה אוהזין בעירייה*. תולדות עיריית ירושלים בתקופת השלטון הבריטי. ירושלים (2006): הוצאת לוי - קמחי. עמ' 178.

תוכניתו להפסקת האש, על ידי סילוק המגנים היהודים מהרובע היהודי בירושלים. בן גוריון סירב להצעה ודחה אותה. הערבים שקיבלו את אותה הצעה סירבו לה גם³³⁵.

בתאריך 03.03.1948 הודיע יושב ראש הוועדה הקרואה על פשיטת רגל של עיריית ירושלים.

בראשית אפריל 1948 החליט הנציב העליון להפריד את השירותים העירוניים, ולהקים שתי עיריות, ערבית ויהודית. בימי כהונתו האחרונים, קיבל ריצ'רד גרייבס הוראה מהנציב העליון בארץ - ישראל להכיר בהקמתה של עירייה יהודית בראשות דניאל אוסטר.

לקראת סוף אפריל 1948 סיימה עיריית ירושלים המשותפת לערבים וליהודים את דרכה.

והוקמה עיריית ירושלים היהודית באזור היהודי. העירייה כללה את חברי מועצת העיר: דניאל אוסטר, חיים סלומון, אברהם אלמליח, ראובן שרייבמן ומרדכי בוקסבאום. לעירייה בתקופה זו, לא הייתה את היכולת להתמודד לבדה עם בעיותיה הקשות של העיר וניהולה, העיר הייתה תחת מצור ובמלחמה³³⁶.

עד לכינון השלטון הצבאי בירושלים, כשלושה חודשים לאחר הקמת המדינה, שרר אי סדר רב בנוגע לסמכויות העירייה בירושלים בהשוואה לסמכויות "וועדת ירושלים" בראשותו של דב יוסף. אי סדר זה העלה את הדרישה להכפיף את עיריית ירושלים לוועדת ירושלים, דניאל אוסטר, ראש העירייה התנגד לכך והמשיך לפעול באופן עצמאי למרות יכולותיה המוגבלות והדלות של העירייה בניהול העיר³³⁷.

³³⁵ לוין, מנחם. **שלושה אוהזין בעירייה. תולדות עיריית ירושלים בתקופת השלטון הבריטי**. ירושלים(2006): הוצאת

לוין – קמחי. עמ' 179.

³³⁶ שם, עמ' 181

³³⁷ שם, שם.

בניין עיריית ירושלים בירושלים בתקופת המנדט

פרק ה' – יחסי העבודה והניהול של המשטרה

א. רקע

פרק זה דן ביחסי העבודה בין הגופים שהיו קשורים לניהול משטרת ירושלים. דיון זה נועד לתת הסבר על המסגרת שבה פעלה המשטרה ולבחון את יחסי העבודה בין הגופים, איכותם והשפעתם על יכולת הביצוע של המשטרה במשימותיה. בדיקת יחסי עבודה אלו מאפשרת לערוך השוואה בין המשותף והשונה בארגונים השונים ואת התלות הארגונית בינם. הדיון בתחילה מתייחס ליחסי העבודה בין משטרת ישראל למשטרת ירושלים. תיאור יחסי העבודה בין משטרת ישראל למשטרת ירושלים שופך אור על היקף עצמאות הפעולה של משטרת ירושלים או לחילופין מוגבלותה בקביעת מדיניות פעילותה. בנוסף לכך, תיבדק מידת אחריותה של מדינת ישראל כלפי משטרת ירושלים בתקופת המעבר. בנוסף לכך יבחנו קשרי העבודה בין וועדת ירושלים למשטרת ירושלים וכיצד פעלו הגופים הללו בסוגיות כמו העברת מסרים, דיווחים וקביעת מדיניות פעולה ביחס למשימות התקופה.

ב. יחסי העבודה בין משטרת ישראל למשטרת ירושלים

שאלות המחקר שנדונות בחלק זה של העבודה, עסקו בטיב הקשר ועומקו בין משטרת ירושלים למשטרת ישראל. סקירת הנתונים תבחן את קיומם של קשרי עבודה בין המשטרות, ואת הכפיפות הפיקודית ביניהם, חלוקת הסמכות, חובת הדיווח וקביעת מדיניות פיקוד.

הפרק דן בקשרי הגומלין בין המשטרות, יכולת ניווד שוטרים בין הארגונים, חלוקת משאבים והפריה מקצועית.

בפקודת היום שהועברה לשוטרי וקציני משטרת ירושלים על ידי יושב ראש וועדת המשטרה, ביום ה- 15.05.1948 נמסרו בין שאר הדברים גם המסרים האלה:

"לקצינים, לסמלים ולטוראים של משטרת ירושלים (האזור היהודי).

א. עם פקודה זו מונח היסוד למשטרת ירושלים (האזור היהודי).

ב. תשומת לב מיוחדת תוקדש להבטחת אפשרות שרות והעברה וקשר

גומלין עם משטרת מדינת ישראל.

10. המרות העליונה על משטרת ירושלים (האזור היהודי) לוועדת המשטרה

(וועדת ירושלים והעירייה) ע"י יושב ראש הוועדה".³³⁸

³³⁸ את"ה – סימול תיק 30/19 מבנה המשטרה. פקודת יום חתומה על ידי ראובן שרייבמן מתאריך 15.05.1948

ממצא זה מעיד על הכוונה לקיים קשרי גומלין בין משטרת מדינת ישראל לבין משטרת ירושלים. כמו כן תוכנן להעביר או להחליף שוטרים בין הארגונים. עם זאת, באותה פקודה נאמר בהמשך כי המרות העליונה על משטרת ירושלים הינה בידי "וועדת המשטרה", הצהרה זו חשובה כדי להבין את מהות הקשר בין הגופים ולמעשה בכך נותן ביטוי לעצמאותה של משטרת ירושלים, יחסי העבודה והפרדת הסמכויות בין הארגונים. הסבר על משטרת ירושלים נכתב על ידי דב יוסף, בזו הלשון:

"ביום 12 במאי החליטה ועדת ירושלים לקבל לניסיון את ארבע מאות השוטרים היהודים ששירתו במשטרת המנדט. הם חולקו לארבעה אזורים ושתי תחנות משנה, עם מקום מעצר קטן. כוח זה נמסר לפיקוח משותף של עיריית ירושלים, שהתחילה לפעול מחדש, ושל שר המשטרה במדינת ישראל, יחד עם ועדת פיקוח שכללה מומחים וחברי ועדת ירושלים ובראשם העסקן החרוץ ראובן שרייבמן"³³⁹.

תיאור זה של יושב ראש וועדת ירושלים מעלה סימני שאלה. בראש ובראשונה שאלת הפיקוח של שר המשטרה בממשלת ישראל על משטרת ירושלים. האם מדובר בפיקוח מקצועי, פיקודי או שמא פוליטי?

לגבי מעורבות משטרת ישראל בניהול משטרת ירושלים קיימים ממצאים סותרים, מחד נכתב כי משטרת ירושלים הייתה גוף בלתי תלוי במשטרת ישראל כפי שכתב בספרו דב יוסף, ומאידך בפקודת היום שהפיץ יושב ראש וועדת המשטרה נמצאים מסרים סותרים המעידים על כפיפותה הפיקודית למשטרת ישראל.

תיאור הקשר והיחסים בין פיקוד משטרת ירושלים למשטרת ישראל נמצא במסמך (ללא תאריך) לאחר הקמת משטרת ירושלים וחתום על ידי יושב ראש ועדת המשטרה. המסמך מוען לשר המשטרה של מדינת ישראל בממשלה הזמנית. במסמך נמסרה סקירה שבה ראובן שרייבמן מתכבד להגיש את הדין וחשבון על ארגון משטרת ירושלים ומצבה נכון לשעה זו, ציטוט ממסמך זה:

"הנני מתכבד בזה להגיש לכב' דין וחשבון על ארגון המשטרה בירושלים (האזור היהודי) ומצבה בשעה זו."

כבר מהשורה הראשונה של המסמך ניתן להסיק, כי התקיים סוג של חובת דיווח בין משטרת ירושלים למשטרת ישראל, סוגיה זו מטילה בספק לכאורה את עצמאותה של משטרת ירושלים.

"טו) האחזיות לארגון הכוח, ולתקציבו בהתאם לתכנית הארגון הנ"ל הוטלה על יושב ראש מחלקת המשטרה (שהייתה משותפת לוועדת ירושלים ולעירייה)

³³⁹ יוסף דב. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 152.

**ולידו ועדה בהשתתפות ב"כ העירייה (מר אוסטר) מפקד המשטרה, מפקד
ה"הגנה" ומפקד "משמר העם".**

בהמשך הציג יושב ראש וועדת המשטרה סקירה על הקמתה של המשטרה, החל משלב התוכניות, אישורם על ידי וועדת ירושלים וביצוע המעבר ממשטרת המנדט למשטרת ירושלים:

**"כג) בהיות כל הסידור זמני ולתקופת מעבר יש הכרח דחוף כי יבדק על ידי
השלטונות המוסמכים הן מבחינת הארגון והתקן והן מבחינת המנויים והחומר
האנושי ושתינתן לנו ההוראה או העצה המוסמכת בקשר לזה."**

הנחת העבודה הייתה שמדובר בתקופת ניסיון, מתוך תקווה לקיים קשר קרוב יותר עם מדינת ישראל בכלל, ומשטרת ישראל בפרט.

על פי המסמך, הארגון הנוכחי של משטרת ירושלים הינו סידור זמני ומתאים לתקופת המעבר, ויש הכרח שארגון זה יבדק על ידי השלטונות המוסמכים ושתינתן ההוראה או העצה המתאימה³⁴⁰.

במסמך שצוטט, צוין המינוח: "הוראה או עצה", לא ניתן להסיק באופן ברור למה התכוון הכותב בהסברו, האם בסמכותה של משטרת ישראל להכתיב למשטרת ירושלים את אופי התנהלותה, בדומה להתנהלותה של משטרת ישראל? וכפיית מדיניות זו על המשך פעילותה והתארגנותה של משטרת ירושלים, קרי כפיפות פיקודית או שמא במשטרת ירושלים מצפים לעצה ממשטרת ישראל לגבי האופן הנכון לעשיית הדברים. בנוסף נכתב, כי תוכנית הקמת המשטרה נמסרה לאישור וועדת ירושלים ועיריית ירושלים.

מכאן עולה כי תוכנית הקמתה של משטרת ירושלים לא הוגשה לאישורה של משטרת ישראל או לעיונה, ממצא זה מעלה סתירה בין עצמאותה של משטרת ירושלים מצד אחד לבין כפיפותה למשטרת ישראל מצד שני.

**"כה) ... יש הכרח דחוף בביקור ב"כ שר המשטרה והחלטתו בכל העניינים
הנוגעים לארגון המשטרה בירושלים".³⁴¹**

בפסקה זו, ציין הכותב, כי בהיעדר קשר עם מדינת ישראל והיעדר סמכות ממלכתית של המדינה על ירושלים, הכרחי לקבוע, כי הסמכות על ניהול המשטרה בירושלים תהיה בידיו של מפקד המשטרה וכי קיים הכרח בביקורו הדחוף של שר המשטרה במשטרת ירושלים לשם קבלת החלטות בכל העניינים הנוגעים לארגון המשטרה בירושלים.

³⁴⁰ דין וחשבון של ראובן שרייבמן אל שר המשטרה לגבי ארגון משטרת ירושלים ומצבה הנוכחי (אין תאריך) מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים(1990): הוצאת משטרת ישראל עמ' 269.
³⁴¹ שם, עמ' 268.

מסמך זה מעיד על כך שגם בקרב מקבלי ההחלטות בעצמם, הם לא היו מודעים לגבול סמכותם וחלוקת האחריות בין המשטרות. יתרה מכך, נדמה כי מקבלי ההחלטות בניהול משטרת ירושלים קיוו וציפו למעורבותה הפעילה של משטרת ישראל בניהול ופיקוד על משטרת ירושלים.

במסמך זה קיימים ממצאים סותרים, שלפיהם האחריות על המשטרה כפי שהוצגה בפסקה ט"ו שמציגה תמונה שבה משטרת ירושלים פועלת באופן עצמאי ובלתי תלוי, לבין הדרישה שהוצגה בפסקה כ"ג, שבה עלתה הדרישה לבדיקת הארגון על ידי משטרת ישראל ואישור המינויים לתפקידים בתוכה.

לעומת זאת, מדבריו של ראובן שרייבמן ניתן ללמוד על תפיסת הסמכות והעצמאות של משטרת ירושלים:

“משטרת ירושלים הייתה למעשה גוף עצמאי ובלתי תלוי כי לנו לא היה עד להפוגה קשר עם השפלה. ... המשטרה פעלה בצורה כזו בערך עד אוגוסט 1948. באוגוסט 1948 מסרנו את משטרת ירושלים לשר המשטרה ולמשטרת ישראל...”

342

ראובן שרייבמן ציין כי משטרת ירושלים הייתה למעשה גוף עצמאי ובלתי תלוי. בעדותו ציין ראובן שרייבמן, כי באוגוסט 1948 הועברה המרות על משטרת ירושלים למשטרת ישראל ובמעמד זה התקיים טכס השבעת אמונים של שוטרים משטרת ירושלים למשטרת ישראל במעמד המפקח הכללי של המשטרה. ממצא זה לבדו מעיד על כך שמשטרת ירושלים פעלה באופן עצמאי ובלתי תלוי מבחינה פיקודית במשטרת ישראל, שכן אילולא הייתה משטרת ירושלים עצמאית, לא היה צורך בטכס זה.

לאור השינוי שהיה צפוי במעמדה של ירושלים מצד הנהגת המדינה בעקבות תוצאות מלחמת העצמאות, ובנוסף לכך, אי יכולתו של ארגון האומות המאוחדות להוציא אל הפועל את תוכנית בינאום ירושלים, התקיימו מהלכים לשנות את מצב הדברים בירושלים, ממועד הקמת המדינה³⁴³.

ניתן להסיק שחלק ממהלכים אלו היו גם קשורים גם למעמדה של משטרת ירושלים והכפפתה למשטרת ישראל, ויתכן שזאת הסיבה שהמפקח הכללי של משטרת ישראל ביקר בעיר ובמשטרת ירושלים, ואת רשמיו מביקור זה ניתן ללמוד ממכתב שנשלח מצדו אל ראובן שרייבמן:

“שרייבמן היקר, תרשה נא לי לאחר שובי מירושלים לסכם את רשמי בקורי: ... אני מאשר את העלאתם של הרשומים מטה לדרגת מפקח שני... לרגלי תנאיה

³⁴² את"ה – סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. 30.3.67 עמ' 8

³⁴³ יצחקי – הראל, רבקה. בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1948 – 1918. עבודה לקבלת תואר דוקטור אוניברסיטת חיפה. (2004). עמ' 272.

המיוחדים של ירושלים שואף אני לעשות את המחוז עצמאי עד כמה שאפשר מבחינה אדמיניסטרטיבית כי באם תתחדש המלחמה ברור שהקשר בינינו יהיה באמצעות אלחוט. אני מאשר את הסמכות אשר נתונה בידך עד היום ואשר תמשך גם להבא. במקרים של העלאת בדרגה או פטורים אתה תעביר את ההצעות לאשור סופי אלי".³⁴⁴

במכתבו מציין המפקח הכללי, כי הוא התרשם לטובה ממצבה של משטרת ירושלים, ובכל זאת ישנם ליקויים שיש הכרח בתיקונם.

בהמשך המסמך מסר המפקח הכללי, כי הוא מאשר את העלאתם בדרגה של קצינים ששםם הופיע במסמך וכן את הצבתם בתפקידים שצוינו על ידי המפקח הכללי והעברתם של קצינים אחרים מתפקידם. ברור מכך כי המפקח הכללי פעל כמפקד האחראי על משטרת ירושלים. המפקח הכללי ציין במכתבו, כי לאור מעמדה המדיני המיוחד של ירושלים הוא שואף להפוך את מחוז ירושלים לעצמאי עד כמה שאפשר מבחינה אדמיניסטרטיבית. בנוסף מאשר המפקח הכללי את המשך סמכותו של יושב ראש וועדת ירושלים, ראובן שרייבמן, על משטרת ירושלים, אך מבקש ממנו להביא בפניו לאישורים סופיים נושאים הקשורים לקידום או פיטוריהם של שוטרים.

בהתייחסותו של המפקח הכללי של משטרת ישראל אל משטרת ירושלים הוא הציג אותה כמחוז, קרי, אחד ממחוזות משטרת ישראל, תפיסה זו באה בסתירה אל התייחסות כל הגורמים האחראים על משטרת ירושלים ועצמאותה.

במכתב מאת מפקד משטרת ירושלים אל המפקח הכללי הועלתה בקשה לדעת על הסדרים מיוחדים הקשורים לנוהלי משטרה. בהמשך עלתה הבקשה לאישור הדפסת כותרת על ניירות מכתבים בשם:

"מפקדת משטרת ירושלים (האזור היהודי)" או כל כותרת אחרת לפי ראות עיניו של המפקח הכללי".³⁴⁵

בתאריך 05.07.1948 שולח שר המשטרה מכתב אל המפקח הכללי, במכתב מציין שר המשטרה כי לאחר שעמד המפקח הכללי על מצבה של משטרת ירושלים³⁴⁶ ולאחר השיחה שהתקיימה ביניהם בנוגע למשטרת ירושלים, על המפקח הכללי לעשות את כל ההכנות הנדרשות כדי להביא את משטרת ירושלים תחת פיקודה של משטרת ישראל

³⁴⁴ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מאת מפקח כללי המשטרה אל ראובן שרייבמן מתאריך 01.07.1948.

³⁴⁵ מכתבו של מר שלמה סופר אל מפקח כללי המשטרה מתאריך 02.07.1948. מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים(1990): הוצאת משטרת ישראל עמ' 348.

³⁴⁶ ככל הנראה מדובר בביקורו של המפקח הכללי שצוין בחלקו הקודם של הפרק במכתב שנשלח מטעמו של המפקח הכללי לראובן שרייבמן.

ולהמשיך את פעילותו ומעמדו של יושב ראש ועדת המשטרה, בתפקידו כאחראי על משטרת ירושלים.³⁴⁷

תחנת האלחוט הראשונה שהוקמה במשטרת ירושלים החלה בפעילות בתאריך 08.07.1948, מיקומה נקבע בחצר תחנת משטרת מרחביה, רק מאז החלה התקשורת הרציפה עם המטה הארצי, ששכן בזמנו בתל אביב, עד אז היו שוטרי משטרת ירושלים מנותקים מהמתרחש במדינת ישראל עקב המצור ובעיות התקשורת בין ירושלים לתל אביב, ולכן לא ידעו מה התרחש במשטרת ישראל.³⁴⁸

מכל האמור עולה כי מעמדה של משטרת ירושלים לא היה ברור בכל הקשור לעצמאותה הפיקודית ותלותה במשטרת ישראל. משטרת ירושלים התחילה את דרכה כגוף עצמאי לחלוטין, עצמאות שנבעה מהחלטה עקרונית להפוך את משטרת ירושלים לכזו בשל מעמדה המיוחד של ירושלים ולא מתוך אילוצי תקשורת ומלחמה שהקשו את השליטה של משטרת ישראל על משטרת ירושלים.

הבחנה זו עולה מעיון בתוכנית משטרת ירושלים ועצם אישורה על ידי גורמים מקומיים בירושלים ולא על ידי משטרת ישראל.

יחסי עבודה ברורים יותר התקיימו בין הארגונים רק בשלב מאוחר יותר ממועד הקמת המשטרה בירושלים, בתחילת חודש יולי 1948, הסיבה לכך נבעה בעיקר בגלל נסיבות המלחמה ברקע והיכולת לקיים קשרי עבודה באותה תקופה.

ג. יחסי העבודה בין וועדת ירושלים למשטרת ירושלים

הגוף השלטוני שעליו הוטלה האחריות לאכיפת החוק והסדר בירושלים, היה וועדת ירושלים בראשותו של דב יוסף. למרות קיומה של עיריית ירושלים ולמרות שתקציב משטרת ירושלים, היה משותף לעירייה ולוועדת ירושלים, סמכות ההפעלה של המשטרה הוטלה ישירות על וועדת ירושלים.

יחסי העבודה בין וועדת ירושלים למשטרה התנהלו ברובן באמצעות ישיבות תיאום ודיווח שנעשו על ידי יושב ראש וועדת המשטרה, ראובן שרייבמן, בעת שזה היה נוטל חלק בישיבות וועדת ירושלים.

חלק זה של העבודה מתייחס להתנהלות הסדר המנהלי - פיקודי של המשטרה ולסדרי העבודה בין מפקד המשטרה ליושב ראש וועדת המשטרה ובחינת סדרי העבודה בין וועדת המשטרה לוועדת ירושלים.

³⁴⁷ מכתבו של מר שלמה סופר אל מפקח כללי המשטרה מתאריך 02.07.1948. מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור

³⁴⁸ העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים(1990): הוצאת משטרת ישראל עמ' 349.

³⁴⁸ אלירם, יהודה. התפתחות השיטור העברי. מתקופת המקרא ועד קום מדינת ישראל. ירושלים(1988): משטרת ישראל

יחידת ההיסטוריה. עמ' 158

העברת המסרים בין יושב ראש וועדת המשטרה ומוען אל מפקד משטרת ירושלים, נמסרו כהנחיות ברורות בנוגע למספר נושאים שחלקם נגעו למיקום משרדי המשטרה, מינוי תפקידים, העברת דיווחים ומסמכים למשרדו של יושב ראש וועדת המשטרה וכו'. מעידים על היררכיה ארגונית בין וועדת המשטרה כרשות שלטונית לבין המשטרה כרשות מבצעת:

"הנני לסכם בזה את תוכן שיחותינו משלשום ואתמול: א. משרד וועדת המשטרה והיושב ראש שלה ימצא מהיום בבניין הסולל מעל לפלסטין פוסט, שם גם ימצא יושב ראש הוועדה האחראי להוראות וביצוע תקציב המשטרה...ג. כל חומר המשטרה וכו' יומצא מעתה למשרד הנ"ל. הנני מאשר את קבלת פקודת החיל מס' 2 שמצאתי בה עניין רב ומודה לך עליה".³⁴⁹

במענה ליושב ראש וועדת המשטרה, כותב מפקד המשטרה כי הוא מקבל את תוכן המכתב, בזו הלשון:

"אני מאשר בתודה את קבלת מכתבו מיום טז' אייר, ש"ז בקשר למשרד ועדת המשטרה וכו'. ואני מתכבד לפנות לכבודו³⁵⁰ ביחס לשאלות הבאות הנדונות במכתבו הנ"ל אלי: פסקה ב'... המצאת חומר המשטרה וכו'. פסקה ג', פקודה שלו היא כללית וסתמית, אני מבין שברגע זה עוד קשה לקבוע בדיוק את טיב ומהות החומר, ולשם זה אני מציע שכבודו יקבע כמה דברים ברורים, והשאר לפי ראות המפקד".³⁵¹

מפקד משטרת ירושלים ביקש הבהרות ביחס לכמה סוגיות העולות ממכתבו של יושב ראש ועדת המשטרה וכמו כן הציע לברר או לשנות, סוגיות כגון: העברת חומר משטרה למשרדו ומינוי תפקידים.

במענה לפנייתו של מפקד המשטרה, ציין יושב ראש וועדת המשטרה:

"למכתבך מיום 25.5.1948 הנני להודיע: ... (ב) יושב ראש ועדת המשטרה אחראי הלכה ולמעשה על ארגון המשטרה, תקציבה, כספים, מנויים, פיטורים והעברות ועל כל המדיניות היסודית של הביטחון הפנימי המבוצע ע"י כוח המשטרה. מבלי לפרט כמובן את סוג העניינים והחומר המועבר למשרד יושב ראש ועדת המשטרה מובן שבכל העניינים הנ"ל הביצוע ע"י מפקד המשטרה תוך בירור ואשור מוקדם של החתום מטה. השאר בודאי יתברר תוך פעולה. סוף סוף כולנו

³⁴⁹ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מאת ראובן שרייבמן אל מר שלמה סופר שמסכם שיחה שהתנהל בין השניים מתאריך 25.05.1948.

³⁵⁰ המילה "כבודו" במקור איננה מודגשת. הדגשה זו באה כדי להמחיש את הדרך שבה פנה מפקד המשטרה אל יו"ר ועדת המשטרה.

³⁵¹ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מענה מאת מר שלמה סופר אל ראובן שרייבמן מתאריך 25.05.1948.

מתחילים במפעל חדש וכולנו נתן בודאי את מיטב דעתנו ויכולתנו לעשותו טוב יותר".³⁵²

ההתכתבות המוצגת ממחישה את הקשר ההיררכי שהתקיים בין יושב ראש וועדת המשטרה, אל מול מפקד משטרת ירושלים, לא הייתה בהירות בין הנדרש והמחויב לבצע, לבין מרחב הסמכות של מפקד המשטרה.

בפנייה אחרת של מפקד המשטרה ליושב ראש וועדת המשטרה, ביקש מפקד המשטרה לציין, כי אין ביכולתה של המשטרה לפעול במלוא יכולתה לאור המצב הקשה בעיר, עקב המלחמה וכי יתכן שיתקבלו תלונות עקב הזנחה של המשטרה, תוכן הפנייה מובא בזו הלשון:

"אבקשו לרשום לפניו שמפאת קושיים טכניים שהעיר ירושלים סובלת מהם כעת, אין באפשרות חיל המשטרה לפעול במלא יכולתו בכל העניינים השוטפים. אני מביא את זה לתשומת לבו במקרה שתהיינה תלונות כתוצאה מהזנחה זמנית לרגל התלאות הנ"ל".³⁵³

פנייה זו מצביעה על התנהלות על פי מדרג פיקודי ברור תוך התייחסות לתוצאות אפשריות עתידיות וזאת מתוך רצון לפעול על פי מדיניות מתוקנת. עדות נוספת לפעילות על פי מדרג פיקודי ברור, ניתן לראות במכתב נוסף שנשלח ממפקד המשטרה ליושב ראש וועדת המשטרה:

"הנני מפנה את תשומת לבך לפסקה (ב) ממכתבך אלי מיום 28 לח"ז:--"יושב ראש וועדת המשטרה אחראי הלכה ולמעשה על ארגון המשטרה, תקציבה, מנויים, פטורים, והעברות ועל כל המדיניות היסודית של הביטחון הפנימי המבוצע ע"י כוח המשטרה" ... אני מוסר בזה את חוות דעתי מתוך אותה הסיבה שאדוני הזכיר בסוף מכתבו הנ"ל, ואני מקווה שאדוני יבחן את הדברים מחדש".³⁵⁴

מפקד המשטרה ציין את הבנתו, כי יושב ראש הוועדה אחראי למעשה על ארגון המשטרה, תקציבה, מנויים, פטורים, העברות וכל מדיניות יסודית של ביטחון הפנים שמבוצעת על ידי המשטרה. ובכל זאת, מבקש מפקד המשטרה, לבחון שינוי והרחבת הסמכויות של מפקד המשטרה בכל הקשור למינוי, נידוד ופיטורי שוטרים. פניה זו מעידה על התנהלות היררכית תקינה, למרות הניסיון מצדו של מפקד המשטרה להרחיב את סמכויותיו.

³⁵² את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מענה מאת ראובן שרייבמן אל מר שלמה סופר מתאריך 28.05.1948.

³⁵³ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מאת מר שלמה סופר אל יו"ר וועדת המשטרה מתאריך 30.05.1948.

³⁵⁴ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מאת מר שלמה סופר אל יו"ר וועדת המשטרה מתאריך 30.05.1948.

בישיבתה הראשונה של וועדת המשטרה שנערכה מספר ימים לאחר הקמת המדינה הוצגה תוכנית הקמת המשטרה לחברי הוועדה, והועברו הנחיות על ידי יושב ראש הוועדה לנוכחים, הנחיות בנוגע להתנהלות העתידית של המשטרה³⁵⁵.

את הביטוי למסגרת ההיררכית שהתקיימה בין וועדת המשטרה לפיקוד המשטרה כבר מתחילת הדרך, ניתן ללמוד מדבריו של מפקד המשטרה, בישיבה אשר עסקה בעניין הבקרה העתידית האמורה להתבצע, הוא ביקש מהגורמים המבקרים (וועדת המשטרה) לתת זמן הסתגלות עד הכניסה למסלול עבודה רגיל ומובן של העבודה המשטרית לפני קיום הבקרה³⁵⁶.

בישיבה נוספת של וועדת המשטרה שנערכה כחודש לאחר מכן, נפתחה הישיבה על ידי יושב ראש הוועדה, בסקירה על הפעולות שנעשו עד כה, תוך הבעת אי שביעות רצון מאיכות פעילותה של המשטרה וקציניה עד כה:

"מוסר סקירה על הפעולות שנעשו מאז הישיבה הקודמת. נפתחו כבר כל ארבעת התחנות אבל הן אינן פועלות כפי שצריך היה להיות, עקב המצב... אני רוצה לציין בזה שעוד טרם גילו כל קציני המשטרה את יכולתם ויוזמתם. מהם שלא הראו יוזמה מספקת ויכולת רבה בהקמת התחנה הנתונה לשיפוטו. כן ישנן עוד תופעות המראים חוסר עניין לעבודה אם מתוך אי יכולת או מתוך סיבות אחרות. עובדות אלו נמסרות כאן אך ורק לשם הדגשה כי הציבור רשאי לדרוש משטרה כהלכה ועלינו לדרוש מהקצינים יוזמה, ערות והבנה. בציבור רבה הערות לגבי המשטרה"³⁵⁷.

יושב ראש ועדת המשטרה לא חסך במילים כדי להסביר את מצבה של המשטרה, סוג זה של התנהלות ביטא את רצונו ודרישתו לתפקוד טוב יותר מצד מפקד המשטרה וקציניו.

מפקד המשטרה ענה ליושב ראש הוועדה באותה ישיבה:

"מר שרייבמן נגע ובצדק במצב השלילי, ברצוני כאן לציין את הדברים החיוביים. מאז הקמת המשטרה נפתחו על ידי מחלקת החקירות..."

מפקד המשטרה טען, כי יש צדק בדבריו של יושב ראש הוועדה לגבי התנהלות המשטרה עד כה, אך בנוסף, הוא ביקש לציין כי ישנם גם דברים חיוביים שנעשו על ידי המשטרה. מפקד המשטרה ראה לנכון לציין לחיוב את כמות התיקים הפליליים שנפתחו, ומנגד, ציין את המצב הקשה שהמשטרה שרויה בו, מצב של מחסור קשה באמצעים ומצב המלחמה בעיר שמקשה מאוד על פעולת המשטרה.

³⁵⁵ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. פרוטוקול ישיבת וועדת המשטרה מתאריך 18.05.1948.
³⁵⁶ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. פרוטוקול ישיבת וועדת המשטרה מתאריך 18.05.1948. עמ' 2.
³⁵⁷ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה ביום 18.06.1948.

בישיבה זו התנהל דו - שיח פיקודי שהיה קשור לאופן ניהול עבודת המשטרה, שבו הנוכחים בישיבה התעמתו עם עובדות מבלי ניסיון להתעלם או לפסוח על תקלות או אי שביעות רצון מתפקוד המשטרה, כל זאת במטרה לשפר את עבודת המשטרה ולהציבה באור חיובי יותר בעיני האוכלוסייה.

בעדות שמסר ראובן שרייבמן בשנת 1977 הוא התייחס ליחסי העבודה בהיותו כיושב ראש וועדת המשטרה לבין מפקד המשטרה, שלמה סופר:

"לסופר היו בהתחלה קשיים. הוא לא קיבל מרות אזרחית ממונה על המשטרה.

היו קצת צרות איתו, אבל לאט לאט הוא נכנס לתלם"³⁵⁸

כבר בישיבתה הראשונה של וועדת ירושלים לאחר הכרזת המדינה, עלתה סוגיית השבעת השוטרים החדשים, בסוגיה זו הנחה יושב ראש וועדת ירושלים, את יושב ראש וועדת המשטרה, שלא להשביע את השוטרים בשלב זה, הנחייה זו מעידה על הסדר הפיקודי שהתקיים בין הגופים³⁵⁹.

בישיבה נוספת של וועדת ירושלים הנחה יושב ראש וועדת ירושלים את יושב ראש וועדת המשטרה, כי בכל הנוגע להתנהלות המשטרה בהקשר להחרמות רכוש שנעשות על ידי ארגוני האצ"ל והלח"י מחנויות אזרחים, על המשטרה להתערב באירועים הללו ולהפסיקן לאלתר:

"תנובע למסור מקרים כאלה למשטרה"³⁶⁰

בישיבתה של וועדת ירושלים שנערכה מספר שבועות לאחר תחילת פעולתה של משטרת ירושלים התייחס דב יוסף להיררכיית הפיקוד והדגיש את אחריות וועדת ירושלים על המשטרה:

"...אצלנו מחויב הממונה על הביטחון הפנימי (יושב ראש וועדת המשטרה)"³⁶¹

לדאוג לדברים אלה היות והוא אחראי כלפי וועדת ירושלים, דהיינו כלפי

הציבור. מפקד המשטרה הוא פקיד שצריך לקבל הוראות מחבר וועדת

ירושלים"³⁶²

מכאן עולה כי התקיימה שרשרת פיקודית ברורה של מתן וקבלת הנחיות וביצוען, שהתחילה מיושב ראש וועדת ירושלים אל יושב ראש וועדת המשטרה ואל מפקד המשטרה.

יחסי העבודה בין הגופים תוארו בעיתון מעריב:

³⁵⁸ עדות ראובן שרייבמן מתאריך 01.12.1977. מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים(1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 336.

³⁵⁹ אמ"י - סימול תיק מס' ג/1/274. פרוטוקול ישיבת ועדת ירושלים מתאריך 17.05.1948.

³⁶⁰ אמ"י - סימול תיק מס' ג/1/274. פרוטוקול ישיבת ועדת ירושלים מתאריך 06.06.1948.

³⁶¹ התוספת (יו"ר וועדת המשטרה) לא קיים במקור - תוספת המחבר לעיון הקוראים לכוונתו של מר יוסף, דב בממונה על הביטחון הפנימי.

³⁶² אמ"י - סימול תיק מס' ג/1/274. דבריו של יוסף, דב מישיבת ועדת ירושלים. פרוטוקול מתאריך 09.06.1948.

"אגב שיחתנו של מר סופר נתברר עוד צד בלתי נורמאלי אחד של המשטרה בירושלים. בנוהג שבעולם הקובע את הרכבה של המשטרה, הממנה שוטרים ומעלה אותם בדרגה, המפטר שוטרים וקובע מידת רשלנותם וכו' אינו אלא קצין מפקח של המשטרה. לא כן בירושלים. כאן – וועדת ירושלים מינתה את מר ראובן שרייבמאן איש מפא"י ליושב ראש וועדת המשטרה והוא ממש "הפוסק האחרון" את מי למנות ומי לפטר, מי להוריד ומי להעלות בדרגה. כל החלטה של מפקח המשטרה אינה אלא בגדר של הצעה או "המלצה"..."³⁶³

כתבה זו פורסמה לאחר שיחה עם מפקד המשטרה, הכתבה לא החמיאה לסדר הארגוני של המשטרה. בכתבה נמסר כי הממצאים מגלים שיטת ניהול לא הגיונית בתוך משטרת ירושלים.

על פי הכותב, נהוג בעולם קובע שמפקד המשטרה אחראי להרכבה של המשטרה, מינוי שוטרים או פיטורים, העלאה בדרגה או הערכת יעילותם כשוטרים. וכאן מונה אדם פוליטי לתפקיד הממונה על המשטרה, ואותו אחד הוא "הפוסק האחרון" במשטרה, הוא מחליט את מי למנות ואת מי לפטר, וכל החלטה אחרת של המשטרה הינה בגדר המלצה בלבד.

מכתבה זו ניתן להסיק כי, דרך הניהול של משטרת ירושלים נגע לבעלי עניין בנעשה בירושלים, ומתוך כך עלתה הביקורת שהנעשה במשטרת ירושלים אינו ראוי, ושמשטרה אמורה להתנהל באופן שונה.

בהיבט האחר של הצגת העניין כסוגיה פוליטית, וזאת לאור השתייכותו של יושב ראש וועדת המשטרה למפלגת מפא"י, היבט זה לא ברור בהקשרו לניהול המשטרה, ולא נמצאו על ידי הקשרים פוליטיים אחרים שהעידו על התנהלות שונה או לא ראויה הקשורה לדעות פוליטיות או השתייכות למפלגה כזאת או אחרת.

³⁶³ יונה כהן, "ירושלים של מטה", מעריב, 29.07.1948. עמ' 2

פרק ו' – פעילותה של משטרת ירושלים מיום הקמתה

א. רקע

חלק זה של המחקר עסק בפעילות השגרה של משטרת ירושלים מיום הקמתה ופעילותה העצמאית כמשטרה ב – 14 למאי 1948 ועד ליומה האחרון ב – 3 לאוגוסט 1948, עם סיפוחה למשטרת ישראל.

פרק זה דן בהוצאה אל הפועל של תוכנית ההקמה של משטרת ירושלים, משלבי התכנון ועד לכינונה של המשטרה הלכה למעשה וביסוסה כחלק ממערכת איפית החוק בירושלים.

הדיון עסק בפעילותה המבצעית של המשטרה, ביצוע תפקידי המשטרה ואופן הטיפול בעבירות פליליות והניסיון למגר תופעות פשיעה מאותה תקופה. בנוסף לכך אחשוף את האופן שבו התנהלה המשטרה מבחינה, מוסרית ומשמעתית. אנסה לגבש תמונת מצב לאופן שבו נתפסה המשטרה כגוף שלטוני ואוכף חוק בעיני האוכלוסייה, ומידת השפעתה של המשטרה על האוכלוסייה וצמצום תופעות הפשיעה בעיר.

יומה הראשון של משטרת ירושלים החל בקבלת אגרת פקודת יום שנשלחה על ידי יושב ראש וועדת המשטרה והייתה מיועדת אל קציני, סמלי וטוראי משטרת ירושלים. המסר היה בזו הלשון:

"קצינים, סמלים וטוראים היום נפתח דף חדש בתולדותיכם כאנשי משטרה, בידכם הופקד גורלה של המשטרה העברית הראשונה בעיר הקודש. בעבודה בחריצות מסירות ונאמנות יוקם המפעל. בחברות תוך משמעת תחשלו את כח הביצוע של השליחות אשר הוטלה על כתפיכם!"³⁶⁴

ב. תופעות הפשיעה הנפוצות בירושלים בתחילת דרכה של המשטרה

אוכלוסיית ירושלים הייתה שרויה במצב של חוסר וודאות לגבי עתידה, תחושה זו גרמה להרגשת "אין דין ואין דיין", זאת בנוסף למציאות המלחמתית ששררה בעיר. במציאות זו, התפתחו בעיר תופעות פשיעה כמו ביזה, גניבה, רוכלות "שוק שחור" ועוד. אחת מהתופעות הנפוצות ביותר שהעסיקה את הנהגת העיר והמשטרה הייתה תופעת הביזה. משמעות תופעה זו, הינה לקיחת רכוש שננטש על ידי בעליו עקב נסיבות התקופה על ידי אנשים שאינם בהכרח עבריינים. תופעה זו שכיחה בעיקר בימי מלחמה

³⁶⁴ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. אגרת מתאריך 15.05.1948 לשוטרי משטרת ירושלים.

ואסונות גדולים הגורמים באופן זמני לסוג של אנארכיה וחוסר שליטה באוכלוסייה כשידי השלטונות עסוקות בפעילות קריטיות אחרות או במצב של חוסר שלטון וכוחות אכיפה. הערבים, בתקופת מלחמת העצמאות, נטשו את בתיהם ורכושם בעיקר במקומות שהיו קרובים לריכוזי אוכלוסייה יהודית. לאור כך, ובשל גודלה של התופעה וחומרתה הוטלה האחריות על הרכוש שננטש על גוף שמונה על ידי הפיקוד העליון של ה"הגנה". גוף זה אוחד לאחר מכן עם ועדה אחרת שהתעסקה ביחס לאוכלוסייה הערבית, מתוך כך נוסדה המחלקה לענייני ערבים. בתחילה דרכה של המחלקה, פעילותה העיקרית הייתה מניעת הביזה של הרכוש הערבי שננטש על ידי הצבת מפקחים ושומרים.³⁶⁵

משרד המיעוטים החל לטפל בסוגיית הרכוש הנטוש מיד עם הקמת המדינה, אך בשל חשיבות והיקף הבעיה הוקמה בראשית יולי 1948 וועדת שרים לטיפול בסוגיה זו. בוועדה זו היו חברים בין השאר דוד בן גוריון ומשה שרת. וועדה זו הייתה כפופה למשרד האוצר שבתוכה נוסד משרד האפוטרופוס על הרכוש הנטוש.³⁶⁶

לתופעת הביזה נדרשים ארבעה גורמים משתלבים: זמינות של בוזזים, זמינות של סחורה שננטשה וניתנת לביזה, העדר ריסון ותרבות חברתית מתירה. כל אחד מגורמים אלו יכול להיות מובן מאליו, אך שילובם של כל הארבעה חיוני ליצירת תופעת הביזה.³⁶⁷

במצבה של ירושלים באותה תקופה ניתן להעיד על קיומם של מאפיינים אלו, בדגש על העדר הריסון בעיר בעקבות היותה של המשטרה חלשה וחסרת אמצעים. את תופעת הביזה ניתן לחלק לשני סוגים: הסוג הראשון, הפקעת רכוש שמתבצע על ידי צבא בעת מלחמה, הפקעה זו נוטה לרוב לקבל את לגיטימיות השלטון והתושבים הואיל ומטרות המלחמה חשובות יותר למדינה או לשלטון. יחד עם זאת, הפקעת רכוש בעת מלחמה על ידי חיילים ללא אישור או סמכות נחשבת לפעולה בלתי חוקית ולמעשה נתפסת כמעשה ביזה. תופעה זו ארעה עוד משחר ההיסטוריה בעת שצבאות התקדמו בלחימתם והתקיימו מרכוש ומזון השטח הנכבש. הסוג השני, ביזה שמתבצעת על ידי אזרחים שלא בהכרח מנהלים אורח חיים עברייני, אשר מנצלים את המצב בו השלטון רופף או לא קיים כלל כדי לבזוז רכוש לצורך הישרדותם או לעשיית הון לעצמם על ידי מכירת הרכוש בעיקר ב"שוק השחור".³⁶⁸

³⁶⁵ גולן, ארנון. תפיסת קרקע ערבית על ידי ישובים יהודים. *קתדרה* (1992) 63: עמ' 125.

³⁶⁶ שם, עמ' 133.

³⁶⁷ Roger Mac Ginny, Looting in the Context of Violent Conflict: A Conceptualization and Typology, *Third World Quarterly*, Vol. 25, No. 5 (2004), pp 861

³⁶⁸ "שוק שחור" – משמעות התופעה באופן כללי מעידה על קיום פעילות כלכלית ועסקית שאינם חוקיים עקב הגבלת השלטון על מסחר בסחורות מסוימות, או שמחירם של אותם מוצרים חיוניים הוגבל. לא מדובר במוצרים שאסורים באופן כללי במסחר כמו סמים וכיוצא בזה. מדובר בסחורות ומוצרים שנהוצים לקיום התושבים והימצאותם היה חסר באותה תקופה. שמה של התופעה מעיד על תוכנה, מדובר בעסקאות שנסחרות מהשלטון ומגורמי האכיפה ונעשות במחשכים.

ביזה בתקופת מלחמה או אסון נעשית בעיקר על ידי עבריינים שמנצלים את ההזדמנות בה אין גוף שישמור על רכוש האזרחים. יחד עם זאת, בזמנים כאלו נפוץ שגם אנשים רגילים מן השורה, שאינם מנהלים אורך חיים עברייני מצטרפים לביזה, תוך שהם מצדיקים את מעשיהם מסיבות שונות.

עדות לכך נמצא בספרה של ציפורה פורת³⁶⁹ "מכתבים מירושלים":

"אני עושה את הדברים הנוראים ביותר מבלי לייסר את עצמי, כמו למשל לפשפש, לא מתוך זדון אלא מתוך כורח, בתוך איי חורבות של צריף ערבי בחיפוש אחר מיטה, שולחן או משהו אחר שניתן לקרצף אותו ולהשתמש בו במרפאה המאולתרת שלי. אתה מפסיק לחשוב על הערבים המתים אשר בבתיהם ובחפציהם אנחנו עושים שימוש, אלא ביהודים המתים החברים, האבות"³⁷⁰.

תיאור זה נותן הצצה למציאות החיים שהייתה בירושלים בתקופת המלחמה, הפקעת רכוש שננטש על ידי תושבים ערבים עקב המלחמה והשימוש שנעשה ברכוש זה לצורך קיום הצבא והמשך פעילותו.

בימים הראשונים שלאחר כיבוש שכונת קטמון, נערכו בה מסעות ביזה. מסעות ביזה אלו בוצעו על ידי תושבי ירושלים היהודים, בניהם היו גם לוחמים³⁷¹.

במקרה אחד, אישה יהודייה נעצרה על ידי חיילי ה"הגנה" כשברשותה נמצאו רהיטים שנלקחו מבתי נטושים, כדי להצדיק את מעשייה וחפותה טענה האישה, כי היא תושבת העיר העתיקה, במין נימת הצדקה למעשייה, אמירה זו ממחישה את המצוקה שבה היו שרויים תושביה היהודים של הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים. בסוף חודש מאי 1948 לאחר נפילת הרובע היהודי, הגיע המון יהודי שנמלט מהרובע היהודי אל האזורים שנכבשו על ידי ה"הגנה". תושבים אלו סיפרו לחיילי ה"הגנה" על מעשי השוד שביצעו הערבים בבתי היהודים ברובע. בהגיעם לאזורים שנכבשו על ידי ה"הגנה" הם חיפשו בתי ערבים שננטשו על מנת להשתכן בהם, וכן לקיחת רכוש ערבי שנשאר באזור שנכבש³⁷².

תיאור מעשי הביזה:

"בחוץ היה מרדף אחרי השלל בכל עוזו. אנשים, נשים וילדים התרוצצו אנה ואנה כעכברים מסוממים. אסף אדם ערימת שלל הניחה והלך להמשיך לאסוף."

³⁶⁹ פורת ציפורה – נערה אמריקאית שהגיעה ארצה בשנת 1947 ללימודים באוניברסיטה העברית ונקלעה למלחמה בירושלים. מכתביה של ציפורה שנשלחו בעת המלחמה אל משפחתה תורגמו לעברית ונכרכו לספר.

³⁷⁰ פורת, ציפורה. **מכתבים מירושלים**. תל אביב (1998): הוצאת צ'ירקובר. עמ' 172.

³⁷¹ איתמר רדאי, קריסתו ועקירתו של מעמד הביניים הבורגני בערבי פלסטיני ב-1948. שכונת קטמון – מקרה מבחן. בתוך בר-און, מרדכי. מאיר, חזן. (עורכים). **עם במלחמה**. קובץ מחקרים על החברה האזרחית במלחמת העצמאות. ירושלים (2006): יד יצחק בן צבי. עמ' 369.

³⁷² גורן, יאיר. **כוזרי בירושלים – מזיכרונותיו של אחד מתושביה של ירושלים וסיפורים אחרים שנושאים הוא מלחמת העצמאות**. תל אביב (1997): אילן. עמ' 250.

מיד באו אחרים ונטלו מן הערימה שאסף הוא, את כל שהתאוו לו. רבים היו שרבו על פריט זה או אחר בערימה כזו, או על מספר פריטים, ועד שפך דם הגיעו. היו שערמו ערימת שלל, והעמידו אחד מילדיהם לשמור על ערימת השלל שאספו ומיהרו לאסוף עוד. אחרים נטלו את שנטלו, הביאום לדירה בה תפסו כבר חזקה, השאירו בה את אחד הזקנים או אחת הזקנות, לשמור על חזקתם בדירה ועל האוצרות שהם כונסים שמה"³⁷³.

מראות אלו היו קשים לצפייה לחלק מהתושבים שראו בתופעת הביזה כמעשה בושה וכאובדן צלם אנוש, תופעה שנדמה שהייתה רחוקה מתרבותם של היהודים כעם. היו בקרבם אנשים שייתכן ולחץ המצור ויצר ההישרדות שהניעם למעשים אלו, אך היו בניהם גם את אלו שמניעם היה הרצון לרווח קל תחת נסיבות הזמן והמקום. יצחק בן צבי³⁷⁴ תיאר לאחר ביקורו בשכונת קטמון בירושלים כיצד ראה במו עיניו את מעשי השוד והביזה שנעשו על ידי יהודים "הגונים" כביכול שראו במעשי הביזה והשוד כדבר טבעי ומותר:

"בביקורי ביום שלישי ט"ז באייר בקטמון ובשאר השכונות שנכבשו על ידינו מידי הערבים, הייתי עד ראייה לשוד ולביזה מצד יהודים "הגונים" שרואים את מעשה השוד כדבר טבעי ומותר"³⁷⁵.

בהמשך, טען יצחק בן צבי, כי יש להבדיל בין החרמת חפצים שנתפסים כהכרחיים למאמץ המלחמתי על ידי הצבא, לבין הפקעת רכוש וחפצי מותרות אשר נעשה בהם שימוש על ידי הצבא לנוחיותו, כפי שהובא לידיעתו. לטענתו, מעשים אלה פוגעים במורל הצבא ומוסריותו. לדעתו, יש להעניש בחומרה את קציני הצבא שעושים שימוש בחפצי מותרות אלו לטובתם וזאת כדי לתת דוגמה לאזרחים שימנעו מכך גם הם.

כיבושן של השכונות הערביות כמו: קטמון ובקעה לווה גם במעשי ביזה על ידי לוחמים:

"בקטמון פרצו החברה לבתים ועטו על מכשירי רדיו, כלים הדורים וכיו"ב. קשה לשער איזה עושר רב נמצא בכל הבתים המרובים הללו. תאוות הרכוש הקיפה את כולם... אכן כאן מתחיל המדרון המוסרי והאנושי"³⁷⁶

³⁷³ גורן, יאיר. כוזרי בירושלים – מזיכרונותיו של אחד מתושביה – מגנייה של ירושלים וסיפורים אחרים שנושאים הוא

מלחמת העצמאות. תל אביב (1997): אילן. עמ' 250.

³⁷⁴ יצחק בן צבי – (24 בנובמבר 1884 – 23 באפריל 1963) היה נשיאה השני של מדינת ישראל, חלוץ בתקופת העלייה השנייה, היסטוריון ומראשי תנועת העבודה בארץ - ישראל. בין תפקידיו הציבוריים היה ממייסדי "פועלי ציון", יו"ר הוועד הלאומי, חבר ועד הקהילה בירושלים וחבר הכנסת מטעם מפא"י. כחוקר עסק בתולדות עם ישראל וארץ - ישראל והתמקד בחקר קהילות ישראל השונות, בראשן עדות המזרח. נבחר שלוש פעמים לכהונה כנשיא מדינת ישראל.

³⁷⁵ אמ"י - סימול תיק מס' 56/278/ג – תיק רכוש משטחי כיבוש. מסמך מתאריך 27.05.1948 מאת יצחק בן צבי בנוגע למעשי השוד והביזה בקטמון.

³⁷⁶ ציטוט מיומנו של משה סלומון, מפקד פלוגה במלחמת העצמאות אשר נפצע ומת מפצעיו בהתקפה על שער יפו ב - 18 למאי 1948. בתוך שירן, אסנת. יהודים וערבים במאבק על ארץ ישראל: מחקרים ותעודות. סדרה עלי זית וחרב כרך ו' תל אביב (2006): משרד הביטחון. עמ' 163

בישיבת ועדת ירושלים התייחסו נציגי הוועדה בכובד ראש לנושא הביזה, בעיקר לאור חומרת מעשי הביזה שבוצעו על ידי חיילי ה"הגנה" וארגוני האצ"ל והלח"י.
מעשי ביזה אלה כללו החרמת ציוד ומזון מחנויות של ערבים ברחוב יפו ובשכונת פאג'י שבהם פרצו הלוחמים לבתים פרטיים ולקחו משם מכול הבא ליד. באותן נסיבות הייתה בעיה להבדיל בין החרמת רכוש לגיטימית לבין ביזה לצורך אישי על ידי החיילים.
התייחסות נוספת לארגון האצ"ל ולמעשי ההחרמה מצידם עלה בישיבת וועדת המשטרה, בישיבה זו התייחס, מפקד משטרת ירושלים לנושא השוד והביזה:

"בשטח המלחמה נגד שוד כבר נאחר³⁷⁷ הרבה. הייתי עד ראיה בכמה מקרים ונוכחתי עד כמה אפשר למנוע ע"י פעולת משטרה רגילה שוד וסחיטה. כאשר מופיע איש "הגנה" להחרים הרי הוא מופיע עם אישור מוסמך ואז אין זה שוד אלא החרמה חוקית ורגילה. הייתי עד כיצד פרצו אנשי אצ"ל לחנות וכיצד הופסק השוד ע"י התערבות נבונה במקום...".³⁷⁸

לטענת מפקד משטרת ירושלים, אחד מתפקידיה של המשטרה, הוא למנוע מעשי שוד וסחיטה, אך במקרה של ארגוני האצ"ל והלח"י, מעשים אלו מקבלים מימד פוליטי ועל כן דינם הינו כדין ארגון ה"הגנה":

"אמנם אני מוצא שמתפקידיה של המשטרה האזרחית למנוע כל שוד וסחיטה. אבל פעולות שוד הנעשות ע"י ה"פורשים" נראים לפעמים כעניין פוליטי היות וארגוני ה"פורשים" כאלו מוכרים ע"י המוסדות ובצורה זו אין המשטרה יכולה על פי רוב להתערב. מן הראו שנקבל הוראות ברורות בעניין זה. כשם שארגון ה"הגנה" מחרים דברים שונים הנדרשים למאמץ המלחמה כך יש לדעת גם רשות לארגוני ה"פורשים" לעשות".³⁷⁹

מדבריו של מפקד משטרת ירושלים ניתן להבין, ששטריו נאלצו להתמודד עם עבירות החרמת הרכוש שהתבצעו על ידי כוחות האצ"ל והלח"י וזאת למרות שלדעתו אין זה מן הראוי לפעול נגדם.

לארגון ה"הגנה" היה קיים אישור להחרים רכוש שנועד למאמץ המלחמתי מטעם פיקוד החיל, ובכך מעשי ההחרמה שלהם היו חוקיים. המשטרה טענה כי נגד ארגוני האצ"ל והלח"י יש להימנע מאכיפה בגין מעשי החרמת הרכוש שנעשו על ידם ללא אישור עקב האישור שניתן לארגון ה"הגנה" לביצוע החרמות רכוש לטובת המאמץ המלחמתי, שכן גם ארגוני האצ"ל והלח"י השתתפו באותו מאמץ מלחמתי. ארגוני האצ"ל והלח"י לא זכו

³⁷⁷ מקריאת הטקסט ניתן להניח כי המילה "נאחר" נכתבה בטעות סופר והכוונה הייתה ל"נעשה".

³⁷⁸ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה עמ' 3 ביום 18.06.1948.

³⁷⁹ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה עמ' 2 ביום 18.06.1948.

לכל סוג של תמיכה או מימון בכדי להתקיים, כמו סיוע באוכל או ביגוד, סיוע שלו זכו לוחמי ארגון ה"הגנה".

באותה ישיבה הוחלט כי לוחמי האצ"ל והלח"י יאלצו להתחייב שלא לפעול על דעת עצמם ולהחרים ללא רישיון³⁸⁰.

ארגון האצ"ל ומפקדיו פעלו למיגור תופעת החרמת רכוש שנעשתה שלא באישור ואיימו בהעמדתם לדין צבאי של לוחמי הארגון שבידיהם ייתפס רכוש גנוב:

"ניתנת בזו אזהרה חמורה כי חיילים שימצאו מחזיקים ברשותם, בלי רשות

לכך, רכוש שאינו שייך להם, יועמדו בפני בית דין צבאי"³⁸¹.

מפקד משטרת ירושלים ביצע הבחנה ברורה וחדה בהתייחסותו לתופעה מעשי הביזה כשמדובר היה בהחרמת רכוש על ידי ארגוני הלוחמים כחלק מהמאמץ המלחמתי, לבין ביזה שנעשתה שלא על ידי ארגוני הלוחמים.

פעולות ה"הגנה" נגד ארגוני האצ"ל והלח"י בתחום החרמת הרכוש תועדו בעיתונות, במסיבת עיתונאים שערך מפקד המחוז התייחס לנושא:

"לשאלה על הפעולה של ההגנה נגד הלח"י בטאלבייה – אמר המפקד: זוהי

פעולה רגילה נגד מעשי שוד"³⁸²

החרמת הרכוש הייתה חייבת להיות מתואמת על ידי קצין החרמות, רק לו הייתה את הסמכות לתת אישור על החרמת רכוש לטובת המאמץ המלחמתי:

"מפקדת המחוז בירושלים פרסמה כרוז לקהל לשתף פעולה עם משטרת

ירושלים, עם המשטרה הצבאית ועם כוחות הביטחון למניעת שוד וביזה ולמען

הסדר בירושלים. כל החרמה שלא על ידי קצין החרמה מוסמך, תחשב כמעשה

שוד. כל התושבים מצוים להודיע לשלטונות על כל מקרה של החזקת דברי שוד

ורכוש גנוב"³⁸³

דוגמה להחרמת רכוש על ידי חיילים נמצא במכתבו של תושב העיר שמוען למושל הצבאי של ירושלים, במכתב זה ציין האזרח, כי מכוניתו נגנבה מחניית ביתו בשכונת רחביה. בעקבות תלונתו, החלה המשטרה בחיפושים אחר רכבו, החיפושים לא העלו דבר. חודשיים לאחר הגניבה מצא המתלונן בעצמו את רכבו כשהוא צבוע בצבע צבאי ונהוג על ידי לוחמי הפלמ"ח. המשטרה הצבאית שנקראה להגיע למקום הכריחה את לוחמי הפלמ"ח להביא את מכוניתו של התושב למגרש המשטרה הצבאית. טענתו

³⁸⁰ אמ"י - סימול תיק מס' 1/274/ג - תיק וועדת ירושלים. פרוטוקול ישיבת הוועדה מתאריך 27.05.1948.
³⁸¹ מזב"י - סימול תיק כ - 4 - 3/9 מתוך ארכיון אצ"ל. מכתב מאת השליש הראשי של גדוד 6 של האצ"ל אל מפקדי

הפלוגות מתאריך 17.07.1948.

³⁸² "מצבנו הצבאי בירושלים" דברי דוד שאלתיאל, עיתון הצפה. מתאריך 16.06.1948. עמ' 2.

³⁸³ "למניעת השוד בירושלים", עיתון על המשמר. מתאריך 24.06.1948. עמ' 1.

הייתה כי מאז מציאת הרכב עברו כבר כארבעה שבועות, והוא טרם קיבל את רכבו בחזרה.³⁸⁴

הדרך שבה בוצעה החרמת רכוש ניתן ללמוד מציטוט זה, במקרה זה ההחרמה בוצעה על ידי ארגון האצ"ל:

"...לפני כמה ימים, הופיעו כמה מחיילי האצ"ל, ושלא בנוכחותי, פרצו לחנות ולקחו מכל הבא ליד, כלים, חומר, מכשירים, וכו' וכו'. ... בשווי של 212 לא"י... וכעת, אנא אדוני המפקד, איפה תוכלנה שתי המשפחות להתקיים, כעת שהחנות כמעט ריקה, בלא כלים, בלא חומר, וגם כסף אין לקנות כלים חדשים..."³⁸⁵

רכוש זה שהוחרם על ידי לוחמי האצ"ל הוחזר כחודשיים לאחר מכן, אל צבא הגנה לישראל, הרכוש נמצא בבית מלאכה של ארגון האצ"ל שהועבר לרשות הצבא עם התפרקות האצ"ל בירושלים.³⁸⁶

תופעת הביזה לא הייתה רק בשכונות הערביות שבתייהם ננטשו, התופעה התרחשה גם בשכונות היהודיות שתושביהן ברחו מחמת ההפגזות.³⁸⁷

בעדותו של ישורון קשת³⁸⁸ עלה כי רוב הציבור לא הצליח לכבוש את יצרו ולהימנע מלהשתתף במעשי הביזה. בספרו כתב ישורון קשת על אספוסוף יהודי ששדד רהיטים וחפצים מבתים ריקים של אנשים ברחוב בן יהודה שנמצאו בטיפול רפואי בבית חולים עקב מעשה חבלה שאירע במקום.³⁸⁹

אירועי שוד בתים של ערבים בשכונת שיח באדר טופלו על ידי אנשי "משמר העם" אשר נקראו למקום כדי למנוע את מעשי הביזה והשוד, והוכו על ידי האוכלוסייה המקומית.³⁹⁰ ישורון קשת כתב ביומנו שמנהג הביזה הרחיב את היקפו עד כדי כך שילדי שכונות העוני בירושלים במסגרת כנופיות עסקו גם במלאכת ביזה של שיירות המזון שעלו לירושלים ושוארגנו על ידי המדינה כדי להקל על המצור בעיר והמחסור במזון ואמצעים.³⁹¹

³⁸⁴ אמ"י - סימול תיק מס' ג/34/275 - מכתב אישי. מכתב מתאריך 22.09.1948 מאת י.ל. רוקח אל המושל הצבאי לירושלים.

³⁸⁵ מזב"י - סימול תיק כ - 4 - 11/9 מתוך ארכיון אצ"ל. מכתב מאת לאה פרנקו אשתו של המנוח יחזקאל פרנקו שבבעלותו הייתה מסגריה אל מפקד האצ"ל בירושלים. מתאריך 26.08.1948.

³⁸⁶ מזב"י - סימול תיק כ - 4 - 11/9 מתוך ארכיון אצ"ל. מכתב מזכירות מפלגת החרות אל צבא הגנה לישראל מתאריך 27.10.1948.

³⁸⁷ שפירא, אניטה, תש"ח בירושלים: יומנים מכתבים והיסטוריה. **עיונים בתקומת ישראל**, כרך 21 (2011) עמ' 242.

³⁸⁸ **ישורון קשת** - היה משורר עברי, מסאי, מתרגם ומבקר ספרות ואמנות, שפעל בארץ - ישראל, טרום תקופת המדינה ולאחר הקמתה. ישורון כתב ספרים רבים, בין ספריו כתב גם את הספר: בירושלים הנצורה, יומנים מן העורף. ספר זה מתעד את הלך הרוח והמציאות בתקופת המלחמה בירושלים.

³⁸⁹ קשת, ישורון. **בירושלים הנצורה - יומנים מן העורף**. ירושלים (1973): הוצאת ראובן מס עמ' 75.

³⁹⁰ זיידנר אסתר - **האוכלוסייה היהודית בירושלים במצור 1948**. עבודה לקבלת תואר מוסמך. אוניברסיטת חיפה 2000.

עמ' 41.

³⁹¹ קשת, ישורון. **בירושלים הנצורה - יומנים מן העורף**. ירושלים (1973): הוצאת ראובן מס עמ' 117.

בשכונות המעורבות שנכבשו עם צאתם של הבריטים, ניתן היה לראות באור יום משאיות עמוסות חפצים ורהיטים שהוצאו מבתי שנטשו על ידי יושביהם, הציבור שחזה בנעשה והיה מודע לתופעת הביזה לא ניסה להפסיק את התופעה³⁹². לאור התרחבות הביזה והשוד בירושלים הלך וגבר החשש להיווצרות אנארכיה ואיבוד המשמעת והסדר החברתי בעיר מצד האוכלוסייה. בשל כך, התקיים הצורך בנקיטת צעדים קיצונים כדי להרתיע את האוכלוסייה והחיילים מלעסוק בביזה וכדי לשמור על מוסר הצבא והחברה. מברק בנושא זה נשלח על ידי דוד בן גוריון לדוד שאלתיאל שמציין את הצעדים שיש לנקוט כדי לחסל את התופעה:

"תלונות קשות על מעשי שפלות מתרבות והולכות. עליכם לאחוז באמצעים חמורים ולהטיל עונשים קשים עד ירייה בעד מעשים נבזים אלה. תודיעו מה אתם עושים לשם כך."³⁹³

הנחיה זו של דוד בן גוריון תורגמה למחרת היום לשיתוף פעולה מבצעי של כוחות ה"הגנה" ומשטרת ירושלים למניעת ביזה, הנחייתו של יושב ראש וועדת ירושלים לכוחות הפועלים בנושא הייתה:

"קבלנו שדר מה' בן גוריון, בו הוא מודיע לנו על הוראה שהוא נתן לך "לאחוז באמצעים חמורים ולהטיל עונשים קשים עד ירייה" בעד מעשי השוד הנעשים בירושלים. בקשר עם אזור קטמון ששחררת מלהיות אזור צבאי לפני כמה ימים, הטילה ועדת ירושלים על חברה, ה' שרייבמן, לטפל בבעיה באותו האזור. הוא ישמח לתאם פעולה עם כוחותיך באזור זה בבעיה הנדונה, וביקשתי ממנו לבוא בקשר עם מפקדתך בנדון זה."³⁹⁴

הוראת דוד בן גוריון פורסמה גם בעיתונות הארצית כאזהרת מפקד העיר ירושלים, פקודה שכל מי שייתפס במעשי ביזה יירה במקום³⁹⁵. ועד הקהילה העברית³⁹⁶ פנה ליושב ראש וועדת המשטרה בעניין מעשי השוד והביזה בקטמון, ונענה על ידו כי הוקמה במקום תחנת משטרה שמונה כ – 30 שוטרים בראשות קצין ובנוסף לכך משמרות מטעם "משמר העם" כדי לטפל בתופעה ובתלונות³⁹⁷.

³⁹² קשת, ישרון. **בירושלים הנצורה - יומנים מן העורף**. ירושלים (1973): הוצאת ראובן מס עמ' 116.
³⁹³ אמ"י - סימול תיק מס' ג/56/278 - תיק רכוש משטחי כיבוש. מברק מתאריך 03.06.1948 מאת בן גוריון אל ההנהלה

בנוגע למעשי השוד והביזה.

³⁹⁴ אמ"י - סימול תיק מס' ג/56/278 - תיק רכוש משטחי כיבוש. מברק מתאריך 04.06.1948 מאת יוסף, דב אל ממ"ז ירושלים דוד שאלתיאל בנוגע למעשי השוד והביזה בקטמון ושיתוף פעולה בין המשטרה ל"הגנה".

³⁹⁵ "אזהרת מפקד ירושלים", **ידיעות אחרונות** מתאריך 06.06.1948. עמ' 3

³⁹⁶ **ועד הקהילה העברית** - ועד זה מונה על ידי הוועד הלאומי בכדי לטפל בענייני השוטפים של העיר במקביל לעירייה ושלטון המנדט. ועד זה עסק במגוון פעילויות כמו נושא החינוך, מתן הלוואות ועזרה סוציאלית. הוועד היה חייב בדיווח על היקף פעילותו לשלטון המנדט ולוועד הלאומי. תקציב הוועד ניתן על ידי הוועד הלאומי ועל ידי שלטון המנדט.

³⁹⁷ את"ה - תיק 30/19 מבנה משטרה. מכתב לוועד הקהילה העברית מאת ראובן שרייבמן מתאריך 08.06.1948.

כמענה משטרתי לתופעת השוד והביזה הנחה סגן מפקד משטרת ירושלים את מפקד התחנה המרכזית, לשלוח שוטרים מזוינים לאזור רחוב בן יהודה ורחוב יפו, כדי למנוע את מעשי השוד מהחנויות באזור. בהמשך להנחיה זו נמסר, כי על השוטרים לבלוט בנוכחותם במקום כדי לתת ביטחון לבעלי החנויות לפתוח את חניותיהם מבלי לחשוש, ובמקרה שבו יגיעו אנשים ללא אישור להחרים סחורה ימנעו זאת השוטרים בכל תוקף³⁹⁸.

בעדות לוחם "הגנה", נכתב, שבחודש יוני 1948 נשלח ביחד עם קבוצה של חברי "משמר העם" לסייע לשוטרי תחנת משטרת רחביה בביצוע סיורים בתחום התחנה. במהלך סיורים אלו נתקלו לא פעם בבוזזים שחיפשו בבתים נטושים של ערבים ונטלו לעצמם כל מה שנמצא ראוי. לדבריו, הבוזזים נחלקו לשני סוגים: הסוג הראשון היו יהודים ישרי דרך שנתפתו לביזה בהשפעת המצב, הטיפול באלו היה קל והסתיים בצעקה לעברם ואלו היו זורקים את כל שללם ונמלטים מהמקום. הסוג השני של הבוזזים היו אנשי העולם התחתון כדבריו, את אלו היו עוצרים ומביאים לתחנה והם אף קיבלו עונשי מאסר³⁹⁹.

פעולות מיגור תופעת הביזה והשוד לא תמיד צלחו ולא היה קל לעקור ממציאות התקופה כפי שעולה מדבריו של יצחק בן צבי בישיבת הממשלה ב – 24.06.1948:

"אולי פה דברו (או לא דברו) על חיזיון מכאיב מאוד בירושלים, בתוך השכונות המרובות, אשר חיילנו הצליחו לכבוש, לכבוש בנס ממש - החיזיון של השוד. הדבר הזה לא פסק. הוא הכניס דמורליזציה. ... האצ"ל התחיל בדבר, אבל הוא התפשט גם בין אנשים הגונים. יש להפסיק את הדבר הזה בכל תוקף. אני יודע שהיו פקודות להפסיק, אך אני יודע גם שהדבר לא בוצע, כי אין כוח כשר בשביל זה"⁴⁰⁰.

המשטרה הצבאית ובתי הדין פעלו למיגור תופעת הביזה על ידי מתן עונשים לעברייני הביזה ליצירת הרתעה בקרב האוכלוסייה:

"אמצעים חמורים ננקטו בימים האחרונים נגד שדידת רכוש האויב בירושלים. המשטרה הצבאית ערכה חיפוש בדירותיהם של עשרות חשודים, הרכוש שהמחזיק בו לאיכול היה למסור פרטים מניחים את הדעת על מוצאו – הוחרם.

³⁹⁸ אצ"מ – תיק J3/96 – מכתב למפקד תחנת מרכזית מאת סגן מפקד משטרת ירושלים מתאריך 16.06.1948.

³⁹⁹ עדות איש "הגנה" שנלקחה מתוך עלון ארגון חברי ה"הגנה". מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי

בירושלים לדורותיו. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 224.

⁴⁰⁰ אמב"ג – פריט מס' 6087. פרוטוקול ישיבת מועצת המדינה הזמנית מתאריך 24.06.1948 – תיק פרוטוקולים יוני 1948.

דברי יצחק בן צבי בישיבה זו.

הנאשמים הובאו לדין לפני השופט ד"ר שטולץ, אחדים זוכו ואחדים נידונו לתקופות מאסר שונות – בין שבוע ימים ושישה חודשים⁴⁰¹

תופעה נוספת שהתפתחה בעיר הייתה תופעת "השוק השחור", תופעה זו במהותה הינה ביצוע עסקאות מכירה של מוצרי צריכה בסיסיים שהיו חיוניים להשרדות התושבים עקב המצור הכבד ששרר בתקופת המלחמה מכירה זו התבצעה בניגוד להנחיות וועדת ירושלים שפיקחה על מכירת מוצרים אלו כדי למנוע את הפקעת המחירים שנוצרה עב המחסור ששרר בעיר⁴⁰².

ב"שוק השחור" נמכרו חפצים שנגנבו באירועי שוד וביזה, בנוסף למוצרים ומצרכים אשר אורגנו על ידי הנהגת המדינה בשיירות אשר יצאו מכל חלקי הארץ והיו מיועדים לתושבי ירושלים ומצאו את דרכם ל"שוק השחור" על ידי .

מצרכים אלו נלקחו או נגנבו על ידי גורמי פשיעה וגורמים אחרים ונמכרו לאחר מכן ב"שוק השחור".

תופעת ה"שוק השחור" נתפסה בעיני האוכלוסייה כתופעה כאובה שנבעה מנסיבות התקופה וכתוצאה מהלחימה והמצב הביטחוני המתמשך בעיר, התופעה העיקה על האוכלוסייה וגרמה לאי שוויון בין התושבים שהיו בעלי יכולת כלכלית טובה ויכלו להרשות לעצמם את קניית מוצרי המחייב ב"שוק השחור" לבין אלו שהיו בעלי יכולת מועטה ועל כן סבלו מחרפת רעב. התופעה גרמה לכך שמחירים של מצרכי מזון, הרקיע שחקים ובכך נפגעו מחוסרי היכולת ונמנע מהם מצרכים בסיסיים שנועדו לקיומם⁴⁰³.

תופעת ה"שוק השחור" יצרה את תופעת אגירת המזון החיוני ושמירתו במחסנים נסתרים בכדי למצוא את הזמן הנכון להוציאו למכירה במחירים גבוהים עקב המחסור שנגרם ודרישת השוק שנוצרה למוצרים אלה בגלל אגירתם, במעשים אלו הפרו המעורבים את חוקי חלוקת המזון והנחיות וועדת ירושלים⁴⁰⁴.

משטרת ירושלים לא הקלה ראש בטיפול בתופעה זו ויצאה למבצעים רחבי היקף בכדי למגר את התופעה:

"...יצאו שלשום קרוב לחצות למעלה מחמישים שוטרים בפיקודו של עוזר מפקד המשטרה אזרח מור, לפעולות סריקה נגד המסחר הבלתי חוקי בבשר

⁴⁰¹ זאב לקוויר - "אמצעים נגד ביוזה" על המשמר. תאריך 25.06.1948. עמ' 1.
⁴⁰² אברהם דורון, חיי יום-יום בירושלים של תש"ח. בתוך נאור, מרדכי (עורך). ירושלים בתש"ח. סידרת עידן. ירושלים (1982) : יד יצחק בן צבי. עמ' 152.
⁴⁰³ שפירא, אניטה, תש"ח בירושלים: יומנים מכתבים והיסטוריה. עיונים בתקומת ישראל, כרך 21 (2011) עמ' 227.
⁴⁰⁴ זיידנר, אסתר - האוכלוסייה היהודית בירושלים במצור 1948. עבודה לקבלת תואר מוסמך אוניברסיטת חיפה 2000. עמ' 45.

**'שחור' ושחיטה 'שחורה'... השוטרים טוענים שפעולות אלה שהוכתרו בהצלחה
היו מביאות תוצאות טובות יותר אילו הקהל הרחב היה מסייע למשטרה'**⁴⁰⁵.

בירושלים נפוצה גם תופעת הרוכלות, תופעה זו הינה מכירת סחורה ומזון לציבור הרחב שלא מתוך מבנה קבע. העיסוק ברוכלות דרש אז כמו היום רישיון שניתן בעיקר על ידי הרשות המקומית וזאת לאחר בדיקת מידת הנזק, ההפרעה, והנחיצות הכלכלית של דורש הרישיון.

תפקידה של המשטרה בטיפול בתופעה זו היה לבדוק את רישיונות הרוכלים ועמידתם בתנאי הרישיון למסחר, במידה ופעלו הרוכלים ללא רישיון או בניגוד לתנאים שניתנו להם ברישיון, היה על המשטרה לסלקם מהמקום ולאכוף נגדם בקנסות. בירושלים בתקופת המעבר, דווחה תופעה זו על ידי קצין העירייה במכתב למפקד משטרת ירושלים. במכתב מבקש קצין העירייה ממפקד משטרת ירושלים להגביר את מאמצי המשטרה בטיפול בתופעת הרוכלות ללא רישיון בעיר, שכן תופעה זו הולכת ומתרחבת⁴⁰⁶.

ג. תיאור האמצעים והיכולות של משטרת ירושלים לביצוע תפקידה

משטרה כגוף אכיפה מבצעי מתבסס על שני משאבים עיקריים, הראשון הינו המשאב הטכני והשני המשאב האנושי.

במשטרה שבה המשאב הפיננסי חסר, ולא ניתן להשקיע את כל שנדרש למשטרה כדי לפעול, יש צורך בקבלת החלטה על השקעה במשאב האחד על פני השני, החלטה זו הייתה מאז ומתמיד תלויה במדיניות פיקוד המשטרה בראייה הארגונית של מה נכון יותר בנסיבות התקופה. יש הגורסים כי ההשקעה הנכונה ביותר לארגון הינה ההשקעה המרבית בתחום המשאב האנושי, קרי השקעה בפיתוח האישי והמקצועי של השוטר בכדי להביא למיצוי פוטנציאל היכולת בכדי להצליח במשימות המשטרה. מצד שני, ישנם את אלו הגורסים כי ההשקעה ברובה צריכה להיות מופנית לתחום הטכני בכדי להביא לתוצאות ראויות יותר בלחימה בפשיעה, קרי רכבים, חימוש ואמצעים טכניים טובים יותר.

בתקופה הנדונה במחקר במשטרת ירושלים, עולה כי שני סוגי המשאבים לא היו בנמצא באופן שיכלו לקיים פעילות משטרתית מבצעית.

⁴⁰⁵ "ירושלים", דבר, 27.08.1948. עמ' 6.

⁴⁰⁶ דין וחשבון פעולות מחלקת קצין העירייה שמיועד למפקד משטרת ירושלים מתאריך 16.08.1948. מתוך (ללא עורך) מקורות נבחרים בהתפתחות משטרת ישראל. ירושלים (1988): הוצאת מחלקת הדרכה משטרת ישראל. עמ' 132.

שוטרי משטרת ירושלים לא היו מיומנים ומקצועיים דיים, וזאת משום שהממשל הבריטי בחר שלא להשקיע בהכשרתם, בעיקר בגלל רצונם ליצור מעמד נמוך יותר לשוטרים המקומיים על פני השוטרים הבריטיים שהיו מיומנים יותר:

"מצבם של השוטרים לא הוטב הרבה עם השינויים שחלו במשטרה. האווירה הכללית נשארה לבנטינית – קולוניאלית, כפי שהייתה קודם לכן. השוטר היהודי שהיה מתגייס למשטרה, היה מנותק מחברה יהודית ונמצא בין שוטרים ערבים שרובם נאסף משולי החברה הערבית"⁴⁰⁷.

בנוסף לכך גם תחום הציוד והאמצעים של המשטרה לא היה ברמה גבוהה וזמינה לפעילות משטרתית ראויה.

הבריטים, בהחלטה פוליטית נחושה ובלתי מתפשרת, החליטו לא להעביר לידיים יהודיות או ערביות כל ציוד משטרתית או צבאי טרם עזיבתם. חששם העיקרי של הבריטים היה שמא יואשמו בנקיטת צד אחד על פני הצד השני ביחסם או בחלוקת הציוד ועל כן העדיפו להשמיד מאות טונות של ציוד וכלי רכב⁴⁰⁸.

עוד לפני כן עלתה סוגיית הציוד שנשאר על ידי השלטון הבריטי גם בישיבת מועצת הנאמנות:

"בישיבת מועצת הנאמנות ביום ה' הזכיר הנציג הבריטי פלאצ'אר קוק, כי כמויות ניכרות של ציוד צבאי, שעכשיו הן ברשות השלטון הארצישראלי, יוכלו להימסר לחיל המשטרה הבין-לאומי אם יקום. אז שאל מ. שרתוק, מה יהיה גורלו של ציוד זה לאחר פינוי שלטון המנדט, אם חיל משטרה בינלאומי לא יקום. פלאצ'ר קוק ענה: 'אם לא יהיה שום מוסד של או"מ שיטפל בדבר ולא יקום חיל משטרה בינלאומי ולא תבוא לארץ ועדה של או"מ ולא יופיע שליח של או"מ בארץ, תהיה שאלת ההגנה על ציוד זה חמורה למדי. תהיה לא רק שאלה כיצד להשתמש בו לשמירה על הביטחון אלא כיצד להגן עליו. זאת היא עובדה שמועצת הנאמנות חייבת לזכור אותה"⁴⁰⁹.

מעדות זו ניתן להסיק כי השלטון הבריטי העדיף שלא לעסוק בדילמה לגבי מה לעשות עם הציוד ולהשאיר זאת לטיפולם של מועצת הנאמנות על פני חלוקת הציוד בעצמו. לאחר מכן השמידו הבריטים את רוב הציוד.

⁴⁰⁷ פרומר, שמחה. **השוטר העברי בתקופת המנדט**. תל אביב (1975): משרד הביטחון. עמ' 81.
⁴⁰⁸ Edward, horne. **A Job well done. A history of the Palestine police force 1920 – 1948** book guild עמ' 577. 2003.

⁴⁰⁹ "הצעה בריטית למשטר ירושלים: יו"ר ניטראלי לוועדה העירונית הערבית - יהודית", דבר, 02.05.1948 עמ' 2.
"עם סגירת הגיליון", הצפה, 02.05.1948. עמ' 1.

עם תחילת פעילותה של המשטרה בירושלים, התעוררה בעיית קביעת מיקום משרדי המשטרה. המקום שנדרש למשטרה היה אמור להכיל את כל מחלקות המשטרה שנקבעו בתכנון המשטרה ושנדרשו לקיומה. בישיבת וועדת המשטרה שהתקיימה מיד לאחר הקמת המדינה, עלה נושא מיקום מטה המשטרה כבעיה שיש לתת לה פתרון במציאת מבנה ראוי שיוכל לאכלס את משרדי המחלקות השונות כמו גם את בית הסוהר, שעדיין לא הוקם והיה צורך הכרחי ומיידי בהקמתו:

"בקשר לקביעת משרדי מרכז המשטרה יש למצוא בנין מתאים שיכיל את כל המשרדים. הבניין הנמצא ברשותנו כעת אינו מתאים לתפקידו, המקום צר ולא יכול להכיל את כל המחלקות. יש בדעתנו לקבוע את משרדי המרכז בבנין סטורס לשעבר. ... קציני התחנות החלו כבר לחפש בנינים מתאימים לשכון תחנות המשטרה. את הבניינים הנדרשים אנו מקווים לקבל בשכירות ולא ע"י החרמה. באם תוסדרנה התחנות באזורים וכן מרכז המשטרה אפשר יהיה לקבוע כי המשטרה הוקמה כבר"⁴¹⁰.

בישיבה זו עלה גם נושא מדי השוטרים, סוגיה זו הציבה בעיה לא פשוטה בפני מקבלי ההחלטות, בעיה לוגיסטית וגם בעיה תדמיתית. הבעיה הלוגיסטית הייתה מפני שלא היו מדים חדשים לשוטרים, מדים שיהיו שונים ממדי משטרת המנדט, כדי שתושבי ירושלים יבדילו את שוטרי משטרת ירושלים החדשה מהשוטרים הבריטים שנודעו לשמצה. בסופו של דבר לא נמצאו מדי משטרה אחרים לשוטרי משטרת ירושלים והם נאלצו ללבוש את מדי המשטרה הבריטית שהיו ברשותם בתפקידם הקודם כשוטרי המשטרה הבריטית. עניין זה פורסם גם בעיתון תחת הכותרת: "מה לשוטר בריטי ולספרים?". בכתבה זו תוארו השוטרים, כמי שנראים כמו שוטרים בריטים, מהלכים ברחובות העיר ומדפדפים בספרים בשפה העברית בדוכני הספרים. כוונת הכתב הייתה ששוטרי משטרת ירושלים העברית, לבשו מדים בריטים. הכתב ציין בהמשך מאמרו, כי השוטרים עצמם אינם מרוצים מהעובדה שהם נאלצים ללבוש מדים שהיו ברשות המשטרה הבריטית וכי נאמר להם כי בהזדמנות הראשונה יוחלפו מדיהם⁴¹¹.

השינוי היחיד שהבדיל בין מה שהיה לפני הקמת המדינה למה שהיה לאחר מכן היה בכובעי המשטרה, נקבע, שבכובעים אשר שימשו את הבריטים יבוצע שינוי קל כדי

⁴¹⁰ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. פרוטוקול ישיבת וועדת המשטרה, דברי ראובן שרייבמן. מתאריך 18.05.1948. עמ' 1.

⁴¹¹ "מה לשוטר בריטי ולספרים?", מעריב, 17.06.1948. עמ' 4.

להתאימו למדי השוטרים. כובעים אלו נלקחו מתוך המחסנים הנטושים שהשאירו אחריהם הבריטים⁴¹².

מחסור משמעותי נוסף באמצעים היה בתחום הנשק, רוב הנשק של המשטרה הבריטית שהיה בידיהם של השוטרים היהודים נלקח על ידי לוחמי ה"הגנה" לטובת המאמץ המלחמתי⁴¹³.

בתחום הנשק, המפקחים והסמלים ששירתו במשטרת ירושלים צוידו באקדחים שנשאו עליהם באופן קבוע. עשרה אקדחים נוספים ניתנו לביצוע תפקידים נקודתיים על פי צורכי המשימות המשטרתיות והוחזרו בסיום ביצוע התפקיד. עשרה רובים הוקצו לביצוע תפקיד משמר נע ואף הם הוחזרו מיד בסיום התפקיד. כל אקדח ורובה צוידו ב- 25 כדורים⁴¹⁴.

בעיית המחסור בנשק עלתה מדבריו של מפקד משטרת ירושלים בהקשר של המאבק בארגוני האצ"ל והלח"י, מפקד משטרת ירושלים ציין, כי למשטרה אין את הנשק המתאים ואת הרכבים הנדרשים לביצוע התפקיד⁴¹⁵.

רכב משטרת ירושלים

עדות על הימצאות ואיכותם של האמצעים שהיו ברשות המשטרה, נימצא במכתבו של מפקד משטרת ירושלים לאחר ביקורו בתחנת משטרת "מחנה יהודה", שבאותה תקופה הייתה התחנה הגדולה והחשובה ביותר בירושלים. בביקור זה גילה מפקד משטרת

⁴¹² את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. פרוטוקול ישיבת וועדת המשטרה, דברי ראובן שרייבמן. מתאריך 18.05.1948. עמ' 1.

⁴¹³ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. פרוטוקול ישיבת הוועדה לביטחון הפנים שליד המושל הצבאי מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

⁴¹⁴ את"ה – סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. 30.3.67. עמ' 7.

⁴¹⁵ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה ביום 18.06.1948. דבריו של מר שלמה סופר.

ירושלים כי הטלפון בתחנה אינו פועל וכי עדיין לא תוקן על ידי הדואר⁴¹⁶. מקרה זה מעיד על המחסור החמור באמצעים ששרר במשטרת ירושלים, מדובר באמצעי בסיסי ביותר שנחוץ לקיום משטרה ולמתן שירות לתושבים שלא היה תקין ושמיש. סוגיה זו עלתה מדבריו של מפקד משטרת ירושלים בישיבת ועדת המשטרה, מפקד המשטרה עמד על כך שינתן מענה מהיר לאזרחים המנסים להתקשר לתחנה⁴¹⁷.

המחסור באמצעים עלה בביקורו של המפקח הכללי של משטרת ישראל במשטרת ירושלים, בביקור זה נמצאו ליקויים בתחנות משטרה אשר פעלו ללא אמצעי קשר אלחוטי, המפקח הכללי של המשטרה שם את הדגש על הצורך להקמת קשר אלחוטי מיידי כדי ליצור תחנת משטרה עצמאית בפעילותה⁴¹⁸.

מפקד משטרת ירושלים טען כי ביצוע תפקידי המשטרה נפגע בשל תנאי העבודה הקשים, המלחמה שמתרחשת, בנוסף למחסור באמצעי קשר בין רכבי המשטרה⁴¹⁹. חשיבות אמצעי הקשר בין השוטרים בפעילותם המבצעית לבין תחנתם הינה מהדברים הקריטיים ביותר בפעילות משטרתית מבצעית תקינה. באותו עניין, ראובן שרייבמן טען כי תקציב המשטרה היה מצומצם מאוד וכי לא היה מספיק כסף לדלק ותחזוקה שוטפת של רכבי המשטרה⁴²⁰.

ד. תיאור פעילות השגרה של המשטרה והטיפול בעבירות פליליות

משימותיה של משטרת ירושלים ותפקוד שוטריה על פי חלוקת תפקידיהם, תוארו בתוכנית ההקמה של משטרת ירושלים.

חלק זה עסק בפעילות משטרת ירושלים בנושא הלחימה בפשיעה הפלילית.

עיקר משימותיה של משטרה בחברה דמוקרטית מבוסס על ארבעה פונקציות מרכזיות: שמירת הסדר הציבורי, התמודדות עם פשיעה ועבריינות, מניעת פשיעה ומתן שירות לציבור. משימות אלו נחלקות למגוון מחלקות, מדורי ותפקידי המשטרה והשוטרים⁴²¹.

תפקידי משטרת ירושלים כפי שהוגדרו על ידי יושב ראש וועדת המשטרה, בתוכנית ההקמה, כללו בתוכן משימות מניעת פשעים, גילוי פשעים וקיום הביטחון הפנימי⁴²².

⁴¹⁶ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. העתק מכתב של מפקד משטרת ירושלים מתאריך 01.06.1948. לא נכתב

למי ממוען המכתב. ככל הנראה ליו"ר וועדת המשטרה. שכן בהמשך המכתב מתלונן הכותב על בעיות מחסור בכוח אדם.

⁴¹⁷ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה ביום 18.06.1948. דבריו של מר שלמה סופר.

⁴¹⁸ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מאת מפקח כללי המשטרה אל ראובן שרייבמן מתאריך

01.07.1948.

⁴¹⁹ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה ביום 18.06.1948. דבריו של מר שלמה סופר.

⁴²⁰ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. פרוטוקול ישיבת הוועדה לביטחון הפנים שליד המושל הצבאי מתאריך

14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

⁴²¹ גימשי דני. **משטרה בדמוקרטיה**. ירושלים (2003): הוצאת משטרת ישראל, אגף משאבי אנוש. עמ' 32.

⁴²² אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – הצעת ארגון משטרת ירושלים מאת ראובן שרייבמן מתאריך 14.05.1948.

בשלהי שלטון הבריטים המצב בתוך המשטרה היה כזה שהשוטרים נמצאו באווירה של חיסול המשטרה וסיום תפקידה כמשטרה בירושלים. השוטרים היו במצב של חוסר וודאות בנוגע לעתידם המקצועי ופרנסתם ובשל כך לא מילאו את תפקידם כראוי, זלזול וירידה במשמעת שלטה בכול והם התייחסו בפחיתות כבוד לתפקידם כשוטרים⁴²³.

מיד לאחר תחילת מלחמת העצמאות פעלו כוחות ה"הגנה" במקביל למשימותיהם הצבאיות ביחד עם כוחות חיל "משמר העם" בפעילות משטרתית "קלאסית", כמגן על האזרחים ושמירה על ביטחונם האישי.

יושב ראש וועדת המשטרה, טען כי תפקידה העיקרי של משטרת ירושלים בתחילת דרכה היה לשחרר את כוחות ה"הגנה" מתפקיד השמירה על ביטחון ציבור התושבים היהודים. משימות כוחות ההגנה שבוצעו כגון: מחסומים, שמירה על מחסנים מפני ביזה, שמירה על מקורות מים וליווי בתוך העיר⁴²⁴.

בנוגע לביצוע משימות המשטרה, התייחס מפקד משטרת ירושלים במכתב שהיה מיועד ליושב ראש וועדת המשטרה בסוף מאי 1948 ומסר לו שמפאת הקשיים הטכניים שירושלים נמצאת בה, אין באפשרות משטרת ירושלים להפעיל את מלוא יכולתה ואיכותה בטיפול בעניינים השוטפים של תפקידי המשטרה. מסר זה הובא כמענה בטרם עת לתלונות עתידיות שיתכן ויתקבלו בעקבות עבודת המשטרה הלקויה⁴²⁵.

פעילות המשטרה בתחום החקירות הוא נדבך משמעותי בעבודת המשטרה, נדבך זה מבטא למעשה את הפעילות המשטרתית האחרונה שנעשית בטיפול בעבירה פלילית לפני העברת חומר החקירה כתיק עם כתב אישום לאחריות בתי המשפט.

בפקודת החיל⁴²⁶ שפורסמה על ידי משטרת ירושלים בתאריך 23.05.1948 ניתנה התייחסות נרחבת למבנה ולתפקידי מחלקת החקירות. עבודת מחלקה זו הייתה לעסוק בכל מגוון העבירות הפליליות הקיימות וזאת בהתאם לחוקי המנדט ולחוק הפלילי משנת 1936, עד כינונם של חוקים חדשים על ידי השלטונות המוסמכים. על פי פקודת החיל, תפקיד מחלקת החקירות כלל בין היתר גילוי פושעים והשבת רכוש גנוב לבעליו, בנוסף, היה עליהם לגבות עדויות מעדים ונאשמים בחקירת אירועים פליליים⁴²⁷.

⁴²³ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

⁴²⁴ את"ה – סימול תיק מס' 180.0018 עדות ראובן שרייבמן. 30.3.67. עמ' 8.

⁴²⁵ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. מכתב מאת מר שלמה סופר אל ראובן שרייבמן. מתאריך 30.05.1948.

⁴²⁶ פקודת חיל זה מסמך שכולל סיכום פעילות של יחידה מסוימת ובנוסף לכך יש בו תכנון עתידי של היחידה ופעילותה כנגזרת מתוך מדיניות הפיקוד של היחידה.

⁴²⁷ פקודת החיל. מתאריך 23.05.1948. מתוך (ללא עורך) מקורות נבחרים בהתפתחות משטרת ישראל. ירושלים(1988): הוצאת מחלקת הדרכה משטרת ישראל.

בפקודת החיל שפורסמה על ידי משטרת ירושלים בתאריך 07.06.1948 חל שינוי בתפיסת תפקיד מחלקת החקירות, השינוי היה קשור לנושא ביצוע הפרדה בין חקירת פשעים שעונשם בחוק היה מתחת לשלוש שנים שמאותו עת נחקרו על ידי תחנות המשטרה, לבין חקירת פשעים שעונשם היה מעל לשלוש שנים אשר נחקרו מאז על ידי מחלקת החקירות המרכזית של משטרת ירושלים⁴²⁸.

באשר לאופן ניהול החקירות וביצוען באופן מקצועי, ישנה התייחסות לכך בדין וחשבון בתי הדין הציבוריים אשר נמסרו ליושב ראש וועדת ירושלים. בדוח זה צוין כי, בתיקי החקירה אשר הועברו לבתי הדין ממחלקת החקירות חסרות הודאות נאשמים, חומרי חקירה ועדויות נחוצות, שראוי היה להשלימן לפני הגשתם לבית המשפט:

"התיקים המועברים אלי ממחלקת החקירות אינם כוללים הודאות של נאשמים או איזה שהוא חומר עדותי אחר ברוב המקרים ויש על כן צורך להוציא מהנאשם את העדות החסרה"⁴²⁹.

יושב ראש וועדת ירושלים קיבל לידיו את דין וחשבון פעילות משרד החקירות המתייחס לתקופה שבין 12.05.1948 ועד 18.06.1948. בדין וחשבון זה נמצא, כי נמסרו כ- 231 תלונות מהציבור, מתוכם נמסרו לתביעה 46 תיקים, בוטלו 61 תיקים ונותרו כ- 118 תיקים להמשך עבודה⁴³⁰.

בישיבת וועדת ירושלים, מסר מפקד המשטרה, כי מחלקת החקירות פתחה מיום הקמתה עד לאותו יום, 77 תיקי חקירה על פשעים שונים, וכמו כן נאסרו 47 אנשים בגין פשעים אלו. בדבריו הוא שיבח את פעילות משרד החקירות על שלטענתו פעל בתנאים קשים ביותר:

"...נקראנו לחקור במקומות רחוקים, כמו מקור חיים ותלפיות ונענינו בכל פעם מתוך הכרה שהציבור זכאי לעזרת המשטרה בכל. השוטרים עשו עבודתם תוך תנאים קשים של הפגזה, חוסר קשר מכוניות וכו'. טובי האנשים במחלקת החקירות עדיין נספחים למשטרה הצבאית וחסרונם מורגש"⁴³¹.

במאמר שפורסם בעיתון בתאריך 15.05.1948 פורסמה כתבה שציינה לשבח את פעילות משטרת ירושלים. בכתבה פורסם כי טיפלה המשטרה בכ- 213 תיקי חקירה, רובם תיקים פליליים בהם הובאו העבריינים לדין⁴³².

⁴²⁸ פקודת החיל מתאריך 07.06.1948. מתוך (ללא עורך) מקורות נבחרים בהתפתחות משטרת ישראל. ירושלים (1988): הוצאת מחלקת הדרכה משטרת ישראל.

⁴²⁹ אמ"י - סימול תיק מס' 11/274/ג - תיק בתי דין ציבוריים. דין וחשבון פעילות בתי הדין הציבוריים שנשלח אל יו"ר וועדת ירושלים. הדין וחשבון מתייחס לפעילות מתאריך 14.07.1948 ועד 31.08.1948.

⁴³⁰ אמ"י - סימול תיק מס' 11/274/ג - תיק בתי דין ציבוריים. דין וחשבון פעילות משרד החקירות. הדין וחשבון מתייחס לפעילות מתאריך 12.05.1948 ועד 18.06.1948.

⁴³¹ אמ"מ - סימול תיק מס' J3/96 - ישיבת מחלקת המשטרה ביום 18.06.1948. דבריו של שלמה סופר. ⁴³² "המשטרה העברית בירושלים הראתה נכונות למופת" דבר 28.07.1948 עמ' 2.

בעיתון אחר, פורסמה כתבה בתאריך 29.07.1948, המתייחסת לפעילות המשטרה בירושלים, בכתבה נמסר פירוט לגבי סוגי העבירות אשר טופלו על ידי המשטרה, תיקים כמו: תיקי זיוף מסמכים, 59 מקרים של החזקת רכוש גנוב, 10 מקרים של שוד ועוד⁴³³.
 דוגמא לאופן הטיפול בעבירת גניבה ואחזקת רכוש גנוב, במידע שנמסר למשטרה צוין מקום שבו מוחזק רכוש גנוב, על פי מידע זה בוצעה פעילות שבה טופלה עבירת הגניבה בצורה מקצועית ויסודית על ידי אלו שהשתתפו בפעילות החשיפה ותפיסת הרכוש. הפעילות הייתה משולבת עם שוטרים של המשטרה הצבאית. במהלך פעילות החשיפה נתפס רכוש רב החשוד כגנוב. הרכוש נרשם בפירוט על גבי דין וחשבון תוך ציון תאריך ושעות, בנוסף לכך חתמו המשתתפים באירוע על הדין וחשבון ונכונותו. החפצים נלקחו ברכב משטרתי למרכז החקירות ועל הרכוש הופקדה שמירה. דפוס פעילות זה כפי שתואר במסמך מעיד על פעילות משטרתית מקצועית ונכונה בכל הנוגע לקבלת מידע וחשיפתו ועד לרישום המוצגים שנתפסו ושמירתם⁴³⁴.

דרך הפעולה המשטרתית בתפיסת רכוש החשוד כגנוב, נכתב על ידי מפקד משטרת ירושלים כמסמך שבו הוא מנחה כיצד יש לפעול בתפיסת רכוש גנוב וכי יש להתייחס לרכוש כמוצג משפטי עד לקיום המשפט ויש צורך בשמירתו ורישומו כמוצג בתחנת המשטרה⁴³⁵.

במקרה גניבה של רכב מתאריך 04.06.1948, נמצא כי האירוע התקבל ונרשם ביומן התחנה, פרטי המכונית ומספר הרישוי שלה ותיאורה נמסר לשוטרים להמשך טיפול וביצוע מאמצים לאיתור הרכב, שלושה ימים לאחר מכן נמצאה המכונית על ידי שוטר ממשטרת התנועה ונמסרה חזרה לבעליה⁴³⁶.

בפקודת החיל שפורסמה כשבועיים לאחר הקמת המשטרה נמסרה הנחיה מפורשת על ידי מפקד המשטרה אל מפקדי התחנות לגבי אופן ניהול פנקסי רישום פרטי רכוש אבוד, גנוב, או רכוש שנמצא ללא בעלים. פרסום זה מציג תמונת מצב מקצועית ונכונה לניהול חקירת אירועים מסוג זה⁴³⁷.

בסוף יולי 1948 התלונן מפקד משטרת רחביה שבתחנתו אין מקום לכול הרכוש הגנוב שנתפס, הכוונה הייתה לרכוש הגנוב שנתפס בפעילות משטרתית בלחימה בפשיעה,

⁴³³ "ירושלים של מטה", מעריב, 29.07.1948 עמ' 2. "משטרת ירושלים משועת לדיימ עובדות". הצפה. 26.07.1948 עמ' 4.

⁴³⁴ אצ"מ - סימול תיק מס' 56/278 - רכוש משטחי כיבוש. דין וחשבון פעילות משטרתית לתפיסת רכוש גנוב מתאריך 22.07.1948.

⁴³⁵ אצ"מ - סימול תיק מס' J3/96 - הוראות ביחס לרכוש שנתפס. מכתב מאת מר שלמה סופר אל מפקדי התחנות מתאריך 21.06.1948.

⁴³⁶ אצ"מ - סימול תיק מס' J3/96 - מכונית גנובה. מכתב מאת מפקד משטרת התנועה אל מפקד משטרת ירושלים מתאריך 07.06.1948.

⁴³⁷ פקודת החיל. מתאריך 23.05.1948. מתוך (ללא עורך) מקורות נבחרים בהתפתחות משטרת ישראל. ירושלים (1988): הוצאת מחלקת הדרכה משטרת ישראל.

הרכוש הגנוב מוספר ואוחסן בתחנה עד לבירור הדין בבית המשפט. רק לאחר סיום המשפט מועבר הרכוש הגנוב לידי המפקח על רכוש האויב⁴³⁸.

רוב הטיפול ברכוש הגנוב שהוזכר קודם לכן מתייחס לרכוש שנלקח בביזה מבתים נטושים ושנתפסו על ידי המשטרה וטופלו על ידה כרכוש החשוד כגנוב, כעבירה נגזרת של מעשה ביזה.

הדוגמאות שצוינו, ממחישים, כי לא היה הבדל מהותי באופן התנהלותה של משטרת ירושלים באותה תקופה בכל הנוגע לטיפול ברכוש החשוד כגנוב שנתפס כמוצג, לאופן הטיפול המשטרתי כפי שהוא היום.

בטיפול בעבירות השוד נמצא, כי טופלו סה"כ כעשרה מקרים מיום הקמת המשטרה ועד לסוף יולי 1948⁴³⁹.

במסמך שנשלח למפקד תחנת המשטרה המרכזית על ידי סגן מפקד משטרת ירושלים, בנוגע למעשי שוד מחנויות, נמסר, כי לאור התלונות של בעלי החנויות וחששם לפתוח את החנויות בשל מעשי השוד, הוא מנחה את מפקד התחנה לשלוח לרחובות המדוברים כוחות משטרה מזוינים, כדי להפגין נוכחות ולהרתיע את מבצעי השוד⁴⁴⁰.

בשכונת קטמון, לאחר כיבושה נערכו מסעות ביזה שהופסקו עם העברת השטח הכבוש מידי ארגון ה"הגנה" לידי וועדת ירושלים, לשטח נשלחו שלושים שוטרים בכדי להפסיק את מסעות הביזה, פעילות שהוכתרה בהצלחה⁴⁴¹.

בפרק הקודם אובחנה ההפרדה בין ביזה כעבירה פלילית ואסורה לבין החרמת רכוש שהיה דרוש למאמץ המלחמתי. ההבדל בין החרמת רכוש שהייתה לגיטימית לבין תופעת הביזה, העסיקה את משטרת ירושלים ונציגי וועדת המשטרה. בישיבת וועדת המשטרה שנערכה כחודש לאחר הקמת המשטרה, נמסר על ידי מפקד המשטרה, כי קיימות תלונות רבות על החרמות רכוש מצד הכוחות הלוחמים⁴⁴².

הציבור נדרש להשתתף במיגור תופעות השוד והביזה. יושב ראש ועדת המשטרה פרסם בעיתון פנייה לציבור לסייע למשטרה במאבק בתופעות אלו, על מנת להחזיר לעיר את הסדר והביטחון הנחוצים בה. בכתבה פורסמו מספרי הטלפון שדרכם ניתן היה להתקשר למשטרה ולכוחות הביטחון⁴⁴³.

בסוגיית רישוי עסקים כמו רוכלות ובדגש על רישוי בתי עסק אשר מכרו משקאות חריפים, נמסר בדין וחשבון של קצין העירייה שחל שיפור ניכר בטיפול בתופעות אלו

⁴³⁸ "ירושלים של מטה", מעריב, 29.07.1948, עמ' 2.

⁴³⁹ שם, שם.

⁴⁴⁰ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – מכתב מאת סגן מפקד משטרת ירושלים אל מפקד תחנת מרכזית. תאריך 16.06.1948.

⁴⁴¹ יוסף, דב. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים (1960): שוקן. עמ' 152..

⁴⁴² אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה ביום 18.06.1948.

⁴⁴³ "הגברת הביטחון בעיר", היום, 23.06.1948, עמ' 2.

בגלל האכיפה שבוצעה על ידי המשטרה שסייעה במיגור התופעות. קצין העיר דיווח כי, ההפקרות ששררה עד אז בתחום זה פחתה בצורה ניכרת וכי הוא מקווה שתוך זמן קצר כל בתי העסק בירושלים יהיו בעלי רישיון עסק⁴⁴⁴.

נושא ההוצאה לפועל, שירות שמשטרת ירושלים עסקה בו, בתחום זה התקיים שיתוף פעולה בין בתי הדין לבין משטרת ירושלים בכל הנוגע להוצאה אל הפועל וביצוע גזרי דין שניתנו לחייבי הדין בבתי המשפט. בדין וחשבון של המדור להוצאה לפועל המתייחסת לפעילות המדור מתאריך 01.06.1948 עד 12.07.1948, נמסר כי היו קשיים רבים בהוצאת פסקי הדין לפועל, מפאת מחסור בכוח אדם. בעיה זו נפתרה לאחר התערבות מפקד משטרת ירושלים, אשר הנחה להעביר שני שוטרים שתפקידם היה לטפל באופן קבוע בפקודות מאסר, מעצר, צווי ביניים והבאת הצדדים לבתי הדין בעת הצורך⁴⁴⁵.

תחום הסדרת התנועה והכוונתה היו חלק מפעילות השגרה של "משמר העם" עוד בטרם הוקמה המדינה. פעילות זו כללה מתן רישיונות וביצוע מבחנים, הכוונת תנועה, טיפול בחניות רכבים ועוד. תחום התנועה הוטל על ידי "משמר העם" בתאריך 16.04.1948, על גוף שמנה ארבעה פעילים והיא נקראה ועדת התנועה, מיד לאחר מכן הוקמה משטרת התנועה שהייתה תחת סמכות ועדת התנועה של "משמר העם"⁴⁴⁶.

בהגדרת תפקידה של משטרת התנועה בפקודת ההקמה של משטרת ירושלים הוחלט, כי מחלקה זו תעסוק באכיפת הסדרי התנועה, במתן רישיונות, בגביית מיסים ובחינת נהגים לקבלת רישיונות נהיגה.

במקרים של תאונות דרכים נדרשו שוטרי התנועה לדעת לשרטט תרשימים למיקום התאונה ונסיבות התאונה. במקרים שבהם לא היו נפגעים בנפש כתוצאה מהתאונה, המשיכו חוקרי התנועה לטפל בתאונה ואף להביא את הנאשמים לדין. במקרים שבהם היו נפגעים בתאונה עברה החקירה לידי החוקרים בתחנות המשטרה להמשך טיפולם⁴⁴⁷.

ניהול בית הסוהר היה באחריות המשטרה. בית הסוהר של משטרת ירושלים הוקם בביתו הפרטי של מושל ירושלים לשעבר, סר רונאלד סטורס, שהיה מושל העיר בשנות העשרים. בית זה סודר על פי הדרישות שהיו מקובלות לקיום בית סוהר. בבית הסוהר

⁴⁴⁴ דין וחשבון פעילות מחלקת קצין העירייה שמיועד למפקד משטרת ירושלים. מתאריך 16.08.1948. מתוך (ללא עורך) **מקורות נבחרים בהתפתחות משטרת ישראל**. ירושלים (1988): הוצאת מחלקת הדרכה משטרת ישראל.

⁴⁴⁵ אמ"י - סימול תיק מס' 10/276/ג - בתי דין. דין וחשבון פעילות משרד הוצאה לפועל מתאריך 14.07.1948.

⁴⁴⁶ את"ה - סימול תיק מס' 58/69 "משמר העם". דין וחשבון פעילות "משמר העם" שנמסר ליוסף, דב מתאריך 13.05.1948.

⁴⁴⁷ פקודת החיל. מתאריך 07.06.1948. מתוך (ללא עורך) **מקורות נבחרים בהתפתחות משטרת ישראל**. ירושלים (1988): הוצאת מחלקת הדרכה משטרת ישראל.

שהוקם ביקרו שופטי בית המשפט אשר הביעו את שביעות רצונם מאופן ניהול המקום⁴⁴⁸.

סוגיה מהותית שהעיקה על ביצוע משימות המשטרה בצורה איכותית נגע להרכב הכוח האנושי של משטרת ירושלים, כאמור, בחירת כוח האדם למשטרה נעשה מתוך אילוץ זמן שהקשה מאוד על ביצוע בדיקה וסינון בבחירת השוטרים ועל כן גויס כוח האדם אשר היה זמין מצוי באותה עת בעיר. הבחירה של האנשים המתאימים לביצוע תפקידי המשטרה לא נעשו על פי בחינה מקצועית ואישית למילוי משימות השירות המשטרתית שראוי לציבור. רובם המכריע של השוטרים שגויסו למשטרה היו מקרב השוטרים היהודים ששירתו במשטרה הבריטית, שוטרים אלה היו שוטרים ברמה מקצועית נמוכה, ונמצאו כמי שלא מילאו תפקידים המשטרתית כראוי⁴⁴⁹.

הדרגות של הסמלים והקצינים אשר היוו את שדרת הפיקוד הראשונה של משטרת ירושלים ניתנו באופן זמני ולא על פי כישוריהם המקצועיים של בעלי התפקידים. המגמה הייתה ניסוי ותעייה לגבי יכולתם של אלו שנבחרו באופן זמני לבצע את תפקידם ולבחון את המשך העסקתם כמפקדים במשטרה. בנוסף לשוטרים הוותיקים שגויסו למשטרה זה מכבר, גויסו כ – 250 שוטרים חדשים שהיו בלתי מנוסים בעבודת משטרה⁴⁵⁰.

ידעתם הדלה של השוטרים בשפה העברית הייתה בעיה נוספת אשר הייתה נפוצה בקרב השוטרים היהודים והיותה בעיה בתפקוד המשטרה. מעדויות עולה כי, מחצית מהשוטרים ששירתו במשטרת ירושלים לא ידעו עברית⁴⁵¹.

לפתרון בעיה זו נעשו פעולות לשיפור יכולתם של השוטרים, באמצעות לימוד השפה העברית במסגרת תוכנית לימודים מחייבת במטרה להביא לשיפור תדמית השוטר בעיני הציבור⁴⁵².

בסיכום ביקורו של מפקד המשטרה בתחנת מחנה יהודה שנחשבה אז לתחנה הגדולה והמרכזית ביותר במשטרת ירושלים עוד מתקופת המנדט, בנוגע לסוגיית כמות השוטרים לביצוע משימות התחנה, התייחס מפקד התחנה כי הוא פועל במחסור כוח אדם עקב

⁴⁴⁸ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה ביום 18.06.1948.

⁴⁴⁹ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

⁴⁵⁰ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. פרוטוקול ישיבת וועדת המשטרה מתאריך 18.05.1948. דברי שלמה סופר.

⁴⁵¹ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. מכתב מאת מר שלמה סופר לא מופיע למי ממוען. מתאריך 01.06.1948.

⁴⁵² את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. מכתב מאת צ. ברמאיר וי.י. כהן אל ראובן שרייבמן. מתאריך 05.06.1948.

מחלות ופציעות של שוטרים ועל כן משמרתם של השוטרים הפכה מ – 8 שעות עבודה ל – 12 שעות, ובכל משמרת פועלים סה"כ 3 שוטרים⁴⁵³.

התייחסות לנחישות השוטרים והקצינים בפעילותם מול משימות המשטרה וקשיי ההקמה ניתנה בישיבת וועדת ירושלים מתאריך 18.06.1948. בישיבה זו הועברה ביקורת קשה על תפקוד המשטרה. לטענת יושב ראש הוועדה, קציני המשטרה טרם הציגו את יכולתם ויוזמתם בהקמת התחנות שהיו נתונות לאחריותם. בנוסף, ציין יושב ראש הוועדה, כי הוא צופה חוסר עניין ורצינות בעבודת המשטרה מצד השוטרים, מסיבות שלא פורטו. באותו עניין הוא ציין, כי פוטרו חמישה שוטרים שהואשמו בגניבה. באותה ישיבה נציג ארגון ה"הגנה", סטבסקי (סתוי נעמן), ביקר את תפקוד המשטרה, לדעתו עבר כבר מספיק זמן להתארגנות המשטרה בכדי שתהיה מסוגלת לפעול מול מעשי השוד והביזה. לטענתו, הקשיים הטכניים של מחסור בדלק ומשאבים אשר הוצגו בישיבה על ידי מפקד משטרת ירושלים, אינה סיבה ראויה לפעילותם הירודה של השוטרים, לדעתו הסיבה נעוצה באי מוכנות השוטרים מבחינה מוסרית ונפשית לקיים את החוק והסדר⁴⁵⁴.

ה. התנהלות המשטרה מבחינה מבצעית ומוסרית

בתפיסה המודרנית של המשטרה, השוטר הוא הציבור, והציבור הוא השוטר. תפקידו של השוטר הוא לסייע לאזרח, להגן עליו ולשמור על חייו ורכושו. ניתן לומר כי במידה רבה החברה היא זאת שמעצבת את אופיו ותפקידו של השוטר⁴⁵⁵.

לכל שוטר באשר הוא נדרשות מספר תכונות אישיות בסיסיות כדי שיהיה מסוגל לבצע את תפקידו באופן ראוי. תכונות ויכולות כמו: מהימנות, מיומנות תקשורת, יושר, כנות, אינטליגנציה, יכולת מבצעית, כושר מבצעי, ותכונות נוספות אחרות שמהוות בסיס אחיד לדמות השוטר בכלל⁴⁵⁶.

חלק זה של העבודה עוסק באיכותו של המשאב האנושי במשטרת ירושלים, קרי, השוטרים ששרתו במשטרת ירושלים באותה עת. איכותם ואופיים של השוטרים משפיעה באופן ישיר על איכות הביצוע של המשטרה במשימותיה.

איכותו של המשאב האנושי תלוי במידת הסטייה והשחיתות המשטרית המושרשת בתרבות הארגון.

⁴⁵³ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. מכתב מאת מר שלמה סופר לא מופיע למי ממוען. מתאריך 01.06.1948. "משטרת ירושלים משוועת לידיים עובדות". **הצפה**. 26.07.1948 עמ' 4.

⁴⁵⁴ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה, דברי ראובן שרייבמן ביום 18.06.1948.

⁴⁵⁵ יצחקי – הראל, רבקה. **בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1948 – 1918**. עבודה לקבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת חיפה 2004. עמ' 15.

⁴⁵⁶ אלירם, יהודה. **משטרה וחברה: מבוא למדעי המשטרה**. ירושלים (1996): מולטיפרס. עמ' 235.

הגדרת "סטייה משטרית" היא כל פעילות לא תקינה של שוטרים או של המשטרה המבוצעות על ידי איש משטרה במהלך עבודתו. את הסטייה המשטרית ניתן לחלק לשניים: "התנהגות בלתי הולמת" ו"התנהגות מושחתת".

התנהגות בלתי הולמת איננה נובעת מכוונה לקבל טובות הנאה אלה מורכבת מביצוע תפקיד לא כשורה, או הבנה לקויה של החוק והנהלים, התנהגות לא נאותה של שוטרים או שימוש חריג בכוח.

התנהגות מושחתת נובעת מתוך כוונה פלילית וניצול מעמד למען השגת טובות הנאה אישיות⁴⁵⁷.

דוד בן גוריון ראה את מוסריות השוטר כערך ראשון במעלה והערך החשוב ביותר שצריך להיות טבוע בכל שוטר, לעניין זה טען בן גוריון שאין להקל ראש ולוותר על ערך טוהר המידות בבחירת השוטרים לארגון כבר בתחילת הדרך וזאת מתוך ראיית עתיד המדינה, גיוס שוטרים ללא ערך התנהלות מוסרי וטוהר מידות יפגעו בהכרח בחברה כולה בעתיד לבוא, דבר אשר ידרדר את היכולת לנהל חברה בריאה ומוסרית במדינת ישראל.

השקפת עולמו של בן גוריון בנוגע לשוטרים ששירתו במשטרה נמצא ביומנו:

"בשוטרים הקודמים נפץ הריקבון, וכמעט כל הקצינים היו לוקחי שוחד. למה

קיבל אותם? אין לו אחרים"⁴⁵⁸.

בן גוריון היה מודע לרמתם המוסרית הירודה של מרבית מהשוטרים היהודים בתקופת המנדט, וכן על הספק שהוטל בחלק מהם בהקשר לנאמנותם למדינת ישראל, ולכן לא היסס להורות על גיוס כ- 1200 שוטרים חדשים כדי להקים משטרה חדשה, מהיסוד. כ- 350 שוטרים מכלל 700 השוטרים העבריים ששירתו במשטרת המנדט, לא התקבלו למשטרת ישראל החדשה, רבים מהם ראו בכך עלבון וכתם שנבע מעלילה.⁴⁵⁹

יומיים לאחר הקמת המדינה התכנסה הממשלה הזמנית לישיבתה הרשמית הראשונה וכבר אז עלה לדיון נושא טיהור המערכת מגורמים שליליים ומושחתים, הכוונה הייתה ליהודים שעבדו עבור ממשלת המנדט ועמדו לעבור למנגנון השלטון של מדינת ישראל⁴⁶⁰.

⁴⁵⁷ יחזקאלי, יצחק. **מבוא ללימודי משטרה ושיטור**. תל אביב (2004): הוצאת משרד הביטחון. עמ' 73-70.

⁴⁵⁸ שדמי, אראלה. הוד אלי. **תולדות משטרת ישראל** כרך א'. ירושלים (1996): הוצאת מחלקת הדרכה, משטרת ישראל. עמ' 133

⁴⁵⁹ שדמי, אראלה. הוד אלי. **תולדות משטרת ישראל** כרך א'. ירושלים (1996): הוצאת מחלקת הדרכה, משטרת ישראל עמ' 153, מתוך עבודתו של נרי אריאלי – "נסיונות הקמתו של מ"י כחטיבה בצבא הגנה לישראל" (1948), עמ' 67-80.

⁴⁶⁰ נתן ברון, המרירות שלא פגה, פרשת "ועדות הטיהור" לבדיקת עובדי ממשלת המנדט במעבר למדינת – ישראל, תש"ח – תש"ט. בתוך – בר-און, מרדכי. מאיר, חזן. (עורכים), **עם במלחמה** קובץ מחקרים על החברה האזרחית במלחמת העצמאות. ירושלים (2006): הוצאת יד יצחק בן צבי. עמ' 45.

כבר בתחילת דרכה של משטרת ירושלים פוטרו 61 שוטרים ששירתו בעבר במשטרת המנדט ולא עברו לשרת במשטרת ירושלים, וזאת מפני שנחשדו בחוסר נאמנות למדינה. בעת הקמת משטרת ישראל עסקה וועדת המצב בארגון מנגנון המדינה שבדרך, בין השאר עסקה וועדת המצב בבדיקת מהימנותם הציונית והמוסרית של השוטרים והקצינים ששרתו במשטרה הבריטית ושהביעו את רצונם להמשיך ולשרת במשטרה ישראל לאחר קום המדינה. כתוצאה מבדיקה זו נפסלה מועמדותם של כמה קצינים ובתוכם מספר בעלי דרגות בכירות ועשרות רבות של שוטרים. מהות הבדיקה הייתה: מידת שיתוף הפעולה של השוטרים והקצינים הללו עם שלטון המנדט נגד ההנהגה הציונית ונגד האינטרסים היהודים בארץ - ישראל⁴⁶¹. בהמשך לכך הורחקו בין 20-30 שוטרים נוספים בשל חוסר יושר⁴⁶².

יחס ההנהגה כלפי עובדים אלו היה דו-ערכי, מצד אחד העריכו את מקצועיותם הרבה שנרכשה לאורך שנים של עבודה וניסיון במנגנון השלטון הבריטי, מצד שני, שררה כלפיהם אווירה מחשידה כמי ששיתפו פעולה באופן מוגזם עם הבריטים ולקו באי נאמנות כלפי הישוב היהודי, לצד חשד לטוהר כפיים ושחיתות על רקע כספי⁴⁶³. קבוצת העובדים היהודים הגדול ביותר במנגנון הבריטי היה בשורות המשטרה, כ-680 שוטרים וקצינים, כבר מראשית דרכה, העסיקה המשטרה בקרבה מספר שוטרים שנחשדו כמי שהיו נגועים באי נאמנות למדינת ישראל, בחוסר טוהר מידות ויושרה מקצועית. במהלך השנה הראשונה לקיומה המשטרה פיטרה 30 שוטרים בגין מה שנקרא "טיהור המנגנון":

"מיד לאחר הכרזת המדינה נענתה הממשלה לתביעות.... לבדיקת כשרם הלאומי, המוסרי והמקצועי של אנשי פקידות ממשלת המנדט, אשר עברו לשרות מדינת ישראל. ... כתוצאה מכך פוטרו קצינים עליונים אחדים אשר שרתו במשטרת ממשלת המנדט לשעבר, ואחר כך פוטרו קצינים ושוטרים נמוכים אחדים. ועדת המנגנון המליצה על פיטוריהם של אנשי משטרה לא מעטים, וכן על השארת חלק אחר ממנגנון המשטרה לשעבר, לניסיון"⁴⁶⁴.

⁴⁶¹ סהר, יחזקאל. סיפור חיי. אוטוביוגרפיה. ירושלים (1992): הוצאת מערכות. עמ' 94.
⁴⁶² את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.
⁴⁶³ ברון, נתן, המרירות שלא פגה, פרשת "ועדות הטיהור" לבדיקת עובדי ממשלת המנדט במעבר למדינת – ישראל, תש"ח – תש"ט. בתוך - בר-און, מרדכי. מאיר, חזן. (עורכים) עם במלחמה. קובץ מחקרים על החברה האזרחית במלחמת העצמאות. ירושלים: הוצאת יד יצחק בן צבי. עמ' 46.
⁴⁶⁴ "דין וחשבון השנתי של משטרת ישראל משנת 1948" מופיע תחת הכותרת תנועה ושינויים עמ' 9. (דין וחשבון שנתי תש"ח – תש"ט 1949, תל אביב). נתן ברון, המרירות שלא פגה, פרשת "ועדות הטיהור" לבדיקת עובדי ממשלת המנדט במעבר למדינת – ישראל, תש"ח – תש"ט. בתוך - בר-און, מרדכי. מאיר, חזן. (עורכים) עם במלחמה. קובץ מחקרים על החברה האזרחית במלחמת העצמאות. ירושלים (2006): הוצאת יד יצחק בן צבי. עמ' 56.

רמתם המוסרית של השוטרים קיבל התייחסות בדיון שהתקיים בישיבת וועדת המשטרה:

"יש לציין בצער שחמשה שוטרים הועמדו עד היום למשפט עבור גנבות ופוטרו מן המשטרה".⁴⁶⁵

דיון זה התקיים כחודש לאחר הקמת משטרת ירושלים ומתוך כארבע מאות השוטרים ששרתו בה לערך, הורשעו חמישה בביצוע עבירת גניבה ופוטרו. בפקודת החיל אשר הופצה על ידי המשטרה, צוין פרק שייוחד בלבד לעבירות המשמעת והעונשים שהוטלו על שוטרים אשר מעלו בתפקידם. מתוך המסמך יש התייחסות הקשורה לשוטר בשם מזרחי שבתי שלמה, אשר הורשע בהתנהגות שלא כדין ונקנס בשכר 3 ימי עבודה עקב כך שלא עצר חשוד אשר הוציא חפצים משטח אויב כבוש, והוסיף חטא על פשע כשקיבל אליו חפצים שהיו חשודים כגנובים.⁴⁶⁶

תופעה נוספת הייתה קשורה לשוטרים אשר עסקו בביזה וניצלו את מעמדם כדי להיכנס לשטחים הכבושים. במכתבו של המושל הצבאי אל מפקד המשטרה צוין, כי השוטר משה בכר נמצא ברחוב ממילא ולא ידע להסביר את סיבת הימצאותו ברחוב אשר היה באותה עת שטח צבאי כבוש אשר הכניסה אליו הייתה אסורה. מהשוטר נגבתה עדות בנושא, לטענת השוטר, טייל במקום ללא סיבה. השוטר הזהר על ידי מפקדיו שלא להימצא בשטח הצבאי בעתיד.⁴⁶⁷

בתאריך 28.06.1948 כתב ממלא מקום מושל המחוז, אל מפקד משטרת ירושלים מכתב הנוגע להתנהגות לא ראויה של שוטרים:

"ביום א' 27 לח. ז. בשעה 12:30 בערך נתקל שלישי בסיוורו ברחוב ממילה בקבוצת שוטרים עירוניים, בראשותו של הסרג'נט יעקב גבאי.... בקרבת החנות בית – אל – מקדש, הוא נתקל בשנים מהם, סרג'נט גבאי ועוד שוטר, כשבידי כל אחד מהם חבילה עטופה נייר. סרג' גבאי שאל האם מותר לו לקחת את החבילה, בטענו כי היא חבילה מחברות עבור בסיסם. שלישי לא נתן להם רשות, פקד עליהם להחזיר את החבילות למקום ולעזוב את השטח. זמן קצר שוב נפגש בסרג' ברחוב בן יהודה, כשבידו החבילה הנ"ל. אבקשך להודיעני באיזה צעדים נקטת כתוצאה מהתנהגות זאת של השוטרים תחת פיקודך".⁴⁶⁸

מקרה נוסף אשר מעיד על התנהגות לא נאותה של שוטרים ניתן ללמוד ממכתב שכתב המושל הצבאי אל מפקד המשטרה בתאריך 22.07.1948 שבו הוא ציין:

⁴⁶⁵ אצ"מ – סימול תיק מס' J3/96 – ישיבת מחלקת המשטרה, דברי ראובן שרייבמן ביום 18.06.1948.
⁴⁶⁶ פקודת החיל מתאריך 07.06.1948. מתוך (ללא עורך) מקורות נבחרים בהתפתחות משטרת ישראל.

ירושלים (1988): הוצאת מחלקת הדרכה משטרת ישראל.
⁴⁶⁷ אצ"מ - סימול תיק מס' ג/57/278 – חלופת מכתבים בין מפקד משטרת ירושלים למושל הצבאי שנוגעים להימצאות שוטר בשטח צבאי סגור מתאריך 27.06.1948.

⁴⁶⁸ אצ"מ - סימול תיק מס' ג/57/278 – מכתב מאת מ"מ המושל הצבאי אל מפקד משטרת ירושלים מתאריך 26.06.1948.

"ביום 21 לח"ז, כמה רגעים אחרי 2300 מצאתי כי השוטרים כהן אברהם ציון (מס. 219) וועקנין היו ליד קפה טרוקדרו ברח' הנסיכה מרי. ... השוטר ועקנין שהיה בבית הקפה, אחרי שירד סרב משך זמן ממושך למסור את שמו. אחר כך השתמש כלפי במילים מעליבות, קללות ואף איומים. הדבר נמשך במשך זמן רב" ⁴⁶⁹.

באירוע שתואר לעיל, השוטרים הועמדו למשפט ובאו על עונשם ⁴⁷⁰.

גם ראובן שרייבמן מציין כי נתקל בביזת שוטרים וכי טיפל בה:

"אני זוכר שביום אחד, אני חושב שזה היה 3 ימים לפני ההפוגה הראשונה, אני עצמי תפשתי שוטר אשר סחב, אמנם לא במדי שוטר, אך סתם שק עם שוד. עצרתי אותו והצלחתי לקחת ממנו את תעודת הזהות שלו. הוא עצמו עם השוד ברח, אז העמדנו אותו למשפט והוא פוטר מהמשטרה" ⁴⁷¹.

אירוע זה אשר טופל על ידי יושב ראש וועדת המשטרה פורסם בעיתון תחת הכותרת "שוטר שגנב – למאסר" בפרסום הכתבה מתאריך 23.07.1948 נמסר, כי השוטר נידון לארבעה חודשי מאסר ושמו של השוטר אף פורסם בכתבה זו. ⁴⁷²

במשטרת ירושלים אירעו מספר לא מבוטל של אירועים שהיו קשורים לטוהר מידות ומוסריות שוטרים, יחד עם זאת, פיקוד משטרת ירושלים לא קיבל תופעה זו כבעיה ללא פתרון, והממצאים מעידים כי מפקדי המשטרה נאבקו בנגע השחיתות וטוהר המידות ששרר במשטרת ירושלים.

1. מעמד המשטרה בעיני האוכלוסייה

מעמד המשטרה בעיני הציבור הוא הבסיס הקיומי של כל גוף משטרה לגיטימי. משטרה שמנסה לפעול ללא אמון הציבור בה, לא תזכה לסיוע לו היא נדרשת לצורך מילוי משימותיה, ותזכה לעוינות מצד התושבים, עוינות שתקשה על המשטרה להוציא אל הפועל את מדיניותה באכיפה והשלטת הסדר הציבורי.

מעמד המשטרה בעיני הציבור הינו נתון בעל משמעות רבה למקבלי ההחלטות במשטרה. כדי לבדוק את מעמד המשטרה בעיני הציבור, נוהגת המשטרה לבצע מדי פעם סקרי דעת קהל שבהם נבדקים מספר פרמטרים מהותיים שבבדיקתם לאחר ביצוע הסקר עלולים אף לשנות את מדיניות המשטרה והאכיפה.

לצורך שיפור תדמית המשטרה, משתמשת המשטרה במערך דוברות שמקיים קשר עם התקשורת על בסיס קבוע כדי להסביר את פעילות המשטרה ולהציגה באור חיובי יותר.

⁴⁶⁹ אמ"י - סימול תיק מס' ג/21/277 – מכתב מאת המושל הצבאי אל מפקד משטרת ירושלים מתאריך 22.07.1948.

⁴⁷⁰ אמ"י - סימול תיק מס' ג/21/277 – מכתב מאת מפקד משטרת ירושלים אל המושל הצבאי מתאריך 12.08.1948.

⁴⁷¹ את"ה – סימול תיק מס' 180.00018 – עדות ראובן שרייבמן עמ' 8. מתאריך 30.03.1967.

⁴⁷² "שוטר שגנב - למאסר", דבר, 23.07.1948 עמ' 4.

דוגמה לכך נמצא בכתבה שפורסמה בעיתון לאחר סיוור של מפקד משטרת ירושלים עם עיתונאים מאותה מהתקופה:

"מר סופר הדגיש כי לפחות 700 שוטרים דרושים כדי להבטיח את שלום תושבי העיר ורכושם. עם כל זה נעשתה עבודה רבה ומאומצת עד כה ע"י משטרת ירושלים"⁴⁷³.

מהנתונים שנמצאים בבסיס מחקר זה קשה לקבוע באופן מדויק את מעמדה של משטרת ירושלים בקרב הציבור באותה עת. ככל הידוע לא נערכו סקרים על ידי המשטרה ולא נמצאו עדויות למערך דוברות שעמד בקשר עם התקשורת בהסברת פעילות המשטרה. בסוגיה חשובה זו ניתן רק להניח ולשער את תחושות הציבור כפי שעולה מתוך מספר עדויות ומסמכים שנמצאו ויכולים לשפוך אור על סוגיה זו:

"הבית הסמוך שלפנים התגוררו בו יהודים ממוצא ספרדי, החליף אף הוא דיירים. עתה הפך הבית למעין מטה מחוזי של הארגון הצבאי הלאומי וכן תחנה של המשטרה היהודית בירושלים. השוטר שלפני הדלת משחק עם להקה גדולה של ילדים, במקום לכתוב דוחות ולמלא את תפקידו. ילדה קטנה כבת שמונה מסובבת תת-מקלע סטן מסביב לאמות ידה. השוטר מבטיח שהכלי אינו טעון"⁴⁷⁴.

מקטע זה מיומנו של אריך גוטגטרוי⁴⁷⁵, ניתן להסיק באופן חלקי, כי האופן שבו ראו תושבי העיר את השוטרים לא היה מעודד. יתרה מזאת, ניתן להסיק כי התנהלות המשטרה נתפסה כבלתי בולטת וזאת לאור העובדה כי ביומנו לא נמצאו עדויות אחרות שמציגות את המשטרה ופעילותה באופן חיובי בעיני הציבור. דבר זה, כשלעצמו יכול להעיד על מעמד המשטרה בעיני האוכלוסייה בירושלים, או יותר נכון על אי שביעות רצון האוכלוסייה או חלק ממנה.

המפקח הכללי של המשטרה כתב לקראת סיום תקופת המשטרה העברית בירושלים וסיפוחה למשטרת ישראל:

".... בעיקר מעיקה עלי העובדה שבציבור אין למשטרה שם טוב ויש לעשות מאמץ גדול לרכוש מחדש את אמונו"⁴⁷⁶.

⁴⁷³ "משטרת ירושלים משוועת לידיים עובדות". הצפה. 26.07.1948 עמ' 4. יונה כהן, "ירושלים של מטה", מעריב, 29.07.1948. עמ' 2

⁴⁷⁴ גוטגטרוי, אריך. המצור ה-37 על ירושלים. ירושלים (1987): הוצאת ראובן מס בע"מ. עמ' 125.
⁴⁷⁵ אריך גוטגטרוי – (1903 – 1981) עלה מגרמניה לישראל ושימש ככתב עיתונים. פרסומיו היו בעיקר כתבות על ארץ-ישראל בעיתונים גרמניים. משנת 1942 עד שנת 1968 היה כתב של סוכנות הידיעות "אסושייטד פרס". אריך גוטגטרוי כתב יומן בזמן המצור בירושלים שהפך לספר בשם – המצור ה-37 על ירושלים. בספר זה הוא משקף את חוויותיו כעיתונאי בירושלים בזמן המלחמה.

⁴⁷⁶ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 מבנה משטרה. מכתב מאת מפקח כללי המשטרה אל ראובן שרייבמן מתאריך 01.07.1948.

לא ברור כיצד ומתוך איזה נתונים המפקח הכללי של משטרת ישראל הסיק את המסקנה לגבי מעמדה הרעוע של משטרת ירושלים בעיני האוכלוסייה. מסקנתו הייתה שהציבור אינו שבע רצון מתפקוד משטרת ירושלים, יתכן שקביעה זו נבעה מכמות השוטרים שהיו מעורבים בעבירות מוסר ומשמעת.

בהערכת המצב הראשונית להקמתה, משטרת ירושלים הייתה זקוקה לכ – 700 שוטרים, כדי לעמוד על משימותיה בצורה טובה, בפועל פעלו רק כ – 400 שוטרים. עובדה זו כשלעצמה פגעה ביכולתה של המשטרה לספק את דרישות הציבור מהמשטרה.

יושב ראש וועדת המשטרה, לאחר סיום כהונתו, התייחס להרכב כוח האדם במשטרה וליכולותיהם:

“... הרכב הכוח הזה היה רע מאוד, אם כי הגיוס נעשה בהשתתפות כוחות הביטחון היישוביים. מאין ברירה כמעט שנלקחו מכל הבא ליד. מתוך האווירה הזאת שהייתה ערב החיסול, הדמורליזציה שלטה בכול. אנשים לא מילאו את תפקידם, התייחסו בזלזול לכול”.⁴⁷⁷

דברים אלה, הובאו כסקירה על פעילות משטרת ירושלים טרם העברתה לפיקוד משטרת ישראל ונכתבו בפרוטוקול הוועדה. דברים אלה מעידים על תפיסתו של מי שהיה אחראי על המשטרה ועל ביצועיה.

חלק ניכר מהיכולת שלנו לשער את שביעות רצון הציבור מהמשטרה מצוי ברצון הציבור לשתף פעולה עם המשטרה ולסייע בידיה, מתוך אמון הציבור ברצינותה ובכוונותיה של המשטרה לטפל בפשעיה. מתוך עדותו של ראובן שרייבמן:

“... הציבור נקרא לשתף פעולה עם המשטרה. ברשימה זו הבאתי דוגמא של ילד בן שלוש וחצי שנהרג על ידי מכונית. המקרה היה ברחוב בצלאל בשעה שהוא הומה מעוברים ושבים ואיש לא הופיע להעיד, הילד נהרג. הורים שיכלו היקר להם וההורג מתהלך בתוכנו ללא עונש, הייעשה כן ולא תישא כל העדה בחטא. הכוונה הייתה לקרוא את הציבור לשתף פעולה מפני שמבודד בתוך הציבור לא יוכל השוטר לקיים את המוטל עליו”.⁴⁷⁸

בהמשך לעדותו מציין בנוסף ראובן שרייבמן:

“היחסים בין המשטרה והציבור היו טובים, היו קשיים מסוימים ביחסים בין הנציגים הותיקים והשלטון האזרחי למשטרה, אולם כנראה המצב והאחריות עשו את שלהם והתגברנו על החיכוכים והמשטרה הירושלמית התבססה והייתה

⁴⁷⁷ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

⁴⁷⁸ את"ה – סימול תיק מס' 180.00018 – עדות ראובן שרייבמן עמ' 7. מתאריך 30.03.1967.

**לכוח יעיל ואחראי...למה למשטרה לא היה שם טוב? כי חלק מאנשי ירושלים
הסתכלו על המשטרה: א. כעל אנשים שאינם בחזית ממש בטוחים. ב. כי חלק
ניכר של אנשי המשטרה היו אנשי משטרת המנדט לשעבר והצל של משטרת
המנדט רבץ, בעיני הציבור גם על האנשים. כמובן דבר שני הייתה העבודה
שהמשטרה במידה מסוימת לא סבלה ממחסור ככל יתר התושבים. בשעת מצור
התושבים רואים את כולם כלוחמים וכל מי שיש לו איזה שהוא יתרון רואים זאת
בעין לא יפה".⁴⁷⁹**

עדותו של יושב ראש ועדת המשטרה שופכת אור על יחס הציבור אל המשטרה. מכאן
ניתן להסיק כי המשטרה לא נתפסה כגוף אהוד על האוכלוסייה בירושלים מכמה סיבות,
בראש ובראשונה בגלל איכות כוח האדם הירודה ששירתה במשטרה, ושנית, עברם
התעסוקתי כשוטרי משטרת המנדט.

מצד שני, כמות השוטרים שפעלו בירושלים הייתה פחותה מהנדרש למילוי ראוי של
משימות המשטרה ומכאן יכולתה של המשטרה לספק את שירותי המשטרה הראויים
ביותר לתושבי העיר, על כך מספר מפקד משטרת ירושלים לכתבה שפורסמה באותה
עת:

**"על עבודת משטרת ירושלים והמחסור המשווע בכוחות למלוי תפקידים רגילים
וחשובים של המשטרה סיפר מר שלמה סופר, מפקח המשטרה במחוז ירושלים
לעיתונאים אחרי סיור במרכז המשטרה".⁴⁸⁰**

במודעה שהתפרסמה בתאריך 27.06.1948 בעיתון "דבר" נכתב על נער כבן 14 וחצי
שנעדר מזה 4 ימים. במודעה פורסמה בקשה למי שמוצא את הנער או יודע דבר על
מקום הימצאו למסור את המידע לכתובת המופיעה במודעה או להנהלת העיתון.
במודעה לא נכתב מספר טלפון משטרתי למסירת מידע לגבי הנעדר.

מלכתחילה נראה כי משפחתו של הנער לא פנתה למשטרה לסיוע באירוע שכן הם היו
מפרסמים מספר טלפון של תחנת המשטרה הקרובה או מבקשים להעביר את המידע
על הנעדר לתחנת המשטרה. דוגמא זאת מסייעת לנו במעט להבין כי יתכן ובאותה עת
לא נתפסה המשטרה בירושלים כגוף בעל יכולת לתת מענה לאירוע שמחויב להיות
אירוע תחת טיפולה של המשטרה.⁴⁸¹

במודעה שפורסמה בעיתון, במטרה לתת שירות לתושבי העיר, צוינו מספרי טלפונים
חיוניים לעת חירום. סך הכול פורסמו תשעה מספרי טלפונים: מגן דוד, מכבי אש,

⁴⁷⁹ את"ה – סימול תיק מס' 180.00018 – עדות ראובן שרייבמן עמ' 10. מתאריך 30.03.1967.

⁴⁸⁰ "משטרת ירושלים משוועת לידיים עובדות". **הצפה**. מתאריך 26.07.1948 עמ' 4.

⁴⁸¹ "מי ראה אותו?", **דבר**, 27.06.1948 עמ' 6.

משטרה צבאית ו"משמר העם". במודעה לא הופיע אף מספר טלפון של משטרת ירושלים או של תחנות המשטרה⁴⁸².

יחס הציבור לתפקודה של משטרת ירושלים בתחילת דרכה, היה מעט בעייתי. יחס עוין זה נבע מהעובדה, כי מרבית השוטרים היהודים במשטרת ירושלים שירתו בעבר במשטרת המנדט ויחס הציבור למשטרת המנדט היה לא אוהד, בלשון המעטה. שינוי התדמית לקח זמן, אך נמצאו עדויות לשיפור בתדמית המשטרה:

"גם המשמעת של הציבור כלפי השוטר בדרך כלל"⁴⁸³.

בעיית שביעות הרצון לא הייתה נעוצה אך ורק בשל הדימוי של השוטרים מהמנדט הבריטי. שוטרי משטרת ירושלים, על פי כל העדויות היו במצב משמעותי ומבצעי ירוד. חלק מהשוטרים היו מעורבים בעבירות ביזה וגניבה. חלק מהשוטרים לא ביצעו תפקידם כראוי עקב הכשרה לקויה או אי הכשרה כלל, כמו גם אי ידיעת השפה העברית בפי רבים מהם.

מנתונים אלה ניתן להסיק כי דעת הקהל ממשטרת ירושלים בתקופת המעבר לא הייתה אוהדת במיוחד.

⁴⁸² "בשעת חירום צלצל לפי הצורך", **היום**. 30.05.1948 עמ' 3.

⁴⁸³ משטרת ירושלים משוועת לידיים עובדות". **הצפה**. 26.07.1948 עמ' 4.

פרק ז' – איחוד משטרת ירושלים עם משטרת ישראל

א. רקע

סיפוחה של משטרת ירושלים באופן רשמי ביום 16.08.1948 לתוך משטרת ישראל והחלת הסמכות הפיקודית על משטרת ירושלים כמחוז בתוכה היווה את אקורד הסיום לארגון המשטרה העירונית בירושלים. הפרק דן בסיבות והנסיבות שגרמו להנהגת המדינה להחליט לספח את משטרת ירושלים למשטרת ישראל, בנוסף לכך בהמשך הפרק אתאר את האיחוד עצמו.

ב. הסיבות לאיחודה של משטרת ירושלים עם משטרת ישראל

סוגיית הפסקת פעילותה של משטרת ירושלים כמשטרה עצמאית ומיזוגה עם משטרת ישראל עומדת במרכז הדיון שבפרק זה. מיזוג משטרת ירושלים למשטרת ישראל היה מהלך יוצא דופן לאור העובדה שירושלים הייתה עדיין עיר שלא הייתה תחת סמכותה של מדינת ישראל. הכללת משטרת ירושלים, כחלק ממשטרת ישראל, היוותה סוג של הצהרת כוונות מצד ממשלת ישראל לארגון האומות המאוחדות על הפיכת ירושלים לעיר ככל הערים במדינת ישראל. למהלך זה קיימות מספר סברות, חלקן פוליטיות וחלקן מקצועיות וארגוניות. הערכת המצב של בן גוריון הייתה, כי בכל ניסיון לחתור לשלום במצב הדברים כפי שהיה טרם ההחלטה על סיפוח ירושלים כשטח צבאי, תחויב מדינת ישראל לוותר על שטחים שנכבשו במהלך המלחמה. לחץ האומות המאוחדות ומדינות המערב עלול היה להביס את ישראל בזירה המדינית ולגרום לה לוותר על כל הישגיה הצבאיים והטריטוריאליים⁴⁸⁴.

את השינוי בעמדתו של דוד בן גוריון בנוגע לתוכנית החלוקה לאחר הקמת המדינה ניתן להסיק מעמדתו שנאמרה בישיבת הממשלה לאחר פלישת צבאות ערב, לטענתו, החלטת החלוקה לא קיימת יותר מבחינת מדינת ישראל, כמו גם ירושלים כעיר בין-לאומית.⁴⁸⁵

משפט זה נאמר על ידי בן גוריון בישיבת הממשלה שנערכה לאחר פלישת צבאות ערב למדינת ישראל. בעיני בן גוריון, רעיון ירושלים כעיר בין לאומית הפך לחלום ולא למציאות, ועל כן ירושלים צריכה הייתה להיות חלק ממדינת ישראל.

⁴⁸⁴ בר זוהר, מיכאל. בן גוריון. ירושלים (1986): משרד הביטחון. עמ' 316.

⁴⁸⁵ שם, עמ' 292.

השמועות על שינוי מעמדה של ירושלים פורסם כבר בסוף יוני בעיתונות:
**"או"ם 'חושש' לצרוף ירושלים לישראל ומצפים לפעולה דחופה למען קביעת
 מעמד בינלאומי בעיר"⁴⁸⁶**

כתבה זו ציינה את הצהרות המנהיגים הצבאיים לגבי מעמדה של ירושלים בכל הנוגע
 להכרזתה כשטח צבאי כבוש והכפפת משטרת ירושלים תחת פיקודה של משטרת
 ישראל, ושמצב הדברים האלו עוררו דאגה בחוגי האומות המאוחדות בירושלים.
 בסוף יוני 1948 הכריז בן גוריון בישיבתה החמישית של מועצת המדינה על עמדתו כלפי
 ירושלים ומעמדה במדינת ישראל:

**"ירושלים היא בתחומי הממשלה היהודית לפי שעה (לצערי, בלי העיר
 העתיקה) בדיוק כמו תל אביב, ואין שום הבחנה בין ירושלים, בנקודה זו, ולבין
 תל אביב, בין חיפה ובין חניתה ובין עסלוג'. הם כולם בתחומי הממשלה
 היהודית"⁴⁸⁷.**

על דעת היועץ המשפטי של ממשלת ישראל, החלת סמכותה השלטונית של מדינת
 ישראל על ירושלים יכלה להתבצע באופן חוקי רק על ידי הכרזת ירושלים כשטח צבאי
 מוחזק ובכך להחיל את החוק הישראלי על השטח הכבוש⁴⁸⁸.
 בעיה זו נפתרה בספטמבר 1948, כשהמועצה חוקקה את פקודת שטח השיפוט
 והסמכויות, תש"ח 1948, הקובעת עד היום את שטח המדינה. משמע, חוקי מדינת
 ישראל חלים על שטח מדינת ישראל ועל שטח מוחזק. במקרה זה, שטח המדינה הוא
 השטח שנקבע בתוכנית החלוקה. שטח מוחזק, הוא שטח שמחוץ לגבולות החלוקה
 ובתוך שטח ארץ - ישראל המנדטורית, ששר הביטחון הכריז עליו במנשר כמוחזק. שני
 מנשרים כאלה פורסמו על ידי שר הביטחון: האחד – לגבי אזור ירושלים, והאחר – לגבי
 שאר השטחים המוחזקים⁴⁸⁹.

כבר בסוף יולי 1948, בעת שניפגש עם עיתונאים, נשאל מפקד מחוז ירושלים לגבי
 מעמדם של חיילנו בירושלים בהקשר למדינת ישראל, תשובתו הייתה:

**"מהיום והלאה גם חיילי ירושלים הם חלק מצבא הגנה לישראל. כל השטחים
 בארץ שנכבשו בידי צבא ישראל ואנחנו מחזיקים בהם, נתונים לשיפוט
 וסמכותה של מדינת ישראל, וכל החוקים, ההגבלות וההוראות חלות גם**

⁴⁸⁶ "אומות מאוחדות 'חושש' לצרוף ירושלים לישראל", ידיעות אחרונות, 29.06.1948. עמ' 4.
⁴⁸⁷ אמב"ג – פריט מס' 6087. פרוטוקול ישיבת מועצת המדינה הזמנית מתאריך 24.06.1948 – תיק פרוטוקולים יוני 1948.

דברי דוד בן גוריון בישיבה זו
⁴⁸⁸ אמ"י - סימול תיק מס' 5670/22-g – משטר ירושלים. מכתב מאת היועץ המשפטי לממשלה אל ממשלת ישראל בנושא
 ירושלים ושטחי המדינה שנכבשו על ידי הצבא. מתאריך 28.07.1948.

⁴⁸⁹ רובינשטיין, אמנון. המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל. תל אביב (1991): שוקן. עמ' 79 – 81.

עליהם... גם המשטרה הירושלמית מתארגנת בקרוב במסגרת משטרת המדינה כולה⁴⁹⁰

מספר ימים לאחר מכן, העביר היועץ המשפטי לממשלת ישראל מסמך בו הוא דן בסוגיית ירושלים ומעמדה. במסמך זה, מציע היועץ המשפטי לממשלת ישראל כיצד לפתור את סוגיית ירושלים. הפתרון הינו על ידי כפיית שלטון צבאי ישראלי על ירושלים ועל השטחים האחרים שנכבשו על ידי הצבא במהלך המלחמה וזאת מבלי שמהלך זה יתפרש כסטייה מהחלטת החלוקה באומות מאוחדות. היועץ ציין, כי קשה למצוא תקדים למצב הנוכחי שנוצר בירושלים, שכן השטחים שנכבשו על ידי הצבא, לא נכבשו מידי מדינה קיימת. והערבים שמהם כביכול נכבש השטח אינם טוענים ששטח זה הוא חלק ממדינה ערבית, כי מדינה כזו עדיין לא הוכרזה על ידם, כפי שנקבע באומות מאוחדות. בנוסף לכך, הערבים לא קיבלו את חוקיות החלטת האומות המאוחדות בדבר חלוקת ארץ – ישראל אלא טענו לריבונות על כל שטחי ארץ – ישראל.

החלטת האומות המאוחדות קבעה להקים בירושלים ממשל מיוחד, ממשל שבאותו שלב לא התקיים עדיין ועל כן ממילא אינו בר תביעה. בסוף המסמך קבע היועץ המשפטי:

"למרות הספקות האמורים אני בא לכלל דעה שהדרך הטובה ביותר מבחינת

החוק הבין לאומי היא להכריז על ירושלים ועל השטחים האחרים כעל שטח

כבוש צבאי."⁴⁹¹

סברה אחרת הקשורה לקבלת ההחלטה נבעה מהימצאותו של הרוזן ברנאדוט, שליח האומות המאוחדות בישראל. הרוזן ברנאדוט הציע את תוכנית השלום שלו, תוכנית שלדעת מנהיגי המדינה הושפעה ממדיניות בריטית אנטי ישראלית, דעה זו נבעה עקב מאמציו של הרוזן ברנאדוט לנסות לשנות את מפת חלוקת ארץ – ישראל לרעת מדינת ישראל.

בסוף חודש יוני 1948 נוצר העימות עם הרוזן ברנאדוט בעת שהביא את תוכנית השלום הראשונה שלו לממשלה הזמנית של מדינת ישראל, תוכניתו הציעה משטר של ברית כלכלית, ביטחונית, מדינית בין ישראל לבין הממלכה ההאשמית. בתוכניתו דרש הרוזן ברנאדוט את החזרת פליטי המלחמה, ניתוק הנגב והעברתה לידי המדינה הערבית תמורת העברת הגליל המערבי לידיה של ישראל. לגבי ירושלים, הרוזן ברנאדוט הציע להעבירה לשלטון הערבים תוך מתן אוטונומיה מוניציפאלית לתושביה היהודים. ממשלת ישראל דחתה את הצעתו של הרוזן ברנאדוט וכך עשו המנהיגים הערבים.⁴⁹²

⁴⁹⁰ כהן, יונה. **ירושלים במצור. דפי יומן תש"ח**. תל אביב (1976): הוצאת מלוא בע"מ. עמ' 145

⁴⁹¹ אמ"י – סימול תיק מס' 5670/22 ג – משטר ירושלים. מסמך מאת היועץ המשפטי של ממשלת ישראל אל ממשלת ישראל בנושא מעמדה המשפטי של ירושלים מתאריך 28.07.1948.

⁴⁹² ריבלין, גרשון. אלחנן, אורן. **מן היומן. מלחמת העצמאות, תש"ח – תש"ט**. תל אביב (1986): משרד הביטחון. עמ' 244. בר זוהר, מיכאל. **בן גוריון**. ירושלים (1986): משרד הביטחון. עמ' 316

תוכניתו של הרזן ברנאדוט לגבי חלוקתה של מדינת ישראל, בנוסף לחוות דעתו של היועץ המשפטי של הממשלה בעניין בעיית חוקיות סמכותה של מדינת ישראל על ירושלים, ולאור העובדה שעצרת האומות המאוחדות עמדה לחדש את שיחותיה בעניין ירושלים והנגב, כל הסיבות הללו סיכנו את האינטרסים של מדינת ישראל, והאיצו בבן גוריון לקבל את החלטה על שינוי מעמדה של ירושלים.

שינוי מעמדה של ירושלים על ידי מדינת ישראל השפיע באופן ישיר על מעמדה של משטרת ירושלים, משטרת ירושלים לא יכלה להמשיך לפעול באותה עצמאות שפעלה לפני כן, ולכן הטיל דוד בן גוריון על יחזקאל סהר, המפקח הכללי של משטרת ישראל, את משימת הכפפת משטרת ירושלים למשטרת ישראל.

בתחילת אוגוסט 1948 הכריז דוד בן גוריון על שטחי ירושלים כעל שטחים תחת חזקת צבא הגנה לישראל וככאלה המחויבים בשלטון חוק וסדר:

"הואיל ושטחה של ירושלים הכולל את מרביתה של העיר עם חלק מסביבותיה ומבואותיה המערביים הם בחזקתו של צבא הגנה לישראל הסר למשמעתו, והואיל וחובה על צבא הגנה לישראל לקיים בשטח המוחזק את שלום הציבור ואת הביטחון ולשקוד על תקנות החוק והמשפט, לכן אני דוד בן גוריון, שר הביטחון, מכריז בזה בשם הפיקוד העליון של צבא הגנה לישראל לאמור:

2. משפט מדינת ישראל חל על השטח המוחזק."⁴⁹³

העיתונות סיקרה את מעמדה החדש של ירושלים, בכתבה שפורסמה מספר ימים לאחר הכרזת דוד בן גוריון, בכתבה שפורסמה בעיתון נאמר כי ההחלטה של דוד בן גוריון מבהירה את מעמדה החוקי של ירושלים, מעמד שמקנה למדינת ישראל שליטה על העיר מתוך כוונה לקבוע את גורל ירושלים כשטח שיהיה בעתיד בבעלות מוחלטת של מדינת ישראל.⁴⁹⁴

בחודש ספטמבר 1948 הגיעה ממשלת ישראל להחלטות אופרטיביות בנוגע לירושלים שלמעשה מבטלות את הכרתה והסכמתה של ישראל ברעיון בינאום ירושלים.⁴⁹⁵ על פי ניתוח הנסיבות שנוצרו בפועל, הבינו בהנהגת המדינה כי חוסר היכולת של ארגון האומות המאוחדות להוציא אל הפועל באופן מעשי את תוכנית בינאום ירושלים, גרמו

⁴⁹³ אמ"י – סימול תיק מס' 5670/22 ג – משטר ירושלים. מנשר מס' 2 שהוצא על ידי דוד בן גוריון בתאריך 02.08.1948.

⁴⁹⁴ "ירושלים כשטח מוחזק", דבר 06.08.1948 עמ' 2.

⁴⁹⁵ ביאלר, אורי. הדרך לבירה – הפיכת ירושלים למקום מושבה הרשמי של ממשלת ישראל בשנת 1949. קתדרה (1985)

35 : עמ' 164. גולני, מוטי. ציון בציונות : המדיניות הציונית בשאלת ירושלים 1937-1949. תל אביב (1992) : מטכ"ל - קצין חינוך ראשי עמ' 129.

לשינוי המדיניות כלפי ירושלים ולסופה של משטרת ירושלים במתכונתה כמשטרה עירונית בלתי תלויה למחוז שכפוף ישירות למשטרת ישראל⁴⁹⁶.

ההתרחשויות בירושלים עד לקראת סוף שנת 1948 גרמו למעשה לתהליך הכללתה של ירושלים בתוך גבולות מדינת ישראל, תהליך שהסתיים בדצמבר 1949 בהכרזתה של ירושלים כבירת מדינת ישראל על ידי בן גוריון⁴⁹⁷.

הנהגת המדינה צפתה שתוכנית בינאום ירושלים איננה מעשית ולפיכך מצאו הצדקה לחזור לאחור מעמדותיהם הקודמות, מסקנה זו עולה מהתבטאות שר החוץ, משה שרת, בהוראות למשלחת ישראל לעצרת האומות המאוחדות בראשית ספטמבר 1948, שלמעשה מנמקת את שינוי עמדת ישראל:

“... הנהנו רואים עצמנו זכאים לחידוש התביעה על כלילת ירושלים בתחום

מדינת ישראל”⁴⁹⁸

שינוי מעמדה של משטרת ירושלים והפיכתה למחוז במשטרת ישראל הינו חלק מתוך תהליך ההיפרדות מהסכמי בינאום ירושלים.

סיבה נוספת לנסיגה מרעיון הבינאום נבע משיתוק האומות המאוחדות על ידי מדינות הכוח וזניחת הרעיון על ידי הבריטים ברגע שבעל בריתם המלך עבדאללה השתלט על העיר העתיקה ולמעשה בכך הגדיל את כוחו וכבודו.

האמריקאים איבדו גם הם עניין בבינאום ירושלים מיד כשהתברר להם ששלטון בין לאומי בירושלים יאפשר לרוסיה הסובייטית דריסת רגל במזרח התיכון⁴⁹⁹.

סיבות נוספות להכפפתה של משטרת ירושלים למשטרת ישראל נעוצות בסוגיות ארגוניות שהיוו בעיה ואשר הצריכו פתרון.

על כך העיד ראובן שרייבמן בדבריו בישיבת הוועדה לביטחון פנים שליד המושל הצבאי בישיבתה הראשונה:

“כאשר הוקם הקשר עם הממשלה ומדינת ישראל, תבענו שהממשלה תיתן

הוראה למפקח הכללי של המשטרה לקבל את המשטרה בירושלים תחת פיקוחו.

זה היה חשוב לנו, כי היינו זקוקים לסמכות מקצועית וממשלתית עליונה.”⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ ביאלר, אורי. הדרך לבירה – הפיכת ירושלים למקום מושבה הרשמי של ממשלת ישראל בשנת 1949. **קתדרה** (1985) 35 : עמ' 165. אורן, אלחנן. מבלימת הפלישה להכרעת המלחמה. בתוך נאור, מרדכי. (עורך) **שנה ראשונה לעצמאות 1948-1949**. עידן. ירושלים (1987): מרכז יד בן צבי. עמ' 47.

⁴⁹⁷ גולני, מוטי. הנהגת הישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות (דצמבר 1947 – מאי 1948). **קתדרה** (1989) כרך מס' 54 עמ' 156.

⁴⁹⁸ ביאלר, אורי. הדרך לבירה – הפיכת ירושלים למקום מושבה הרשמי של ממשלת ישראל בשנת 1949. **קתדרה** (1985) 35 : עמ' 165.

⁴⁹⁹ יוסף, דב, **קריה נאמנה**. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 332.

⁵⁰⁰ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

מדבריו של ראובן שרייבמן ניתן להבין, כי החוסר בסמכות מקצועית עליונה שתתן מענה לבעיות המשטרה היוו עבורו סיבה מספקת לפנות לממשלת ישראל בתביעה להכפיף את משטרת ירושלים למטה הארצי של משטרת ישראל.

הבעיה המקצועית והארגונית שהייתה במשטרת ירושלים תואר במכתבו של המפקח הכללי של המשטרה שמוען אל דוד בן גוריון:

1. בהמשך לשיחתנו מהיום הנני להודיעך כי עד היום טרם קיבלתי מועמד

מתאים לפקוד על מחוז ירושלים.

2. העניינים שם יגעים מאוד וכל יום נוסף החולף ללא הכנסת שינויים יסודיים

בפיקוד ומבנה המשטרה שם מסבך את המצב עוד יותר.⁵⁰¹

ראש ממשלת ישראל דוד בן גוריון היה מעורב באופן אישי במעמדה של משטרת ירושלים ובכוונה לאחדה עם משטרת ישראל.

מעורבות זו עלתה ממספר עדויות שהוצגו קודם לכן, והעידה שהמכשול להפרדת משטרת ירושלים מלכתחילה ממשטרת ישראל הייתה מכשול פוליטי.

מסיכום הדברים נמצא כי קיימות מספר סברות שיכולות לתת מענה לשאלת הסיבה שהביאה להפסקת פעילותה העצמאית של משטרת ירושלים כפי שהייתה מאז הקמת המדינה.

ניתן לומר, כי הסיבה העיקרית למפנה במדיניות הנהגת המדינה בנוגע לירושלים בכלל ולמשטרה בפרט, נגזרה מקריאת המפה המדינית ולא דווקא עקב בעיה ארגונית או מבצעית של משטרת ירושלים.

דוד בן גוריון, רצה בשליטה על ירושלים והפיכת העיר לשטח כבוש ולהחלת החוק הישראלי על ירושלים, שעת כושר זו נמצאה בהיעדר שלטון חלופי בירושלים, כפי שנקבע בהחלטת החלוקה באומות המאוחדות.

ג. מהלכי איחוד משטרת ירושלים עם משטרת ישראל

ביום 16.08.1948 נטל המטה הארצי של משטרת ישראל את הפיקוד המלא על משטרת ירושלים.

שוטרי משטרת ירושלים הושבעו והחליפו את סמל משטרת ירושלים על בגדיהם בסמלה של משטרת ישראל.

סמכותו של מפקד מחוז ירושלים במשטרת ישראל הורחב מעבר לגבולות העיר ירושלים והיחידה כולה קיבלה מעמד של מחוז – מחוז ירושלים. בראש המחוז הוצב כמפקד הקצין ישורון שיף⁵⁰².

⁵⁰¹ מכתב מאת המפקח הכללי של משטרת ישראל מר יחזקאל סחרוב אל ראש ממשלת ישראל דוד בן גוריון, ללא עורך, מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 358

⁵⁰²

מלחמת השחרור הייתה עדיין בעיצומה, אך הפרשה של משטרה עברית בירושלים, משטרה שהייתה כפופה לעיריית ירושלים ולוועדת ירושלים, הסתיימה.⁵⁰³ קיימת אי בהירות בנוגע למתן ההנחיה על ביצוע איחוד המשטרות. אי בהירות זו עלתה מחליפת המכתבים בין המפקח הכללי של משטרת ישראל לבין שר המשטרה.⁵⁰⁴ ממכתבים אלה עולה כי בתחילת חודש יולי 1948 קיבל המפקח הכללי הנחיה משר המשטרה לפעול להכפיף את משטרת ירושלים למשטרת ישראל ולהעבירה תחת פיקוחה:

"לאחר שעמדת על המצב של המשטרה בירושלים ולאחר השיחה שהתקיימה בנינו ביום שישי 02.07.1948, עשה את כל ההכנות והחל בפעולות כדי שמשטרת ירושלים תהיה תחת פיקוחך. אין עדיין החלטה מסוימת מטעם הממשלה בנוון זה, אולם אני אביא את השאלה בפני הממשלה כדי לקבל החלטה על כך."⁵⁰⁵

המפקח הכללי כמענה לכך כותב במכתב תשובה למכתבו של שר המשטרה ומציין כי את ההוראה להכפיף את משטרת ירושלים למשטרת ישראל קיבל בעל פה מראש ממשלת ישראל דוד בן גוריון באופן אישי:

"...אולם את ההוראה לקבל על עצמי את האחריות על משטרת ירושלים נתן לי בע"פ ראש הממשלה בכבודו ובעצמו. אכיר לך תודה אם תואיל לברר את הדבר ולאשר לי זאת בכתב כי נמצאתי פועל ללא הוראה רשמית."⁵⁰⁶

סוגיית מתן ההנחיות בנוגע למשטרת ירושלים ומעמדה העתידי הגיע לשולחנו של ראש הממשלה באופן רשמי בתאריך 14.07.1948, על ידי שר המשטרה בכור שיטרי, בתביעה לקביעת נורמות עבודה תקינות ביניהם:

"אדוני ראש הממשלה, כב' נתן הוראה בעל פה למפקח הכללי של המשטרה ובתי הסוהר לקבל על עצמו את האחריות על משטרת ירושלים. המפקח הכללי הודיעני על כך בזמנו ואנכי המלצתי עליו למלא אחר הוראותיך. אודה לך מאוד אם להבא תחליט לתת הוראות במישרין למפקח הכללי של המשטרה ובתי הסוהר, הודיעני אם אפשר מראש על זאת כדי שאדע מה הן הוראותיך ולא אתן

⁵⁰² **ישורון שיף** – (1915 – 1974) נולד בראשון לציון ולמד מזרחנות האוניברסיטה העברית בירושלים. בשנת 1938 מונה למזכירו האישי של ראש המחלקה המדינית בסוכנות היהודית, משה שרת. ישורון שיף היה חבר בארגון ה"הגנה" והיה ראשון מבין חברי "הבריגאדה היהודית". היה עוזרו האישי של ממ"ז ירושלים דוד שאלתיאל. נמנה עם בכירי מפקדיה של משטרת ישראל בתקופת הקמתה ומונה לפקד מחוז ירושלים לאחר סיפוחה למשטרת ישראל. מונה לשגריר ליבריה בהמשך תפקידו.⁵⁰³ אלירם, יהודה. **התפתחות השיטור העברי. מתקופת המקרא ועד קום מדינת ישראל**. ירושלים (1988): הוצאת משטרת ישראל יחידת ההיסטוריה. עמ' 159

⁵⁰⁴ **בכור שיטרי** – (1895-1967) יליד טבריה. מונה למפקד משטרת טבריה בשנת 1919. היה ממארגניו של משטרת הפרשים היהודים בגליל. מונה לתפקיד שופט שלום ראשי. היה חבר מנהלת העם ומונה לשר משטרה בכל ממשלות ישראל בין 1948 – 1967.

⁵⁰⁵ מכתב מאת שר המשטרה מר בכור שיטרי אל מפקח כללי המשטרה, י. סחרוב מתאריך 05.07.1948. מתוך (ללא עורך) **קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו**. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 349.

⁵⁰⁶ מכתב מאת המפקח הכללי של המשטרה, י. סחרוב אל שר המשטרה מר בכור שיטרי מתאריך 09.07.1948, מתוך (ללא עורך) **קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו**. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 349א.

**הוראות סותרות שלא בידיעתך. נא אשר לי בכתב שהאחריות על משטרת
ירושלים מוטל על משרד המשטרה, למען אוכל להסדיר את העניינים בהתאם
למסגרת המשטרית במדינת ישראל, ולא אתקל בפעולה היכולה להיחשב
כחורגת מגדר סמכותי.**⁵⁰⁷

מכאן ניתן להסיק כי ההוראה על שינוי מעמדה של משטרת ירושלים והכפפתה למשטרת ישראל ניתנה ישירות למפקח הכללי על ידי ראש הממשלה.

מכתב נוסף המעיד על הקשר הישיר שהיה בין מפקח כללי המשטרה לבין ראש הממשלה, הוא מכתב אשר לא עבר דרך שר המשטרה, שהיה כאמור מפקדו של סהר יחזקאל. במכתב זה, שמוען ישירות לדוד בן גוריון ציין המפקח הכללי כי עדיין לא מצא מועמד מתאים לפקד על מחוז ירושלים.⁵⁰⁸

הסבר נוסף ששופך אור על ההוראה לביצוע האיחוד בין המשטרות, ומסביר מאין נבעה ההוראה, עלה בישיבת הוועדה לביטחון פנימי שליד המושל הצבאי בירושלים, בישיבה זו תיאר ראובן שרייבמן את השתלשלות העניינים בנוגע להעברת הסמכות על משטרת ירושלים לידיה של משטרת ישראל:

**"כאשר הוקם הקשר עם הממשלה ומדינת ישראל, תבענו שהממשלה תיתן
הוראה למפקח הכללי של המשטרה לקבל את המשטרה בירושלים תחת פיקוחו.
זה היה חשוב לנו, כי היינו זקוקים לסמכות מקצועית וממשלתית עליונה"**⁵⁰⁹.

בתאריך 02.08.1948 פורסם הצו על מינויו של דב יוסף למושל צבאי בירושלים. ירושלים הוכרזה כשטח כבוש על ידי צבא הגנה לישראל. למחרת נפגשו שר המשטרה, בכור שיטרית והמפקח הכללי של המשטרה עם ראובן שרייבמן ובפגישה סוכם שמשטרת ירושלים תוכפף למשטרת ישראל.

בתאריך 03.08.1948 התקיימה ישיבה בנושא משטרת ירושלים במשרדו של שר המשטרה, בכור שיטרית, במעמד המפקח הכללי של משטרת ישראל, סגנו וראובן שרייבמן, בישיבה זו סוכם כי שרייבמן ימונה לנציג משרד המשטרה בירושלים. בנוסף נקבע תקן של 700 שוטרים למשטרת ירושלים בנוסף לתקציב המשטרה עד סוף שנת 1948 בסכום של 350.000 לירות ישראליות. סיכום הישיבה שהתנהלה נשלח במכתב לבן גוריון.

⁵⁰⁷ מכתב מאת שר המשטרה מר בכור שיטרית אל ראש הממשלה מר דוד בן גוריון מתאריך 14.07.1948, מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים(1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 357.

⁵⁰⁸ מכתב מאת מפקח כללי המשטרה מר יחזקאל סחרוב אל ראש הממשלה מר דוד בן גוריון מתאריך 14.07.1948, ללא עורך, מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים(1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 358.

⁵⁰⁹ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. פרוטוקול ישיבה ראשונה של הוועדה לביטחון פנים של מועצת המושל הצבאי בירושלים מתאריך 14.10.1948. דבריו של ראובן שרייבמן.

ראוי לציין כי גם במעמד סיכום דברים אלה, מעמדה העתידי של ירושלים בעיני שר המשטרה לא היה ברור ועל כן הוסיף את הדברים הבאים במכתב שנשלח:

"אשמח מאוד אם תואיל לעזרני באשורו המהיר של התקציב המשוער הנזכר לעיל. סכום זה הכרחי אם ברצוננו להקים משטרה ראויה לשמה שתשמש בסיס ורכישת זכות לכל משטר אשר יוקם שם בעתיד"⁵¹⁰.

תוספת זו למסמך מעידה כי במעמד זה לא היה ברור לגמרי כי השתלבותה של משטרת ירושלים בארגון משטרת ישראל תהיה השתלבות קבועה וארוכת טווח, אלא סיפוח זמני עד הקמתו של משטר אחר בירושלים.

עדות נוספת לכך עולה מכתב המינוי לתפקיד שאליו מונה שרייבמן. תפקיד זה שהיה ייחודי מעיד על אי הוודאות בנוגע למעמדה העתידי של ירושלים ומשטרת ירושלים כלפי משטרת ישראל וממשלת ישראל בכלל:

"בתוקף המנשר שפורסם היום לגבי המשטר בירושלים אני שר המשטרה בכור שלום שיטריית ממנה אותך בזה להיות נציג משרד המשטרה בירושלים ומהיום ואילך ועד הודעה חדשה תהא בא כוח משרדי במקום ותהא כפוף בכל העניינים הנוגעים למשטרה למשרדי. זיקת המשטרה בירושלים לגבי משרדך תהא כזיקתה בממשלת ישראל לגבי משרד המשטרה"⁵¹¹.

בתאריך 16.08.1948 נטל המטה הארצי של משטרת ישראל את הפיקוד המלא על משטרת ירושלים בקיום טכס השבעתם של שוטרי וקציני משטרת ירושלים למשטרת ישראל בחצר בית הדגל בירושלים בנוכחות המפקח הכללי.⁵¹²

"היה טכס שבו השתתפו כל השוטרים, תזמורת המשטרה, קציני המשטרה, ואנחנו קיבלנו את פניו של סהר ושל שר המשטרה שיטריית. ליד השולחן, כאשר דגל מדינת ישראל, עם סמל משטרת – ישראל על הקיר, סהר קרא את נוסח השבוע. הראשון שניגש ונשבע היה סופר שחתם. אוסטר בירך ובפני כל השוטרים הוקרא, ע"י אזרח מור, נוסח השבועה, והם היו צריכים לענות: 'אני נשבעי' "⁵¹³.

באותה עת סיימה וועדת ירושלים את תפקידה כרשות אחראית על ירושלים וכפועל יוצא מכך סיימה גם וועדת המשטרה את תפקידה כאחראית על ניהול המשטרה. .

⁵¹⁰ אמב"ג – פריט מס' 175756. תיק התכתבויות 1948 – מכתב מאת שר המשטרה מתאריך 03.08.1948 אל שר הביטחון דוד בן גוריון.

⁵¹¹ אמב"ג – פריט מס' 175758. תיק התכתבויות 1948 (תחילת אוגוסט) – כתב מינוי ראובן שרייבמן לנציג משטרת ישראל בירושלים. מתאריך 03.08.1948 חתום על ידי שר המשטרה מר בכור שיטריית.

⁵¹² אלירם, יהודה. התפתחות השיטור העברי. מתקופת המקרא ועד קום מדינת ישראל. ירושלים (1988): הוצאת משטרת ישראל יחידת ההיסטוריה. עמ' 158

⁵¹³ עדות ראובן שרייבמן מתאריך 01.12.1977. מתוך (ללא עורך) קובץ מקורות השיטור העברי בירושלים לדורותיו. ירושלים (1990): הוצאת משטרת ישראל. עמ' 338. "15 קציני משטרה בירושלים נשבעו אימונים". הצפה, מתאריך 15.08.1948. עמ' 3. "אל להט בנין המדינה יש להוסיף" דבר, מתאריך 16.08.1948. עמ' 1.

דב יוסף שהתמנה להיות המושל הצבאי של ירושלים, כתב בספרו:
”בן גוריון, בתורת יושב ראש הנהלת הסוכנות היהודית, כתב מכתבי תודה לכל חברי בוועדת ירושלים שסיימה אז את עבודתה: דוד אבולעפאי, דניאל אוסטר, יצחק ורפל, חיים סלומון, צ'רלס פסמן, ראובן שרייבמן.”⁵¹⁴
 בתאריך 19.08.1948 נחתם הסכם בין וועדת ירושלים למושל הצבאי של ירושלים שציין רשמית את סיום פעילותה של וועדת ירושלים ואת העברת סמכויותיה לידי המושל הצבאי:

”הואיל ושר הביטחון של מדינת ישראל בשם הפיקוד העליון של צבא הגנה לישראל ביום כו' בתמוז תש"ח (2 באוגוסט 1948) הכריז על החלק הגדול של העיר ירושלים וסביבותיה כעל שטח המוחזק על ידי צבא הגנה לישראל הנתון לשלטון צבא הגנה לישראל. והואיל ובגלל הכרזה הנ"ל מסתיימות פעולות הוועדה. אי לזאת הסכימו הצדדים לכתב הסכם זה כדלקמן....”⁵¹⁵
 בתאריך 30.08.1948 כתב ראובן שרייבמן אל מפקד מחוז ירושלים ישורן שיף מכתב בו הוא תיאר את המשימה שהוטלה עליו, הקמת משטרת ירושלים:

”זכינו והגענו ליום בו נשבעתם אימונים לממשלת ישראל ומשטרת ישראל, ליום בו הפכה המשטרה בירושלים חלק של כח לאומי, הסר למשמעת המוסדות העליונים של המדינה. ... ועדת ירושלים כרשות מרכזית לשעת חירום... תפקיד חבריה נגמר ועם זה גם שליחותי כאחראי לארגון כח המשטרה העברית בירושלים. חזקו ואמצו.”⁵¹⁶

בתאריך 31.08.1948 שלח מפקד מחוז ירושלים מכתב תשובה אל ראובן שרייבמן בו הוא הודה לו על עבודתו הנאמנה למען משטרת ירושלים, על הקמת משטרה ראויה תוך כדי המצב הקשה ועל חריצותו ואופיו.⁵¹⁷
 רעיון איחוד משטרת ירושלים עם משטרת ישראל החל לרקום עור וגידים כבר בתחילת חודש יולי 1948 והסתיים כחודש לאחר מכן, בהכרזה על ירושלים כשטח צבאי כבוש על ידי מדינת ישראל והשבעת שוטרי משטרת ירושלים למשטרת ישראל.

⁵¹⁴ יוסף דב. קריה באמנה. תל אביב וירושלים (1960): הוצאת שוקן. עמ' 320.

⁵¹⁵ אמ"י – סימול תיק מס' 274/1 ג – הסכם בין וועדת ירושלים למושל הצבאי מתאריך 19.08.1948.

⁵¹⁶ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. מכתב מאת ראובן שרייבמן אל ישורן שיף מפקד מחוז ירושלים מתאריך 30.08.1948.

⁵¹⁷ את"ה – סימול תיק מס' 30/19 – מבנה המשטרה. מכתב מאת ישורן שיף אל ראובן שרייבמן מתאריך 31.08.1948.

סיכום

מטרתה של עבודת מחקר זו הייתה לנתח לעומק את הרכבה, אופייה ופעילותה של משטרת ירושלים בתקופת המעבר, המעבר מסיום שלטון המנדט ועד להכרזת ירושלים כשטח צבאי כבוש.

טענתו המרכזית של מחקר זה נבע מהיותה של המשטרה בירושלים בתקופה זו משטרה שונה וייחודית, ייחוד זה נבע מכך שמשטרת ירושלים, לאחר הקמת המדינה, לא הייתה חלק ממשטרת ישראל ולמעשה פעלה תחת ניהולה ופיקודה של רשות מקומית בתוך "עיר ללא מדינה".

ירושלים הוכרזה על ידי האומות המאוחדות כעיר בינלאומית בהחלטה 181, החלטת החלוקה. החלטה זו של האומות המאוחדות, התקבלה בהסכמה על ידי ההנהגה הציונית, משמעות ההחלטה קבעה כי העיר ירושלים לא תהיה חלק מהמדינות ששטחה של ארץ - ישראל חולק להן, אלה, תהפוך לעיר תחת פיקוחו וניהולו של ממשל בין-לאומי מטעם ארגון האומות המאוחדות, באמצעות מנגנון שלטוני ומשטרה רב-לאומית. משטרה רב – לאומית עירונית ששוטריה יגויסו מקרב עמים אחרים, ויפעלו כגורם אכיפה ושליטה בעיר.

כאמור, בתחילת דרכה, פעלה משטרת ירושלים באופן עצמאי וללא כפיפות פיקודית או ניהולית ישירה למדינת ישראל ומשטרת ישראל.

מחקר זה התמקד בתקופה ייחודית בתולדות ירושלים ומדינת ישראל, תקופת המעבר עד להכרזתה באוגוסט 1948 של ירושלים כשטח כבוש של מדינת ישראל והחלת סמכות המדינה על ירושלים.

מלחמת העצמאות החלה מיד עם הכרזת תוכנית החלוקה באומות מאוחדות, תוכנית זו לא התקבלה בהסכמה על ידי ערביי ארץ - ישראל. מלחמה זו, נמשכה ואף התעצמה לאחר הקמת מדינת ישראל, המלחמה גרמה לניתוקה של ירושלים משאר חלקי הארץ ולמעשה קלעה את העיר במצור שהשפיע באופן קשה על חיי תושביה היהודים של ירושלים, השפעה שהתבטאה ברעב כבד ומחסור חמור באמצעי מחייה חיוניים שנדרשו לקיומם הבסיסי של תושבי העיר.

שאלות המחקר התמקדו בשלושה היבטים שונים, ההיבט הראשון היה קשור לתכנון הקמת המשטרה מרגע ההחלטה בצורך לגוף משטרת ירושלים, ועד להוצאת תוכנית ההקמה אל הפועל ביום הקמת המדינה. היבט שני של העבודה מתמקד בכל הקשור לפעילות המשטרה בעיר, פעילות כמו: לחימה בפשיעה, השלטת סדר ציבורי, אכיפה,

ניהול הארגון ועוד. ההיבט האחרון התמקד בסיפוחה של משטרת ירושלים למשטרת ישראל והסיבות לכך.

ירושלים כעיר נוהלה על ידי שתי רשויות שלטוניות נפרדות, עיריית ירושלים, שהייתה דלה ביכולותיה להשפיע על ירושלים, וועדת ירושלים, וועדה שמונתה על ידי הסוכנות היהודית לניהול העיר. העובדות מצביעות על כך שבתקופה זו וועדת ירושלים הייתה דומיננטית יותר בשליטה על העיר. לא בכדי, היה זה יושב ראש וועדת ירושלים, דב יוסף, שניהל את המגעים עם שליח האומות המאוחדות לירושלים, הרזן ברנאדוט, משימה זו נבעה מתוקף מעמדו הבלתי מעורער של דב יוסף כמי שהיה אחראי על ניהול העיר ירושלים באותה עת.

בתקופה זו וועדת ירושלים הייתה אחראית על משטרת ירושלים ועל קביעת מדיניות אכיפה וסדר עדיפויות בטיפול המשטרה בתופעות התקופה. השליטה על המשטרה הוצאה אל הפועל באמצעות וועדת המשטרה, וועדה שהייתה כפופה ישירות לוועדת ירושלים.

בכל הקשור להיררכיית הפיקוד על המשטרה, נמצא כי ממצאי המחקר מצביעים על כך שדרך ההתנהלות שהתקיימה בין וועדת ירושלים כמי שהייתה ממונה על וועדת המשטרה לבין הוועדה עצמה ומפקדי ושוטרי משטרת ירושלים בשטח התנהל באופן כללי ללא עוררין על גבולות הסמכות והתקבל כדרך ניהול לגיטימית על ידי בעלי התפקידים במשטרה, ולא נמצאו ראיות אי קבלת מרות בין הגוף הממונה לבין המשטרה עצמה, ולא נמצאו ראיות לכך שנוצרה דילמה פוליטית או קיום פעולות עצמאיות כאלו או אחרות שהיו מנוגדות להחלטות וועדת המשטרה.

תכנון משטרת ירושלים נעשה בחופזה זמן קצר לפני הקמת המדינה וללא ידע מקצועי מתאים למשימה זו. משימה זו בוצעה ללא התערבותה או סיועה של משטרת ישראל, יתכן ונסיבות אלו גרמו לכך שמשטרת ירושלים בתקופה המדוברת התקשתה להיות גוף דומיננטי מספיק שיכל היה לבצע את משימות המשטרה הנדרשות בעיר בנסיבות המיוחדות שנוצרו.

תכנון משטרת ירושלים התבצע בשלהי שלטון המנדט הבריטי בארץ - ישראל. הקמת משטרת ירושלים נעשתה במקביל לימיו האחרונים של המנדט הבריטי בארץ - ישראל, ימים שהתאפיינו בהתנהלות שלטונית רופפת ומתוך אי - רצון או יכולת להשליט סדר והרתעה באזורים שהיו תחת שליטתם. הסיבה להתנהלות זו נבעה לאחר החלטת האומות המאוחדות על סיום המנדט בישראל, אז נקבע שמדיניות הבריטים לאחר הכרזת החלוקה היא שמימתם העיקרית בארץ - ישראל הינה לעזוב את הארץ עם

כמה שפחות נפגעים ובמינימום הוצאות כספיות, לפיכך עיקר כוחו של מגננו השליטה של השלטון הבריטי הוכוון למשימה זו שהייתה חשובה ביותר מבחינתם.

בסוגיית הסיוע שכביכול ניתן לצד היהודי מצדם של הבריטים באותה תקופה בכל הקשור להעברת מקל השליטה באזורים שהיו תחת שליטתם של הבריטים בשלב עזיבתם את ירושלים, שנויה במחלוקת וקיימות סתירות בעניין זה. מצד אחד, קיימות עדויות ועובדות המעידות על אי רצונם של הבריטים לסייע בהעברת השליטה על העיר, ומצד שני, קיימות עדויות על סיוע הבריטים לכוחות ה"הגנה" להשתלטות על אזורים בעיר, אזורים שהיו קריטיים לביסוס השליטה היהודית בעיר. עם זאת ניתן להסיק כי הבריטים בסוגיה זו, ככל הנראה, לא רצו מבחינה הצהרתית פוליטית לקחת צד בסכסוך, ונמנעו מכך באופן גלוי, מצד שני הבריטים רצו להקל על יציאת כוחותיהם מארץ - ישראל באופן שיהיה ללא תקלות ונפגעים, ועל כן מתוך אינטרס זה הם שיתפו פעולה באופן חלקי עם הגורמים בשטח את העברת המקל על מקומות שהיו בשליטתם.

פיקוד משטרת ירושלים, לאחר הקמת המדינה, נמסר לידי של שלמה סופר, המחקר מצא שמפקד משטרת ירושלים ניסה בכל האמצעים שעמדו לרשותו, ובנסיבות המיוחדות שנוצרו בירושלים, לעמוד במשימת השמירה על ביטחון תושבי העיר והמלחמה בפשיעה מתוך ראייה מקצועית וערכית. פעולותיו והתנהלותו מול וועדת המשטרה הציגה תמונה של קבלת מרות מוחלטת ללא עוררין להיררכיית הפיקוד.

חוקיות הפעלת המשטרה בירושלים הייתה סוגיה שמבחינה עובדתית ומשפטית הייתה שנויה במחלוקת. הסיבה לכך נעוצה בעובדה שמצד אחד, ירושלים אשר לא הייתה תחת סמכותה החוקית של מדינת ישראל בכל הקשור לטיפול ושליטה בעיר ותושביה, ומצד שני, לא סביר היה להנהגת המדינה לנטוש את תושביה היהודים של ירושלים לחסדיהם של הערבים ושל המלחמה שהתרחשה סביב העיר ותוצאותיה.

ארגון האומות המאוחדות לא הצליח במשימתו לבסס גוף משטרתית, כפי שהתחייב לכך בהחלטה 181, גוף שיגן על תושבי העיר מתופעות הפשיעה שהיו בעיר וידאג לסדר החברתי והשמירה הדרושה לניהולה התקין של העיר. יתכן שזאת הסיבה לכך שארגון ותכנון משטרת ישראל החל מספר חודשים לא מועט לפני שהחלו בארגון ותכנון ההקמה של משטרת ירושלים. רק כשבהנהגת המדינה החלו להבין כי ירושלים תישאר ללא כוח משטרתית לאחר יציאת הבריטים, התקבלה ההחלטה לתכנן ולהקים בחופזה את משטרת ירושלים תחת ניהולה ופיקוחה של וועדת ירושלים. המחלוקת סביב חוקיות הפעלת המשטרה בירושלים בתקופת המעבר נפתר לאחר החלתו של משטר צבאי על ירושלים ומינוי מושל צבאי לעיר, בהחלטה זו קיבלה ממשלת ישראל על עצמה את השליטה על ירושלים מכול הבחינות.

משטרת ירושלים הוקמה ופעלה בתוך מרקם ארגונים וגופים שהיו בעלי שליטה באופן כזה או אחר בעיר, ארגונים וגופים כמו ה"הגנה", אצ"ל, לח"י, משטרה צבאית, "משמר העם", ועוד.

משימתה העיקרית של המשטרה באותה תקופה היה לשמור על הסדר ולהגן על תושביה היהודים של ירושלים מפני תופעות הפשיעה של התקופה והנסיבות. הגנה זו נדרשה גם מצד נגד הגופים הללו שחלק מפעולותיהם נעשו בצדקת המלחמה ומתוך הצדקה זו נפגעו תושבי העיר, פעולות אלו עוררו ניגוד אינטרסים מובהק באיזון שבין הפגיעה באדם הפרטי לבין ההקרבה שנדרשה למאמץ המלחמתי.

המשטרה עצמה, לא הייתה נטולת העדפות פוליטיות ונטיית לב לגוף זה או אחר מקרב שוטריה, כפי שהעיד מפקד המשטרה בעצמו, ולמרות זאת, ניכר כי המשטרה ומפקדיה עשו כל שביכולתם כדי למצוא את האיזון הנכון בין הניסיון לשמור על התושבים ככל שניתן מתופעות הפשיעה שהיו בעיר, לבין מתן הסיוע הנדרש לכוחות הלוחמים במלחמתם באויב. שירות המשטרה לתושבים שניתן באותה עת היה בדגש על הלחימה בתופעת הביזה שהייתה תופעה נפוצה בירושלים, ביזה שבוצעה מבתיהם וחנויותיהם של יהודים וערבים שנטשו את העיר בעקבות המלחמה.

אוכלוסיית ירושלים הייתה מגוונת במאפייניה התרבותיים, הכלכליים והפוליטיים. בהשוואה למקומות אחרים ותקופות אחרות. ניתן לומר כי למרות כל הבעיות שנצפו בהתנהגות אוכלוסיית ירושלים, הגיע לתושביה של העיר מילה טובה על התמודדותה עם המצב הקשה, הן המצב של חוסר הוודאות השלטוני העתידי והן המצב היומיומי הקיומי שהיה כרוך בהישרדות ובגילוי אומץ אנושי. ראוי לציין כי רוחם האיתנה והאמיצה של תושבי העיר גרמו לכך שהעיר לא נכנעה ועמדה במלחמה על הגנתה וצביונה.

מהעדויות והיומנים שנרשמו באותה תקופה ניתן ללמוד כי לא פשטה בעיר אנארכיה, ומלבד תופעת הביזה וה"שוק השחור", שניתן להסבירם בנסיבות המצב, לא נצפו תופעות נרחבות אחרות כמו בריונות ואלימות באותה תקופה.

ממצאי המחקר מעידים על כך שמשטרת ירושלים לא השיגה לגמרי את מטרתה ולא הצליחה בנוכחותה ופעולותיה להיות בעלת השפעה ויכולת לשנות את מציאות החיים בירושלים ותושביה כפי שמצופה ממשטרה להיות בעת הצורך.

משטרת ירושלים בתקופת המעבר הייתה עדיין בשלבי השתרשות בעיר וסבלה מקשיים רבים שבאו לביטוי במחסור בכוח אדם למילוי משימותיה, וכן מרמה איכותית ירודה הן האישית והן המקצועית של אלו ששרתו בה.

המשטרה סבלה גם ממחסור קשה באמצעים טכניים ולוגיסטיים שהיו הכרחיים ללחימה בפשיעה.

בזמן קצר יחסית לאחר הקמת המדינה החלה המשטרה לבסס את מעמדה בעיר והייתה יותר רלוונטיות, שוטרים שסרחו פוטרו ובוצעו הכשרות לשוטרים החדשים וכו'. הפשיעה בירושלים הייתה במהותה פשיעה שקשורה לנסיבות הזמן והמצב, הפשיעה ברובה הייתה בתחום הביזה, הגניבה והמסחר ב"שוק השחור". סוג זה של פשיעה היה נפוץ גם מקרב אלו שלא ניהלו אורך חיים עברייני ולא נחשבו פושעים, אלה נאלצו לכך מחמת קשיי הקיום שנוצר עקב המצור והמלחמה.

פעילויות השגרה של המשטרה היו מוכוונות משימה לטיפול בתופעות פשיעה אלו, ניכר כי תופעות אלו, ובעיקר תופעת הביזה, היו בראש סדר עדיפות הנהגת העיר והמדינה לטיפול של המשטרה. מנהיגי העיר והמדינה ומפקדי המשטרה וה"הגנה" לא הקלו ראש עם תופעת הביזה עד כדי מתן הנחיות לענישה מחמירה ועד פגיעה פיזית במבצעי הביזה אם יש צורך בכך. תופעה זו נבלמה לרמות סבירות ולא פשטה להיות תופעה שהייתה עלולה לגרום לעיר ליפול עד כדי אנארכיה, בלימה זו נוצרה מכוח הלחימה וההרתעה של המשטרה והצבא בטיפול בתופעה.

החלטת האומות המאוחדות לבינאום ירושלים לא יצא אל הפועל בסופו של דבר. יתכן שהודות לכך, ומספר סיבות נוספות כמו: אי חוקיות הפעלת המשטרה, הצורך בגוף גדול מקצועי ומאורגן שיפקח על משטרת ירושלים, סיבות פוליטיות, רצון תושבי העיר והנהגת העיר שמשטרת ירושלים תהיה חלק ממשטרת ישראל, הימצאותו של הרזון ברנאדוט ורצונו לשנות את מפת החלוקה והחזרת השטחים שנכבשו על ידי ההגנה לידי הערבים ועוד, התקבלה ההחלטה על איחוד משטרת ירושלים עם משטרת ישראל.

הוחלט על ידי מדינת ישראל להכריז על ירושלים כעל שטח צבאי כבוש ומינוי מושל צבאי לעיר חולל בנוסף לכך את הכפפת משטרת ירושלים תחת פיקודה של משטרת ישראל, כמחוז, ככל מחוזותיה האחרים של משטרת ישראל. שינוי מעמד זה גרם לכך שמשטרת ירושלים הפכה ממשטרה עירונית עצמאית, למשטרה "קלאסית" רגילה תחת פיקודו הישיר של שר המשטרה דאז, ומדינת ישראל.

החלטה זו שמה קץ לאירוע מיוחד בתולדות מדינת ישראל, משטרת ישראל וירושלים, תקופה שבה משטרת עיר בירתה של ישראל פעלה באופן עצמאי ובלתי תלוי ולא הייתה כפופה למשטרת ישראל ולמדינה אלה כפופה ישירות לרשות המקומית העירונית שמונתה על ידי המדינה.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שההחלטה על איחוד משטרת ירושלים עם משטרת ישראל התקבל באהדה וברצון על ידי כל הנוגעים בדבר, ממפקדיה ומנהליה ועד לתושבי העיר שראו בכך הצהרת כוונות של ממשלת ישראל לקבל אליה את ירושלים כעיר ככל

הערים בישראל ובכך לסיים את הרגשת הקיפוח שהייתה מנת חלקם של תושבי ירושלים בתקופת המעבר.

רשימת מקורות

ארכיונים

- ארכיון המדינה (אמ"י)
- ארכיון בן גוריון (אב"ג)
- ארכיון ציוני (אצ"מ)
- ארכיון תולדות ההגנה (את"ה)
- מכון ז'בוטינסקי בישראל (מזב"י)

עיתונות

- מעריב
- דבר
- על המשמר
- ידיעות אחרונות
- היום
- הצפה

ספרים (לא ממויין)

1. אילון, אברהם. 1986. הרקע להקמת מדינת ישראל. ירושלים: נחלה
2. אילון, עמוס. 1948. ירושלים לא נפלה - מצור 1948. תל אביב: ג. טברסקי.
3. אלירם, יהודה. 1996. משטרה וחברה: מבוא למדעי המשטרה. ירושלים: מולטיפרס.
4. אלירם, יהודה. 1988. התפתחות השיטור העברי מתקופת המקרא ועד קום מדינת ישראל
ירושלים: משטרת ישראל יחידת ההיסטוריה.
5. ארן, ברוך. 1948. במצור אמת - ירושלים. תל-אביב: יונתן.

6. ארנוולד, משה. 1997. הרובע היהודי בעיר העתיקה של ירושלים במלחמת העצמאות, מהחלטת החלוקה של האו"ם ב – 29 נובמבר 1947, עד כניעת הרובע ב- 28 מאי 1948. האוניברסיטה העברית. עבודה לקבלת תואר דוקטור.
7. אשר, דן. 2008. "אדום כחול" – סיפורו של חייל 1948 – 2008 שישים שנה לחיל המשטרה הצבאית. תל אביב: משרד הביטחון.
8. בן גוריון, דוד. 1957. במערכה. כרך חמישי. תל אביב: עם עובד.
9. בן גוריון, דוד. 1974. ממעמד לעם. תל אביב: עם עובד.
10. בן פורת, יוסף. 1988. מחסום לתוהו – שנים מכריעות בתולדות משטרת ישראל. תל אביב: משרד הביטחון.
11. בר-און, מרדכי. מאיר, חזן. 2006. עם במלחמה. קובץ מחקרים על החברה האזרחית במלחמת העצמאות. ירושלים: יד יצחק בן צבי.
12. בראלי, אבי. 1994. ירושלים החצויה - 1948 - 1967: מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות. ירושלים: יד יצחק בן צבי.
13. בר זוהר, מיכאל. 1986. בן גוריון. ירושלים: משרד הביטחון.
14. ג'. בויר, בל. 1987. ציון הלוחמת-מאבק האצ"ל והלח"י לתקומת ישראל. תל אביב: מכון ז'בוטינסקי.
15. גוטנריו, אריך. 1987. המצור ה 37 על ירושלים. ירושלים: ראובן מס בע"מ.
16. גוטמן, טוביה. 1950. מלחמת השחרור של ירושלים בשנת תש"ח. ירושלים: אביר יעקב.
17. גולן, שמעון. 1988. מרות ומאבק בימי מרי. אפעל: יד טבנקין.
18. גולני, מוטי. 2008. ימים אחרונים-הממשל המנדטורי- פינוי ומלחמה. ירושלים: מרכז זלמן שזר.
19. גולני, מוטי. 1992. ציון בציונות: המדיניות הציונית בשאלת ירושלים 1937-1949. תל אביב: מטכ"ל - קצין חינוך ראשי.

20. גורן, יאיר. 1997. כוזרי בירושלים – מזיכרונותיו של אחד מתושביה – מגיניה של ירושלים וסיפורים אחרים שנושאים הוא מלחמת העצמאות. תל אביב: אילן.
21. גימשי, דני. 2003. משטרה בדמוקרטיה. ירושלים: משטרת ישראל אגף משאבי אנוש.
22. הוד, אלי. 1998. ספר האירועים הבולטים בין 1948 – 1973 חלק א'. ירושלים: משטרת ישראל יחידת ההיסטוריה.
23. הלר, יוסף. 1996. במאבק למדינה. המדיניות הציונית בשנים 1936-1948. ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל.
24. הלר יוסף. 1989. לח"י 1940 – 1949. ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל.
25. ואלך, יהודה. 1985. היינו כחולמים. קובץ מחקרים על מלחמת הקוממיות. גבעתיים: מסדה.
26. ורד, אברהם. 1996. לוחמי חרות ישראל במלחמת העצמאות. תל אביב: הוצאת יאיר.
27. זיידנר, אסתר. 2000. האוכלוסייה היהודית בירושלים במצור 1948. אוניברסיטת חיפה עבודה לקבלת תואר מוסמך.
28. חרובי, אלדד. 2002. מחלקת החקירות הפליליות של המשטרה הבריטית בארץ - ישראל, 1920 – 1948. אוניברסיטת חיפה. עבודה לקבלת תואר דוקטור.
29. יוסף, דב. 1960. קריה נאמנה. תל אביב וירושלים: שוקן.
30. יוסף, ברנרד. 1948. השלטון הבריטי בארץ - ישראל. ירושלים: מוסד ביאליק.
31. יחזקאלי, יצחק. 2004. מבוא ללימודי משטרה ושיטור. תל אביב: משרד הביטחון.
32. יצחקי הראל, רבקה. 2004. בדרך למדינה: הממשל הבריטי, הממסד היישובי, המשטרה והנוטרות 1918 – 1948. אוניברסיטת חיפה. עבודה לקבלת תואר דוקטור.
33. ישראל, אלדד. אריה אלדד. 1978. ירושלים אתגר. ירושלים: כרטא.
34. כהן, חיים. 2005. חיים כהן – מבוא אישי- אוטוביוגרפיה. כנרת: זמורה ביתן.
35. כהן יוד, יצחק. 1939. השוטר העברי בביתו הלאומי. ירושלים: אחיאסף.
36. כהן, יונה. 1976. ירושלים במצור. דפי יומן תש"ח. תל אביב: מלוא בע"מ.
37. כנען, חביב. 1958. בצאת הבריטים. תל אביב: גדיש.

38. כץ, יוסי. 2002. ירושלים משכונות לעיר חצויה. מחקרים בתולדות ירושלים היהודית בעת החדשה. רמת גן: פרסומי מרכז אינגבורג ללימודי ירושלים.
39. לאפייר דומיניק, לארי קולינס. 1978. ירושלים, ירושלים. תל אביב: שוקן.
40. לב עמי, שלמה. 1978. במאבק ובמרד: הגנה, אצ"ל ולח"י, 1918-1948, תל אביב: משרד הביטחון.
41. לבסקי, חגית. 1989. ירושלים בתודעה ובעשייה הציונית. ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל.
42. לוי, יצחק. 1986. תשעה קבין: ירושלים בקרבות מלחמת העצמאות. תל אביב: מערכות.
43. לוי, מנחם. 2006. שלושה אווזין בעירייה. תולדות עיריית ירושלים בתקופת השלטון הבריטי. ירושלים: לוי – קמחי.
44. לורך, נתנאל. 1990. בצבת מעצמות. תל אביב: מערכות.
45. לורך, נתנאל. 1989. קורות מלחמת העצמאות. גבעתיים: מסדה.
46. ללא עורך. משטרת ישראל. 1990. השיטור העברי בירושלים לדורותיו - קובץ מקורות. ירושלים: משטרת ישראל.
47. ללא עורך. משטרת ישראל. 1973. השוטר העברי בתקופת המנדט. תל אביב: משרד הביטחון.
48. מוריס, בני. 2010. 1948 תולדות המלחמה הערבית הישראלית הראשונה. תל אביב: עם עובד.
49. מרקוביץ, יעקב. 2012. המפקד מנחם בגין כמנהיג של ארגון גרילה עירונית. ירושלים: כרמל.
50. נאור, מרדכי. 1982. ירושלים בתש"ח. סידרת עידן. ירושלים: יד יצחק בן צבי.
51. נאור, מרדכי. 1987. שנה ראשונה לעצמאות 1948-1949. עידן. ירושלים: יד יצחק בן צבי.
52. נאמן, אורי. ארבל, דוד. 2011. הכרעות גבוליות. תל אביב: ידיעות אחרונות.
53. סהר, יחזקאל. 1992. סיפור חיי אוטוביוגרפיה. תל אביב: מערכות.
54. פורת, ציפורה. 1998. מכתבים מירושלים. תל אביב: צ'רקובר.
55. פיין, יונתן. 2009. כך נולדה. הקמת מערכת הממשל הישראלית 1947-1951. ירושלים: כרמל.

56. פיינברג, נתן. 1963. ארץ - ישראל בתקופת המנדט ומדינת ישראל - בעיות במשפט הבין-לאומי. ירושלים: י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית.
57. פרומר, שמחה. 1975. השוטר העברי בתקופת המנדט. תל אביב: משרד הביטחון.
58. צור, אלי. 2001. שומר לישראל - פרקי חייו של דוד שאלתיאל. תל אביב: משרד הביטחון.
59. קדיש, אלון. 2004. מלחמת העצמאות תש"ח - תש"ט דיון מחודש. תל אביב: משרד הביטחון.
60. קיסטר, יוסף. 1993. האצ"ל. הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל. תל אביב: משרד הביטחון.
61. קשת, ישורון. 1973. בירושלים הנצורה - יומנים מן העורף. ירושלים: ראובן מס.
62. ראובני, יעקב. 1992. ממשל המנדט בארץ - ישראל 1920 - 1948 ניתוח היסטורי מדיני. ירושלים: אוניברסיטת בר אילן.
63. רגב, עופר. 2006. נסיד ירושלים. ישראל: יאיר.
64. רובינשטיין, אמנון. 1991. המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל. תל אביב: שוקן.
65. ריבלין, גרשון. אלחנן, אורן. 1986. מן היומן. מלחמת העצמאות, תש"ח - תש"ט. תל אביב: משרד הביטחון.
66. שדמי, אראלה. הוד, אלי. 1996. תולדות משטרת ישראל. ירושלים: מחלקת הדרכה, משטרת ישראל.
67. שור, נתן. 1987. תולדות ירושלים. תל אביב: זמורה - ביתן.
68. שירן, אסנת. 2008. מלחמה בת 60 שיחות, מחקרים ומקורות על מלחמת העצמאות. סדרה עלי זית וחרב כרך ח'. תל אביב: משרד הביטחון.
69. שירן, אסנת. 2006. יהודים וערבים במאבק על ארץ ישראל: מחקרים ותעודות. סדרה עלי זית וחרב כרך ו' תל אביב: משרד הביטחון.
70. שמיר, ורדה. 1989. ירושלים - תש"ח-תשמ"ח: מעיר אחת לעיר חצויה ומעיר חצויה לעיר אחת. תל אביב: אחיעבר.
71. שפירא, יוסף. 1981. דוד שאלתיאל: ירושלים תש"ח. תל-אביב: משרד הביטחון.

72. שפר, גבי. 1992. המאבק להקמת המדינה. (אסופת מאמרים) ירושלים: מוסד ביאליק.
73. ששון, מאיר. 1988. השוטר העברי מתקופת התנ"ך עד הקמת משטרת ישראל. ירושלים: משטרת ישראל.
74. קובץ חיל "משמר העם" בירושלים. תש"ח – תש"ט. ירושלים: פעילי "משמר העם". 1964.
75. דין והשבון שנתי 1948 של משטרת ישראל תש"ח – תש"ט, 1949, תל אביב.

ספרים באנגלית

1. Edward, horne .2003. A job well done. A history of the Palestine police force 1920 – 1948. Brighton: Book Guild.
2. Pablo de azcarate.1966. Mission in Palestine 1948 – 1952. Washington D.C: The middle east institute.
3. Jorge Garcia Granados.1948. The birth of Israel, the drama as I saw it. New York:Alfred a knope.
4. Joshua Caspi. 1991. Policing the holy land 1918 – 1957: The transition from a colonial to a national model of policing and changing conception of police accountability . New York: .Ph.D. dissertation, City University of New York.
5. Folke Bernadotte. 1951. To Jerusalem. London: Hodder and Stoughton.

מאמרים

1. אלחנן, אורן. 1989. מקומה של ירושלים במדיניות הביטחון בתש"ח עד הכרזת העצמאות. קתדרה 54: 173-184.
2. ביאלר, אורי. 1985. הדרך לבירה – הפיכת ירושלים למקום מושבה הרשמי של ממשלת ישראל בשנת 1949. קתדרה 35: 163-191.
3. גולן, ארנון. 2009. האצ"ל תקף, ה'הגנה' נגררה, הבריטים התערבו ונכשלו. האומה. 176: 88-98.
4. גולן, ארנון. 1992. תפיסת קרקע ערבית על ידי ישובים יהודים. קתדרה 63: 122-154.
5. גולני, מוטי. 1989. הנהגת הישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות (דצמבר 1947 – מאי 1948). קתדרה 54: 156-172.
6. גראוויס קובלסקי אופירה ויוסי כץ. 2010. העיכוב במעבר משרד החוץ לירושלים כבבואה למעמד העיר בשנות החמישים של המאה העשרים. קתדרה 140: 131-162.
7. גראוויס קובלסקי אופירה – 'כשמש אחת וכשם שאין שתי ירושלים': היחס לירושלים בימין הרביזיוניסטי במלחמת העצמאות. עלי זית וחרב – עתיד להתפרסם.
8. גראוויס קובלסקי אופירה, תנועת החרות 1947-1949, בתוך מאיר חזן (עורך), עם במלחמה, קובץ שלישי, הוצאת אוניברסיטת תל אביב ויד בן צבי. עתיד להתפרסם.
9. הלר, יוסף. 1994. לח"י בין ימין לשמאל – הערות לביקורת. קתדרה 71: 74 - 111.
10. וולטר, איתן. 1984. המאבק על מעמדה המדיני של ירושלים. סקירה חודשית 10: 15-21.
11. כספי, יהושע. 1990. המעבר ממשטרת המנדט למשטרת ישראל. המעבר מיישוב למדינה 1947 – 1949: רציפות ותמורות. אוניברסיטת חיפה מוסד הרצל לחקר הציונות.
12. לוי, יצחק. 1987. המערכה על ירושלים בתש"ח. קתדרה 44: 159-184.
13. לורך, נתנאל. 1978. מזלה של עיר הבחירה – בשולי המאבק על ירושלים בשנת תש"ח. קתדרה 7: 151-175.
14. לורך, נתנאל. 1987. המערכה על ירושלים בתש"ח - הערות. קתדרה 44: 185-187.

15. מרקוביץקי, יעקב. 2002. גרילה במבחן המציאות: האצ"ל והמאבק האנטי – בריטי.

כיוונים חדשים 7: 157 – 176.

16. פרידמן מנחם. 1983. 'נטורי קרתא' והפגנות השבת בירושלים ב 1948-1950 - רקע

ותהליכים. בתוך אבי בראלי (עורך) ירושלים החצויה 1948 – 1967. סידרת עידן 18

ירושלים: הוצאת יד יצחק בן צבי,

17. שפירא, אניטה. 2011. תש"ח בירושלים: יומנים, מכתבים והיסטוריה. עינונים בתקומת

ישראל כרך 21: 220-257.

18. Roger Mac Ginny, Looting in the Context of Violent Conflict: A Conceptualization and Typology, *Third World Quarterly*, Vol. 25, No. 5 (2004), pp. 857-870.

Jerusalem police during the transition period from the British mandate to the state of Israel

1947 to 1948

Shlomo Nagar

Summary

This work investigates the formation and activities of the Jerusalem police beginning in the end of British rule in Israel and the establishment of Israel, and until the proclamation of a military occupied rule by the state of Israel and applying authority on the city of Jerusalem.

This period started on 15.05.1948 and ended on 03.08.1948 is called the transition period.

The research topic is of historical importance for several reasons, main one of which is related to the fact of the establishment of an independent Jewish police Organization in Jerusalem that is not dependent on the state of Israel police.

Another reason is to determine the reality of life in Jerusalem by Jewish Hebrew police presence while the city is in the presence of a "separate entity" (corpus separatum) following Resolution 181, the Partition Plan of Israel by the United Nations from 29 November 1947.

The partition resolution stated that Jerusalem will not be divided between or belong to the future state on the territory of the country of Israel. According to the decision, Jerusalem will become an international city with a unique legal status that is maintained and administered by a special administration set up by the United Nations. To ensure the control of the United Nations in Jerusalem there was an intention to establish a Multi – national police that will be subject to the national organization and will be comprised of recruits from around the world. This police was supposed to protect the interests of the United Nations in Jerusalem, and to act with no connection to any of the countries that were supposed to get up in the territory of the country - Israel.

The decision to respect and implement the partition resolution and the internationalization of Jerusalem submitted to the dismay of some of the leadership of the state of Israel and the underground organizations.

The decision was not a simple matter; Jerusalem has always been the spiritual center and the beating heart of the Jewish people. Waiver of Jerusalem as the capital of Israel and as a part of the country is made a protests by some of its inhabitants and leaders of the country of Israel those seen in the decision to implement the partition plan as a betrayal of the Zionist idea

Most Jewish residents of Jerusalem protested the waiver of consent of leadership of Jerusalem as a part of the future state of Israel. in Jerusalem lived at the time a sixth of the population of Jews in the country In terms of the country's leadership , the meaning of the agreement with The partition resolution was, taking sixth of the Jewish population of the country of Israel abroad.

The population of Jerusalem before the War of Independence consisted of about 164,000 inhabitants. Of which about 99,300 Jews, 33,700 -31,300 Muslims and Christians. However, in Jerusalem were about 102 000 Jews, compared about 300,000 Arabs. Jewish population was one-sixth of the population.

In practice The State of Things was different from the spirit of consent and waiver concerning the Partition Resolution. David Ben Gurion fought for Jerusalem and the Jewish interests, reflected in fighting stubborn battle against Arabs trying to prevent the takeover of the city.

In result of the war that broke out immediately after the declaration of the Partition Plan, Jerusalem, ongoing siege suffered from economic and social difficult constant feeling of anxiety accompanied the city and its residents and a large number of deaths and injuries were suffered by the war every day. These circumstances were the starting point and the reality into which established the Jerusalem police.

This work discusses three main aspects associated with the establishment and operations of the Jerusalem police during the transition period: The first dealt of shifting from the mandate and planning of the Jewish police in Jerusalem, the second aspect was engaged in police practice in all its forms and the third aspect dealt at the end of the period during which acted Jerusalem police independent and reunified with Israel police.

This period was called the transition period, beginning on 15 May 1948 and ending on August 3, 1948, the date of the declaration of Jerusalem as an occupied military and police annexation of Jerusalem Israel Police.

British Mandate - of Israel has lasted 30 years, those years were a struggle for control of the British colonial power of both sides who inhabited the Land of Israel.

British police was semi-military organization prevailed a very high concentration discipline very rigid. All brass was British, officers and commanders Country - Israelis were only at low levels.

At the end the Mandate period before their departure, the British were most of their time in ease the departure with minimum damage and Financial costs.

British government chose not to help publicly the Zionist leadership in preparing to the establishment of the state and government overlapping the area declared by the United Nations in a Jewish state. The main reason of avoidance the British from carrying out an orderly transfer between the Yishuv leadership was not taking steps that will be interpreted as taking a side in the Arab-Jewish conflict taking place in the country - of Israel.

The Jewish leadership that saw the vital need for establishing a governing mechanism in Jerusalem that is part of the status committee formed to prepare the state and its apparatuses at its inception. This need was significant for two reasons, first, there was a political dimension, the intention was to determine facts in Jerusalem management control to fix future Israeli government presence in the city and thus provide a future benefit the entire city management format prescribed by the United Nations. The second reason was that the establishment of a organization police, an idea that was without lawful authority against the partition resolution, this idea was, the difficult security situation in Jerusalem during the establishment of the state and the amount of Jews living in the city which required the establishment of a body of police to maintain law and order in the city to prevent anarchy breaks out due lack of government and police and harm residents.

In order to manage the city during the transition period a local authority called - "the Jerusalem Committee" was established. This committee was held in the rule directly subordinate to the government of Israel. Jerusalem Committee

was subject to the Jewish Agency and headed by Dov Yosef. This committee dealt with all the aspects of establishing a rule of procedure among all that entails, and in the management of an independent police that was subject to the Jerusalem Municipality and the Jerusalem Committee and dealt with enforcement and imposing of public order in the city.

Jerusalem Committee was responsible for the heroic rescue operations during the siege in order to ensure their survival and livelihood of the residents of Jerusalem.

Jerusalem police task of establishment was assigned to Reuben Schreiber, shortly before Israel statehood. Police plan resulted out of improvisation and without professional knowledge theory and without assistance from the Israel Police Command who was busy with the planning and construction of the Israeli police.

Jerusalem Police was subject to the police committee headed by Reuben Schreiber, this committee was composed of representatives of the "National Guard" "Haganah", the Jerusalem Municipality, the Jerusalem Committee and acting chief of police at the time. The police Committee was subject to the Jerusalem Committee.

Composition in terms of personnel was inferior in several aspects, both in quantity and quality in police personal and professional. Most of the policemen who served in the Jerusalem police were not skilled enough in police work, and were not appointed in the British police to command positions. The reason was that the British Mandate police Command refused to promote and train foreign police officers to command and control positions in the organization, these positions mostly remained the exclusive domain of the British police

In the issue of the legality of the police in Jerusalem there was a problem, to establish a police that will operate legally, requires that the state or the local authorities that the police subjected to, to be a legally binding herself. In the case of Jerusalem, during the transition period, the State of Israel was not the legal authority of the city of Jerusalem.

Operating legally enforcement authority and control of Jerusalem were in the hands of the United Nations, however, has not established any actual police in Jerusalem instead the British police after statehood. The country's

leadership has not waited for the multi - national force of the United Nations to come get control of the city as binding Resolution 181 of the United Nations.

United Nations representative in Jerusalem, Count Bernadotte recognizes that the fact that Dov Josef served as chairman of the Jerusalem Committee _ to be the official representative of the temporary Government of Israel, with the United Nations.

One of the main problems that arose over the issue of the legality and authority in the enforcement mechanism of the city was the question of the legality of the courts and their legal ability to prosecute and convict the people of the city for the deviation from the law. Law enforcement activities has to be based on the work of the police, and the prosecution and punishment by the courts, these actions derive their power and formal legal legitimacy from the governmental authority that operates this mechanism. Because the police and the courts were subject indirectly to the Israeli government, it strengthens the argument of the legality of the exercise enforcement agencies in Jerusalem was controversial, since they were in a city that was not legally subject to the Israeli government.

Jerusalem police planning began during the British Mandate, it was a process that required an ability to Puzzle a professional organization and to create an enforcement mechanism that should replace the British police which was supposed to leave the borders of the land - in Israel at the end of the mandate. The responsibility for internal security in Jerusalem imposed on Apr 21 1948 on Reuben Schreibman, who was a member of Jerusalem committee. As an Internal security portfolio holder, among other things he has to plan and organize the construction of the Jerusalem police.

The plan submitted by Reuben Schreibman provided a solution to police organizations with reference to the amount of manpower required in each department and police station. The division was made by category, officers, sergeants, and police officers. His plan, did not address the performance and operational aspect of the police, not in normal times and not in a times of emergency.

Estimate amount of police officers required by the establishment program of the police in order to meet the needs of the city policing tasks was about 700 police officers. However, Reuben Schreibman Set His plan on 400 police

officers due to a shortage of manpower and budget based on very few existing police forces in the Jerusalem mandate police.

Due to lack of time and lack of choice, the Jewish policemen who served in the British police were required by the Chairman of the Police Committee, to stay in the police and continue to serve the new police force that began its way as soon as the British left. Jewish police chief in the British Jerusalem police Shlomo Sofer was asked by the chairman of the police committee of Jerusalem to give all police officers a message that they should continue in their positions even after the establishment of the state of Israel.

According to the Jerusalem police planning, subordination of command and responsibility for policy action of the police was in the hand of the police committee of Jerusalem which was subject to the Jerusalem Committee.

Jerusalem police planning as an independent regime regardless of the Israel Police and the Police Minister of the Government of Israel and the determination to show that the Israel leadership does not determine the state authority over Jerusalem and respect the decision of the division of the United Nations.

The initial police budget was 10,000 pounds left by the British to the Jewish policemen in advance, and was recorded under salaries officers for the first month and a half after the establishment of the state.

Jerusalem police management in order to execute its policy it was necessary to establish a mechanism of work relations between the police and the police commission. This mechanism included a hierarchy of work resulting from the understanding of position and status of each area of the chain of command and his authority. Working relationship included meetings ordered and writing protocols and enabling comment and reference to all representatives on the committee, in addition to this a letters exchange took place between police chairman of the committee and police chief, these letters were working guidelines and performance data and outputs. These data indicated the existence of a regulatory framework.

On the issue of working relationship between the state of Israel police and the Jerusalem Police there are contradictory findings, showing that the involvement of the Israel Police in Jerusalem police management was minimal in one aspect and most critical on the other. Apparent from the documents of

the period written by the Chairman of the Police committee of Jerusalem that Jerusalem police had acted completely independently regardless of the state of Israel Police. Organizationally Jerusalem Police was subject to other governmental authority, as distinct from the Israel Police, which was subjected to the Israeli government. Viewed that the beginning of the way of Jerusalem police was completely independent, but after a few months began an erosion of the independent status of Jerusalem police, until having become a sponsor of the Israel Police for political, managerial and professional.

One of the most important ways to determine the quality of police work lays in its relations with the court system its ability to eradicate crime through the conviction of suspects by the courts. In Jerusalem were two systems of prosecution and punishment. Classical system, which was subject to British criminal law, and another system, which is subject to the local authority acted punishment of municipal laws. On this issue shows us that there were ongoing working relationship between the judiciary and the Jerusalem Police. Jerusalem's population was diverse of cultural characteristics, economic and political. The population has experienced tough situation of a war that claimed many victims in addition to the reality that the population was under siege in a struggle for survival. This situation led to the creation of phenomena crime such as theft, looting and riots due to hunger, however, in retrospect found that the behavior of the population of Jerusalem was suitable and correct and as expected in such circumstances.

Jerusalem was conducted without reasonable means of subsistence due to the blockade imposed on the city during the war that took place and the siege. Jerusalem population behavior was generally characterized as courageous behavior while demonstrating a good and proper citizenship. The dimensions of volunteer to the corps "National Guard" and their activities support this claim. Phenomena of looting and robbery that occurred in Jerusalem, by studies were the same of populations found in a similar state of uncertainty about their future and the lack of effective governance. Testimonies and diaries recorded during the period indicate that anarchy was not spread, besides the phenomenon of looting and the "black market ", which can be explain by the circumstances of the case, were not observed in other widespread as bullying and violence at the time.

The main crime phenomena that were part of the reality of life in the city were mostly related to looting and theft from homes and places abandoned following residents feared the consequences of the war, both Jews and Arabs. Another phenomenon which was in the city was connected to the "black market", this phenomenon emerged of the siege pressure and shortage of means of subsistence.

Police activity in this period was characterized by generally lack of insufficient and appropriate measures to perform their missions. Also emphasized a shortage of manpower needed to police tasks. Beyond lack of means and manpower, there was an evident lack of professional skill to perform police tasks, such as knowledge of the language differences minimum task critical resources such as vehicles and personnel.

The amount of complaints filed and handled was found that the level of reported crime was low and that the police did not act effectively to identify the perpetrators of crime and arrest them, together, the public usually not reported the violation criminal which, due to a lack of faith in the police to aid the police appropriate dealing with complaints.

Human resource is the most important element in every police organization. High morals impeccable integrity is essential resources to any police in any place. Jerusalem police were confronting a number of cases concerning morality and integrity of policemen, police commanders made the most of their power to eradicate these phenomena in relation to the means and circumstances created on the ground, in order to improve the image of the police to the public. Police management decision makers also gave their opinions on the issue of integrity and acted to of the police, despite the ensuing difficulties.

Public attitude to the police initially was problematic and unsporting. This hostile attitude was due to the fact that most of the Jewish police force were serving in Jerusalem had previously served in the mandate police. Police public attitude was not sympathetic toward the mandate police, which clouded the attitudes toward the New Jerusalem police. To Change the image of the police took time. In addition, and according to all accounts Jerusalem police were disciplinary and moral degeneracy and participated in acts of looting and

theft, and failed in performing their function properly, all of which have caused public opinion to be negative towards them.

Jerusalem police was not the only active force in the city. In Jerusalem were a number of organizations that together formed the political and military system in the city.

In Jerusalem operated, parallel with the police organizations with a legitimate action status given by the population with a moral validity as the "Haganah" forces received, Forces such as the Etzel and the Lehi.

In addition to those, there was also the "National Guard" force, a voluntary entity that helped the inhabitants of the war and public order in the city. The military police also acted in the city, was a significant power and authority over in law enforcement, both among the fighters and among the inhabitants of the city. Into this reality established Jerusalem Police was formed and tried to take its place and position as an influential. This process was not easy, considering that since Jerusalem police started without the direct support of the Israel Police.

The decision to unify Jerusalem police with the Israel Police was probably due to several considerations. Some considerations were professional considerations and some political. In terms of professional considerations, Jerusalem Police as independent police found it difficult to utilize the full capacity and to meet the goals required from it, given that it was a independent police and professional and organizational unsupported by the Israel Police. Sponsors professional of Jerusalem police organizations were inevitable given the fact that the Israel Police Command was not satisfied how well Jerusalem police acted, and it was the desire of the Jerusalem police commanders to make Jerusalem Police district of within the Israel Police.

The Jerusalem police union order with the Israel Police gave Ben Gurion directly to then-Police Commissioner General Yehezkel Sahar.

Politically it was a good opportunity to establish Jerusalem as one of the cities of the State of Israel by applying the laws of military occupation of Jerusalem areas, thus applying Israeli law to the Jerusalem and establish a military governor. Changing of this status of Jerusalem created the legal ability to bind the Jerusalem police the Israel Police.

union the Jerusalem Police on 16/08/1948 with the Israeli police, marked the end of a special time in the history of the Israeli police and this study.

This study shed light on a special period in Israel's history. Period characterized by uncertainty existential state of Israel, and governmental uncertainty in Jerusalem. It is the historic story of the Israel Police; this is the story of Jerusalem and the story of an urban police that was not precedent in Israel yet since. The police established into a grim reality in many ways by people without experience in any Law enforcement system. And yet, Jerusalem police had survived its initial well and was able to adapt it to the period tasks while dealing with the reality that existed in Jerusalem at the time.

**Jerusalem police during the transition period from the
British mandate to the state of Israel
1947 to 1948**

By: SHLOMO NAGAR

Supervised by: Prof. Yechiam Weitz

Dr. ofira gravis kovalsky

THESIS SUBMITTED AFTER CONFERRAL OF THE MASTER'S DEGREE

University of Haifa

Faculty of Humanities

Land of Israel Studies

APRIL 2013

**Jerusalem police during the transition period from the
British mandate to the state of Israel
1947 to 1948**

SHLOMO NAGAR

THESIS SUBMITTED AFTER CONFERRAL OF THE MASTER'S DEGREE

University of Haifa

Faculty of Humanities

Land of Israel Studies

APRIL 2013